

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

HÜSN-İ GÜLZÂRÎ'NİN HAYATI,
DÎVÂN'I ve TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Eyyüp KAYACI

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2015

**HÜSN-İ GÜLZÂRÎ'NİN HAYATI,
DÎVÂN'I ve TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ**

Eyyüp KAYACI

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

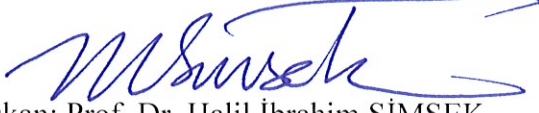
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER

Çorum 2015

KABUL VE ONAY

Eyyüp KAYACI tarafından hazırlanan ‘‘Hüsn-i Gülzârî'nin Hayatı, Dîvân'ı ve Tasavvufî Görüşleri’’ başlıklı bu çalışma, 12/01/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Halil İbrahim ŞİMŞEK

Üye: Doç. Dr. Vahit GÖKTAŞ

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Cahid HAKSEVER

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağımı gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (20/12/2014)

Eyyüp KAYACI

ÖZET

KAYACI, Eyyüp, **Hüsn-i Gülzârî'nin Hayatı, Dîvân'ı ve Tasavvufî Görüşleri**, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2014.

Hüsn-i Gülzârî, XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın ilk yarısına kadarki sürede Çorum yöresinde yaşamış ve siyasî, sosyal, iktisadî açıdan bir devletin yıkılışına, dönemin savaşlarına ve yeni bir devletin kuruluşuna, bu dönemde yapılan devrimlere tanıklık etmiş bir mutasavvıf şairdir.

Çorum ve yöresinde yetişmiş ve bu coğrafyada medfun birçok mutasavvıf şair bulunmaktadır. Halvetiyye'nin Uşşâkiyye bölümüne bağlı Ruhzârîyye kolunu kurmuş olan Hüsn-i Gülzârî de bu bölgede hizmet etmiş ve yetiştirdiği mutasavvıf şair halifeleriyle bölgede etkili olmuştur.

Hüsn-i Gülzârî'nin seksen dokuz şiirden oluşan Dîvânı, âlim ve mutasavvıf bir şairin kendi birikimleriyle asırların bir araya getirdiği bilgi, görgü ve duyguların çok yönlü ve samimi bir şekilde dile getirildiği bir eserdir. Gülzârî şiirlerinde tasavvufu ön plana çıkarmıştır. O, tasavvufu en yüksek makama ermek için takip edilecek yol, mürşidi ise bu yola götürecektir rehber olarak görmüştür. Şiirlerinde, insanları tarikate gitmeye davet etmiş ve ancak aşk yolu ile Allah'a ulaşabileceği görüşünü savunmuştur. Şiirleri tasavvufî anlam zenginliği ile bilim dünyasına ve yeni nesillere önemli katkılar sağlayacak mahiyettedir.

Bir Giriş ve iki bölümden oluşan tezimizin ilk bölümünde, Hüsn-i Gülzârî'nin yaşadığı dönemin sosyal ve ekonomik durumuna, tasavvufun dînî ve sosyal hayata tesirlerine değindik. Birinci Bölüm'de, Hüsn-i Gülzârî'nin ailesini ve doğumunu, ilmi serüvenini, tasavvufa intisabını, mensubu olduğu tarikatın genel özelliklerini ve etkisi günümüze kadar devam eden yetiştirdiği halifelerini ele aldık. İkinci Bölüm'de ise Gülzârî'nin Dîvân'ından ve hayat tarzından hareketle çeşitli tasavvufî kavramlara yaklaşımını ve bu kavramlara yüklediği anlamları ele alıp günümüz insanının anlam arayışına nasıl bir katkı sağlayabileceğini ortaya koymaya çalıştık. Eklerde'de, Gülzârî'nin tek eseri olan Dîvân'ındaki Osmanlı Türkçesi ile yazılmış şiirlerinin çevirisine yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Hüsn-i Gülzârî, Halvetîlik, Uşşâkîlik, Ruhzârîlik, Çorum'da Tasavvuf.

ABSTRACT

KAYACI, Eyyüp, **Biography of Hüsn-i Gülzârî and Dîvân and about Sufism Opinions**, Master's Thesis, Çorum 2014.

Hüsn-i Gülzari is a mystic and sufi poet who lived during the second half of the 19th century and first half of the 20th century in the city of Çorum, which at the time he bore witness the downfall of a country politically, socially and financially besides the wars thereafter the foundation of a new country with the revolutions.

There are many qualified and entombed mystic poets in the neighbourhood of Çorum. Hüsn-i Gülzari founded the Ruhzariyye branch of Halvetiyye Uşşakiyye and served himself in this region and obviously influenced with his mystic poet caliphets.

Hüsn-i Gülzari's poetry including eighty-nine poems, is a masterpiece both a scholar and mystic poet himself mentioned sincerely and variously with his own experience and emotions, manners and knowledge composed of the ages. Gülzari featured sufism in his poems. He regards the sufism as the only way to follow and the mentor as the unique one in order to reach the highest rank. He argued that sufism is the only way to reach Allah and invited people to join islamic cult. His poems have a significance upon the next generations and science world with their mystical rich meanings.

In the first part of three sections' thesis, we referred to social and economical conditions and the effects on the religious and social life of the sufism during the era Hüsn-i Gülzari lived. In the second part, we mentioned Hüsn-i Gülzari's family and birth, his journey of information, initiation of sufism, the general features of the islamic cult and his caliphets who made a mark up to the present. In the third part, we tried to mention about his approach to different mystical concepts and discussed the way that how to influence today's people by means of his poems and lifespan. In the fourth part, we included the latinized poems of Ottoman poetry in Gülzari's only masterpiece "Divan".

Key Words: Hüsn-i Gülzârî, Halvetîlik, Uşşâkîlik, Ruhzârîlik, Islamic Mysticism at Çorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
1. HÜSN-İ GÜLZÂRÎ' NİN YAŞADIĞI DÖNEM VE ÖZELLİKLERİ.....	1
1.1. SOSYAL VE EKONOMİK DURUM	1
1.2. DÎNÎ- TASAVVUFÎ DURUM.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSN-İ GÜLZÂRÎ' NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE TESİRLERİ

1. HAYATI	7
1.1. Çocukluk ve Gençlik Devri.....	7
1.1.2. Ailesi	9
1.1.3. Eğitimi.....	10
1.2. Tarikata İntisabı ve Sonrası.....	11
1.2.1. Pir Hasan Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîliğin Genel Karakteristiği.....	11
1.2.2. Şeyhi.....	13
1.2.3. İntisabı ve Müritliği.....	14
1.2.4. Hilâfeti ve Tarikat Silsilesi.....	16
1.3. Hizmet Dönemi ve Vefatı.....	21
1.3.1. Hüsn-i Gülzârî'nin İç Anadolu' daki Hizmetleri	21
1.3.2. Hüsn-i Gülzârî'nin Hapishane Hayatı	23
1.3.3. Vefat Tarihi ve Mezarı	26
2. ŞAHSİYETİ ve TESİRLERİ	29
2.1. Şahsiyeti	29
2.1.1. İlmî Şahsiyeti.....	30
2.1.2. Tasavvufî Şahsiyeti	32

2.2. Tesirleri	35
2.2.1. Halifeleri.....	36
2.2.1.1. Mehmet Ali Bayık (Fehmi Efendi)	36
2.2.1.2. Molla İdris Güneş.....	40
2.2.1.3. Hayrullah Ulusoy	41
2.2.1.4. İbrahim İpek	43
2.3. Hüsn-i Gülzârî'nin Çorum ve Havalisinde Görüştüğü Sûfiler.....	49
2.3.1. Şeyh Ethem Efendi.....	49
2.3.2. Mahzenli Ali Efendi.....	50
2.3.3. Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi	50
2.4. Eserleri.....	52
2.4.1. Dîvân	52
2.5. Bazı Menkabeleri ve Kerâmetleri.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSN-İ GÜLZÂRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

1. TASAVVUF.....	58
2. SEYR Ü SÜLÛKLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	62
2.1. Seyr ü Sülûk	62
2.2. Uşşâkîlik'te Atvâr-ı Seb'a.....	66
2.3. Mürîd- Mürşid İlişkisi	69
3. SÂLİKİ KEMÂLE ERDİRİCİ YOLLAR.....	74
3.1. Şeriat, Tarîkat, Hakikat ve Marifet.....	74
3.2. İnzivâ, Uzlet, Halvet.....	79
3.3. Zikir.....	82
3.3.1. Günlük Zikir.....	86
3.3.2. Cehrî Zikir, Semâ ve Deverân.....	90
3.4. Murâkabe ve Teveccüh	94
3.5. Rüya	97
4. SÂLİKİN VASIFLARI.....	103
4.1. Atvar-ı Seb'a'ya Göre Sâlike Kazandırılması Arzu Edilen Sıfatlar.....	103

4.1.1. Tevbe	103
4.1.2. Müşahede.....	108
4.1.3. Keşf ve İlhâm	110
4.1.4. Niyette ve Amelde İhlâs	114
4.1.5. İstikamet.....	117
4.1.6. Fakr ve Zühd	120
4.1.7. Tevekkül.....	123
4.1.8. Sabır.....	126
4.1.9. Rıza	130
4.1.10. Şükür, Hamd ve Minnet	134
4.1.11. Duâ ve Niyâz	138
4.1.12. Edeb ve Tevâzû	142
4.1.13. Takvâ.....	145
4.1.14. Cömertlik.....	147
4.1.15. Aşk ve Muhabbet	151
4.2. Atvar-ı Seb'a'ya Göre Sâlikten Giderilmesi İstlenen Kötü Sıfatlar.....	156
4.2.1. Kibir.....	157
4.2.2. Yalancılık	158
4.2.3. Kîl u kâl	159
4.2.4. Harâm	160
4.2.5. Ayıp Gözetmek	162
4.2.6. Gönül Yıkmak	164
5. DİN ve İBADETE DAİR MEFHURLAR.....	166
5.1. Küfür, imân	166
5.2. Mü'min, Müslüman.....	168
5.3. Kâfir.....	171
5.4. Münkir, Âsi	172
5.5. Şeytan	173
5.6. Namaz, Oruç.....	175
5.7. Hac.....	176
SONUÇ	178

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. HÜSN-İ GÜLZÂRÎ DÎVÂN'I.....	180
KAYNAKÇA.....	235
EKLER	243

KISALTMALAR

- age** : adı geçen eser.
- agm** : adı geçen makale.
- agt** : adı geçen tez.
- bk.** : bakınız.
- byy** : baskı yeri yok.
- c.** : cilt no.
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı.
- HÜİFD** : Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- İA** : İslam Ansiklopedisi.
- İSAM** : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- MEB** : Milli Eğitim Bakanlığı.
- Md** : madde, maddesi.
- s.** : sayfa no.
- sad.** : Sadeleştiren.
- ss.** : sayfadan sayfaya.
- sy.** : sayı.
- thk** : tahkik eden.
- ö.** : Ölümü.
- Yay.** : Yayınları.

ÖNSÖZ

Tarihe göz attığımızda hayatının büyük bölümünü siyâsî, ictimâî, iktisâdî, ahlâkî, dînî ve kültürel alanlarda toplumun inşası için çalışarak geçirmiş pek çok münevver görmekteyiz. Bunlar dönemin nabzını tutmuş, şartlar ne olursa olsun halkı doğru yola iletme hususunda kendilerini vazifeli hissetmişlerdir. Biz de çalışmamızda, hayatı boyunca topluma hizmeti amaç edinmiş olan Hüseyin Manişarlıoğlu (Hüsn-i Gülzârî)'nu ele aldık.

Toplumları ayakta tutan yapıtaşlarından birinin kültür olması hasebiyle meselenin toplumsal yönü üzerinde de durmak gerekmektedir. Günümüzde kültürlerine sahip çıkıp, gelecek nesillere aktarabilen milletler ayakta kalabilmektedir. Dolayısıyla kültürlerin önemli yapıtaşlarından biri olan mutasavvıfların hayatını ve düşüncelerini insanlığa sunmak, sekülerleşen dünya içerisinde yalnızlaşan, kendine ve topluma yabancılaşan günümüz insanının anlam arayışına alternatif olabilecek niteliktedir.

İçinde bulunduğu toplumda âlim-mutasavvıf karakteriyle önemli bir yere sahip olan Hüsn-i Gülzârî, kültürünü unutup kimliğini kaybeden, kendisine rehberlik edecek dayanaklardan yoksun hale gelmiş, hayatı anlamlandıramayan, dolayısıyla kendine ve topluma yabancılaşmış bireylere yaşantısı ve şiirleriyle rol model olabilecek durumdadır.

Toplumda saygın yere sahip bu gibi insanların hayatlarını ortaya koyarak, ilim ve kültür tarihimize katkıda bulunmayı hedefliyoruz.

Şu ana dek, yüzeysel nitelikte denilebilecek birkaç çalışma hariç hakkında araştırma yapılmamış olan Hüsn-i Gülzârî'ye dair bu tezimiz bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş'te bir şahsın görüşlerinin oluşumunda, içinde bulunduğu kültürün önemli bir etken olduğu düşüncesinden hareketle, Hüsn-i Gülzârî'nin yaşadığı dönemin sosyal ve ekonomik durumuna, tasavvufun dînî ve sosyal hayata tesirlerine değindik.

Birinci Bölüm'de Hüsn-i Gülzârî'nin ailesini ve doğumunu, ilmi serüvenini, tasavvufa intisabını, mensubu olduğu tarikatın genel özelliklerini ve nihayet, etkisi günümüze kadar devam eden halifelerini ele aldık. Bunu yaparken hayatta kalan aile fertleri ve halifeleriyle röportajlar gerçekleştirdik Çorum Nüfus Müdürlüğü'nden bilgilerini aldık. Hayattaki aile fertlerinden kalan tek kızı Hamide Hanım'la irtibat

kurup, özel hayatıyla ilgili röportaj yaptık. Gülzârî'den Arapça, Fıkıh ve Tasavvuf dersi almış damadı Süleyman Efendi ve halifesi Necip Efendi de onun tasavvufî hayatıyla ilgili röportaj yaptığımız kişilerden bazılarıdır. Sosyal hayatıyla ilgili ayrıca kendisinden istifade etmiş olanların yazı ve makalelerinden faydalandık. Farklı bölgelerde yaşayan ve ondan istifade eden insanlarla görüştük. Ancak ondan istifade edenlerin farklı bölgelerden olmaları çalışmamızın süresini uzattı.

İkinci Bölüm'de ise Gülzârî'nin Dîvân'ından ve hayat tarzından hareketle çeşitli tasavvufî kavramlara yaklaşımını ve bu kavramlara yüklediği anlamları ele alıp günümüz insanının anlam arayışına nasıl bir katkı sağlayabileceğini ortaya koymaya çalıştık.

Ekler'de, Gülzârî'nin kendi eliyle kaleme aldığı Dîvân'ının çevirisini yapmak suretiyle literatüre kazandırdık.

Bu çalışmamızda Hüsn-i Gülzârî'nin Dîvân'ının temini konusunda Oğuzhan Kantar'a, maddî mânevî destek olan tüm dostlarıma, sürekli motive ederek yardımcı olan aileme, çalışmamızda büyük destek gördüğüm, görüşleri ile yönlendirmelerinden istifade ettiğim ve yardımlarını benden hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet Cahid Haksever'e teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.

Eyyüp Kayacı

Çorum 2014

GİRİŞ

1. HÜSN-İ GÜLZÂRÎ' NİN YAŞADIĞI DÖNEM VE ÖZELLİKLERİ

Kişinin yetişmesinde, şahsiyetinin şekillenmesinde yaşadığı coğrafyanın ve dönemin siyasî, sosyal ve kültürel etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu düşünceden hareketle Hüsn-i Gülzârî'nin hayatı, Divan'ı ve tasavvufî görüşlerini ele almadan önce yaşadığı dönemin ve coğrafyanın sosyal ve ekonomik durumunu, dini ve tasavvufî durumunu ele alarak tasavvuf tarihinde işgal ettiği yerine, değerine ve katkısına kısaca değineceğiz.

1.1. SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

Hüsn-i Gülzârî'nin yaşadığı dönem ve coğrafyayla ilgili yaptığımız çalışmamız ile Hüsn-i Gülzârî'nin anlaşılması yanında, Çorum ve çevresindeki tasavvufî hayatın daha çok dikkat çekeceğini ve tarihi bir şehir olan Çorum ile ilgili yapılabilecek çalışmaların daha da artacağını düşünüyoruz.

Hüsn-i Gülzârî'nin çocukluk yıllarını içine alan XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle dış etmenler sonucunda, Çorum'u da kapsayan Anadolu kentlerinde sosyo-ekonomik yapı değişmeye başlamış ve işlenmiş mal üretimiyle ilgili iş kollarında üretim azalmıştır. Üretimin ham maddesi olan ürünler iç pazarlar yerine dış pazarlara satılmıştır. Çünkü Avrupa'da sanayi devrimi sonucu modern endüstri için gerekli olan hammadde ithalat yoluyla temin edilmiştir.¹

Tüm bu olumsuzluklarla birlikte Gülzârî'nin doğum yeri olan Çorum ili Sungurlu ilçesinde üç büyük deprem ve 1871 yılında başlayan büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Gülzârî'nin çocukluk evresine rastlayan bu dönemde yöre insanı büyük sıkıntı çekmiş ağaç kabuğu ve ayırık otu yiyerek yaşamlarını sürdürdüğü anlar olmuştur. 12 yıl süren kıtlık 1883 yılında sona ermiştir.²

Hüsn-i Gülzârî'nin gençlik evresine rastlayan dönem olan XIX. yüzyılın sonunda ise, Samsun yolunun önem kazanması ve transit ticaretin gelişmesi, Çorum ve

¹ Mutlu Yılmaz, "Osmanlı'nın Son ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Çorum'da Endüstri", *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu 01-03 Ekim 2004*, Çorum 2006, s. 84.

² İsmail Uçakçı, *Tarihi, Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, Mavi Vizyon Matbaa Hizmetleri, Ankara 2006, s. 21.

çevresinde ekonomik hayata olumlu yönde katkı sağlamıştır. Günümüzde olduğu gibi tarım ve hayvancılık o dönemde de Çorum ve çevresi için en büyük gelir kaynağı olmuştur.

Çorum yol sistemi Samsun'a eklemeli olarak kurgulanmışken, Ankara'nın Cumhuriyetle birlikte Başkent seçilmesi Çorum'u yeni bir transit merkez haline çıkarmış, aynı güzergâhtaki Sungurlu yolunun önemi artarak bölgenin gelişmesine katkıda bulunmuştur.³

Çorum'u etkileyen bu ekonomik gelişmeler yaşanırken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte toplumsal alanda da devrimler yapılmıştır. 24 Ağustos 1925 tarihinden itibaren mecliste görüşülmeye başlanan tekke ve zaviyeler, 17 Ekim 1925 tarih ve 677 sayılı kânunla resmen kapatılmıştır.⁴

Latin alfabesinin kabulüyle birlikte camilerde hutbeler Latin alfabesiyle yazılıp okunmaya başlanmıştır. 10 Nisan 1928'de kabul edilen yasayla “devletin resmi dili İslam'dır.” ifadesi anayasadan çıkarılmış Cumhurbaşkanı ve milletvekili yemin metinlerinden dinsel sözler kaldırılmıştır. Dini konular Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla devlet denetimine alınmış, Harf Devrimi yapılarak Latin alfabesine geçilmiştir.⁵

1946 yılına gelindiğinde çok partili yaşama geçilmiş ve ekonomide canlanma görülmüştür. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimle birlikte yirmi beş yılı aşkın süredir ülkeyi yöneten CHP seçimi kaybetmiş ve Demokrat Parti seçimi kazanmıştır.

Yeni iktidarın ilk çıkardığı kanun 16 Haziran'da Arapça ezan yasağını kaldırmak olmuştur. Bunu 7 Temmuz'da dinsel yayın yasağının kalkması izlemiştir. Bu dönemde hükümet ve halk ilişkileri oldukça sıcak olmuş, yeni partinin ülkeye bolluk ve bereket getirdiği düşünceleri yayılmıştır. Bunda İkinci Dünya Savaşı'na girilmemesinin ve Türkiye için uygun gelişen dış ticaret nedeniyle Merkez Bankası'nda biriken döviz ve altın rezervinin de şüphesiz etkisi olmuştur.⁶

³ İlhan Tekeli, “ 1923-1950 Döneminde Çorumdaki gelişmeler”, *Çorum Tarihi*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 1981, s. 198.

⁴ Ahmet Cahid Haksever, *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, H Yay., İstanbul 2009, s. 185.

⁵ İltar Ertuğrul, *Cumhuriyet Tarihi el kitabı*, ODTÜ Yay., Ankara 2008, s. 43.

⁶ Ertuğrul, age, ss. 85-86.

Demokrat Parti birçok konuda başarılı icraatlar yapmış, toplumu sosyal ve ekonomik anlamda rahatlatmış olsa da bu başarıyı sağlarken yan etkiler kontrol altına alınmadığı için 27 Mayıs 1960 gece yarısından sonra Türk Silahlı Kuvvetleri ihtilâl yapmış ve memleketin idaresini eline almıştır.⁷ Bu askeri müdahale Gülzârî'nin vefatından beş yıl önce meydana gelmiştir.

Görüldüğü üzere Hüsn-i Gülzârî ve onun nesli, siyasî, sosyal ve iktisadî açıdan bir devletin yıkılışına, savaşlarına ve yeni bir devletin kuruluşuna, yapılan devrimlere, tanıklık etmiştir.

Hüsn-i Gülzârî'nin yaşadığı dönem dinî, tasavvufî açıdan da birçok kırılmalara sahne olmuştur.

1.2. DÎNÎ- TASAVVUFÎ DURUM

Din, insana ait bir duygu ve fitrî bir ihtiyaçtır. İnsanın diğer ihtiyaçları gibi, karşılanması ve tatmin edilmesi gereken ihtiyaçlardan biridir. Dinin gayesi, insanın doğuştan sahip olduğu kabiliyetleri ortaya çıkarmak ve insanî özelliklerini kuvvetlendirip onu yükseltmektir.⁸

Ziya Gökalp' in de işaret ettiği gibi, insan nasıl ki ayağını yere basmadan duramazsa, ruhunu Allah'a dayamadan da rahat edemez. Bir ihtiyaç olan dinî inanışlar ve yönelişler nasıl insanlık tarihi kadar eski ise dinî inanış ve yönelişlerin bir tezahürü ve yolu olan mistik inanış ve yaklaşımlar da o kadar eski bir tarihe sahiptir.

XIX. yüzyılın son çeyreği Hüsn-i Gülzârî'nin çocukluk, gençlik çağları ve ilmî bakımdan yetiştiği dönemleri içerisine alan yıllardır ve I. Meşrutiyet diye isimlendirilmiştir (1876-1908). II. Abdülhamit'in adeta tek seçici olduğu bu döneme tasavvuf tarihi açısından bakıldığında üç belirgin renk şöyledir:

1. Sultanın düşüncesi doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin ayakta kalabilmesi için tutulması gereken yolu tasvip eden dervişler.
2. Birinci maddeyi çıkış yolu olarak görmeyen muhalif dervişler.
3. Susmayı tercih ederek tecelliyi seyreden dervişler.

⁷ Nuran Kılağız, *Türk Siyasî Hayatında 1965 Seçimleri*, Berikan Yay., Ankara 2007, s. 112.

⁸ Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu*, (TTK Basımevi) Ankara 1998, c. I, s. 592.

Her ne kadar tasavvuf zümrelerinin bakışı farklı olsa da II. Abdülhamid Han, devletin bekası için derviş gruplarının yardım ve desteğini istemiştir.⁹

1866 yılında kurulan ‘‘meclis-i meşâyih’’ yaptığı çalışmalarla tekkelerdeki dejenerasyonun ıslahına çalışmıştır. Bazı tekkeler ehil şeyh bulunamadığı için kapatılmış, bu nedenle belli bir nüfuz kaybı yaşanmıştır.¹⁰

II. Meşrutiyet döneminde (1908) ise Osmanlılarda ilk defa tekkelerin kapatılması ve tarikatların yasaklanması fikri telâffuz edilmeye başlanmıştır. Mustafa Kara’ya göre bu fikrin karşısında olanlar da fikirlerini ifade edince şu iki farklı görüş ortaya çıkmıştır:¹¹

1. Tekkeler yıkılmalı ve tarikatlar kapanmalıdır. Onlarla birlikte yürümek mümkün değildir.
2. Tekkeler yapılmalı, yeniden ihyası için çalışılmalı ve tarikatlar eski fonksiyonlarını yürütebilmeleri için yenilenmelidir. Onlar olmadan olmaz.

Bu dönemde ittihat ve Terakki iktidara gelmiş, tekkelerin kapatılması ve tarikatların yasaklanması fikri telâffuz edilmeye başlanmış olsa da tarikatlar rahat bir nefes almış ve 16 Ağustos 1909 tarihli kânunla cemiyet kurmanın, basın ve yayının önündeki engeller de kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra sûfiler de cemiyet kurma faaliyetlerine başlamışlar, dergi ve gazeteler de neşretmişlerdir. Sûfilerin kurduğu cemiyetlerde meşrep farklılığı olsa da ortak hedefleri şöyle özetlenebilir:¹²

1. Bütün faaliyet sahalarını içine alan bir tasavvuf tarihi yazılmalıdır.
2. Tasavvufî eserlerin yer aldığı bir Kütüphane-i sûfiyye kurulmalıdır.
3. Mesleki konferanslar ve sohbetlerle de dervişler ve insanlar yetiştirilmelidir.
4. Meclis-i Meşâyih yöneticileri ehil kişilerden seçilmeli, tasavvuf dünyasının meseleleri üzerinde ciddiyetle durulmalıdır.
5. Beşik şeyhliği âfetinden kurtulmak için elden gelen gayret gösterilmelidir.

⁹ Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2002, s. 33.

¹⁰ H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., 13. Baskı, İstanbul 2010, ss. 148-149.

¹¹ Kara, *age*, s. 53.

¹² Kara, ‘‘II. Abdülhamit Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış’’, *II. Abdülhamit ve Dönemi: Sempozyum Bildirileri*, Seha yay., s. 72.

6. Tekke vakıflarının özerkliği yeniden sağlanmalıdır.

7. Tekke hayatının seviyesini yükseltmek için teftiş mekanizması çalıştırılmalıdır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte 1943 yılına kadar Türkiye Bibliyografyası'nda 'Mezhepler ve Tarikatlar' diye bir başlık bile kullanılmamıştır. 1938-1948 yılları arasında özel olarak neşredilen tasavvuf ve tarikatlarla ilgili 15 eserin ise 8 tanesi Alevilik ve Bektaşilikle ilgilidir.

1946 ile birlikte derin sessizlik kısmen bozulur ve dinî hayat derin bir nefes alır. DP'nin kuruluşu ile başlayan yeni çizgi dinî eserlerin neşrini gündeme getirir. Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde dinî konularla ilgili ilmihâl bilgilerini içeren eserler kaleme alınır. Ancak yazılan bu eserlerin çoğu basit dinî konularda bilgi veren risalelerdir.¹³

Yapılan bu neşriyatlar değerlendirildiğinde cumhuriyetin kurucularının Diyanet İşleri Başkanlığına başlıca iki işlev yüklemiş oldukları gözlemlenebilmektedir. Bunların biri kamu hizmeti sunmak ve diğeri bu hizmeti sağlayan personeli gözetim altında tutmak suretiyle laik düzeni korumaktır.¹⁴

Kurumun bu işleyişi dolayısıyla kurulduğu tarihten itibaren yirmi yıl içerisinde dinî hayat açısından bir takım problemler, sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlisi de din adamı meselesidir. Medreselerin kapatılması, imam-hatip yetiştirecek okulların yokluğu, toplum içerisinde giderek büyük bir problem olmuştur.¹⁵

1946'da çok partili hayata geçiş dinî hayat üzerindeki baskının da yavaş yavaş kalkmasına zemin hazırlamıştır. Tekke ve tarikatların resmen yasak oluşu tasavvufî konuları hemen gündeme getirmese bile dolaylı olarak bu dünyada da bir yumuşamanın ilk ışıkları görülmüş, yalnızca dervişler değil tüm toplum derin bir nefes almıştır.¹⁶

Konuya Hüsn-i Gülzârî özelinde yaklaşacak olursak; Gülzârî'nin şeyhi Seyyit Hasan Necâtî Dede'nin 1925 yılına kadar dergâhında irşada devam ettiğini, tekke,

¹³ Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, ss. 211-212; Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, s. 268.

¹⁴ İftar Tarhanlı, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi", *Din Devlet İlişkileri: Sempozyum Bildirileri*, Beyan Yay., İstanbul 1996, s. 115.

¹⁵ Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, s. 212.

¹⁶ Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, s. 269.

zâviye ve türbelerin kapatılmasıyla birlikte faaliyetlerini köy odasında devam ettirmeye başladığını görürüz. Hüsn-i Gülzârî'ye; “oğlum oturarak irşad dönemi bitmiştir, artık gezerek irşad yapma dönemidir. Biz ders isteyenlere bir gün sonra ders verirdik, herkese ders vermiyorduk, Cumhuriyet dönemindeyiz sen ders isteyen kimseyi geri çevirme ve herkese ders ver. İki kişi gelir, birine ders verip diğerine vermezsen seni şikâyet eder,”¹⁷ diyerek yol göstermiştir.

Hüsn- i Gülzârî şeyhinin tavsiyelerine uymuş, “bu devir İmam Hüseyin devri” diyerek köyünde bir oda yaptırmış, orada misafirlerini ağırlamaya ve irşad hizmetlerini yapmaya başlamıştır. Arada bir atına binerek bazen bir ay, bazen kırk gün çevre köyleri ve şehirleri dolaşır irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Atını alır Sungurlu pazarına iner ve at satmaya geldim, ben at tüccarıyım diyerek pazarı dolaşır ve dervişleri ile sohbet edermiş. At bahane ben başka şeye dolaşıyorum, aradığım başka şeydir, diyerek asıl gayesinin irşad olduğunu böylece dile getirmiş.¹⁸

Netice itibariyle 20. yüzyıla sosyal, politik ve ekonomik alanlarda büyük sarsıntılarla giren Osmanlı toplumu, yeni bir dünyaya gözlerini açarken hazırlıksız yakalanmıştır. Batıda gerçekleşen teknolojik, ekonomik ve siyasi ilerlemeler karşısında Osmanlı'nın kendini yenileyememesi toplumsal karışıklıkları ortaya çıkarmış, ülke ekonomik ve siyasî anlamda zayıf düşmeye başlamıştır. Bu gidişe dur demek için birtakım görüşler ileri sürülmüş ancak yapılan çalışmalar sınırlı düzeyde kalmıştır. Batılılaşma sadece bir taklit olmanın ötesine geçemediği için toplumu muasır medeniyetler seviyesine yükseltmek için yapılan modernleşme çabaları da etkisiz kalmıştır. Cumhuriyetle birlikte asırlardır toplum hayatında belirleyici rol oynayan dinin devre dışı bırakılmış olması Osmanlı toplumunu ve kurumlarını derinden etkilemiş ve toplumu biçimlendirmiş olan dinin birdenbire geri çekilmesi toplumu büyük bir boşluğa düşürmüştür.

¹⁷ Necip Dere ile yapılan röportajdan. (28.12.2013)

¹⁸ Hüsn-i Gülzârî'nin köyünde Arapça dersi okumuş ve sohbetlerinde bulunmuş emekli imam Necip Dere ile yapılan röportajdan; Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajdan.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSN-İ GÜLZÂRÎ' NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE TESİRLERİ

1. HAYATI

Hüsn-i Gülzârî'nin hayatını, şahsiyetini ve tesirlerini ele aldığımız bu bölümde konuyla ilgili onun doğum, çevre, ailesi ve yetişmesi hususlarına değineceğiz. Hüsn-i Gülzârî hakkında konuya dair yeterli başka çalışma yapılmamış olması hasebiyle temel referansımız *Dîvân*'ında yer alan şiirler ve onun döneminde yaşamış olan şahıslarla yaptığımız röportajlardır.

Şimdi onun hayat serüvenine değinelim.

1.1. Çocukluk ve Gençlik Devri

Bu bölümde Hüsn-i Gülzârî'nin karakterinin şekillenmesinde önemli bir evre olan çocukluk ve gençliğine değineceğiz.

Gülzârî'nin adı Hüseyin Manişarlıoğlu'dur.¹⁹ 1934 yılında çıkan kanunla Tanrıkoğlu soyadını almıştır.²⁰ Şiirlerinde Hüsnî mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinin halk tarafından okunup sevilmesi ve mahlasının kabul edilerek benimsenmesinden olsa gerek yaşadığı dönemde ve coğrafyada daha çok “ Hüsn-i Gülzârî ” diye tanınmıştır.²¹

Şairin şiirlerinde kullandığı mahlası olan Hüsnî, Arapça “hüsn” kelimesine yine Arapça nisbet “î” si eklenerek oluşturulmuş bir kelime olup “güzelliğe âit, güzellikle ilgili” anlamına gelmektedir.²² *Dîvân*'ında yer alan tüm manzumelerin şah beyitinde “Hüsnî” mahlası geçmektedir:

Gel teslim ol buna **Hüsnî**

Dost cemalin göresin

¹⁹ Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan.

²⁰ Çorum Nüfus Müdürlüğü'nden 03.05. 2013 tarihinde alınan Nüfus kayıt Örneğinden.

²¹ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım, Gülzârî'nin köyünde Arapça dersi okumuş ve sohbetlerinde bulunmuş emekli imam Necip Dere ve Gülzârî'nin oğlu Kadir efendinin teyzesinin oğlu ve damadı olan Süleyman Çelikleş(Sülük Dede) ile yapılan röportajlardan. (18.09.2013)

²² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., 13. Baskı, Ankara 1993, s. 393.

Dost cemalin nazar etmek

Bana pirimden miras²³

Çorum'un yetiştirdiği şair ve âlimler arasında yer alan Hüsn-i Gülzârî 1294/1877'de Çorum'un Sungurlu ilçesinin Müdü²⁴ (Bağcılı) köyünde doğmuştur.²⁵ Bir rivayete göre ise 1289/1872-1290/1873'de dünyaya gelmiştir.²⁶ Yaptığımız röportajlarda 93 yaşında vefat ettiği sonucuna ulaştık ve doğduğu dönemde nüfus bilgilerinin birkaç yıl sonra resmî olarak kaydedilme olasılığı da düşünüldüğünde kanaatimizce Gülzârî 1289/1872'de doğmuştur.

Yol güzergâhı üzerinde bulunan Sungurlu'nun etnik yapısına baktığımızda, içerisinde çok çeşitli kavimleri barındırdığı görülmektedir. 1889 yılında yapılan sayıma göre ilçede genel toplam Müslüman nüfus 33 112, Ermeni 1 065, Kıpti 751 ve Rum 549 olmak üzere toplam 35 477 kişi yaşamaktadır. Sayım sonuçlarına göre bölgedeki hristiyan nüfusun tamamı ilçede yaşamaktadır.²⁷ Toprağının verimliliği ve yol güzergâhı üzerinde bulunması yörede farklı etnik grupların yaşamasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu etnik farklılıklarla birlikte bölgenin eğitimde de hatırı sayılır bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyet öncesinde Sungurlu' da çok sayıda medrese faaliyetlerini devam ettirmektedir. Camî Kebir, Hilmi Efendi, Osman Efendi, Hacı Mustafa Efendi, Mantıkçı Zade, Ahmet Efendi, Hasan Efendi, Hüsnü Efendi, Ali Efendi, Camî Şerif, Halil Bey medreseleri bu dönemde faaliyet gösteren eğitim kurumlarıdır.²⁸

Netice itibarıyla Hüsn-i Gülzârî'nin içinde bulunduğu coğrafya, yol güzergâhı üzerinde bulunduğu için çevre bölgelere ulaşım kolaylığı sağlamakta, verimli tarım alanlarına sahip olduğundan dolayı ticaret, tarım ve hayvancılık için de elverişli bir

²³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 11.

²⁴ Gülzârî'nin doğduğu Müdü (Bağcılı) köyü, Çorum'a 92 km. Sungurlu'ya ise 22 km. uzaklıktadır. Sungurlu'nun güneyinde eski Samsun-Ankara yolu üzerinde Sungurlu-Delice arası 19. km. sinde yer almaktadır. Bölge ekonomisinde tarım ve hayvancılık önemli bir yere sahip olup, özellikle bağcılık ve arıcılık geçmişten günümüze kadar bölge halkı için önemli bir geçim kaynağı olarak devam etmektedir

²⁵ Çorum Nüfus Müdürlüğü'nden 03.05. 2013 tarihinde alınan Nüfus kayıt Örneğinden; Hüsn-i Gülzârî'nin torunları Necati Tanrıkulu ve Hacı Tanrıkulu ile yapılan röportajlardan.

²⁶ Uçakçı, age, s. 322; Eyyüp Fatih Şağban, *Gülzarî Hüsnüya*, İpek Yolu Yay., İstanbul 2003, s. 37; Hüsn-i Gülzârî'nin köyünde Arapça dersi okumuş ve Gülzârî'nin sohbetlerinde bulunmuş emekli imam Necip Dere ile yapılan röportajdan.

²⁷ Uçakçı, age, s. 142.

²⁸ Ethem Erkoç, *Yirmi birinci Yüzyılda Çorum İli ve İlçeleri*, Çorum 2001, s. 129; Uçakçı, age, s. 115.

bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, nispeten hayat standartlarını yükseltmekte ve eğitim hayatını da olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle pek çok medresenin bu dönemde faal olarak eğitime devam ettiği görülmektedir.

1.1.2. Ailesi

Hüsn-i Gülzârî, aslen Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Manışar (Akçaköy) köyünde ticaret ve hayvancılık yapan bir ailedendir. Dedesi Ali Efendi (ö. 1916), babaannesi ise Elif Hanım (ö. 1913)'dir.²⁹ Ali Efendi hayvanlarını otlatmak için Müdü (Bağcılı) köyüne gelmiş ve bölgeyi hayvancılık yapmak için uygun gördüğü için buraya yerleşmiştir. Ali Efendi Müdü köyünde toprak satın almış, hayvancılıkla birlikte çiftçilikte yapmaya başlamış ve burada Gülzârî'nin babası Abdulkadir Efendi dünyaya gelmiştir. Ali Efendi ve ailesi dinî yaşantılarındaki hassasiyetlerinden dolayı köyde "İmamlar" sülalesi olarak tanınmıştır.³⁰ Gülzârî'nin anne tarafından ataları ise Irak Kerkük'ten göç ederek önce Yozgat'ın Çiçekdağı'na gelmiş, daha sonra Müdü köyüne yerleşmişlerdir. Kerkük'ten göç eden Cuma Bey ve Elif Hanım'ın Rabia (Gülzârî'nin annesi) ve Ali isimli iki çocukları olmuştur.

İmamlar ailesi ve Kerküklü ailenin dînî hassasiyetleri bu iki aileyi birbirine yaklaştırmış, Abdulkadir Efendi ile Rabia Hanım evlenmiştir. Bu izdivaçtan iki çocukları olmuştur. Bunlar:

1. Emrullah 2. Hüseyin Tanrıkoğlu (Hüsn-i Gülzârî)'dur.³¹

Gülzârî'nin abisi Emrullah Efendi Müdü Köyü'nden Miyase (Saniye) Hanım ile evlenmiş ve Elif isminde bir kızları dünyaya gelmiştir. Emrullah Efendi askere gitmiş ve geri dönmemiştir. Hüsn-i Gülzârî, babası Abdulkadir Efendi'nin ısrarı ile ilk evliliğini abisi Emrullah Efendi'nin eşi Miyase Hanım ile yapmıştır. Bu evlilikten çocukları olmamıştır.³²

Miyase Hanım'ın vefatından sonra ikinci evliliğini Hamide Hanım ile yapan Gülzârî'nin bu izdivaçtan altı çocuğu olmuştur. Bunlar:

²⁹ Ankara Nüfus Müdürlüğü'nden 06.11.2013 tarihinde alınan Nüfus Kayıt Örneğinden.

³⁰ Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıkoğlu, Hacı Tanrıkoğlu ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan. (17.09.2013)

³¹ Şağban, age, s. 37; Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıkoğlu, Hacı Tanrıkoğlu ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

³² Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım ile yapılan röportajdan.

1. Kadir (ö. 1996) 2. Elmas (ö. ?) 3. Saniye (ö. 1923) 4. Emrullah (ö. 1924) 5. Mehmet Ali (ö. 1959) 6. Ayşe (ö. 1987)'dir.

Hamide Hanım 1935'te vefat edince³³ Hüsn-i Gülzârî üçüncü evliliğini Nazife Hanım ile yapmıştır. Nazife Hanım'ın vefatından sonra ise Ümmühan Hanım ile evlenmiştir. Ümmühan Hanım'ın babası Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesinde çok tanınan, zengin ve hayırsever olan Abdurrahman Ağa'dır. Abdurrahman Ağa o bölgedeki medreselere ve öğrencilere yardım eder, ilim ehlini de çok severmiş. Gülzârî'nin eşinin vefat ettiğini duyunca kendi kızını vermek üzere haber göndermiş ve nikâh yaptırarak evlendirmiştir. Bu evlilikten Hamide Hanım dünyaya gelmiştir.

Ümmühan Hanım'ın da vefatı üzerine beşinci evliliğini Zühre Hanım, altıncı evliliğini ise İkbâl Hanım ile yapmıştır. Yedinci evliliğini Sungurlu'dan Feride Hanım ile yapmıştır. Feride Hanım dul, yaşlı ve kimsesiz olduğu için Gülzârî ile evlenmeyi kendisi talep etmiştir.³⁴

Netice itibariyle Hüsn-i Gülzârî'nin yaptığı evliliklerden dört kız ve üç erkek olmak üzere yedi çocuğu olmuştur. Mensup olduğu ailenin dînî hassasiyetleri doğal olarak Gülzârî'nin de hayatına yansımıştır. Babasının talebiyle iyi bir medrese eğitimi alan Gülzârî, tasavvufa yönelmiş ve çocuklarını da bu tasavvufî ortam içerisinde yetiştirmiştir.

Hüsn-i Gülzârî'nin ailesiyle ilgili bu değerlendirmelerden sonra, şimdi de düşünce yapısında önemli bir unsur olan ilmî serüvenine değinelim.

1.1.3. Eğitimi

Ekonomik durumu iyi olan bir ailenin çocuğu olan Hüsn-i Gülzârî'nin çocukluk yıllarını refah içerisinde geçirdiği ve ilk eğitimini babası Abdulkadir Efendi'den alarak, küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendiği görülmektedir.³⁵ Sıbyan mektebini ve rüşdiyeyi bitirdikten sonra Kayseri'ye giderek medrese eğitimine devam eden Gülzârî'nin medrese eğitiminden sonra hatip (vaiz) olarak görev yaptığı sürece de farklı

³³ Çorum Nüfus Müdürlüğü'nden 03.05. 2013 tarihinde alınan Nüfus kayıt Örneğinden.

³⁴ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım ve Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıkulu, Hacı Tanrıkulu ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

³⁵ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım ile yapılan röportajdan; Şağban, age, s. 37.

kaynaklar okuyarak ilmî seviyesini artırdığı gözlemlenmektedir.³⁶ Kanaatimizce Gülzârî yaklaşık 1900’de vaizlik görevine başlayıp bu görevini 1940’lı yıllara kadar devam ettirmiştir.

Yaptığımız röportajlarda ve hayatının anlatıldığı eserlerde Gülzârî’nin zahirî ve batinî ilimlerdeki vukûfiyetine vurgu yapılmaktadır. *Dîvân*’ı ilmî seviyesine ışık tutup, tasavvuf anlayışını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Cüneyd-i Bağdadî’nin “sufî muhaddis olma, muhaddis sufî ol” sözü, Hüsn-i Gülzârî tarafından da uygulanmış olup zahirî ilimlerden sonra tasavvufa intisap etmiştir.

1.2. Tarikata İntisabi ve Sonrası

Hüsn-i Gülzârî’nin tasavvufa nasıl intisap ettiğine değinmeden, tarikatın ismiyle anılmasını sağlayacak derecede etkili olan Pîr Hasan Hüsameddin Uşşâkî ve ekolü hakkında kısaca bilgi verelim.

1.2.1. Pir Hasan Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîliğin Genel Karakteristiği

Uşşâkîlik içinde ayrı bir kol halinde gelişen ve Hüsn-i Gülzârî’ye atfedilen Ruhzârîlik, Halvetî tarikatının “orta kolu” da denilen ve Ahmed Şemseddin Marmaravî’nin(ö.910/1504) kurmuş olduğu Ahmediyye’den gelen Uşşâkiyye şubesinin bir alt koludur.³⁷

Halvet zikrine aşırı bağlı olan Ömer el- Halvetî’ye (ö.800/1397-1398) nisbet edilen Halvetiyye, İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biridir.³⁸ Hemen her kesimden birçok insanı barındırması ve tasavvuf tarihinde büyük küçük birçok kollara ayrılmasından dolayı “tarikat fabrikası” olarak nitelendirilen bir tarikattır.

³⁶ Hüsn-i Gülzârî’nin köyünde Arapça dersi okumuş ve Gülzârî’nin sohbetlerinde bulunmuş emekli imam Necip Dere ile yapılan röportajdan. Necip Dere: Hüsn-i Gülzârî’nin köyünde Arapça okurken camiye yakın olan odasına ziyarete gittim. Kibleye dönmüş murakabe halinde oturuyordu. Hanımı İkbâl Nene, efendiye dönerek bu delikanlı seni bekliyor bir şeyler anlat, dedi. Hüsn-i Gülzârî bana baktı ve şöyle dedi: Oğul uzun zamandır Arapça okuyorsun. Ne okuyorsun? Diye sordu. Kafiye okuyoruz ve ismi tafdil bahsindeyiz, dedim. Oğul o dersi okuyalı elli yıl oldu, unuttum ancak birkaç satır okuyum, dedi. O gün dersim olan yarım sayfa ibareyi ezbere okudu ve oğul işte az bucuk aklımızda kalmış, dedi.

³⁷ Muammer Cengil, *Tasavvufî Yaşantı, Halveti-Uşşaki Topluluğu Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013, s. 43.

³⁸ Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne –i Evliyâ*, çev., Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., c.3, s. 133.

Kurucusundan günümüze daha ziyade Türklerin ilgi göstermiş olması da bir başka dikkat çekici yöndür.³⁹

Her ne kadar Halvetî Tarikatı'nın kurucusu Ömer Halvetî olsa da Halvetî Tarikatı'nı sistemleştirerek genişleyip, yayılmasını sağlayan Pîr-i Sâni yani ikinci pir kabul edilen Seyyid Yahya Şirvanî (ö:868-869/1464-1465)'dir. Şirvan Vilayeti'nin Şemaha Kasabası'nda doğan Yahya Şirvanî'nin, on iki imamdan Musa Kazım'ın soyundan bir Seyyid olduğu nakledilmektedir. Şeyh Sadreddin Halvetî (ö:833/1430)'nin mürîdi olan Yahya Şirvanî, şeyhinin vefatından sonra şu an Azerbaycan'ın başkenti olan Bakü'ye giderek vefatına kadar burada irşat faaliyetlerini sürdürmüştür. Kabri Bakü'de Şirvanşahlar Sarayı'na defnedilmiştir.

Seyyid Yahya Şirvanî pek çok eser yazmıştır. Bunlardan en önemlisi Halvetî tarikatının ve bütün kollarının evrad⁴⁰ kitabı sayılan *Vird-i Settâr*'dir.⁴¹

Halvetiyye'nin bir alt kolu olan Uşşâkî tarikatının kurucusu aslen Buhâralı olan Hasan Hüsameddin el-Buhârî el-Uşşâkî (ö: 1001-/1593)'dir. Elli yaşına kadar Buhâra'da yaşamış, burada Kübreviyye ve Nûrbahşiyye tarikatlarından feyz almıştır. Bir rivayete göre bu tarikatlardan hilafet de almıştır.⁴² Elli yaşında manevi bir işaretle geldiği Anadolu'da Halvetî ekolünden İzzettin Karamanî'nin halifesi ve Ümmi Sinân'ın tarikat kardeşi Şeyh Ahmed Semerkândî'ye intisap etmiştir. Bu zattan Halvetî icazeti olarak elli sene kadar Uşak'ta irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Sultan 3. Murat'ın davetlisi olarak 982/1574 yılında, yüz yaşlarında İstanbul'a gelmiştir. Burada Halvetiyye'nin Sinâniyye şubesinin kurucusu Pir Ümmi Sinân'dan da ayrıca taç ve hırka giymişlerdir.

Pir Hasan Hüsameddin Uşşâkî 121 yaşında çıktığı Hac yolculuğu dönüşünde Konya'da vefat etmiştir. Konya'dan İstanbul'a getirilen naaşı Aziz Mahmut Hüdâî

³⁹ Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, Ankara 1999, Sayı 39, s. 535; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, c.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 393.

⁴⁰ Evrad, vird kelimesinin çoğuludur. Tarikatların pirleri veya onlardan sonra gelen şeyhler tarafından düzenlenen, müridler tarafından belli bir zamanda ve belli bir sayıda ferdi veya toplu olarak yapılan hususi dualardır.

⁴¹ Vassâf, age, c. 3, ss. 139-140.

⁴² Mehmet Kahraman, *Uşşaki Divanı*, Uşşaki Yay., Manisa 1994, ss. 1/IV-V

Hazretleri tarafından Üsküdar'da karşılanmış, cenaze namazı Mahmut Hüdâî tarafından kıldırılarak bu günkü Kasımpaşa'daki dergâhına defnedilmiştir.⁴³

Hasan Hüsameddin Uşşâkî'nin kurucusu olduğu Uşşâkiyye'den sonraları Edirneli Cemalettin Uşşâkî'ye (ö: 1164/1751) nisbet edilen Cemâliyye; Cemâliyye'den de Selâhaddin Uşşâkî'ye (ö: 1197/1783) nisbet olunan Selâhiyye; Câhidî Ahmed Efendi'ye (ö: 1070/1659) nisbet edilen Câhidiyye; Muhyiddin Bursavî'ye (ö: 1091/1680) nisbet olunan Musluhiyye; Ahmet Talib İrşâdî'ye (ö: 1298/1880) nisbet edilen İrşâdiyye⁴⁴ ve Hüsni-i Gülzârî'ye nisbet olunan Ruhzârîyye şubeleri tesis edilmiştir.

Netice itibariyle Hüsni-i Gülzârî (ö: 1383/1965) Halvetiyye-Uşşâkiyye'nin Ruhzârîyye şubesinin kurucusudur. Ruhzârîyye, Tarîk-i Uşşâkî'nin İç Anadolu'da devam eden bir koludur. Ruhzârîyye'nin sülûk takibinde halvet hayatına önem verilmekle birlikte, Atvar-ı Seb'a ve Hazret-i Hamse birleşiminden oluşan on iki esmâ zikri telkin edilmektedir. Bu on iki esmâdan son dört esmâya "Cem" esmâları denilerek, dördü birden "Vahit, Ehad, Samed Allah" şekliyle telkin edilmektedir. Rüya ve vakıalara önem verilmekle birlikte, Seyr ü sülûk esaslarının uygulanmasında ciddiyet ve kurallara riayet çok önem arz etmektedir.⁴⁵ Konuya ikinci bölümde değinileceğinden tekrara düşmek kaygısına genel hatlarıyla değinilmiştir.

Halvetiyye, Uşşâkiyye ve Hüsni-i Gülzârî'nin kurmuş olduğu Uşşâkiyye'nin bir şubesi olan Ruhzârîyye tarikatları ile ilgili bilgi verdiğimiz bu giriş sonrası şimdi de Hüsni-i Gülzârî'nin şeyhine ve intisabına değinelim.

1.2.2. Şeyhi

Gülzârî'nin şeyhi Hasan Saydam Efendi'dir. Hasan Efendi'nin babası İlyas Efendi, annesi Sultan Hanım'dır. Hasan Efendi 1289/1872 yılında Kırıkkale'nin Balışeyh İlçesi'nin Hüseyinbeyobası Köyü'nde dünyaya

⁴³ Vassâf, *age*, c. 4, ss. 287-293; Kahraman, *Uşşâki Divanı*, ss. 1/IV-V

⁴⁴ Mehmet Akkuş, "Hüsâmeddin Uşşâkî", *DİA*, c. 18, s. 515; Cengil, *age*, ss. 43-44

⁴⁵ Cengil, *age*, s. 43; Hüsni-i Gülzârî'nin köyünde Arapça dersi okumuş ve Gülzârî'nin sohbetlerinde bulunmuş emekli imam Necip Dere ile yapılan röportajdan; Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan.

gelmiştir.⁴⁶ Yazdığı tasavvufî içerikli şiirlerinde “Necatî” mahlasını kullanmıştır.

Seyyid Hasan Necatî Efendi, Seyyid olduğu için askerlik vazifesini Ahmet Talip İrşâdî⁴⁷ (ö: 1298/1881)’nin baş halifesi Hüseyin Hüsnü Baba(ö: 1343/1925)’nin halifesi Mustafa Kanber Efendi’nin Edirne’deki dergâhında yapmıştır. Askerlikle birlikte burada sekiz sene kalmış ve sülûkunu tamamlamıştır.⁴⁸

Hüseyin Hüsnü Baba, İrşâdî’nin baş halifesidir. Kilitbahir’de İrşâdî’nin kurduğu dergâhta otuz kırk sene inzivâ hayatı yaşamış ve söz konusu dergâhı ihyâ ederek Mevlevîhâne tarzında yeniden inşâ ettirmiştir. Burada birçok halife yetiştirmiştir. Halifeleri Edirne, İstanbul, Bayramiç, Dimetoka, Kilitbahir bölgelerinde çalışmışlardır.⁴⁹

Mustafa Kamber Efendi ise Edirne’de Şeyh Muslihuddîn Dergâhı şeyhidir.⁵⁰ Edirne’de Şeyh Muslihuddîn Dergâhı’nda sekiz sene kalan Seyyit Hasan Necati Efendi Şeyh Mustafa Kamber Efendi’den icâzet alarak Kırıkkale’nin Hüseyinbeyobası Köyü’ne gelmiş ve irşat faaliyetlerine başlamıştır. Dolayısıyla Uşşâkiyye’yi İç Anadolu’ya getiren Seyyit Hasan Necatî Efendi’dir.⁵¹

1.2.3. İntisabı ve Müritliği

Hüsn-i Gülzârî medrese tahsili sonrası camilerde hatip olarak görev yapmaya başladı. Fıkıh ilmini çok iyi bilirdi. Etkili bir hatipti. Uzun yıllar medreselerde ders kitabı olarak da okutulan ve Anadolu halkının elinden düşürmediği Yazıcıoğlu Mehmet Çelebi (ö: 855/1451)’nin “Muhammediye” ve Yazıcıoğlu Ahmed Bican(ö: 870/1466)’ın “Ahmediye” (Envâru’l-Âşıkîn) adlı eserlerini kendisi sürekli okur ve

⁴⁶ Çorum Nüfus Müdürlüğü’nden 06.05. 2013 tarihinde alınan Nüfus kayıt Örneğinden.

⁴⁷ Mümine Çakır, "Kilitbahir'de Medfun İki Şair: Tâlib-i İrşadî ile Hüseyin Hüsnü Baba veŞiirleri Üzerine Bazı Tespitler", Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları,(Eceabat Değerleri Sempozyumu), 27 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale 2008, s. 206-207; Tâlib-i İrşâdî, (ö.1820)’de Tire/Bayındır’da doğmuştur. Asıl ismi Ahmet olup Derebeyi-zâde Helvacıoğlu Ahmed Efendi olarak tanınmıştır. Talibi İrşâdî, yirmi bir sene Balıkesir, Karabiga, Çardak, Lapseki, Çanakkale, Bayramiç, Kumkale, Edremit ve Gelibolu’da dolaşarak irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. İrşâdî, (ö.1881) tarihinde Kilit bahir’de vefat etmiştir. Mezarı oradadır.

⁴⁸ Şağban, age, s. 18.

⁴⁹ Vassâf, age, c. 4, ss. 496-497; Çakır, agm, s. 214-215.

⁵⁰ Vassâf, age, s. 498.

⁵¹ Eyyüp Fatih Şağban, *İpek Yolu*, Göksu Ofset, İstanbul 2002, s. 17; Şağban, *Gülzarı Hüsnüya*, s. 18.

hatiplik yaptığı camilerde halka anlatırdı. Bu eserleri okuduğunda manevi feyiz aldığını belirterek herkesin okuması gerektiğini söylerdi.⁵²

Kırıkkale ilinin Hüseyin Beyobası'nda yaşayan Seyyit Hasan Necati Efendi'nin âlim bir zat olduğunu duyan Gülzârî Müdü Köyü Cami'sinde hatip olarak görev yaparken Hasan Efendi'yi ziyaret etmek ve tanımak ister. Maneviyatta aldığı bir emirle Haydar Pehlivan, Koca Halil ve birkaç arkadaşıyla birlikte Kırıkkale'nin Delice İlçesi'nin Sarıkaya Köyü'ne irşat için gelen Seyyit Hasan Necati Efendi'yi ziyarete gider.

Yolculuk esnasında Gülzârî'nin arkadaşları sen âlimsin, sen intisap edersen biz de seninle birlikte intisap ederiz, derler. Sarıkaya köyüne vardıklarında Hasan Efendi'yi ziyaret ederler. Öğle ezanı okunur ve oradaki cemaat camiye giderler. Hüsn-i Gülzârî şeyhin kerametinin olup olmadığını düşünerek oradan ayrılmaz. Bu sırada Hasan Necati Efendi: “Oğul, keramet göreceğim diye namazdan, cemaatten kalacaksın. Çalış, keramet kendinden olsun. Haydi, şimdi birlikte camiye gidelim” der. Bu olaydan ve Hasan Efendi'nin halinden etkilenip utanan Hüsn-i Gülzârî, camiden çıktıklarında arkadaşları ile birlikte Seyyit Hasan Necati Efendi'ye gönlünde hiçbir tereddüt kalmadan intisap eder.⁵³

Hüsn-i Gülzârî'nin hatiplik yaptığı süredeki yaşantısına ve okuduğu eserlere baktığımızda, tasavvufa intisap etme düşüncesinin onda uzun süredir olduğu ancak aradığı kriterlerde mürşit bulamadığı için intisap etmediği kanaatindeyiz. Nitekim mürşitte aradığı kriterlerin Seyyid Hasan Necati'de olup olmadığı yönünde intisabı öncesi yaşadığı tereddüt de bu düşüncemizi destekleyen unsurlardandır.

Tasavvufta şer'î ilimleri tahsil ettikten sonra tasavvufa yönelmek daha makbul sayılmaktadır. Hüsn-i Gülzârî'de de, tasavvuf geleneğinde daha makbul sayılan şer'î ilimleri tahsilden sonra tasavvufa yönelmenin bir örneğini görmekteyiz. Zira bu şekilde, tarikat ve hakikatin şeriata rağmen değil, şeriata hükümleri doğrultusunda tarikat ve hakikat gerçeği daha bilinçli olarak eyleme dönüştürülebilmektedir.

⁵² Necip Dere ile yapılan röportajdan; Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıkulu, Hacı Tanrıkulu ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

⁵³ Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıkulu, Hacı Tanrıkulu ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan; bk: Şağban, age, ss. 38-39.

Güçlü bir medrese eğitimi sonrası hatip olarak köyünün camisinde göreve başlayıp, halka vaaz ve nasihatte bulunan Hüsn-i Gülzârî'nin Seyyit Hasan Necatî Efendi'ye bir manevi işaret ile intisap etmesiyle birlikte dervişlik dönemi başlar.

Mutasavvıflara göre ilim zahir veya şeriat ilmi, bâtın veya hakikat ilmi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birincilere kâl ehli, ikincilere hâl ehli denir. Medreseler şer'î ilimlerin, tekkeler ise bâtınî ilimlerin öğretildiği kurumlardır.⁵⁴ Önce medrese eğitimi alan Gülzârî, bu eğitim kendini yeterince tatmin etmediği için Seyyit Hasan Necatî'nin zikir halkasına girip O'nun irşâd ve terbiyesine teslim olmuştur. İlim ehli olan Gülzârî tasavvufa olan isti'dadı ile birlikte Sülûk yolunda on iki esma ile meşgul olmuş, hayli zaman ibâdât, riyâzât ve mücâhede ile vaktini geçirmiş, şeyhine karşı muhabbeti ve teslimiyetiyle birlikte şeyhinin muhabbetini kazanmıştır.

1.2.4. Hilâfeti ve Tarikat Silsilesi

Tarikatlarda şeyhten şeyhe ulaşarak tarikat pirine, ondan da yine şeyhten şeyhe, böylece Hz. Peygamber'e kadar ulaştığı kabul edilen zincire “silsile” denir. Tasavvufta silsile manevi bir nikâh kabul edilir. Nasıl nikâh ile insanların nesli meşru bir şekilde devam ediyorsa, manevi nikâh olarak tabir ettikleri silsileyle de tarikat geleneği devam edecektir.⁵⁵ Bu durumda kesiksiz bir silsile zinciriyle Hz. Peygamber'e bağlı olmayan kişinin manen yetişemeyeceği gibi irşad ehli olarak kabul edilmesi de pek mümkün görünmemektedir.

Hz. Peygamber (sav)'in güzel yüzüyle birlikte dışına yansıyan, hissedilen fakat anlatılamayan hâllerine şâhid olan sahâbîlerden her biri, bu durumu çevrelerindeki insanlara yansıtmışlar ve o duygu hâlesi bir silsile zinciriyle devam etmiştir. Tarikat geleneğinde silsileleri günümüze kadar devam eden başlıca iki silsile bulunmaktadır. Bunlardan birisi Hz. Ali (ra) diğeri ise Hz. Ebû Bekir (ra) vasıtasıyla Hz. Peygamber (sav)'e ulaşmaktadır.⁵⁶

İçinde Hz. Peygamber (sav)'in sülalesinden kişilerin bulunduğu silsileye, Hz. Peygamber (sav)'in sülalesine duyulan bir hürmet ifadesi olarak “silsiletü'z-zeheb”

⁵⁴ A. Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, MEB Yay., İstanbul 2000, s. 14.

⁵⁵ Aşkar, agm, ss. 551-552.

⁵⁶ H. Kamil Yılmaz, *300 Soruda Tasavvufî Hayat*, Erkam Yay., İstanbul 2010, s. 148; A. Cahid Haksever, *Ya'kub-ı Çerhî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul 2009, s. 53.

(altın zincir) denilmektedir.⁵⁷ Bu durum genellikle silsilesi Hz. Ali'ye dayanan tarikatlarda görülmektedir.⁵⁸

Silsilelerde, tarikatın esas kurucusu sayılan ve tarikatın genellikle adını aldığı zattan Hz. Peygambere kadarki kısımda adı geçen şahısların bazıları arasında zaman ve yer açısından bir irtibatlandırma yapmanın mümkün olmadığı görülmektedir.⁵⁹ Bizim burada, Halvetilikle ilgili aşağıda vereceğimiz silsilenin başında yer alan Hz. Ali'nin, 29/661 yılında, hemen kendinden sonra gelen Hasan el-Basrî'nin 110/728 yılında vefat ettiği göz önüne alınırsa, ikisinin görüşmüş olmaları tarihi yönden mümkün görünmemektedir. Mutasavvıflar bu durumu "Üveysîlik", yani bir şeyhin, kendisinden önce yaşamış başka bir şeyhin ruhaniyetinden feyiz alarak, manen görüşme yolu ile yetişebileceği şeklinde izah etmeye çalışmışlardır.⁶⁰

Subjektif yönü ağır basan bu yorum ilmî anlamda problemlili görülse de tarikat silsilesinde kronolojik açıdan bir problem bulunmamaktadır. Çünkü tarikatını kuran şeyh, bizzat aynı dönemde ve onlarla birlikte yaşayarak halifeler yetiştirmektedir. Bu nedenle tarikatın kurucusu sayılan şeyhten sonraki silsile, birinci kısma göre daha gerçekçi gözükmektedir.

Hüsni-i Gülzârî'nin kurucusu olduğu **Ruhzâriyye** silsilesi şöyledir:

1. Hz. Muhammed (s.a.v)
2. Hz. Ali (ö.29/661)
3. Saîd Hasan bin Yesâr el-Basrî (ö.110/728)
4. Habîb el-A'cemî
5. Dâvud et-Taî (ö.165/1782)
6. Ma'ruf Ali el-Kerhî (ö.200/815)
7. Seriyü'es-Sakatî (ö.253/867)
8. Ebu'l-Kasım Cüneyd el-Bağdadî(ö.297/910) (CÜNEYDİYYE)

⁵⁷ Cebecioğlu, age, s. 574.

⁵⁸ Haksever, age, s. 53.

⁵⁹ Aynı Yer.

⁶⁰ Aşkar, agm, s. 553.

9. Ahmed Mimşâd-ı Dineverî (ö.299/912)
10. Muhammed Dineverî (ö.340/951)
11. Muhammed el-Bekrî (ö.380/990)
12. Vecîhuddin-i Bekrî (ö.442/1050)
13. Ebu Necib Abdu'l-Kâhir-i Sühreverdî (ö.598/1201)(SÜHREVERDİYYE)
14. Kutbuddin el-Ebherî (ö.622/1225)
15. Muhammed Rukneddin-i Necaşî
16. Seyyid Muhammed Cemaleddin Şirazî (ö.652/1255)
17. Şehabeddin Tebrizî (ö.702/1302)
18. İbrahim Zahid Geylanî (ö.705/1305) (ZAHİDİYYE)
19. Ahî Muhammed Geylanî (ö.780/1378)
20. Ömer Halvetî (ö.800/1397) (HALVETİYYE)
21. Pîr-i Ahî Mîrem Muhammed (ö.812/1409)
22. Hacı İzzeddin Halvetî (ö.828/1424)
23. Sadreddin Hiyamî Pîr Ömer Halvetî (ö.860/1455)
24. Seyyid Yahya Şirvanî (ö.868/11463-64)
25. Pîr Muhammed Erzincanî (ö.869/1464)
26. İbrahim Taceddin Kayserî (ö.860/1455-56)
27. Alaaddin Uşşakî (ö.?)
28. Ahmed Şemseddin Marmaravî (ö.910/1504) (AHMEDİYYE)
29. İzzeddin-i Karamanî (ö.?)
30. İbrahim Ümmi Sinan (ö.976/ 1568) (SİNANİYYE)
31. Emir Ahmed-i Semerkandî (ö.?)
32. Hasan Hüsameddin-i Uşşâkî (ö.1003/1594) (UŞŞÂKİYYE)
33. Memican-ı Saruhanî (ö.1008/1599)

34. Ömer Karib-i Geliboluvî (1013/1605)
35. Âlim-i Sinan (ö.?)
36. Muhammed-i Keşânî (ö.?)
37. Halil-i Gümülcinevî (ö.?)
38. Abdu'l Kerim-i Gümülcinevî (ö.?)
39. Osman Sıdkı-i Gümülcinevî (ö.?)
40. Muhammed Hamdi-i Bağdadî (ö.?)
41. Cemaleddin-i Uşşâkî (ö.1164/1750)(CEMALİYYE)
42. Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî (ö.1196/1781)(SALAHİYYE)
43. Muhammed Zühtü-i Nazillî (ö.1221/1806)
44. Süleyman Rüştî (ö.1249/1834)
45. Ali Galib-i Vasfî (ö.1266/1850)
46. Mehmed Tevfik (ö.1280/1864)
47. Ömer Hulûsî (ö.1285/1868)
48. Hüseyin Hakkı Kasabavî (ö.1297/1880)
49. Ahmet Talib İrşâdî (ö.1298/1881) (İRŞADİYYE)
50. Hüseyin Hüsnü Aziz (ö.1343/1925)
51. Mustafa Kanber (ö.1343/1924)
52. Seyyid Hasan Necatî (ö.1357/1938)
53. Hüsn-i Gülzârî-i Ruhzârî (ö.1385/1965) (**RUHZARİYYE**)⁶¹

Burada kaydettiğimiz silsilede Hz. Ali'den başka Ehl-i Beyt'ten hiç kimse kaydedilmezken, ondan bir asır önce, Halveti silsilelerinde Hz. Ali'den sonra, Hz. Hasan ve Hüseyin, silsiledeki Ma'ruf Kerhi'den sonra, Ehl-i Beyt'ten Zeyne'l-abidin,

⁶¹ Bu silsilenin tesbitinde, şu kaynaklardan yararlanılmıştır: <http://www.nuranitv.com/icazetler.php> (08.02.2014); Cengil, age, ss. 44-45; Şağban, Gülzarı Hüsnüya, s. 25; Aşkar, agm, ss. 555-558, Vassaf, age, s. 299-499; Oğuzhan Kantar, “ Çorumlu İbrahim İpek Efendi Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri”, *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 2008, c.I, s. 393-394.

Muhammed Bakır, İmam Cafer Sadık, İmam Musa Kazım, İmam Ali Rıza gibi Şia imamlarının önde gelenlerinin isimleri yer almaktadır. Burada ortaya çıkan bu farklılaşmanın nedeni Osmanlı'nın, İran Şii tesirine karşı Safeviyye'ye alternatif olarak Halvetiyye'yi ön plana çıkartmasından dolayıdır.⁶²

Tarikatların silsile yoluyla Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'den olmak üzere iki koldan geldiğini belirtmiştik. Silsileleri Hz. Ebu Bekir'e ulaşanlar ve zikir-i hafi olarak bilinen gizli zikri esas alanlar Bekrî; silsileleri Hz. Ali'ye ulaşanlar, zikir-i cehri olarak bilinen açıktan icra edilen sesli zikri esas alanlar Alevî tarikatlar olarak isimlendirilmektedir.⁶³ Bu anlamda Ruhzariyye Tarikatı, silsilesi Hz. Ali'ye dayandığı için Alevî tarikatlar kategorisine girmektedir.

Tarikatlar ayrıca “esma yollu” ve “cezbe yollu” olmak üzere iki şekilde tasnif edilmektedir. Esmâ yollu tarikatlar tarikat piri, şeyhler, halifeler ve müridlerden oluşan tekke ve dergâhlarda tarikatın icra edildiği tarikat formlarıdır. Cezbe yollu tarikatlar ise zikir, tekke, dergâh gibi tarikat unsurlarını gerek görmeyen aşk ve cezbe yoluyla Allah'a vuslat edilebileceğine inanan tarikatlardır. Ruhzarî Tarikatı da kendisini tesbih cemaati olarak tanımlayan tarikat yapısıyla birlikte esma yollu bir tarikattir.⁶⁴

Netice itibariyle, irşada ehliyetin önemli gereklerinden biri olarak görülen silsilenin kendine özgü bir yapısı vardır. Silsilenin ilk kısmında yer alan kişiler arasındaki zaman ve coğrafya farkı ilk bakışta dikkat çekmektedir. Mutasavvıflar bu farklılığa Üveysîlik açıklamasıyla çözüm getirir ve hepsinin bir sembolik önemi vardır. Diğer taraftan "Ehl-i Beyt" sevgisine bağlı bu tarikatın silsilesinde Hz. Ali'den başka ehlibeytten kimse olmaması sosyal ve siyasî nedenlerdir. Bu nedenle silsiledeki pek çok ismin Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren şiirleri mevcuttur. Ruhzariyye silsilesi Hz. Ali'ye dayandığı için Alevî Tarikatlar kategorisinden esma yollu bir tarikattir.

⁶² Aşkar, agm, s. 559.

⁶³ Aşkar, agm, s. 554. Burada Alevî kavramı günümüzde algılandığı şekliyle değil, sadece Hz. Ali'ye mensubiyeti açısından ve silsile olarak Hz. Ali'ye dayanan tarikatlar şeklinde anlaşılmalıdır.

⁶⁴ Cengil, age, s. 46.

1.3. Hizmet Dönemi ve Vefati

1.3.1. Hüsn-i Gülzârî'nin İç Anadolu' daki Hizmetleri

Seyyit Hasan Necatî Efendi'den irşad icazeti alan ilk isim Mehmet Aslıyüce Efendi (ö. 1343/1926)'dir. Mehmet Efendi 1861 yılında günümüz itibariyle Kırıkkale'nin Delice ilçesine bağlı Büyük Yağlı Kasabası'nda doğmuştur. Asılları Türkmendir. Zühtü Efendi, Kırşehir'in Himmetuşağı Köyü'nden Büyük Yağlı Kasabası'na göç eden Himmetoğulları ailesine mensuptur. Babasının ismi Mustafa Efendi'dir. İyi bir medrese eğitimi aldığı ve hafız olduğu bildirilmiştir. Kendisi gibi âlim olan Yusuf Efendi ile birlikte otuz sene Büyük Yağlı Kasabası'nda hem Kur'ân hem de tekke hizmeti vermişlerdir.

Mehmet Efendi'nin yaşı itibariyle iri yarı heybetli esmer bir zat olduğu ve Hüsn-i Gülzârî ile aralarında derunî bir muhabbetle birbirlerini zaman zaman ziyaret ettikleri nakledilir. Vefatına yakın dönemde Mehmet Efendi dervişleriyle Hüsn-i Gülzârî'yi ziyaret etmiş. Bu ziyarette Gülzârî'nin oğlu Kadir Efendi heybetli ve muhabbetli gördüğü Mehmet Efendi'ye hürmet ve muhabbetle yönelmiş ve hizmet etmiştir. Bu durum üzerine Mehmet Efendi şöyle demiştir: “ Oğlum Kadir, Allah'ın aşkı kimini şişirir, kimini pişirir. Beni şişirdi babanı da pişirdi. Sen yönünü babana dön, ben de dervişlerimi babana teslim etmeye geldim. Benim vaktim yakındır,” dediği nakledilmektedir.⁶⁵

Çok kısa bir zaman sonra Mehmet Efendi hastalanır ve Hüsn-i Gülzârî'nin Mehmet Efendi'yi ziyaretinde zikir meclisi kurulur ve Hak esmasına gelindiğinde Mehmet Efendi vefat eder. Nakledildiğine göre Hasan Necatî Efendi ve Hüsn-i Gülzârî yıkama ve defin işlerini birlikte yapmışlar ve Mehmet Efendi 1926 yılında Büyük Yağlı Kasabası'na defnedilmiştir. Şeyhinden önce vefat eden Mehmet Efendi yerine halife bırakmamıştır.⁶⁶

Mehmet Zühdî Efendi'nin vefatından sonra Gülzârî'ye hilafet makamına geldiği ve vazifelendirileceği söylendiğinde “şeyhim beni kanatsız uçuracak” diyerek ağladığı

⁶⁵ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁶⁶ Oğuzhan Kantar, “Seyyit Hasan Necati Efendi”, *İpek-Yolu Fikir Kültür ve Aktüalite Dergisi*, İstanbul 2002, sayı : 3 ss. 18-19; Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan.

nakledilir.⁶⁷ Kanaatimizce bu tavır Gülzârî'nin hilafet makamının ağırlığını bildiğinin işaretidir.

Hüsn-i Gülzârî 1930 yılında Seyyit Hasan Necatî Efendi'den irşad icazeti almıştır.⁶⁸ İcazet almasıyla birlikte irşad faaliyetlerine başlamış ve bu devir İmam Hüseyin devri olacak diyerek tekkesini yıkıp oda şeklinde tekrar yaptırmıştır. Sungurlu-Delice yol güzergâhı üzerinde bulunan köy odasında hem yolculara hizmet vermiş hem de irşad faaliyetlerini devam ettirmiştir.⁶⁹

İmamlık vazifesini çok seven Gülzârî bu vazife karşılığında ücret talep etmediği gibi caminin masraf ve giderlerini de karşıladığı nakledilir. Sakin yapılı, yumuşak huylu ve yardım sever olduğu için herkes tarafından sevilmiş. Kur'ân okuyuşu, dinleyenlere tesir edermiş.⁷⁰ Çoğu zaman namazlardan sonra Şûrâ suresinin son ayetlerini⁷¹ okurmuş.⁷²

Hüsn-i Gülzârî'nin yaşadığı çevrede sevilen, ilmüne itibar edilen, güvenilen, inanılan ve hükmüne razı olunan bir insan olarak toplumsal barış ve huzurun sağlanmasında önemli bir yere sahip olduğu ve aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin de müracaat ettiği bir mekân olarak oluşturduğu evinin büyük bir odasında, ihtiyaç sahiplerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını gördüğü nakledilmektedir.⁷³

Hüsn-i Gülzârî'nin odası hem konaklama hem zikir hem de sohbet için kullanılmış. Evine çok sık misafir gelir ve gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamaya çalışmış ve bu odadaki berekete gelenler şahit olurlarmış. Ortaya bir miktar yemek gelir ve odasında hizmet eden Süleyman Efendi (Sülük Dede) acaba bu yemek misafirlere yetecek mi diye düşünmesine rağmen, yemekler yenir ve doyulurmuş.

⁶⁷ Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajdan.

⁶⁸ Şağban, Gülzarı Hüsnüya, s. 29; Gülzârî'nin icazet aldığı 1930 tarihi Eyyüp Fatih Şağban Efendi'de bulunan icazette yer alan tarihtir.

⁶⁹ Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajdan.

⁷⁰ Hüsn-i Gülzârî'nin akrabası Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan. (24.01.2014)

⁷¹ *“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hakîmdir. İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola erıştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin. (O yol) göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.”*, Şûrâ, 42/51, 52, 53.

⁷² Necip Dere ile yapılan röportajdan.

⁷³ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi ve Gülzârî'nin damadı Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajlardan.

Gülzârî, bazen oğlum Süleyman yemeğin suyunu çok koyun dediğinde Süleyman Efendi çok sayıda misafirin geleceğini anlarmış ve düşündüğü gibi olurmuş.⁷⁴

Seyyid Hasan Necatî Efendi yaşadıkları dönemin tarikatlar açısından sıkıntılı bir dönem olduğunu söyleyerek, Gülzârî'yi uyarmış ve O'na şu tavsiyede bulunmuştur: “Oğlum biz ders isteyenlerin isti'datına bakardık, kabul edilirlse de genellikle bir gün sonra tarikat dersi verirdik. Şimdi Cumhuriyet dönemindeyiz ve sen ders isteyen herkese ders ver. İki kişi gelse de birine ders verip diğerine vermesen seni şikâyet edebilir.”⁷⁵

Yaşadığı dönem dini hayatın yaşanması konusunda zor bir dönem olsa da Gülzârî asla pes etmez ve her daim irşad faaliyetlerine devam eder. Gülzârî'nin amcasının torunu Bahri Tanrıkol ilk Kur'ân ve tecvit eğitimini köyün derelerinde ve bahçelerinde çok zor şartlar içerisinde Hüsn-i Gülzârî'den aldığını dile getirmiştir.

Hüsn-i Gülzârî torunları olan Hacı Efendi ve Necati Efendi'nin düğünlerinde katılım çok fazla olduğu için çevre köylere de misafirler dağıtılmış, tarlalarda ve köyün tepelik bölümlerinde de zikir halkaları kurulmuştur. Düğün bile olsa icra ettiği periyodik zikir halkasını da ihmal etmemiştir. Hüsn-i Gülzârî her ne kadar baskı ve zulüm olsa da faaliyetlerinden geri durmamıştır.⁷⁶

Netice itibariyle, hayatını Kur'ân ve irşad hizmetine adanmış olan Hüsn-i Gülzârî bir taraftan yokluk ve hayatın zorluklarına, diğer taraftan da devletin baskı ve sıkıştırmalarına maruz kalmıştır. Ancak her dönemde say ve gayretiyle çevresine ve tüm insanlara İslam'ı anlatmaya ve insanları irşada çalışmıştır.

1.3.2. Hüsn-i Gülzârî'nin Hapishane Hayatı

Hüsn-i Gülzârî'nin 1930 yılında icazet alarak hizmetlerine başladığını belirtmiştik. İrşada başladığı dönemler sosyal yaşam ve dini yaşantı bakımından oldukça sancılı dönemlerdir. O dönem idarecilerin toplumdan uzak kalmaları ve insanların fitri ihtiyacı olan dini yaşantıya karşı sergiledikleri tutumlar, baskıcı dönemlerinin oluşmasına neden olmuştur.

⁷⁴ Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan.

⁷⁵ Necip Dere Efendi ile yapılan röportajdan.

⁷⁶ Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan.

Belki birkaç kişinin çıkar sağlamak için yaptığı münferit şikâyetler ölçü alınarak büyük bir milletin dini ve fitri duyguları baskı altına alınmak istenmiştir. Bunu gören Gülzârî de hizmetlerinde dikkatli davranmaya çalışmıştır. Ancak irşada başlamasıyla birlikte neredeyse haftada bir defa odasına jandarma gelmiş, odası aranmış ve zikir icrası ya da Kur'ân eğitimi yapıp yapmadıkları sorgusuyla karşılaşmıştır. Tüm baskılara rağmen Gülzârî her türlü tehlikeyi ve tehdidi göz ardı ederek hizmetlerine devam etmiştir.⁷⁷

Jandarmalar yine bir defasında Gülzârî'nin evini arayıp kitaplarını toplayıp çok sevdiği kuka tespihini almışlar. Hüsn-i Gülzârî bu duruma üzülerək, elimden tespihimi alsanız da dilimden ve kalbimden Allah'ın zikrini alamazsınız, diyerek tepkisini ortaya koymuştur.⁷⁸ Bu olaydan sonra evde ailesi ile yaptığı sohbetlerinde, elimdekileri alsalar da kalbimdekini alamayacaklar, diye söylediği nakledilmektedir.⁷⁹

1935 yılında Gülzârî'nin şeyhi Seyyid Hasan Necatî Efendi ve birkaç müntesibi evlerinden alınıp, sorgulama için Yozgat Ceza Evi'ne götürülmüştür. Seyyid Hasan Necatî Efendi vefatından üç yıl önce, 63 yaşında ve çok hasta olmasına rağmen yasaklı olan tarikat faaliyetlerini devam ettirmek suçundan yargılanmıştır. Aradan çok fazla zaman geçmeden Hüsn-i Gülzârî ve birkaç müntesibi de şikâyet üzerine tutuklanarak Yozgat'a gönderilmiştir.⁸⁰

Gülzârî'yi tutuklayarak Yozgat'a götüren ve Pire Mehmet olarak tanınan jandarma Başçavuş ön sorgulamada kendisine işkenceye varan tavırlar sergilemiştir. Yapılan bu ön sorgulamada sakalı tutup yolunmuş ve bu yolmanın etkisiyle yolunan bölgede sakal seyrek kalmıştır. Bu sorgulama esnasında yapılan işkenceye rağmen Gülzârî'nin güldüğünü gören şahıs bunun nedenini sorunca, Gülzârî: “Evladım bana ismini zikrettirdi, ikram olarak buraya soktu, seni yelledi sakalımı yoldurdu, beni

⁷⁷ Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan; Çelebi Mercan ve Hüseyin Mercan ile yapılan röportajdan. (29.12.2013)

⁷⁸ Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıku, Hacı Tanrıku ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

⁷⁹ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁸⁰ Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necati Tanrıku, Hacı Tanrıku ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

yelledi güldürdü.” Demiştir. Gülzârî, sorgulama sürecinde üç ay Yozgat Cezaevi’nde şeyhi ve müntesipleri ile birlikte kalmış daha sonra serbest bırakılmıştır.⁸¹

Hüsn-i Gülzârî hapisanede iken müntesiplerine sabırlı olmaları gerektiğini öğütlemiş. Bu yaşadıklarımız hep Rabbimizden diyerek kadere teslimiyet göstermiş ve serbest kalacaklarını söylemiş. Âlim ve hatip olduğu için hapisanede de mahkûmlarla sohbetler yapmış. Küs ve kavgalı olanları nasihatleri ile barıştırmış ve mahkûmların sevgisini kazanmıştır.⁸²

Cezaevinin sıkıntısıyla birlikte içerde kaldıkları süre uzayınca bu işin akıbeti Seyyid Hasan Necatî Efendi’ye de sorulmuş ve Hasan Efendi: “Ben Kel Hüseyin (Hüsn-i Gülzârî)’den bir ay önce çıkar ve ona mendil sallarım” diye latife ile cevap vermiş ve dediği gibi de olmuştur. Önce Seyyid Hasan Necatî Efendi ve ardından Hüsn-i Gülzârî serbest bırakılmıştır.⁸³

Yozgat’tan ayrılan Gülzârî, Çorum’un Alaca ilçesine gelmiş ve oradaki dervişleri tarafından karşılanmıştır. Burada dervişleri ile cehrî zikir yapmıştır. Huzur şeyhi olan Gülzârî burada ilahiler eşliğinde vecd ile semâ etmiştir. Hapisanede zikri o kadar özlemişim ki Alaca’ya gelince kendimi tutamadım ve hemen zikre başladım. Ben o zikri unutamıyorum, çok tatlıydı diyerek bu hatırasını zaman zaman anlattığı nakledilmektedir.⁸⁴

Hüsn-i Gülzârî hapisten çıktıktan sonra da irşad hizmetlerinde hız kesmemiş, aynı gayretle vazifesine devam etmiştir. Kendisini önceden Sungurlu’da sorguya çeken hâkim Gülzârî’yi adliyeye çağırıp: “Gel bakalım Deli Hüseyin, akıllandın mı? Yine rahat durmuyormuşsun,” demiş. Bu söz üzerine Gülzârî: “ Hâkim bey ne yapayım huylu huyundan vazgeçmez. Bakın az önce bana deli dediniz. Deliyse yine delidir. Deliler hiç akıllanır mı? Hem ben suçsuz yere üç ay yattım ve beraat ettim” demiştir.⁸⁵

⁸¹ Bahri Tanırköl ile yapılan röportajdan; Hüsn-i Gülzârî’nin torunları: Necati Tanırköl, Hacı Tanırköl ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan; Necip Dere ile yapılan röportajdan; Şağban, Gülzarî Hüsnüya, s. 52.

⁸² Süleyman Çelikle ile yapılan röportajdan.

⁸³ Hüsn-i Gülzârî’nin torunları: Necati Tanırköl, Hacı Tanırköl ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

⁸⁴ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan; Hüsn-i Gülzârî’nin torunları: Necati Tanırköl, Hacı Tanırköl ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

⁸⁵ Necip Dere ile yapılan röportajdan; Süleyman Çelikle ile yapılan röportajdan.

Yaşanan olaylar şüphesiz Gülzârî'yi ve tüm toplumu etkilemiştir. Her insan için fitri bir ihtiyaç olan dini hayatı yaşamaya çalışan insanlar, birtakım sıkıntılara uğramış olsalar da bu ihtiyaçlarını bir şekilde gidermeye çalışmışlardır. Gülzârî'de her ne kadar yasaklı bir kurum olsa da 1930 yılında aldığı irşad görevini, kanuna karşı gelmek gibi bir psikoloji içerisinde otuz beş yıl devam ettirmiş, vatanına ve milletine hizmet için çalışmıştır. Pek çok sıkıntıya maruz kalmasına rağmen hiçbir zaman devlet aleyhinde olmayıp, sürekli devletin bekası için dua etmiş olması ve topluma zararlı insan değil bilakis faydalı insanlar yetiştirmek için doksan üç yaşına kadar gayret etmesi takdire şâyandır.

1.3.3. Vefat Tarihi ve Mezarı

İrşad ve hizmetle geçirdiği doksan üç yıllık ömrünün büyük bir bölümü at sırtında seyahatlerle geçen Gülzârî, bu vazife içerisinde çoğu zaman kendi istirahatından hatta sağlığından feragat etmiştir. İrşad esnasında “efendim hastasınız” diyen dervişlerini, “oğlum halimizi şikâyet mi edelim” diyerek susturmuş. Kasık fitiği rahatsızlığından dolayı vefatından birkaç yıl önce ameliyat olmuştur. Ameliyattan sonra çok rahatladığını belirtmiş keşke daha önce ameliyat olsaymışım diyerek pişmanlığını dile getirmiştir.⁸⁶

Hüsn-i Gülzârî vefatından birkaç ay önce oğlu Kadir Efendi'yi yanına alarak Müdü Köyü Camisi'nin bahçesine götürmüştür. Kadir Efendi'ye kabrini kazdırmış ve siyah bir külçe taşıyı kabrin içerisinde baş kısmının geleceği yere koydurmuştur. Kadir Efendi bu taşın konmasına müsaade edilmez, hocalar taşı yerinden kaldırtır deyince şöyle söyler: “Oğlum o taşı yerinden oynatmaya güç yetiremezler cevabını vermiştir. Ölümünden sonra taş yerinden kaldırılmamış ve taşın hikmeti de anlaşılamamıştır.”⁸⁷ Görüldüğü üzere Gülzârî ölümünü hissetmiş ve hazırlık yapmıştır.

Kur'ân ve hadis merkezli olarak işlediği konuları akılda soru işareti kalmayacak şekilde anlatan Gülzârî'nin Allah'ı bilmek, O'na kul olmak, O'nu çok sevmek, gece ibadeti, Peygamber sevgisi, İslâm'ı yaşamak ve tasavvufî yaşantı vs. gibi konular

⁸⁶ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁸⁷ Oğuzhan Kantar, “Hüsnü Gülzari Efendi”, *İpek-Yolu Fikir Kültür ve Aktüalite Dergisi*, İstanbul 2001, sayı :2 ss. 18-19; Raşit Tanrıkoğlu ile yapılan röportajdan.

sohbetinin temelini oluştururdu.⁸⁸ Ancak sohbet ölüm konusuna gelince son nefes, illaki son nefes diyerek ölüm sırasındaki sıkıntılara dikkat çeker, ölümün zorluğundan bahsederdi. Bu korkusu ölmekten değil, son nefeste imansız gitmekten kaynaklanırdı.⁸⁹

Dünyada bu korkuyu yaşayıp üzülenler, velâyetin ince bir sırrına ermiş demektir. Kur'ân-ı Kerim'de bu durum şöyle anlatılmaktadır: *'Bilesiniz ki, Allah'ın velilerine (âhirette) korku yoktur; onlar (artık) üzülmeceklerdir'*⁹⁰

Vefatından birkaç gün önce halifesi olan Hafız İbrahim İpek Efendi adeta bir vedalaşma ziyareti gibi Gülzârî'yi ziyaret etmiş ve bu ziyarette murakabede olan Gülzârî vefatının yakın olduğunu belirtmiştir. Hafız İbrahim İpek Efendi bu duruma sessiz kalmıştır. Neden cevap vermediğini sorduğunda İbrahim İpek Efendi: "Efendim siz 100 yaşınıza kadar ömrünüz olduğunu söylemişsiniz," deyince Hüsn-i Gülzârî: "Hafız, oğul biz ondan vazgeçtik. Artık misafirlerimizin hizmetini bile yapamıyoruz. O sebeple artık vuslat istiyoruz," demiştir.⁹¹

Doksan üç yaşında ve rahatsız olmasına rağmen, Kırıkkale'deki müntesiplerinin davetini geri çevirmeyip ana yola kadar yaya oradan da otobüsle Kırıkkale'ye gitmiştir. Zemzem Hanım'ın evinde ziyaretçilerle görüşüp, bir gün burada kalmış ve günün sonunda akşam yemeği yendikten sonra rahatsızlanmıştır. Önce hastaneye götürülmüş ve oradan da köyüne geri dönmüştür. Köyünde de rahatsızlığı devam etmiştir. Ama Gülzârî bu halinden memnundur ve asla şikâyet etmemiştir. Rahatsızlığının iyice arttığı zamanda şu şiiri okumuştur:

Seherde uyandım bülbül sesinden
Çıkarmış perçemin billur fesinden
Şimdi ruh bülbülü can kafesinden
Artık pervaz vurup uçtu gidiyor
Hüsni ecel şemin içti gidiyor⁹²

⁸⁸ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

⁸⁹ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁹⁰ Yunus, 10/62

⁹¹ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

⁹² Necip Dere ile yapılan röportajdan.

4 Ağustos 1965 Çarşamba sabahı komşularından Kezban Tanrıkoluoğlu, Gülzârî'nin evine gider. Hüsn-i Gülzârî odasında yatağında yatmaktadır. Yanında hanımı ve oğlu Kadir Efendi vardır. Gözleri kapalı ve rengi sapsarıdır. Yüzünde nur parlamış gibi aydınlık bir güzellik olur. Gülzârî: “Alembeyli Köyü'nün imamı Mahmut Hoca'ya vakit tamam diye haber gönderin, buraya gelsin ve beni bu odamda yıkasın” der. Alembeyli Köyü'ne giden Veysel Akkuş öğle namazından çıkan Mahmut Hoca'ya Hüsn-i Gülzârî'nin çağırdığını söyler ve hemen birlikte yola çıkarlar. Oldukça yaşlı olan Mahmut Hoca köyü görünce eşekten inerek, ağlamaya başlar. Oğlum bana efendimin göçtüğünü neden söylemedin, diyerek üzüntüsünü dile getirir. Oğlu Kadir Efendi ve Mahmut Hoca odasında efendiyi yıkar ve kefenlerler.⁹³

Çevre köylerden de gelenlerle birlikte büyük bir cemaatle cenaze namazı kılınır ve yapımında öncülük ettiği Müdü Köyü Camisi'nin kuzey yönündeki bahçesine, işaret ettiği yere başının altındaki taşın hikmeti ile defnedilir.⁹⁴

Vefatından önce size türbe yapalım mı diyen müntesiplerine şöyle demiştir:“ Vefatımdan iki sene sonra oğlum Kadir ve Ali Onbaşı gece kabrimi açsın, eğer kefenim bozulmuş olursa öyle bırakın, bozulmamış olursa kabir yapın.” Defninden iki yıl sonra mezar açıldığında, Hüsn-i Gülzârî'nin nâşını kendi elleriyle koyup kefeninin iplerini çözen ve mezarın açılmasında hazır bulunan oğlu Kadir Efendi'nin ifadesine göre vücûdu ve kefeni olduğu gibi durmaktadır ve çürümemiştir. Kabir açıldığında orada bulunanlar öyle bir kokuyu hayatlarında hiç duymadıklarını ifade etmişlerdir. Hafız İbrahim İpek Efendi maneviyatta gördüğü şekilde şeyhinin kabrini yaptırmıştır.⁹⁵

Hüsn-i Gülzârî'nin irşad faaliyetlerini yerine getirdiği köy odası tadilat yapılarak yenilenmiştir. Gülzârî'nin kabrinin batısına yüz metre uzaklıkta olan bu oda ziyarete gelen misafirler ve köy halkı tarafından Cuma akşamlarında zikir meclisi olarak kullanılmaya devam etmiştir.

Senenin belirli dönemlerinde gerek kabir başında gerekse köyün kırsal bölgelerinde Ruhzâriyye mensupları ve halk ibadet için, piknik için burada toplanmaktadır. Dünyanın birçok bölgesinden ziyaretçiler bu toplantılara katılmakta

⁹³ Kezban Tanrıkoluoğlu ile yapılan röportajdan. (28.12.2013)

⁹⁴ Veysel Akkuş ile yapılan röportajdan. (10.01.2014)

⁹⁵ Necip Dere ile yapılan röportajdan; Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

olup, sohbetler yapılmakta, naatlar söylenmekte ve semazen, deveran gösterileri yapılmaktadır.⁹⁶

Sosyo-kültürel açıdan değerlendirildiğinde bu tarz toplantıların insanları rahatlatması ile kültürel birliktelik yanında toplumsal bağları kuvvetlendirme ve dayanışmayı geliştirme gibi fonksiyonlarından bahsedilebilir.⁹⁷

Hüsn-i Gülzârî hayatı boyunca toplumsal bağların kuvvetlenmesi ve insanların birlikte dini hayatı yaşamaları, birbirleri ile paylaşımda bulunmaları için çalışmıştır. Bu düşüncesi vefatından sonra da toplumun her kesiminden insanın bir araya gelerek kaynaşmasına ve toplumsal bağların kuvvetlenmesine vesile olmakta ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kuşaklar arasında bir gönül köprüsü kurulmasına vesile olmuştur.

Hız Peygamber'i kendisine mutlak olarak örnek edinen ve bu konuda titiz davranan Gülzârî, halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak görmüş, bunun için çalışmıştır. İnanıldığı dava uğruna hapsedilse de davasından vazgeçmemiş, kırmadan ve kırılmadan insanların Allah aşkını tatması ve Hız Peygamber'in manevi sırlarına vakıf olmaları için mücadele etmiştir.

Kendisinin ve aile fertlerinin mezarlarının bulunduğu yer günümüzde ziyaretgâh olup, senenin belirli günlerinde anma günleri düzenlenmektedir. Bu durum, birçok mutasavvıf örneğinde olduğu gibi, ölümlerinden sonra da insanları kaynaştırıp bir araya getirici özelliklerini ortaya koymaktadır.

2. ŞAHSİYETİ ve TESİRLERİ

Bu başlık altında Hüsn-i Gülzârî'nin ilmî, tasavvufî şahsiyeti ve tesirlerine değineceğiz.

2.1. Şahsiyeti

“Ayinesi işidir kişinin lafa bakılmaz” atasözünde olduğu gibi, kişinin aynası ve yansıttığı gerçek, yaptığı işler ve bıraktığı eserlerdir. Tarihte yaşamış bir kişinin şahsiyetini ortaya koymamız için ilk başvuracağımız temel vesika şüphesiz kendi eserleridir. Bunun yanında, onunla aynı dönemde yaşamış ya da görüşmüş kişilerin

⁹⁶ Raşit Tanrıkoğlu ile yapılan röportajdan.

⁹⁷ Ahmet Cahid Haksever, Ya'kub- Çerhî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, İnsan Yay., İstanbul 2009, s. 64.

düşünceleri de önem arz etmektedir. Biz de Gülzârî'nin *Dîvân*'ı ve onun döneminde yaşamış, paylaşımında bulunmuş yakın ve uzak çevresinden insanlarla yaptığımız röportajlar çerçevesinde Gülzârî'nin kişiliğini genel anlamda ortaya koymaya çalışacağız.

2.1.1. İlmî Şahsiyeti

Gülzârî'nin ilmî portresinin şekillenmesinde yaşadığı yer ve dönemin zihniyet yapısının önemi inkâr edilemez. Kendisini ilim öğrenmeye sevk eden âmiller, eserinde kullandığı dil ve üslûp, yaşam şekli, aldığı eğitim ve hayata bakışı kişinin ilmî şahsiyetine ışık tutmaktadır.

Gülzârî'deki ilim öğrenme isteğini ve gayretini gören babası yaşadığı dönem içerisinde en iyi eğitimi alması için çaba sarf etmektedir. Okul hayatında da çalışkan ve erdemli davranışları hocalarının dikkatini çekmektedir. Hocaları Küçük Molla diye hitap etmektedirler. Araştırmacı bir karaktere sahiptir ve çok çabuk öğrenmektedir.

Gülzârî'nin yaşadığı döneme göz atıldığında Giriş Bölümü'nde zikredilen tarihî vesîkalara göre Cumhuriyet öncesinde Sungurlu'da kayıtlı on bir adet medrese eğitim faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bu sayı yörenin çevre bölgelere göre eğitim olarak hatırı sayılır bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Hüsn-i Gülzârî, zahirî ve batinî ilimler alanında eğitim almış yaşadığı bölgenin önde gelen âlimlerinden biridir. Sungurlu'da faaliyet gösteren medreselerle iletişim içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bazen medresede eğitim veren hocalar onu ziyarete gelirken, bazen de kendisi bu medreseleri ziyaret ederek ihtiyaç sahibi öğrencilere de yardımlarda bulunmaktadır.⁹⁸

Camilerde hatiplik görevi yanında çocuklar için Kur'ân, tecvid, Arapça ve Fıkıh dersleri de vermektedir. Çocukların Kur'an eğitimine özen göstererek, onlarla birebir ilgilenmektedir. Aynı dersleri defalarca dinlemekte ve bir dersi pekiştirmeden diğer derse öğrencilerini geçirmedeği rivayet edilmektedir.⁹⁹

Eğitimde tekrar metodunun öğrenme ve öğrenmenin kalıcılığı açısından değeri tartışılmaz bir gerçektir. Gülzârî de tekrar metodunu çok sık kullanmaktadır. Aynı

⁹⁸ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan; Necip Dere ile yapılan röportajdan.

⁹⁹ Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan.

zamanda medreselerle de yakın ilişkiler kurarak gündemi takip ettiği görülmektedir. Zaman zaman medreseleri ziyaret edip orada kalması ve hem medrese hocalarıyla yakın dostluğu hem de medrese dersleri vermiş olması, onun medresede eğitim faaliyetleriyle de iştigal ettiği kanaati uyandırır da müderrislik yapmadığı görülmektedir. Bunun nedeni kanaatimizce yapmış olduğu irşad faaliyetlerinin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır.

Gülzârî hadiselerle yaklaşımında zahiri oluşumlar kadar sezgilerini de dikkate almaktadır. İntisap etmeden önce manevi işaretler almasına ve Hasan Necatî Efendi'yi duymasına rağmen onun kâmil ve mükemmil bir şeyh olduğuna inanmadan seyr ü sülûk iradesinde bulunmaması, söz konusu yaklaşımının bir tezahürü olarak görülmektedir.

Bu metot çerçevesinde tasavvuf, tefsir, hadis, gibi farklı dallarda dersler veren Gülzârî, Serî es-Sakatî'nin yeğeni Cüneyd-i Bagdâdî'ye: “*Sufî muhaddis değil, muhaddis sufî ol.*” Seklindeki nasihatini¹⁰⁰ kendinde de uygulamıştır.

Mutasavvıf bir şair olan Gülzârî, “aşk” şairidir aynı zamanda. Bütün manzumelerinde lirik, coşkulu bir söyleyiş karşımıza çıkmaktadır. Almış olduğu medrese eğitiminden olsa gerek Çorum ve yöresi Uşşâkî şair şeyhler içerisinde edebiyatımızdaki *Dîvân* yazma geleneğine uygun eser yazmış tesbit edebildiğimiz kadarıyla tek mutasavvıf şair olması dikkate değerdir.

Münâcâtla başlayan, na'tla devam edip dua ile sona eren ve alfabetik harf sıralamasına uygun yazılmış olan *Dîvân*'ı tarafımızca bir araya getirilip latinize edilmiş ve yayımlanmayı beklemektedir. *Dîvân*'ındaki şiirleri incelediğimizde şiirlerinin bir kısmını dörtlükler halinde bir kısmını da beyitler halinde yazdığını görmekteyiz.

Uşşâkîliğe müntesip sufilere önem vermelerinden ötürü mısra sonlarında kafiye ve rediflere sıkça rastlamaktayız. Gülzârî'nin şiirleri tekkelerde de icra edildiği için genellikle zengin uyak ile şiirlerini yazdığını, buna karşılık yarım ve tam uyakla yazılan şiirlerin sayısının az olduğunu görmekteyiz. Şiirlerde ‘aaab’ şeklinde düz kafiyeye ve ‘abab’ şeklinde çapraz kafiyeye rastlamaktayız. Ayrıca çoğu şiirinde dörtlüklerin dördüncü mısraları tekrarlardan oluşmaktadır. Misal olması bakımından aşağıdaki şiirini gösterebiliriz.

¹⁰⁰ Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, MÜİV Yay., İstanbul 1990, s. 33.

Seherde oturdum posta
Niyazım gül yüzlü dostu
Yine gönlüm oldu hasta
İman ile gönder bizi

Seversin zikreden kulu
Zikrullah erenler yolu

Sormazlar ki kimin oğlu
İman ile gönder bizi

Ey Hüsniya düşün bunu
Hiç unutma gamlı günü
Veren alır tatlı canı
İman ile gönder bizi¹⁰¹

Aldığı eğitim ve tasavvuf terbiyesi şiirlerine yansıdığı gibi Gülzârî'nin hayatını da şekillendirmiştir. Döneminde tarikatı ve tekkesi ile bir yandan halka belli seviyede dinî bilgileri öğretmesinin yanında, isteyenlere tasavvuf yolunu da öğretmiştir.

Hüsni Gülzârî'nin belli aralıklarla farklı beldelerde ve camilerde halka vaaz ve nasihatte bulunması, sadece çevresindeki derviş zümresinin ya da öğrencilerinin değil, tüm halkın eğitim ve yetişmesine olan alâka ve gayretinin örneklerinden biridir.

2.1.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Gülzârî'nin tasavvufî şahsiyetini ortaya koymak için hakkında yazılan eserler, Gülzârî'nin yaşadığı çevrede ve irşad dolayısıyla gezdiği bölgelerde yaptığımız saha araştırması, Gülzârî'yi yakından tanımış insanlarla gerçekleştirdiğimiz röportajlar, tek nüsha halinde elimizde bulunan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ve tarafımızdan latinize edilmiş *Dîvân*'ı onun tasavvufî kişiliğini ortaya koymada bize kaynak vazifesi görmüştür.

¹⁰¹ Hüsni Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 88.

Kendi yaşantısının tezahürü olması hasebiyle eserlerinin yanında Gülzârî'nin ailesi, eğitim serüveni, mensubu bulunduğu tasavvufî ekol, istifade ettiği kaynaklar, etkilendiği ve etkilediği kişiler onun tasavvufî şahsiyetini belirlemede yine önemli referanslar arasındadır.

Bir diğer referansımız Gülzârî'nin yaşadığı olaylar ve bu olaylara verdiği tepkilerdir. Şüphesiz herkes yaşadığı dönemden etkilenmiştir. Ancak yaşanan olaylar yaşandığı dönemin diğer olaylarıyla ele alınmalıdır.

1930 yılında irşadla vazifelenen Gülzârî'nin ilk iş olarak, evinin yanına bir köy odası yaptırdığını belirtmiştik. Bu köy odasında bir taraftan irşad faaliyetlerini devam ettirirken diğer taraftan dönemin şartlarından dolayı bir takım sıkıntılarla da karşı karşıya kalmıştır.

1935 yılında Hüsn-i Gülzârî odasında otururken, köye jandarma gelmiş ve Gülzârî ve arkadaşları tutuklanmıştır. Sadece Ziya isminde bir derviş üzerine kapattığı battaniye üzerine saman uçurarak jandarmadan saklanmıştır.¹⁰²

Jandarma eve girmeden önce Hüsn-i Gülzârî, eşi Ümmühan Hanım'a bir ceket giydirmiş, yazmış olduğu Divan'ını hanımına seni aramazlar diyerek, saklaması için vermiştir. Sungurlu'da Pire Mehmet olarak bilinen Jandarma Başçavuş, Hüsn-i Gülzârî ve yanındaki birkaç kişiyi evinin avlusuna toplamış, dergâhtaki tüm kitapları ve defterleri evin avlusuna getirterek yaktırmıştır. Daha sonra Hüsn-i Gülzârî ve yanındaki birkaç kişiyi önce Sungurlu'ya, ardından Yozgat'a götürmüşlerdir. Bu gözaltına alma anında Gülzârî'nin not aldığı defterleri ve okuduğu kitapların yaprakları üzerine yazdığı tüm notlar yakılmıştır.¹⁰³

Hüsn-i Gülzârî'ye Yozgat'ta ön sorgulama yapılmıştır. Bu ön sorgulama işkenceye varan bir tavırda olmuştur. Bu sorgu esnasında bir yetkili sakalını yolduğu için, sakalında iz bırakmış, sakalının o bölümü seyrek kalmıştır.

Hapse girdiğinde şeyhi Seyit Hasan Necati Dede de orada hapistir. İki ay sonra Seyit Hasan Necati Dede hapisten çıkmış. Hüsn-i Gülzârî'ye üzülmemesini ve onunda

¹⁰² Ziya derviş bu olayı Necip Dere'ye Sungurlu'da anlatmıştır. Necip Dere ile yapılan röportajdan.

¹⁰³ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım ile yapılan röportajdan.

yakında tahliye olacağını söylemiş ve kısa bir süre sonra suçsuzluğuna karar verilip tahliye edilmiştir.¹⁰⁴

1976 yılında yaşanan aşağıdaki olay, sorgulamalar hakkında bize bilgi vermektedir. Sungurlu'nun Sarıkaya Köyü'nden çıkan tuz, Yozgat ilinin Haydarbeyli Köyü'ne satılır. Çelebi Mercan ve Hüseyin Mercan köylerinde çıkan tuzun taşıma işini yapmak için Yozgat'a gider ve idare tarafından dilekçe ile başvuru yapmaları gerektiği söylenir.

Dilekçe yazdırmak için bir arzuhalciye giderler. Arzuhalci yaşlı bir kişidir. Dilekçe yazan arzuhalci, Çelebi Mercan'a bu sakal sana hiç yakışmamış, der. Hüseyin Mercan ise neden sakalına laf ediyorsun, bu Peygamberimizin sünnetidir diye karşılık verir. Aralarında tartışmaya başlarlar ve arzuhalci beni siz tanımıyorsunuz, diyerek şunları söyler: “Ben burada bulunan Tekel'de yetkili bir memurdum. Şimdi emekliyim ve bu çevreyi çok iyi tanırım. Müdü köyünden Hüseyin Hoca'yı(Hüsn-i Gülzârî), Sarıkaya köyünden Haydar Pehlivanı, Çatma köyünden İdris Efendiyi, Zangı köyünden Kör Hasan'ı ve Haydarbeyli köyünden Keçi Bekir'i şikâyet ederek içeri attıran bendim” der. Hüseyin Mercan neden böyle bir şey yaptığını arzuhalciye sorar. Arzuhalci: “Onlar gericiydi ama ben tam bir Atatürkçüyüm,” karşılığını verir.¹⁰⁵

Bu yaşanan olaydan görüldüğü üzere o dönem idarecilerinin dinî yaşantıya karşı gösterdikleri baskıcı tutumları neticesinde devlet ve vatandaş karşı karşıya getirilmeye çalışılmıştır. İnsanların fitrî ihtiyacı olan dini yaşantı, belki birkaç kişinin yaptığı münferit suçlamalarla engellenmeye çalışılmış ve tüm toplum bundan zarar görmüştür. Ayrıca Gülzârî'nin ilmî manadaki tüm birikiminin yakılması ve uygulanan baskılar onun yazın hayatını etkilemiş olmalıdır. 1930 yılında başlayıp 1965 yılına kadar devam eden irşad döneminde tüm sıkıntılara rağmen halinden asla şikâyet etmemiş, insanın dünya geliş nedeninin Allah'ı tanımak ve bilmek olduğunu belirtmiştir. Dervişlerine her zaman insan olarak ölmek gerektiğini öğütlemiştir.

Hüsn-i Gülzârî'nin oğlu Mehmet, ibadetine gevşek olduğu ve düzensiz bir hayat sürdüğü nakledilmektedir. Mehmet kaza geçirip vefat etmiş. Hüsn-i Gülzârî'nin ağladığını gören yakınları, ihvanları ve aile dostları, Gülzârî'yi teskin etmek

¹⁰⁴ Eyyüp Fatih Şağban, *Gülzarı Hüsnüya*, İpek Yolu Yay., İstanbul 2003, s. 52; Necip Dere ile yapılan röportajdan.

¹⁰⁵ Çelebi Mercan ve Hüseyin Mercan ile yapılan röportajdan.

için,“Efendi, hiç ağlamak size yakışıyor mu ağlamayın,” diye telkin ettiklerinde,“Oğul ölmeyi bilemedi, hiç ölmeyi bilseydi ağlar mıydım?” Demiştir.¹⁰⁶

Zamanının çoğunu murakabe halinde geçirir, çok fazla konuşmaz ve geceleri nafile ibadetle geçirirmiş.

Rüya tabir etmediği, tarikatın rüya dinleme görevini rehber tayin ettiği dervişlerine yaptırdığı rivayet edilmektedir.

Vefat eden eşinden hemen sonra tekrar evlenmesinin nedeni olarak da kadınlarla baş başa kalmak istememesini, kadın dervişleriyle görüşmelerinde hanımının her zaman yanında olmasını istemiştir.

Gülzârî Kur’an-ı Kerim’in emirlerine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Helal ve harama azami riayet etmiştir. Ayrıca o dönem için önemli bir gelir kapısı sayılabilecek hususlardan olan muska yazma, rüya tabiri gibi şeylere tevessül etmemesi dikkate şayan hususlardandır.

Gülzârî, bulunduğu çevrede insanlar tarafından hüsn-i kabul görmüş birisidir. İnsanlar bir müşkileri olduğu zaman hiç çekinmeden kendisine gelip yardım almışlardır. Tasavvufta çok önemli bir husus olan kalp kırmamağa çok dikkat eden Gülzârî’nin gücü nispetinde herkesin ihtiyacını karşılayarak gönül yapmaya çalıştığı nakledilmektedir.

Hüsn-i Gülzârî, mutasavvıf bir şair olduğu için onun tasavvufî şahsiyeti ile ilgili bilgileri elde edebileceğimiz en önemli kaynaklardan biri de şiirleridir. Tezimizin asıl konusunu şiirleri oluşturduğu için şiirlerine ilerde değineceğiz.

Halen icra edilmekte olan ilâhîleri, kerametvârî menkıbeleri, yetiştirdiği şair-dervişleri Hüsn-i Gülzârî’nin yaşadığı coğrafyanın tasavvufî ikliminde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

2.2. Tesirleri

Yaşadığı toplum içerisinde aktif bir hayat yaşayan, binlerce insanla görüşen ve sohbet eden Gülzârî’nin yukarıda hayatından verdiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere

¹⁰⁶ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

yaşadığı toplumsal çevre içerisinde çok güçlü tesiri olmuştur. Şüphesiz bir şahsın gerek hayattayken gerekse vefatından sonraki tesirlerinin en büyük belirtisi yetiştirdiği insanlar ve yazıya döktüğü düşünceleri, bilgi birikimidir. Biz de bu bölümde Gülzârî'nin halifeleri ve halifelerinin tasavvufî şiirlerinden hareketle tesirlerine değineceğiz.

2.2.1. Halifeleri

Birinin yerine geçen ve arkasından vekil olan kişi anlamına gelen halife, tasavvuf terimi olarak ise müritlerin arasından derviş yetiştirmeye ehliyet kazananlara şeyh tarafından hilâfetnâme veya icazetnâme verilen kişidir.¹⁰⁷

Halife yetiştirmek tarikatın devamı açısından önemlidir. Bu nedenle Yunus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Hacı Bayrâm-ı Velî, Hasan Hüsameddin Uşşâkî vb. mutasavvıf-şairler gibi Hüsn-i Gülzârî de Allah'a vuslat için gerekli olan ibadet, riyâzat ve mücahedeleri öğreterek İlâhî aşka ulaştırmak için çalışmıştır.

Şeyhi Seyyit Hasan Necatî Efendi'nin vefatından sonra irşâd vazifesine yönelen Hüsn-i Gülzârî tarikattan nasip almak, aşk ehliyle sırdaş olmak, dosta ulaşmak isteyenleri dergâhına çağırmıştır. Bu davetine icabet edenlerden dört halife yetiştirmiştir. Gülzârî'nin icazet verdiği halifeleri şunlardır:

2.2.1.1. Mehmet Ali Bayık (Fehmi Efendi)

Hüsn-i Gülzârî'nin icazet verdiği ilk halifesidir. Yazdığı tasavvufî şiirlerinde “Fehmi” mahlasını kullandığı için daha çok bu isimle tanınmıştır. 1891 yılında Sungurlu'nun Tirkeş Köyü'nde bir çiftçi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında dokuz yıl askerlik yapmıştır. Bulunduğu mevziye düşen bir şarapnel parçası ile iki arkadaşı şehit olmuş ve kendisinin de kafasında küçük bir yumurta büyüklüğünde yarık oluşmuş, şahadet parmağı yarı yerinden kopmuş bir gazidir.

¹⁰⁷ T. W. Arnold, “Halife”, İA, c. V/I, s. 148; Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri*, ss. 316-317; Cemil Akpınar, “İcazet”, DİA, İstanbul 1991, c. III, s. 397; Haksever, age, s. 71.

Tasavvuf ile iç içe bir aileden gelen Fehmi Efendi, Gülzârî'ye intisap ettikten sonra sa'y u gayretiyle ve şeyhine olan derin muhabbetiyle kısa zamanda hilafet hakkı kazanmıştır.

Gülzârî'yi bir ziyaretinde Necati Efendi'nin köyde bir oda yaptırdığını, odanın üstünü kapatmak için kereste ihtiyacı olduğunu öğrenmiş, bunun üzerine evinin yakınındaki kuruluğu söküp arabasına yükleyerek Seyit Hasan Necati Efendi'nin köyüne götürmüştür.¹⁰⁸

Şeyhine karşı muhabbeti çok ileri derecede olan Fehmi Efendi bir gün Sungurlu'nun Sarıkaya Köyü'ne düğüne davet edilir. Ev sahibi, efendim sizin burada olduğunuzu belirterek Hüsn-i Gülzârî'yi de buraya davet ettim dediğinde “şeyhimi benim ayağıma nasıl çağırırsınız” diyerek ev sahibine sitem eden Fehmi Efendi'nin oradan ayrıldığı nakledilmektedir.¹⁰⁹

Sungurlu Ulu Cami'de Vaiz Tahir Hoca:

“-Hey gidi günler hey Mevlâna, Yunus gibi büyük veliler artık günümüzde kalmadı,” dediğinde Fehmi Efendi ayağa kalkacak olmuş ama Hüsn-i Gülzârî onu durdurmuş. Gülzârî, camiden çıktıktan sonra Fehmi Efendi'ye:

“-Hocaya bir şey mi soracaktın?” dediğinde Fehmi Efendi:

“-Gözün görmüyorsa ben ne yapayım, sadece ön safta iki tane var diyecektim” demesi üzerine Hüsn-i Gülzârî'nin:

“-Yok, gerek yok,” diye cevap verdiği rivayet edilmektedir.¹¹⁰

Fehmi Efendi tasavvufi içerikli şiirler yazmıştır. Şiirleri vefatından üç yıl önce 1964 yılında yayımlanmıştır.¹¹¹ Şiirlerini hece ölçüsüyle ve dörtlükler halinde yazmıştır. Şiirlerinin son dördlüğünde “Fehmi” mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinin birçoğunun son mısrası tekrar edilerek kurulmuştur.

Şiirleri Hacı Bayrâm-ı Velî ve Yunus Emre'nin şiirlerini hatırlatmaktadır. Mehmet Ali Fehmi'de aşka düşmüş ve bu halinden memnundur. Şiirleri lirizm

¹⁰⁸ Mehmet Ali Bayık Efendi'nin oğlu Hüsnu Bayık ile yapılan röportajdan; Mehmet Ali Efendi şeyhine olan muhabbetinden dolayı oğluna şeyhinin ismini vermiştir. (02.02.2014)

¹⁰⁹ Hanım Uçakçı ile yapılan röportajdan. (11.02.2012)

¹¹⁰ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

¹¹¹ Mahmut Şahinbaş (edit.), Fehmi Divanı, Vicdan Sesi Yay., Ankara 1964.

bakımından fevkalâde üstün ve sanatkârane bir söyleyişe sahip olup bir örneği aşağıdaki gibidir:

İçerim yanıyor dumanım tütmez
Bu aşkın sevdası serimden gitmez
Yüz bin öğüt versem biri kâr etmez
Gece gündüz bir cemâle yanarım¹¹²

Mutasavvıf şairimizin şiirlerini, içerdikleri atasözleri, deyimler, kelâm-ı kibarlar özellikle de dinî ve tasavvufî dünyalarına kapı aralayan kavramlarıyla, yaşadıkları zamanın ve coğrafyanın kendine has özelliklerini aksettirmesi bakımından birer dil hazinesi olarak görmek mümkündür. Ümmî olmasına rağmen şiir diline hâkimdir. İlahileri günümüzde de söylenerek nesilden nesile aktarılmakta, şiirlerinin tesiri devam etmektedir. Şiirlerinin tasavvufî bakımdan şerhinin yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Fehmi Efendi şeyhinin vefatından sonra Sungurlu'nun Paşapolatlı Köyü'nden Hacı Osman Bahri Oruç Efendi (1896-1980)'ye icazet vermiştir. Tasavvufî içerikli şiirleri olan Osman Bahri Efendi ümmî olmasına rağmen âşık, zahit ve gayretli bir sufidir. Hüsn-i Gülzârî, Seyit Hasan Necatî, Mehmet Ali Fehmi ve Hasan Hüsamettin Uşşâkî'nin bulunduğu bir mecliste Osman Bahri Efendi kendisine icazet verildiğini aşağıdaki şiirinde şöyle resmetmiştir:

Yeşil nur dikilmiş arşın üstüne
Müritlerin seni görmek kastine
Himmeti daim mürit üstüne
Pirim Hüsamettin Uşşâkî'dir Hû

Üçler, beşler, yediler, kırklarla beli
Oturmuş Hüsnî ile bir meydan eri
Güneşle yarışır yüzünün nuru
Pirim Hüsamettin Uşşâkî'dir Hû

¹¹² Şahinbaş, age, s. 51.

O nuru görünce aklım zay oldu
Necatî, Hüsni ile Fehmi'de geldi
Osman Bahri'ye icazet verdi
Pirim Hüsamettin Uşşâkî'dir Hû¹¹³

Osman Bahri Efendi de vefatından az zaman önce Yozgatlı Hacı Ahmet Lütfi Bostan Efendi (1926-2006)'ye icazet vermiştir. Şiirlerinde Lütfi mahlasını kullanan Ahmet Efendi'nin Uşşâkî Dîvânı isimli tasavvufî şiirlerini yayımladığı bir eseri ve Tarikat isimli Tasavvufî usul ve erkâna dair bir eseri vardır. Yerine halife bırakmamıştır.¹¹⁴

Osman Bahri Efendinin halifesi olan Yozgatlı Hacı Ahmet Lütfi Efendi de dört halifeye atıfta bulunmuş, Gülzârî'nin himmetini beklediğini ve dergâh içerisinde kendi halini resmettiği şiirinde bu durumu şöyle dile getirmiştir:

Toplanmış dergâhta kurmuşlar zikir
Sağ yanda durur ol Eba Bekir
Osman-ı Zinnureyn Kur'an-ı okur
O hak nuru ben aşkına yanarım

Ömer-Faruktur adlini kuran
Aliyyü'l-Murteza'dır feyzi veren
Muhammed Mustafa (SAV) huzurda duran
O hak nuru ben aşkına yanarım

Evrağım elimde beklerim bâbı
Hüsni rızan ile sen eyle affı
On sekiz bin âleme dağılır nuru
O hak nuru ben aşkına yanarım

On iki pîran var dergâhta hazır
Lütfi hayâ ile ediyor huzur

¹¹³ Şağban, age, s. 302.

¹¹⁴ Aynı eser, s. 299-302.

Acizim kapında dilerim özür
O hak nuru ben aşkına yanarım¹¹⁵

Hüsn-i Gülzârî'nin bir diğer haifesi Molla İdris Güneş Efendi'dir.

2.2.1.2. Molla İdris Güneş

Hüsn-i Gülzârî'nin ikinci halifesi olan Molla İdris Efendi 1895 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir. Babası İsa Efendi, annesi ise Hünkar Hanımdır. Molla İdris Efendi'nin çocukluğu ve gençliği doğmuş olduğu Erzurum'da geçmiştir. Kur'an-ı Kerim okumasını annesinden öğrenmiştir. Erzurum'da çeşitli hocalardan dersler almış, yaşadığı çevrede molla olarak tanınmıştır.

Evlendikten sonra Yozgat'ın Çatma Köyü'ne yerleşmiştir. Çatma köyünde çiftçilikle uğraşmış ve imamlık yapmıştır. Yirmi yıl yaptığı imamlik vazifesinden hiçbir ücret almamıştır. Çatma Köyü'ne yakın mesafede bulunan Sungurlu'nun Müdü Köyü'nde Hüsn-i Gülzârî ile tanışmış, bu tanışma ile birlikte kendisinde tasavvufa karşı bir ilgi oluşmuş, intisap etmiş, sa'y u gayreti ile yaptığı hizmetleri sonucunda icazet almıştır.

İdris Efendi'nin Nakşibendî şeyhi Yozgatlı Ahmet Efendi ile dost oldukları için İdris Efendi Çatma köyünden Yozgat'a Ahmet Efendi'yi havanın yağışlı olduğu bir gün ziyarete gider. Yerler çamur olmasına rağmen İdris Efendi'nin çarığının altına tek parça çamur değmemiş, bunun hikmetini soran Ahmet Efendi'ye, "kardeş sus sırrımızı ifşa etme," dediği nakledilmektedir.

Vefatı sırasında çevresindekilere şeyhi Hüsn-i Gülzârî'nin geleceğini söylemiş ve kısa zaman sonra Hüsn-i Gülzârî ve birçok derviş yattığı odaya gelip zikre başlamışlar. İdris Efendi bu zikir esnasında vefat etmiştir.

Molla İdris Efendi'nin mezarı uzun süre yapılamayıp kaybolmaya yüz tutmuştur. İdris Efendi Çorum'un Karakeçili Mahallesi'nden Mustafa Hoca'nın rüyasına girerek kabrinin yapılmasını istemiştir. Mustafa Hoca, Çatma köyüne gelerek İdris Efendi'nin kabrini yaptırmıştır.¹¹⁶

¹¹⁵ Şağban, age, s. 306.

¹¹⁶ Molla İdris Efendi'nin neslinden gelenlerle yapılan röportajdan.

2.2.1.3. Hayrullah Ulusoy

Hüsn-i Gülzârî'nin üçüncü icâzet verdiği halifesi Hacı Hayrullah Ulusoy 1916 senesinde Çorum'un Bayat ilçesinin Çayköy'de bir çiftçi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Hüseyin Efendi, annesi Nazik Hanım'dır.¹¹⁷

Hayrullah Efendi ilk evliliğini Şaziye Hanım ile yapmış ve bu izdivaçtan dört çocuğu olmuştur. İsimleri şöyledir:

1. Mehmet Ali 2. Mürsel 3. Satı 4. Kevser

Hayrullah Efendi, Şaziye Hanım'ın 1994'te vefatı üzerine ikinci evliliğini Bayat'ın Saray köyünden Fadime Hanım ile yapmıştır.¹¹⁸

Hayrullah Efendi 1950'den itibaren yedi yıl Fehmi Efendi'nin dergâhına hizmet etmiştir. Nakledildiğine göre Hakk'a vuslat yolunda ağır riyazet ve mücahedeğe tabi tutulmuştur. Fehmi Efendi'nin dergâhında kaldığı süre içerisinde öyle bir teslimiyet göstermiştir ki, nakledildiğine göre şeyhi “ Git çocuklarını ziyaret et ” demediği müddetçe şeyhinin yanından ayrılmamıştır.¹¹⁹

Hayrullah Efendi bir keresinde Fehmi Efendi'yi kızdırdığı için dergâhtan kovulmuştur. Bu olay üzerine Hayrullah Efendi köyün yakınında bir kaya dibine gidip sabaha kadar ağlamış. Sabah namazına yakın tekrar dergâhın avlusuna gelmiş. Fehmi Efendi:

“-Oğul geldin mi?” Diye seslenince, Hayrullah Efendi:

“-Buyurun efendim buradayım,” deyip boyun kesmiştir.

Bir hasat döneminde Fehmi Efendi, Hayrullah Efendi'den harmana ekin getirmesini ister ve Hayrullah Efendi de sabaha kadar arabayla ekinleri harmana taşır. Sabah gelip ekinleri gören Fehmi Efendi “-Kim sana ekinleri buraya çek dedi? ” diyerek kızar. Ekini düvenle sürdükten sonra yağmur başlar ve Fehmi Efendi “- Hayrullah ne duruyorsun bunları toparla” der. Hayrullah Efendi şeyhinin söylediğini aynen yapar. Fehmi Efendi bu defa da “sana bunları kim topla dedi” diyerek kızar ve geri dağıttırır. Bu olay aynı gün içerisinde birkaç defa tekrarlanır ve Hayrullah Efendi

¹¹⁷ Hayrullah Efendi'nin komşusu Hüseyin Tokmak ile yapılan röportajdan. (10.01.2014)

¹¹⁸ Kazım Ümütlü ile yapılan röportajdan. (01.02.2014)

¹¹⁹ Hüseyin Tokmak ile yapılan röportajdan.

şeyhinin her söylediğini itiraz etmeden yapar. Sonunda Fehmi Efendi'nin “-Hayrullah, oğlum Allah muradını versin, işini gücünü rast getirsin, ben bunları seni imtihan ve sadakatini denemek için yapmışım,” deyip Hayrullah Efendi'nin gönlünü aldığı nakledilmektedir.¹²⁰

Gülzârî'nin misafiri çok sevdiğini ve misafire hürmet edilmesini telkin ettiğini söyleyen Hayrullah Efendi'nin ziyaretine gelenlere çok hürmet ettiği yanına gelen bir çocuk bile olsa ayakta karşılayıp kendisinin hizmet ettiği nakledilmektedir. Gelenlere sık sık tarikat edebini anlatıp, bir şeyhin yanında dervişlerin ölü mesabesinde olması gerektiğini, şeyhin yanında irade beyanının edebe aykırı olduğunu söylemiştir. Kendisinin Hüsn-i Gülzârî ve Fehmi Efendi'nin meclislerinde otururken orada yok misali sohbetlerini dinlediği, feyiz ve bereketlerinden istifade yollarını aradığı nakledilmektedir.

Gece ibadetine çok dikkat ettiği ve gece ibadetini genellikle dergâhta yaptığı anlatılmaktadır. Gecenin bir bölümünü namaza bir bölümünü de tesbihe ayırdığı, yanında dervişi varsa duayı ona bıraktığı ve tüm namazlarını genellikle camide kılmaya özen gösterdiği nakledilmektedir.¹²¹

Hüsn-i Gülzârî, Hayrullah Efendi'nin icazetini yazdığı Fehmi Efendi'yi ziyaret etmesini söylemiştir. Fakat Hayrullah Efendi, senelerdir hizmet ettiği Fehmi Efendi'den çekindiği için uğramadan köyüne gitmiştir. Bunu duyan Fehmi Efendi gücenmiş ve “ bana uğrasaydı ne olurdu? Ben onun hilafetini mi yırtacaktım? Ben onun olgunlaşması için nice zaman Allah'a boyun kestim, onun için ağladım” demiştir. Birkaç ay sonra dervişler aracı olmuş ve Hayrullah Efendi gelip Fehmi Efendi'nin elini öpmüş ve barışmışlar.¹²²

Hayrullah Efendi tasavvufî içerikli şiirler yazmıştır. *Dîvân*, şeyhin hakikatte gördüğü yeri söylemesidir,¹²³ demiştir. Şiirlerinde “Ümmi-Han” mahlasını kullanmıştır. Şiirlerini dörtlükler şeklinde yazmış ve şiirlerinde herkesin kolayca anlayabileceği samimi bir dil kullanmıştır. Kendisinin de samimi bir gönül eri olduğunu ve şeyhi Gülzârî'den aldığı feyizle Hakk'a vuslat ettiğini şöyle dile getirmiştir:

¹²⁰ Mehmet Köse ile yapılan röportajdan. (11.01.2014)

¹²¹ Emin Akbaba ile yapılan röportajdan. (01.02.2014)

¹²² Şağban, age, s. 280-281.

¹²³ Emin Akbaba ile yapılan röportajdan.

Gece gündüz çalışarak
Erenlere karışarak
Ben şeyhime karışarak
Bırakın beni gideyim

Ümmi-Han has bir melektir
Onu bekleyen ince elektir
Yolcu yolunda gerektir
Bırakın beni gideyim¹²⁴

Hayrullah Efendi ümmî bir mutasavvıf şairdir. Şiirlerinde ümmî olduğunu ancak aşkın badesini içmiş ledün ilmine sahip bir mutasavvıf olduğunu ve şeyhi Gülzârî'nin izini takip ettiğini şöyle anlatmıştır:

Şeyh mi olur diyorsunuz ümmi cahilden
Doğrudur ben anlamam zahir ilimden
Sorun haber vereyim bâtın ilminden
Ledün ilmine cevap verenler gelsin

Aşkın badesini içtim de geldim
Pirimin peşine düştüm de geldim
Hakk'ın izni ile semadan utçum da geldim
Ümmi-Hanım arşı alaya varanlar gelsin¹²⁵

Hüsn-i Gülzârî'nin bir diğer halifesi İbrahim İpek Efendi'dir.

2.2.1.4. İbrahim İpek Efendi

İbrahim İpek Efendi 20 Eylül 1934 yılında Çorum'un İskilip ilçesine bağlı Yerli Köy'ünde dünyaya gelmiştir. Babası köyde çiftçilikle uğraşan Çerkez Mehmet Efendi olup büyük dedeleri Kafkasya göçmenidir. Annesi Seyyide Fatıma Hanım'dır. İbrahim

¹²⁴ Şağban, age, s. 285.

¹²⁵ Şağban, age, s. 293.

İpek Efendi, bu ailenin beşinci çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Anne tarafından evlâdı 1 Resul olup İskilipli Atıf Hoca'nın akrabasıdır.¹²⁶

İbrahim İpek Efendinin çocukluğu genel itibariyle doğduğu köyde geçmiştir. Çocukluğunda köy hocalarından ders alarak ilk tahsil hayatına başlamıştır. İlim öğrenmek için İstanbul'a gitmek istediye de gidememiş, daha sonra İskilip âlimlerinden Mekkeli Ömer Hafız'dan ve İskilip Meydan Camii İmamı Osman Hafız Efendi'den ders almıştır.¹²⁷

İbrahim İpek Efendi tasavvufî bir çevrede yetişmekle birlikte mürşidi Hüsn-i Gülzârî'ye intisabı on üç, on dört yaşlarında olmuştur. İbrahim İpek Efendi intisabından birkaç gün sonra şeyhine, gördüğü üç rüyayı anlatıp bir kaç soru sormuş, bunun üzerine Hüsn-i Gülzârî soruları yanıtlamış ve yanındakilere dönerek “eğer bu çocuğun yaşı uygun olsaydı şu an icazetini yazardım” demiştir. Bu manevi derecesini daha 17 yaşında iken yazmış olduğu şu dörtlük anlatsa gerektir.

Yaşım on yediye bastı gidiyor

Melekler semaya uçtu gidiyor

Rüştü peşlerine düştü gidiyor

Künt ü Kenz'in bâbını görmedin mi âşık

Yine bu yıllarda ilk eşi olan Lâle Hanım'la evlenmiştir. Yirmi yaşında askere giderek Bitlis'te vatani görevini yapmıştır. Askerlik dönüşü İskilip Kayaagzı Köyü'nde imamlık görevine başlamış ve iki yıl burada imamlık yaptıktan sonra kendi köyü olan Yerli Köy'ünde aynı görevine devam etmiştir. Bu arada birinci eşi Lâle Hanım'dan çocuğu olmadığı için birinci eşinin de isteğiyle Cemalnur Hanım'la ikinci evliliğini yapmıştır. Bu evlilikten bir erkek dört kız evladı olmuştur. İsimleri şöyledir:

1. Necla 2. Didar 3. Mehpere 4. Nesibe 5. Nurullah.¹²⁸

İbrahim İpek Efendi yirmi sekiz yaşında Hüsn-i Gülzârî'den icazet almıştır. Görev aldığı ilk üç yıl şeyhi hayatta olduğu için kendisine intisap etmek isteyenleri mürşidine yönlendirmiştir. İbrahim İpek'teki manevî kabiliyetin ve ilmin farkına varan

¹²⁶ İbrahim İpek Efendi'nin akrabaları Mehmet Köse ve Hacı Çalışkan ile yapılan röportajdan.

¹²⁷ Mustafa Uçar ve Kadir Aşkın ile yapılan röportajlardan; Kantar, agm, s. 391; Ethem Erkoç, *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayih*, Çorum Belediyesi yay., Çorum 2013, s. 211.

¹²⁸ Mustafa Uçar ile yapılan röportajdan.

Gülzârî, İbrahim İpek Efendi'ye çok değer vermiştir. Bunun bir göstergesi olarak da halifelerini yanına toplamış ve kendinden sonra icazet yazma yetkisinin ser halife olarak İbrahim İpek Efendi'de olduğunu söylemiştir.¹²⁹

Hüsn-i Gülzârî'nin halifelerinden kanaatimizce en önemlisi, kendisinden sonra ser halife sıfatıyla yerine geçen Hafız İbrahim İpek Efendi olmuştur. Tarikatın irşat sahasını yurt içinde ve dışında genişletmiştir. Çorum, Çankırı, Kırıkkale, Ankara, İstanbul başta olmak üzere birçok yurtiçi; Pakistan, Hindistan, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Almanya, Hollanda gibi birçok yurtdışı seyahatlerinde bulunmuştur.

Bu seyahatleri esnasında birçok insanın tasavvufla tanışmasına vesile olmuştur. Ayrıca bu seyahatleri esnasında Mehmet Zahit Kotku, İsmail Hakkı Toprak, Muhammed Malik Alevî, Muhammet Mustafa Kamil, Muhammet Nezir, Şeyh Nazım Kıbrısî, Prof. Dr. M. Esat Coşan, Abdullah Çetin Faruki, Sıddık Naci Eren Balıkesirî gibi birçok ilim, fikir ve gönül adamıyla da görüşmüştür.¹³⁰

İbrahim İpek Efendi ilk haccını 1965 yılında yapmış ve ömrünün sonuna kadar kırktan fazla hac ve umre ziyaretinde bulunmuştur. Hac ve umre ziyaretlerinin çokluğundan ve kutsal topraklarda birçok dervişi olmasından dolayı aldığı manevi emir üzerine Medine'de de dergâh açmıştır. Bu nedenle birçok İslam ülkesinden de mürit ve muhibbânı olmuştur.

İbrahim İpek Efendi şeker hastası olduğu için ömrünün son dönemlerinde üç günde bir diyalize girmiştir. Bir defasında diyalizden çıkıp eve geldiklerinde damadı Fatih:

“-Efendim çok hastasınız, misafir kabul etmeseniz de dinlenseniz. Kapıya misafir kabul etmediğinizi belirten bir yazı asayım ve dervişlere de duyurayım,” demiştir. Bunun üzerine İbrahim İpek Efendi:

“-Oğlum, şeyhim Hüsn-i Gülzârî hasta yatağında yatarken dervişleri kabul ederdi. Biz onu hasta halde yatağında yatarken ziyaret ederdik hatta o gözünü açamayacak halde iken bile bizim ona bakmamız bize yeterdi,” dediği nakledilmektedir.¹³¹

¹²⁹ Necip Dere ve Kadir Aşkın ile yapılan röportajdan.

¹³⁰ Kantar, agm, s. 395.

¹³¹ İbrahim İpek Efendi'nin hanımı Cemanur İpek Hanım ile yapılan röportajdan. (19.01.2013)

Şeriatsız tarikatın olmayacağını beyan eden İbrahim İpek Efendi, dervişlik için en başta şeriata tüm emirlerinin yerine getirilmesi ve daha sonra da hayatın takvâ denilen İslami hassasiyete göre yaşanması gerektiğini beyan ettiği gibi kendisi de öyle yaşamıştır.¹³²

Gece ibadetine çok önem verip geceyi üçe bölmüş. İlk bölümünü istirahata, ikinci bölümünü namaz ve Kur'an okumaya, son bölümünü de tesbihata ayırmış. Her an abdestli olmaya özen gösterip müritlerine önce namaz sonra salâvat diye öğüt verirmiş. Abdestsiz namazın kabul olmayacağı gibi sünnetsiz salâvatın da kabul olmayacağını söyleyerek dervişlerine sünnete riayet etmelerini tavsiye ettiği nakledilmektedir.

Tasavvufta ilerlemenin Resûlullah ve Ehl-i Beyt sevgisinden geçtiğini beyan eder, günlük vird olarak Hz. Peygamber'e salât ü selam getirilmesinin gerektiğini söyler, kendisi de salât ü selam ile çokça meşgul olmuştur. "Eğer ben tarikat piri olsaydım evrad olarak salâvat-ı şerifeden başka bir ders vermezdim," demiştir.¹³³

Dört halife yetiştirmiştir. Bunlar:

1. Hüseyin Murat

2. Hasan Mansur

3. Esat Celâlî İpek

4. Eyyüp Fatih Şağban (Fatih Nurullah Efendi)

1970 yılının sonuna kadar köyünde daha sonra da Çorum merkezde hizmetlerine devam eden Hacı İbrahim İpek Efendi, 5 Haziran 2000 tarihinde vefat etmiştir. Yerli Köy kabristanında toprağa verilmiştir.¹³⁴

Tasavvufî içerikli şiirleri bulunmakta olup bunlar kendisi tarafından 1992 yılında "Gönül İncileri" ismiyle kitaplaştırılmıştır. Şiirlerinde tasavvufun inceliklerini mısralarına aktarmıştır. Arapça bilmesine ve Osmanlıca kelime hazinesi zengin olmasına rağmen, şiirlerini herkesin anlayabileceği duru bir Türkçeyle yazmış olması dikkat çekicidir. Şiirlerinde nasihat eder gibi sade bir konuşma üslubunun varlığını

¹³² Osman Arslan ile yapılan röportajdan. (28.01.2014)

¹³³ Mustafa Uçar ile yapılan röportajdan.

¹³⁴ Kadir Aşkın ile yapılan röportajdan.

görmekteyiz. Anlaşılması zor olan tasavvufî konuları sohbet havasındaki üslupla daha kolay anlattığı göze çarpmaktadır.

Şiirlerinde şekil olarak halk şiirinin izlerini görülmektedir. Oldukça sade bir Türkçeyle, çoğunlukla hece ölçüsüyle, kulağa seslenen bir kafiye anlayışı ve coşkun bir lirizm ile yazan mutasavvıf şairimiz, şiirlerinin son dörtlüğünde “Mücahit” mahlasını kullanmaktadır. Şiirlerinin büyük kısmı dörtlükler halinde yazılmış olmasına rağmen beyitler halinde yazılmış şiirleri de bulunmaktadır. Şiirleri tekkelerde musikî eşliğinde terennüm edildiği için şiirlerin dörtlüklerinin tekrar edilerek ahenk sağlandığı görülmektedir. Şiirleri genellikle kusursuz bir heceyle ve hecenin 8’li ve 11’li ölçüsüyle yazılmakla birlikte serbest ölçülü şiirleri de bulunmaktadır.

İrşadî Baba’nın *Dîvân*’ını kasıtlı, “bize kadar söylenecek olan her şey söylenmiş zannediyorduk, bize de bu kadarcık söz hakkı bırakılmış”¹³⁵ diyerek şiir sanatının derinliğini ifade etmektedir.

Bir gün şâir Âşık Maksut, İbrahim İpek Efendi’ye şiirlerini okur. Şiirlerini beğendiğini söyleyen İbrahim İpek Efendi şöyle der:

“-Âşık! Sizler gönlünüze gelenleri yazarsınız. Bizler ise âlem-i menamda gördüklerimizi ve gönlümüze ilham edilenleri yazarız”¹³⁶ diyerek söyleyişten çok mananın önemli olduğunu belirtir. İbrahim İpek Efendi’ye göre âşıkların söylediği şiirler ile mutasavvıf şairlerin yazmış olduğu şiirler arasında farklar vardır.

İbrahim İpek Efendi şiirlerinde mürşidinin manevi hallerini anlatırken aslında kendi halini de bizlere göstermektedir.

Gerek Halvetîler tarafından gerekse diğer tarikat mensupları tarafından şeyhleri için yazılan medhiyeler bulunmaktadır. İbrahim İpek Efendi’nin de şeyhi Gülzârî’ye methiye yazdığı görülmektedir.

Şeyhim Hüsn-i Gülzârî
Seyrederdi ol dîdârî

¹³⁵ Şağban, İpek Yolu, s. 29.

¹³⁶ Aynı Eser, s. 41.

Fehmi’de gördüğüm nuru
Bu nur Hakk’ın nuru dedi¹³⁷

Tekke Şiiri’nde ve Halk Edebiyatı’nda görülen ‘dedim, dedi’ tarzında karşılıklı konuşmalara dayanan şiir tarzını İbrahim İpek Efendi de kullanmıştır. Şiirlerinde “‘gidiyom, yudular, derviş emmi, zalım, behey vb.’” halk tabirleri yer almıştır.

Kendisi, Hüsn-i Gülzârî ve Fehmi Efendi’nin manevî makamlarını şöyle resmetmiştir:

Mânâda refikim Ahmet’i gördüm
Görünce gayet şâduman oldum
Nasılsınız? Diye halini sordum
Dedi ki Nur Muhammed’i gördüm

Dedim kardeş dünyada ağıldın gayet
Haber ver bize nasıl ahiret
Dedi ihlâs ile yapın ibadet
Tevhidin kârını ukbâda gördüm

Dedim Hüsnî, Fehmi’yi görebildin mi
Hal ve hatırlarını sorabildin mi
Makam-ı Mahmud’a varabildin mi
Dedi ben onları orada gördüm¹³⁸

Netice itibariyle Çorum ve yöresinde yetişmiş ve bu coğrafyada medfun birçok mutasavvıf şair bulunmaktadır. Halvetiyye’nin Uşşâkiyye bölümüne bağlı Ruhzâriyye kolunu kurmuş olan Hüsn-i Gülzârî’nin de yetiştirdiği şair halifeleriyle bölgede etkili olduğu görülmektedir.

Ruhzârî koluna mensup şairlerin şiiri amaç değil bir araç olarak gördüğü söylenebilir. Dinî ve tasavvufî hakikatleri manzum bir biçimde muhataplarına aktarmaya gayret etmektedirler. Şiirlerini belli bir amaca hizmet için – dini ve tasavvufî

¹³⁷ Aynı şiir.

¹³⁸ Şağban, İpek Yolu, s. 104.

gerçekleri aktarmak- oluşturduklarından sanat kaygısı ikinci planda kalmaktadır. Mânâ ve öğreticiliğe verdikleri önemden olsa gerek şiir ismini kullanmayıp her bir şiir için divan adını kullanmaktadırlar. Yazdıkları her şiirin bir divan olduğunu belirtmektedirler.

Şiirlerinde toplumun her kesiminin anlayacağı bir dil kullanan ve adeta çağımızın Yunus'u görünümündeki bu insanların yetişmesinde Hüsn-i Gülzârî'nin yetiştiriciliğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

2.3. Hüsn-i Gülzârî'nin Çorum ve Havalisinde Görüştüğü Sûfler

2.3.1. Şeyh Ethem Efendi

Hüsn-i Gülzârî ve İskilipli Şeyh İbrahim Ethem Efendi¹³⁹ çok iyi dostturlar ve zaman zaman birbirlerini ziyaret ettikleri nakledilmektedir. Gülzârî, Ethem Efendi'ye hürmet edip, ilmini övmüştür ve 1963'te Şeyh Ethem Efendi'nin vefat haberini alınca dünyanın orta direği yıkıldı diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.¹⁴⁰

Gülzârî'nin dervişlerinden Süleyman Çelikleş bir gün Ethem Efendi'yi evinde ziyaret ettiğinde Süleyman Çelikleş'a şöyle demiş:

“-Ah oğul ah, Hüsn-i Gülzârî Ağrı Dağı'ndan büyüktür, ben onun ayağının tozu olamam. Şeyhinizin kıymetini bilin ve selamlarımı iletin.” Bu ziyaretten sonra Gülzârî'yi ziyaret eden Süleyman Çelikleş şeyhine olayı naklettiğinde bu duruma Gülzârî şöyle yanıt vermiş:

“-Ah oğul, Ethem Efendi, babadan dededen şeyh, biz onun ayağının tozu olamayız.” Demiştir.¹⁴¹

Çankırı'nın dağ köylerinde irşat için gezmekte olan Hüsn-i Gülzârî aynı niyetle dolaşan arkadaşı İskilipli Kadirî şeyhi Ethem Efendi ile karşılaşmış, ikisi de birbirine doğru yaklaşmış. İhvanlar acaba kim kimin elini öpecek derken, Hüsn-i Gülzârî, Şeyh Ethem Efendi'nin eline varmış ve şeyh Ethem Efendi'de Gülzârî'yi alnından öpmüş. Ayrıldıklarında ihvanıyla konuşan Hüsn-i Gülzârî:

¹³⁹ Bk. <http://www.yolcusiiri.blogspot.com.tr/2008/10/İskilipli-İbrahim-Ethem-hazretleri.html?m=1>;
<http://www.dergi.altinoluk.com> (13.04.2014).

¹⁴⁰ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

¹⁴¹ Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajdan.

“-Oğul biz onun sinnine hürmeten elinden öptük, o da bizim alınımızdan öptü, hem yiğit alından öpülür, ” deyip konuyu kapatmıştır.¹⁴²

2.3.2. Mahzenli Ali Efendi

Mahzenli Ali Efendi¹⁴³ ve Hüsn-i Gülzârî aynı dönemde yaşamıştır. Birbirlerini sevip ziyaret ettikleri nakledilmektedir. Gülzârî hapisanede tutuklu bulunduğu dönemde Mahzenli Ali Efendi'nin dervişleri Gülzârî'yi ziyaret etmiştir.¹⁴⁴

Gülzârî bir gün Ali Efendi'yi ziyarete gittiğinde evin avlusuna girince Ali Efendi'nin hanımı ile karşılaşmış ve Ali Efendi'nin nerede olduğunu sormuş. Ali Efendi'nin hanımı sert çıkmış.

“-İçerde oturuyor, ne yapacaksın” demiş. Gülzârî içeri girip Ali Efendi ile görüşmüştür. Ali Efendi:

“-Efendim ne yapalım yirmi senedir idare ediyoruz, Allah'ta bize lütfediyor,” demiştir.¹⁴⁵ Gülzârî o gece Ali Efendi'nin evinde misafir kalıp ayrılacakları zaman Ali Efendi:

“-Oğul bu gece maneviyatta bir hal yaşadık, nasıl hürmet etmeyeyim” diyerek çok hürmette bulunmuştur.¹⁴⁶

2.3.3. Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi

Hüsn-i Gülzârî irşada başladıktan sonra Çankırı'da Nakşibendî şeyhi Hilmi Efendi'nin¹⁴⁷ dergâhına gelen kişiler heyecanlı bir şekilde, “efendi siz durun bakalım, Müdü'den bir şeyh çıkmış, önüne kattığını dualıyor, yakında köylerde dualayacak adam bulamayacaksınız,” dediklerinde, Hilmi Efendi'nin:

“-oğul, siz ne diyorsunuz, o zat cihanın kutbu oldu, dört senedir hepimiz ondan feyizleniyoruz, biz onun atının önünde at mı sürebiliriz, o dilediğini yapar” dediği

¹⁴² Sağban, age, s. 62.

¹⁴³ Bk. <http://www.mahsenlialiefendi.net/hayati.html>(14.04.2014).

¹⁴⁴ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan; Raşit Tanrıkoluoğlu ile yapılan röportajdan.

¹⁴⁵ Raşit Tanrıkoluoğlu ile yapılan röportajdan.

¹⁴⁶ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

¹⁴⁷ Mustafa Aşkar, *Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi*, Kişisel Yay., İstanbul 2005, s. 16-24.

nakledilmektedir.¹⁴⁸

Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi'nin halifelerinden olan Hacı Çelik Efendi, Gülzârî'nin vefatı üzerine şu şiiri yazmıştır:

Bismillah diyerek başladım söze
Dinleyin ihvanlar söylerim size
Selamlar getirdim Hüsni'mden size
Hüsni'm "Hakk" diyerek göçmüş gidiyor

Gülzârî adını Mevlâ'sı koymuş
Kabrine vardım nurlarla dolmuş
O'na Rasulullah evladım demiş
Hüsni'm "Hakk" diyerek göçmüş gidiyor

Hüsni'nin dergâhı cennet bahçesi
Semâdan duyulur zikrinin sesi
Tarîk-ı Uşşâkî'nin gülü goncası
Hüsni'm "Hakk" diyerek göçmüş gidiyor

Toplanmış dervişler yasını tutar
Hakk dedikçe benim bağrımı yakar
Kabrinde nuru gül gibi kokar
Hüsni'm "Hakk" diyerek göçmüş gidiyor

Hacı'm vardı kabri nurlarla dolmuş
Dünyada ağlamış ukbada gülmüş
Cümle yer gök ehli yasını tutmuş
Hüsni'm "Hakk" diyerek göçmüş gidiyor¹⁴⁹

Hüsni-i Gülzârî'nin tesirleri, kudretli halifeleri yanında tasavvufî şiirlerini içeren *Dîvân*'ı ile de günümüze kadar ulaşmıştır. Gülzârî'nin çok okuduğunu ve yazdığını

¹⁴⁸ Şağban, age, s. 66.

¹⁴⁹ Hacı Çelik Efendi'nin oğlundan alınan şiir.

ancak yapılan jandarma baskınında tüm eserlerinin yakıldığını daha önce belirtmiştik. Şimdi elimizdeki tek eseri olan *Dîvân*'ına değinelim.

2.4. Eserleri

2.4.1. Dîvân

Hüsn-i Gülzârî'nin tanınmasında ve tasavvufî düşüncelerinin yayılmasında etkili olan âmillerden biri de onun *Dîvân*'ıdır. El yazısı ve Osmanlı alfabesiyle yazılmış elimizdeki bu tek nüsha eser, otuz üç varaktan oluşmakta, içerisinde altmış sekiz şiir bulunmaktadır. Münâcâtla başlayan, na'tla devam edip dua ile sona eren ve alfabetik harf sıralamasına uygun yazılmış bu dîvânını Gülzârî klasik dîvân yazma geleneğine uygun olarak kaleme almıştır.

Gülzârî'nin *Dîvân*'ı gelişigüzel yazılmış bir eser değildir. Daha *Dîvân*'ın ilk cümlesi eserin farklılığını ortaya koymaktadır. Gülzârî, *Dîvân*'ına “b” harfiyle başlamaktadır. Malum olduğu üzere besmele bütün İslam kitaplarının başlangıç cümlesidir. Kur'ân-ı Kerim ve diğer semâvi kitaplar da öyle başlar. Kur'ân-ı Kerim'de besmelesiz başlayan tek sûre Tevbe Sûresi'dir ki o da “berâetün” kelimesi ile yani “b” ile başlamaktadır.

Hoca Ahmed Yesevi'nin *Divân-ı Hikmet*'i, Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makalât*'ında olduğu gibi Gülzârî de *Dîvân*'ında böyle bir ince nükteye işaret ederek *Dîvân*'ına “b” harfiyle başlamaktadır. Bu haliyle Gülzârî, kendine mahsus çok özel bir tarzda besmele çekmiş olmaktadır.

İç ve dış kapaklı bir cilt içinde olan eserin ilk şiirinin yer aldığı bölüme yapılan süsleme dikkat çekmektedir. Gülzârî'nin *Dîvân*'ı,

Bismillah ile divan yazdım okusun ihvânenâ
Bir vesile kılmak için rahmet-i cânenâ

beyti ile başlayıp,

Her biri bir yoldan gitti Mevlâ'ya,
Mevlâ'm cümlesine yardım eyleye,
Bu Hüsnî sefîle himmet eyleye,

Şeyhimiz Necati Sultân erişti.

Dörtlüğüyle tamamlanmaktadır.

Gülzârî, şiirlerinin son dörtlüğünde “Hüsni” mahlasını kullanmaktadır. Kusursuz bir hece ölçüsüyle yazdığı şiirler yanında serbest ölçü ile yazdığı şiirlerine de rastlanmaktadır. Şiirleri tarikat toplantılarında okunduğu için kafiye ve rediflere sıkça rastlanmaktadır. Genellikle şiirlerinin zengin uyak ile yazıldığını, yarım ve tam uyakla yazılan şiirlerin sayısının az olduğunu görmekteyiz. Şiirlerde ‘aaab’ şeklinde düz kafiye ve ‘abab’ şeklinde çapraz kafiye rastlamaktayız. Birçok şiirde dörtlüklerin dördüncü mısraları tekrar edilmiştir.

Osmanlı alfabesiyle yazılmış altmış sekiz şiirden oluşan defterle yirmi bir şiirden oluşan ikinci defterdeki şiirleriyle birlikte Gülzârî’nin *Dîvân*’ında 89 şiir yer almaktadır

Dîvân’daki şiirlerinin büyük çoğunluğu tevhidi coşkun bir şekilde dile getirmektedir. Tasavvufî düşüncelerini aktarırken öğütler de vermektedir. Birçok mutasavvıf şair gibi Gülzârî de şiirlerini bir irşat vasıtası olarak kullanmaktadır. Asıl çalışmamız Gülzârî’nin tasavvufî düşüncesi üzerine olduğundan divanı tezimizin ilerleyen bölümlerinde daha detaylıca ele alacağız.

Şimdi, Gülzârî hakkında nakledilen menkabe ve kerâmetlere kısaca değinelim.

2.5. Bazı Menkabeleri ve Kerâmetleri

Kerâmet sözlükte bolca, kolayca ihsan etmek, cömertçe lütufta bulunmak anlamlarına gelmektedir. Allah Teâlâ’nın sıfat ve isimlerinden olan “el-Kerîm” de kerâmet sözcüğü ile aynı kökten gelmekte ve hayrı çok, ihsânı bol, ikramının sonu gelmeyen lütufta sahibi, her manada üstün ve şerefli manalarına gelmektedir.¹⁵⁰

İstilahta kerâmet; peygamberin sünnetine sarılmış, şeriatının bütün mükellefiyetini yüklenmiş, güzel îtikat ve amel sahibi bir kulun elinde, kendisi peygamberlik davasında bulunmaksızın zuhur eden harikulâde bir hadise olarak kullanılmaktadır.¹⁵¹

¹⁵⁰ Ebu’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut 1990, c. XII, s. 510.

¹⁵¹ Dilaver Selvi, *Velâyet ve Keramet*, Umran yay., İstanbul 1990, s. 212.

Kevnî kerâmet ve hakîkî (kalbî) kerâmet olmak üzere iki tür kerâmet vardır. İlki hayvanlarla konuşmak, su ve hava üzerinde yürümek, kısa zamanda uzak mesafeleri geçmek gibi bazı olağanüstü haller göstermektir. İkincisi marifet ve ahlâkla ilgili mazhariyettir. Yani kalbin Cenab-ı Hakkı tanınması, mârifet-i ilâhiye ile dolması, ihlâs ve istikâmetle ihsan makâmına ulaşmasıdır. Sûfilere göre istikâmet kerâmetten üstündür ve kerâmetin gizlenmesi gerekir. Onun bir mekr-i İlâhî olmasından korkulur.¹⁵²

Bütün mülk ve hayır Allah'ındır. O, dilediğini dilediğine verir. O'nun açtığı bir kapıyı kimse kapayamaz. Kapattığı bir kapıyı da kimse açamaz. Hüküm ve hikmet O'nundur. O, dilediğine ilim ve hikmet, sır ve mârifet verir.¹⁵³ Bir kimse ne kadar olağanüstü olay gösterirse gösterebilir, onun Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet ve sünnete uyma konusundaki hassasiyetini görmedikçe sözüne itibar edilmez. Sûfilere göre kerâmet değil son nefese kadar sürecek istikamet önemlidir.

Gülzârî'nin intisabı sırasında Seyyid Hasan Necatî Efendi'nin,

“-oğlum kerâmet bekleyeceğine çalış da kerâmetin kendinden olsun” sözü de bu noktaya işaret etmektedir.¹⁵⁴

Gülzârî'nin de kerâmete itibar etmediği görülmektedir. Gülzârî'nin halifesi olan Hafız İbrahim İpek Efendi, şeyhini ziyaret ettiğinde aralarında samimi bir sohbet gerçekleşmiş ve Gülzârî:

“-Oğlum Hafız, ben maneviyat anlatmam ama sana bir maneviyatımı anlatmak istiyorum. Maneviyatta bir pazara yolumuz uğradı ve orada gördük ki dünyada yapılan her şeyin bir karşılığı var. Ancak karşılığı olmayan, paha biçilmez bir nimet vardı ki o da Allah'ın rızasıdır. Sen Allah'ın rızasına talip ol,”¹⁵⁵ diyerek kerâmetin değil istikametini, Allah'a kulluğun önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yaptığımız röportajlarda Hüsn-i Gülzârî'ye ait birçok menkabe kaydettik. Bütün rivâyetleri burada nakletmek elbette hem maksadı aşar, hem de çalışmamızın sınırlarını

¹⁵² Aynı eser, s. 234.

¹⁵³ Aynı eser, s. 279.

¹⁵⁴ Hüsn-i Gülzârî'nin torunları: Necatî Tanrıku, Hacı Tanrıku ve Ahmet Gürgünoğlu ile yapılan röportajlardan.

¹⁵⁵ Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajdan.

zorlar. Fakat örnek olması ve kaybolmaması bakımından birkaç rivâyetten burada bahsetmek isteriz.

* * *

Hüsn-i Gülzârî'nin hanımı İkbâl Hanım bağ kaynatır, pekmez yapar ve çömleklere doldurur. Bir gün çömleklere pekmez taşmaya başlar. Evdeki tüm kapları ve tencereleri pekmezle doldururlar. Hüsn-i Gülzârî bu olay karşısında heyecanlanan İkbâl Hanım'a susması için uyarıda bulunur. Kızı Hamide Hanım'a da kızım bu olayı bir yerde deme sakın, pekmezi çok koymuşlar, der.¹⁵⁶

* * *

Sungurlu'nun Zangı Köyü'nden Mustafa Bilgi, kardeşini ziyaret etmek için Müdü Köyü'ne gider. Gülzârî, Cuma namazından sonra misafirleri ile birlikte Mustafa Bilgi'yi de evine davet eder. Yolda giderken Gülzârî'ye bakan Mustafa Bilgi, bu adama neden bu kadar hürmet gösteriyorlar, boyu da pek kısa, der. Evde yemek yendikten sonra Gülzârî:

“-Mustafa oğlum; Allah surete değil, sîrete nazar eder. Sureten değil sen bizi sîreten gör. Allah cismaniyete değil, kalp güzelliğine bakar.” Der.¹⁵⁷

* * *

Sungurlu'nun Ayvatlı köyünde Şafi Ağa, Gülzârî'ye çok hürmet eden, dervişleri seven, onların ihtiyaçlarını gideren ve Ayvatlı'da zikir yapılacak mekânın açılmasında öncülük etmiş bir kişidir. Şafi Ağa:

“-Efendim ben sizi çok seviyorum, hizmetlerinize katkı sunarım, hizmet ederim ama derviş olmam,” der. Bir defa Gülzârî ile Müdü Köyü'ne giderken dağın tepesindeki karı gösterip,

“-Bir avuç olsa da yesek efendim,” der. Gülzârî:

“-Buyur,” diyerek bir avuç karı Şafi Ağa'ya uzatır. Bu olay üzerine Şafi Ağa derviş olur.¹⁵⁸

* * *

¹⁵⁶ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

¹⁵⁷ Hüsnü Bilgi ile yapılan röportajdan. (11.02.2012)

¹⁵⁸ Şafi Ağa'nın köylüsü Nuriye Ünlüel ile yapılan röportajdan. (12.02.2012)

Hüsn-i Gülzârî'nin oğlu Kadir Efendi, Sungurlu'ya gitmek için babasından izin ister. Gülzârî:

“-Oğlum gitme ağır misafir geliyor,” der. Ancak Kadir Efendi odada hizmet eden dervişlere, gelecek misafirlerle ilgilenmelerini tembihleyerek, ben ilçeye gitmeliyim deyip evden çıkar. Kadir Efendi'nin evden ayrıldığını öğrenen Gülzârî, hemen çağırın ve buraya gelsin, der. Eve gelen Kadir Efendi'ye:

“-Oğlum nereye gidiyorsun? Oğlum Avni vefat etti, cenazesi köye geliyor,” der. Kadir Efendi olduğu yere çöker. Gülzârî'nin dediği gibi o gün Kadir Efendi'nin oğlu Avni'nin cenazesi gelir ve Avni'yi köy mezarlığına defnederler.¹⁵⁹

* * *

Gülzârî dervişleriyle Müdü köyündeki odasında oturmaktadır. Oğlum sobayı iyi yakın donuyorum, der. Sobaya odun üstüne odun atarlar, öyle ki sobanın boruları kızarır. Buna rağmen oğul üşüyorum daha çok yakın, der. Az zaman sonra iki derviş ıslanmış ve soğuktan titrer halde odaya girer ve yolda gelirken Budaközü Çayı'na düşüklerini söylerler. Gülzârî: “Oğlum derviş üşürse, şeyhi donar,” der.¹⁶⁰

* * *

Hüsn-i Gülzârî'nin odasında kalabalık bir ihvan grubu otururken, âdet üzere çaylar Gülzârî'nin önüne gelmiş ve şekerleri cebinden çıkararak yirmi küsur bardağa şeker atarak servis yaptırmış. Hizmet eden Necip Dere hem bardak eksik olduğu için hem de hizmet ettiği için sükût etmiş. Şeker biter diye de telaş içindeymiş. O arada murakabede olan Hüsn-i Gülzârî oradaki bir gence ve Necip Dere'ye, neden çay içmediklerini sormuş. Sükût eden bu iki hizmet dervişine: “İçin oğul için, dedeniz ölene kadar ne çayı biter ne şekerini,” demiş. Lakin olayı anlatan Necip Hoca, “Efendinin cebine bakıyorum, o cepten 40-50 adet şekerin çıkması mümkün değil, hatta en son bize şeker çıkarırken, hususi eğilip cebine baktım, hiç bir şey gözükmüyordu,” diye anlatmıştır.¹⁶¹

* * *

¹⁵⁹ Raşit Tanrıkoğlu ile yapılan röportajdan.

¹⁶⁰ Süleyman Çelikaş ile yapılan röportajdan.

¹⁶¹ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

Bir derviş Gülzârî'yi ziyaret için Müdü köyüne gelirken, Gülzârî'nin köylüsü olan bir şahıs bu dervişe nereye gittiğini sorar. Hüsn-i Gülzârî'yi ziyarete gidiyorum diyen dervişe şöyle der: Hüsn-i Gülzârî'nin gençliğine bakma da şimdi çok iyi bir âlimdir, kıymetli bir hocadır. Derviş cevap vermeden Gülzârî'nin yanına gelir. Sohbetin sonunda Gülzârî dervişe şöyle der: Oğul sen duyduğun her lafa bakma, takılıp kalma. Rabbim bana altı yaşında kabir keşfi yaptırdı, der.¹⁶²

* * *

Sungurlu'nun Belkavak Köyü'nden, dervişler Hüsn-i Gülzârî'yi ziyarete gelirken gece konaklamak gerekmiş. Fakat her yer tarla olduğu için, eşekleri bağlayacak bir ağaç veya taş bulunamamış. Şakacı mizaca sahip bir derviş olan Şekerin Mehmet, "Ben şeyh ziyaretine gidiyorum, eşeğime de sahip olsun," demiş ve yatmış. Ertesi gün Hüsn-i Gülzârî'nin odasında, şeyh efendinin murakabede uyukladığı görülmüş. Bunun üzerine Şekerin Mehmet: "Efendi biz sana geldik ki sohbetinden istifade edelim, ama sen uyukluyorsun "demiş. Bunun üzerine Hüsn-i Gülzârî: "Oğul, ben yaşlı adamım, sabaha kadar sizin eşeklere mukayyet oldum ve uykusuz kaldım kusura bakma," demiş.¹⁶³

¹⁶² Raşit Tanrıkoğlu ile yapılan röportajdan.

¹⁶³ Bu olayı yaşayan Şekerin Mehmet, Gazi Özkul'a anlatmıştır. Gazi Özkul ile yapılan röportajdan. (17.08.2013)

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSN-İ GÜLZÂRÎ'NİN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Çalışmamızın bundan önceki bölümlerinde XIV/XX. asırda Anadolu'da tasavvufî hayatı, Hüsn-i Gülzârî'nin içinde bulunduğu ortamı, yaşantısını, dînî ve ilmî yönlerini ortaya koymaya çalıştık. Gülzârî'nin bu ilim dalları içerisinde en yetkili olduğu saha şüphesiz ki tasavvuftur.

Bu meyanda, Gülzârî'nin tasavvufî kavramlara yaklaşımını ele alacağız. Gülzârî'nin tasavvufî görüşlerini, yaşadığı tecrübelerden ve getirdiği tanımlardan hareketle ortaya koyduğu *Dîvân*'ıyla çalışacağız.

Hüsn-i Gülzârî'nin tasavvufî görüşlerine geçmeden önce, bizzat tasavvuf, gayesi ve onun tasavvuf anlayışının şekillenmesinde etkin rol oynayan Uşşâkîlik hakkındaki düşüncelerine kısaca değinelim.

1. TASAVVUF

Son dönem itibariyle Osmanlı'da bozulmaya uğramamış tarikatların temel vasıflarından birisi, onların Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine sıkıca sarılmaları olmuştur. Hüsn-i Gülzârî'nin tasavvufî görüşleri de, Uşşâkî olması hasebiyle bu tarikattan ârî değildir.

Hüsn-i Gülzârî her şeyden önce mutasavvıf bir şâirdir. Uşşâkîlik içinde yetişmiş, târikat şeyhi olmuş ve tasavvufî bir çevrede yoğrulmuştur. Bunun sonucu olarak, şiirlerinin en önemli yapısını tasavvufî söylem oluşturmuştur. Bu sebeple şiirleri, şiirlerinin duygu ve düşünce dünyası, dili, çevresine ve dünyaya bakışı hep bu çerçevededir.

Gülzârî'nin şiirlerinde ağırlıklı olarak Allah'a yakarış, günahların affi ile ilgili münacatlar yer almaktadır. Bu münacâtlarda Allah'ın rızasını kazanmak, Allah'ın zâtı ve sıfatlarına sığınmak, O'nun affına mazhar olmak başlıca işlenen konulardır.

Gülzârî, tasavvufun gayesinin İlahî aşka erişme isteği ve insan olarak ölme arzusu olduğunu belirtmektedir. O, İlahî aşka düşmüştür. *Dîvân*'ını ihvânın okuması ve kendisinin İlahi affa mazhar olması gayesiyle yazdığını dile getirmektedir. Bunun için de Rabbine şöyle yalvarmaktadır:

Bismillah ile divan yazdım okusun ihvânenâ,

Bir vesile kılmak için rahmet-i cânenâ.

Kılma mehcur dergâhından lütf-u ihsan ide gör,

Beklerim kapunda senin cânenâ cenânenâ.

Sen kerem sahibi daim lütf iden kullarına,

Lütf idüp ben kuluna bakma kıl isyânenâ.¹⁶⁴

Gülzârî, şiirlerinde “Ehl-i sünnet ve‘l-cemaat” üzere olduğunu; Allah’a ve Hz. Peygamber’e aşk ile bağlı olduğunu dile getirmiştir. Hz. Muhammed’in üstün vasıfları, kâinatın ve enbiyanın yaratılmasının, bunca nimet ve ikramların verilmesinin sebebinin onun sevgisi olduğu, ahirette günahkâr mü’minlere şefa’at edeceği, ona uymayanların akıbetinin kötü olacağı, son peygamber oluşu, Hz. Muhammed’e ait olan nûrun Âdem (a.s.)’den itibaren Hz. Muhammed’e kadar intikali, doğumu ve bazı önemli mucizeleri vs. *Dîvân*’ındaki na‘tlarda işlediği konulardan bazılarıdır. Bütün bu fikirler şu şiirde ele alınıp işlenmiştir:

Halk eyledin cihanı

Muhammed’in aşkına

Yedi kat asumanı

Muhammed’in aşkına

Getirdin âyetleri

Türlü beyyinatları

Halk ettin cennetleri

Muhammed’in aşkına

¹⁶⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 1.

Rahmeten lil-âlemin
Gönderdi din ü mübin
Halk oldu ins ü cin
Muhammed'in aşkına

Bilin Hüsnî'nin halin
İstemez dünya malın
Göster bize cemalin
Muhammed'in aşkına¹⁶⁵

Şiiri, tasavvufî ve ahlakî değerleri ifade etme noktasında bir araç olarak kullanan şâir, tarîkata giren kişilerin gayesini ve seyr ü sülûk yolundaki engelleri nasıl aşması gerektiğini de şöyle ifade etmiştir:

Gel ey sâlik hakikatte olam dersin eğer ki has,
Tarîkattan bir yol tutup mürşidinin izine bas.

Kîl u kâla bakma, erkânı tarikten çıkma,
Mest ol zikirden hiç korkma desinler bu Hüsnî rakkas.¹⁶⁶

Gülzârî, Uşşâkî'dir. Uşşâkîliğin kurucusu ise Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî (ö. 1001/1592)'dir.¹⁶⁷ Halifesi olduğu Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî'yi şiirlerinde “Şâhım, pirim, sultanım, ...” gibi ifadelerle anar. Şiirlerinde onu överek onun yolunda olduğunu, birtakım engellerle girdiği tarikat yolunda dertlerinin dermanının onda olduğunu, ondan ihsan ve imdat istediğini anlatır.

Bir Tarîk-i Hakk'a girdim bir takım engel ile
İrişsün imdadıma Uşşâkî pirânenâ.¹⁶⁸

Pîrim Hüsâmettin Tarik-ı Uşşâkî,
Hakk'ın sevgilisi pirimi gördüm.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 86.

¹⁶⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 27.

¹⁶⁷ M. Baha Tanman, “Uşşâkîlik”, *DBİA*, İstanbul 1994, c. VII, s. 329; Mahmud Erol Kılıç, “Adımı Uşak Şehrinden Alan Bir Osmanlı Tasavvuf Okulu: Pîr Hüsâmüddîn Hasan-ı Uşşâkî ve Uşşâkîlik”, *21. Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, 25-27 Ekim 2001, Usak [Bildiriler], İstanbul 2001, c. I, s. 436.

¹⁶⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 3.

Hasan Hüsameddîn Uşşâkî dışında Gülzârî'nin şiirlerinde konu edildiği ve üzerinde sıkça durduğu diğer bir unsur da kendisine hilafet veren Hasan Necatî'dir. Gülzârî, O'na şiirler yazmış, onun yolunun takipçisi olduğunu sıkça dile getirmiştir. Hasan Necatî Efendi'nin manevî makamının âlâ olduğunu belirterek şiirlerinin son beyitinde kendi mahlasıyla birlikte çok defa Hasan Necatî'nin adını da zikretmiştir.

Hakk'ın emri ile geçtim sıratı,
Erenler elinden içtim âb-ı hayatı,
Mürşidi Kâmilim Hasan Necatî,
Cenneti âlâda yerini gördüm.¹⁷⁰

Cismini yok edip cânı bulan, nefisten geçerek özünü bilen şâir, cânını kurban etmeye hazırdır. Bu olmadığı takdirde, derdine derman da bulunmayacaktır. Şâir, kendi hayatında da benzeri bir dönem geçirmiş, ruhunu saran dertlere, derman olacak bir mürşit aramıştır. Günlerce, aylarca süren sıkıntılı bir bekleyiş devresinden sonra Mevlâna'nın Şems'i, Yunus'un Tabduk Emre'yi buluşu gibi o da Hasan Necatî Efendi'ye intisap etmiş ve huzura ermiştir. Şeyhine olan teslimiyetini şöyle terennüm etmiştir:

Aşkî Hakk'a dûçâr olan,
Sende bulur derde dermân,
Bu canım yoluna kurban,
Şeyhim sana kurban geldim.¹⁷¹

Sonuç olarak tasavvuf, kişinin kendini gerçekleştirme sürecinde, belirli bir metot çerçevesinde bireye yol gösteren sistemdir. Bu şekilde insan-ı kâmil mertebesine ulaşan birey, gerçek mânâda Allah'ın halifesi olma vasfına erecektir. Böylesi bir seviyeye ulaşmak ise kötü sıfatların giderilip güzel vasıfların kazanılmasıyla mümkündür.¹⁷² Gülzârî'ye göre güzel vasıfların kazanılmasının yolu da sünnete devam etmekle elde edilecektir.

¹⁶⁹ Hüsni-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 82.

¹⁷⁰ Hüsni-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 82.

¹⁷¹ Hüsni-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 48.

¹⁷² Haksever, *Ya'kub-ı Çerhî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 101.

Şefa'at ide ümmete devam eyle ol sünnete,

Erişsen yüce devlete bu **Hüsnî** ümmetim der mi?¹⁷³

Gülzârî, insanın anlam arayışının bir tezahürü olarak değerlendirdiği tasavvufu; mukaddes âleme erişmek, insanlığın fânî makamından kurtulmak, bekâ makamına erip ezelî devleti bulmak suretiyle iki cihanda saadete nail olmak şeklinde tanımlamıştır. Bunun için de şiir yolunu kullanmıştır. Görevini şiirleri aracılığıyla yapmış, şiiri bir irşâd aracı olarak görmüş ve dervişlerine şiirleriyle yol göstermiştir. Şimdi de onun şiirlerinde seyr ü sülûkla ilgili karşımıza çıkan kavramlara değinelim.

2. SEYR Ü SÜLÛKLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Çalışmamızın bu kısmında Gülzârî'nin, tasavvufun belli metot ve uygulamalarla hayata geçirilmesi olan seyr ü sülûk ve sülûkün unsurları konumundaki mürşit, mürit ve ilişkileri gibi hususlara yaklaşımını ele alacağız.

2.1. Seyr ü Sülûk

Tasavvufun gayesi, ayrılıktan sonra gerçek sevgiliye ulaşmak, Hakk'ı bulmak ve kişinin dünya-ahiret mutluluğunu sağlamaktır. Belirtilen hedeflere ulaşmada en etkili yol seyr ü sülûk yoludur.¹⁷⁴ Mesnevî'nin ilk beyitlerine konu olan Ney'in, kamışlıktan ayrılmanın verdiği hüznle inlediği düşüncesinden hareketle yapılan bu yaklaşıma göre ruh da geldiği yere özlem duymaktadır.¹⁷⁵ Ruhî tekâmülü sağlama gayreti olan bu durum aslında bütün dinlerin bünyelerinde barındırdıkları mistisizmi, İslamiyet özelinde ise belli kuralları, metotları olan Seyr ü Sülûk'ü açıklamaktadır.

Seyr kelime olarak gezmek anlamında kullanılmaktadır.¹⁷⁶ Sülûk ise kapıdan girmek, yürümek, gitmek gibi manalara gelmektedir.¹⁷⁷ Tasavvufî anlamda seyr, cehaletten ilme, kötü ve çirkin huylardan güzel ahlâka, kendi vücudundan Hakk'ın vücuduna doğru hareket etmektir. Sülûk, kulun Allah'a kavuşmasına hazırlık mahiyetinde olan, kulu Hakk'a vuslata hazırlayan, ahlâki eğitim

¹⁷³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 66.

¹⁷⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 565.

¹⁷⁵ Jerome A. Shaffer, *Bilinç, Ruh ve Ötesi*, çev. Turan Koç, İz Yay., İstanbul 1991, s. 15.

¹⁷⁶ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1852, c. I, s. 907.

¹⁷⁷ Âsım Efendi, *age*, c. III, s. 94.

yoluyla kula güzel ahlak kazandıran eğitim metodudur.¹⁷⁸ Tasavvufî istilahta seyr ü sülûk, bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için manevi yolculuk yapmaktır.¹⁷⁹

Bu yolculuğu Halvetiyye tarikatının Pîr'i Ömer Halvetî yedi esmâ üzerine kurmakla birlikte Dede Ömer Rûşenî'nin bu usûlü on ikiye çıkardığı görülmektedir.¹⁸⁰ Gülzârî'nin de son dört esmayı cem ederek on iki esmâ ile sülûk eylediği görülmektedir. Uşşâkîlik'te tevhide başlamadan alınan desturu Gülzârî'nin zikirden önceye aldığı görülmektedir.

Gülzârî şiirlerinde seyr ü sülûk makamlarını anlatmakta, seyrin sonuna ulaşılmadıkça gerçek tevhide ermenin mümkün olmayacağını ve bu seyrin sonuna ulaşıldığında ancak maksadın hâsıl olacağını dile getirmektedir. Çünkü kişi tabiatı hasebiyle hayvânî özellikler taşımaktadır ve bu yönüyle de hastadır. Onun bu hastalığı ruhânî bir doktor mesâbesinde olan mürşid-i kâmil tarafından giderilmelidir.

Sâlik, zâhirî ve bâtinî olarak gönülden teslim olduğunda mürşidi de onun tedâvisini üstlenmektedir. Bu şekilde sâlik, mânevî hastalıklarından kurtulmakta ve salikin ilerleyişi devam etmektedir. Gülzârî, Hakk'a vasıl olma yolunun bir mürşide intisap etmekten geçtiğini ve seyr ü sülûk olmadan bunun gerçekleştirilemeyeceğini şöyle dile getirir:

Delilsiz gidenin yolu bulunmaz,

Eli boş varanın hâli sorulmaz,

Vasıtasız Hakk'a vasıl olunmaz,

Bir mürşid-i kâmil bulsana gönül.

¹⁷⁸ Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994, s. 193; Ethem Cebecioglu, *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf Anlayışı*, Muradiye Kültür Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 276.

¹⁷⁹ Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ss. 637-638.

¹⁸⁰ Sadık Vicdânî, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, Haz. Doç. Dr. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s. 185.

Evâmiri Hakk’a razı olsana,
Bu sefil **Hüsnî**’den öğüt alsana,
Necati Sultan’a teslim olsana,
Öyle bir sultana varsana gönül.¹⁸¹

Gülzârî’nin *Dîvân*’ında seyr ü sülûk kavramı önemli bir yer tutmakta ve “seyr, seyrân, sülûk, Hakk yolu” ifadeleriyle işlenmektedir. Birçok beyitte olduğu gibi şu beyitte de doğrudan seyr ü sülûk ifadesine yer verilmektedir:

İdenler Seyr ü Sülûk’ü cümlesi oldular şâd,
Erenler râhine girip kıldılar dostuna naz.¹⁸²

Beyitlerde seyr ü sülûk hakkında söylenmiş çok sayıda deyim bulunmaktadır. Bu deyimler, sülûkun mahiyetini ortaya koyacak önemli bilgiler vermektedir. Bazıları şunlardır: “Dost cemâlin görmek, dost cemâlin nazar etmek, dost bağında ötmek, dostun cemâli ile gönül eylemek, dost yoluna ölmek, dosta gitmek, yola girmek, yol sürmek, gonca-i gülzâre seyretmek, görüp seyreylemek, yol turmak, mürşidinin izine basmak, Hakk yoluna yanmak, yolu sarpa düşmek, Hakk’a teslim olmak, Hakk’ın esmâsını okumak, Hakka’l-yakîn görmek, can feda kılmak, doğru yolu sürmek, aşkına yanmak, aşka râm olmak...”

Yukarıdaki deyimlerin bazılarından anlaşılacağı gibi, Gülzârî için sülûkun amacı kendi benliğinden geçip Hakk yoluna yanmak ve Hakk’ı bulmaktır. Bunun için de aşka râm olmak ve sülûk yolunda mürşidinin izini takip etmek gerekmektedir.

Dünya, sülûk ehli için bir tuzaktır. Ehl-i dünyanın Hakk’tan istediği dünyadır. Sülûk ehlinin dünyaya yönelmesi ise onlar için bir felâkettir. Sâlikler, geçici dünya âleminin cazibesine kanmayıp hakikî âleme sefer ederler ve onların gönülleri ancak Hakk ile olduklarında huzur bulur:

Ehl-i dünya çağırırlar Mevlâ’ya dünya için,
Ehl-i âşık mâsivâyâ bakmayıp Hakk ile eyler ferah.¹⁸³

¹⁸¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 45.

¹⁸² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 29.

¹⁸³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 13.

Seyr ü sülûk, “başlangıç O’ndandır, dönüş O’nadır.” İlâhî hükmünce, mazi ve istikbali bir noktada birleştiren yolculuktur. Her doğan insan kaynağına doğru gitmektedir. Ömür, bir geçici andan ibârettir. Hayat yolculuğunun evvelini bilmek ve nereye doğru sürmekte olduğunu görmek önemlidir. Ârif, bu yolculuğun nereden nereye olduğunu keşfetmiş kişiye denir.¹⁸⁴ Sülûkunu tamamlayan ârif gözünden ve gönlünden dünya muhabbetlerini atar ve hakîkati bulur. Bu makâmdaki kişi, Hakk katında kendi acziyetini anlayıp ezel ve elest’i dünyada görür:

Elest bezminde sıdk ile bildim,
Ervâh-ı Ezelde ikrârım verdim,
Ben bir aciz kulum kapına geldim,
Bir günâhkâr aciz bî-çâreleriz.¹⁸⁵

Gülzârî’ye göre sülûk, on iki esma zikrine devam ederek tamamlanır. Nefs-i emmâreden nefs-i kâmileye yükselen kişi “insân-ı kâmil” mertebesine ulaşır. Sülûk seyreden âşık, her şeyi birlemiş ve maksadı hâsıl olmuştur. Bu makamda sâlik Allah’tan gelen ikrâmata karşılık da şükretmektedir:

Vâhid-i Ehad dedim birliğin bildim,
Samed Allâh dedim ihsânın gördüm,
Çok şükür **Hüsni**’nin maksûdun verdin,
Cümlenin maksûdunu veren Mevlâ’dır.¹⁸⁶

Sülûk eden sâlik, Hakk’ın emirlerine rıza göstermeli, her an kalbi ile Allah’ı talepte dâim olmalı, mürşidine teslim olmalı ve kalbini mürşidinin gönlüne bağlayarak, mürşidinin bânından gelecek feyzi beklemelidir:

Evâmiri Hakk’a razı olsana,
Bu sefil **Hüsni**’den öğüt alsana,
Necati Sultan’a teslim olsana,
Öyle bir sultana varsana gönül.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Mahmud Erol Kılıç, *Anadolu’nun Ruhı*, Sufi Kitap Yay., 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 133.

¹⁸⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 23.

¹⁸⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

Sülûk devam ederken sâlik belli şartlara riayet etmelidir. Şerîfat ve dinî konular dışında pek konuşmamalı, uykuyu oldukça azaltmalıdır. Her an edeple Allah'ı çokça zikretmeli ve gönlünde hiçbir şüphe kalmamalıdır:

Gecelerde uykumuz yok,
İsmi zikrederiz çok,
Gönülde gümanımız yok,
Ref eyledik inkârımız.¹⁸⁸

Netice itibariyle sûfîlerin “adâbü’s-sülûk” (sülûk edebleri) olarak zikrettikleri üç ana kaideden birincisi, mürşide teslimiyet, ikincisi nefsi tasfiye ederek zihin ve şuuru berraklaştırmak, üçüncüsü manevî makâm ve mertebelerin gereklerine tam riayet etmektir.¹⁸⁹ Buraya kadar yaptığımız tahlile göre, Gülzârî'nin seyr ü sülûk anlayışında, bu üç şart aynen mevcuttur.

2.2. Uşşâkîlik'te Atvâr-ı Seb'a

Arapça yedi tavrı demek olan atvâr-ı seb'a, nefsin yedi mertebesine göre tasavvufî eğitimi izah etmek üzere yazılan eserlere denilmiştir. Tasavvuf edebiyatında mutasavvıf şairler tarafından pek çok atvâr-ı seb'a yazılmıştır. Halvetî şairler de atvâr-ı seb'a yazmaya çok ilgi göstermişlerdir.

Halvetî ve Uşşâkî şairlerin büyük bir kısmının aslında eserlerini, doğrudan veya dolaylı olarak atvâr-ı seb'ayı anlatmak için yazdıklarını söylemek mümkündür. Atvâr-ı seb'ada nefsin yedi mertebesi çerçevesinde, seyr ü sülûk esnasında, sâlikin karşılaşacağı hâller anlatılır. Gülzârî gibi kimi şairler doğrudan didaktik bir anlatımı tercih ederlerken kimileri de temsilî hikâyelerle anlatmayı yeğlemişlerdir.

Cemaleddin Efendi, Uşşâkî zikir erkânındaki daha ilave ederek esmâ sayısını 12'ye çıkarmış, böylece yeni bir kolun kurucusu kabul edilmiştir. Seyr ü sülûk esaslarının uygulanmasında ciddiyet ve kurallara riayet her zaman önemli olmuştur.

¹⁸⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 45.

¹⁸⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 72.

¹⁸⁹ Hasan Almaz, *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şirvânî Hayatı ve Eserleri*, Bizim Büro Basımevi Yay., Ankara 2007, s. 18; Sülûk adabı ile ilgili olarak bk. Mustafa Tatçı, *Halvetî Şabânî Yolunun Adâbı Miyâr-ı tarîkat*, H Yay., İstanbul 2013.

Uşşâkîyye'nin bir kolu olan Ruhzâriyye'de de esmâ-i sebaya (atvâr-ı seba) Furûât-ı Hamse (hazerât-ı hamse) adıyla beş ismin (Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed, Allah) eklenmesinden oluşan on iki esmâ zikri telkin edilmektedir. Bu on iki esmâdan son dört esmâya “Cem” esmâları denilerek, dördü birden “Vahit, Ehad, Samed Allah” şekliyle telkin edilmektedir. Rûya ve vakıalara önem verilmekle birlikte, seyr ü sülûk esaslarının uygulanmasında ciddiyet ve kurallara riayet daha önemlidir.¹⁹⁰

Gülzârî, Ruhzâriyye'nin seyr ü sülûk'ünde bulunan atvâr-ı seb'a ve furûât-ı hamse (Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed, Allah)'den meydana gelen on iki esmanın sırasını, manevî hakikatlerini ve sâlikin bu makamlarda karşılaşacağı hâlleri aşağıdaki şiirinde şöyle sıralamaktadır:

Diyelim Bismillâh alalım destûr,
Cümle ibadetler Mevlâ'ya hasır,
Îlâhî fazlından bize de göster,
Cümlelerin maksûdun veren Mevlâ'dır.

İdelim istiğfâr cümle günâha,
Kılalım niyâzı ol Padişâha,
Edelim tevhîdi ol Ulu Şâh'a,
Ol sırrı tevhîdi veren Mevlâ'dır.

İsm-i celâlidir dertlere dermân,
Böyle emreylemiş ol Ganî Rahmân,
Hû ism-i a'zâmdır eylemiş ihsân,
Bunların esrârını veren Mevlâ'dır.

Hak esmâsı hak üzere kuruldu,
Ânın sırrı mü'minlere verildi,
Cümle dert sâhibi Hakk'a sarıldı,
Dertlilere dermân veren Mevlâ'dır.

¹⁹⁰ Cengil, age, s. 43; Necip Dere ve Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan.

Hay esmâsıyla hayât bulalım,
Yalvarıp Hüdâ'ya sırra erelim,
Ölü kalbimizi diri kılalım,
Ölüleri diri kılan Mevlâ'dır.

Kayyûm ismini kavî turalım,
Kalbimizden gıll-ü gışı atalım,
Gece gündüz dost bağında ötelim,
Bülbüle feryâdı veren Mevlâ'dır.

Kahhâr esmâsından kılalım havfî,
Cümle günâhlardan olalım sâfî,
Bağışlar Hüdâ'mız cümle günâhı,
Günâhları mağfûr iden Mevlâ'dır.

Fettâh esmâsıyla kalpler açılsın,
Herkes uzlet edip nâstan seçilsin,
Künt-ü kenzin kapıları açılsın,
Rahmet kapılarını açan Mevla'dır.

Vâhid Ahad dedim birliğin bildim,
Samed Allâh dedim ihsânın gördüm,
Çok şükür Hüsni'nin maksûdun verdin,
Cümlenin maksûdunu veren Mevlâ'dır.¹⁹¹

Gülzârî, nefsin makamlarına da değindiği bu şiirinde Atvâr-ı Seb'a ve Furûât-ı Hamse diye isimlendirdiği nefsin her derecesinde, sâlikin zikrini sürdürmesi gerektiğini belirtmektedir. Sâlik, nefs-i emmâre ve levvâme makâmında kötü sıfatlardan kurtulmak için zikr ederken, nefs-i mülhime ve mutmainne makâmında güzel huylarla donanarak onları kuvvetlendirmek için zikretmektedir. Râziye ve marziye makamlarında da donanmış olduğu güzel vasıfları devam ettirebilmek için sâlik zikre devam etmektedir.

¹⁹¹ Hüsni-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

Sâfiye makamında ise sâlik, birlik makamına ermekle maksûduna ermiş ve şükrederek zikre devam etmektedir.

Gülzârî'ye göre nefsin kötü vasıfları gidip yerine övülen vasıflar gelinceye kadar sâlik esmâları zikrederek mücâdelesini sürdürmelidir. Neticeye ulaşmak için Atvâr-ı Seb'a ve Furûât-ı Hamse diye isimlendirilen bu on iki makamı geçmek gerekmektedir. Çünkü gerçek tevhid ve mârifetullâha ancak bu şekilde ulaşmak mümkün olmaktadır.

2.3. Mürîd- Mürşid İlişkisi

Mürîd, kelime olarak “isteyen” anlamına gelmektedir. Tasavvuf ıstılahında hidayet nuruyla kendi kusurlarının farkına varıp kemale ulaşma arzusunda olan ve bu olgunluğun eğitimini verecek bir mürşide bağlanan kişi için kullanılmaktadır. “Mürîd” ismi taşıyan kişinin, her iki cihanda da Allah'tan başka arzusu yoktur. Bir lahza bile başka şeye yönelirse, “mürîd” lik sıfatı o kişiden uzaklaşır.¹⁹²

Aslında Gülzârî'ye göre sülûk yoluna giren kişi, bunu kendi istediği için değil, Allah onu seçtiği için tasavvufa yönelmiştir. Kulun kalbine sevgisini yerleştiren Allah, kulunu kendisine çekerek çareleri de kendisi sunmaktadır:

Çare bu **Hüsnî** garîbe senden erişe meğer

Gönlünü cezb eyleyup eylesin sana karîb.

Gülzârî'ye göre kulu sülûk yoluna yönlendiren Allah'tır. Zira intisabı öncesi Seyyid Hasan Necatî'ye karşı duyduğu muhabbet, gördüğü rüyalar ve yaşadığı ruh hali bir anlamda kendisini bu yola sürüklemiştir. Benzer durum İbrahim İpek'in Gülzârî'ye intisabı için de geçerlidir.

Mürşid ise, “Arapça, doğru yolu gösteren, uyaran, irşâd eden demektir. Gerçek mürşid Hz. Muhammed (s.)'dir. Diğer mürşidler, O'nun manevî mirasını elde etmeye muvaffak olmuş kişilerdir.” Tasavvuf literatüründe tarikat lideri anlamına gelen mürşidin, Allah'ın ahlâkını tahalluk ettirmiş olması, yani en azından fenâ makamına ulaşması şarttır.¹⁹³

¹⁹² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 454.

¹⁹³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 455; bk. Süleyman Uludağ, *İslam'da Mürşid ve İrşad Faaliyetleri*, İrfan Yayınları, İstanbul 1975, s. 12.

Mürşid, Hakk'a ulaşan yola girip, o yolun tehlikelerini ve korkulacak yerlerini bilen, uyaran, din ve şeriatı müridin kalbine yerleştiren, “kullara Allah'ı, Allah'a kulları sevdiren kişi olarak” da târif edilmektedir.¹⁹⁴

Gülzârî'ye göre de önemli olan nefse dikkat edip, kalpte Hakk'tan başkasına yer vermemektir. Bunu sağlamaya yardımcı olan mürşid, daha önce aynı yollardan geçmiş olması dolayısıyla mürîde rehberlik etmektedir. Bu nedenle hakikat âleminde mürşidden istifade etmek isteyen mürîdden, mürşidinin yolunu takip etmesi istenmektedir:

Gel ey sâlik hakikatte olam dersen eğer ki has,
Tarîkattan bir yol tutup mürşidinin izine bas.¹⁹⁵

Derviş her anında dikkatli olmalı ve şeyhine teslimiyetinde eksiklik olmamalıdır. Zira Hz. Yusuf nasıl Züleyha'nın tuzağına yakalanmışsa, dervişler de bazen nefislerinin tuzaklarına yakalanabilirler. Böyle bir hâl ile karşılaşan dervişlerin şayet şeyhlerine bağlılıkları kuvvetli ise, şeyhlerinin yardımı ile bu geçitleri kolaylıkla atlatabilmektedirler. Mürşidler, nefsanî tuzaklara yakalanan müridlerinin rüyâlarını tâbir etmek sûretiyle ellerinden tutarlar ve Hz. Yusuf'un zindandan kurtulması gibi, onları nefislerinin zindanından kurtarırlar. Bunun için dervişlerin sabır ve sebat göstermesi, istikâmetten ayrılmayarak, şeyhlerinin eteklerine sımsıkı yapışmaları gerekmektedir:

Menfa'at için getirdi cihâna bizi Hüdâ
Nefsi Şeytân'a uyuben biz ziyân etmekteyiz.

Şeyh-i Necatî dest-gir oldu sana ey Hüsni'yâ
Gece gündüz hâlimize çok şükür kılmaktayız.¹⁹⁶

Aşk yolunun âdâbına göre, yolun sonunda menzile ulaşabilmek için bir yol gösteren mürşide ihtiyaç vardır. Gülzârî, bir mutasavvıfın rehbersiz asla yol alamayacağı ve menzile varamayacağını açıkça söylemektedir:

¹⁹⁴ Abdülmün'im Hafnî, Mu'cemu Mustalahati's Sûfiyye, Beyrut 1980, s. 143.

¹⁹⁵ Hüsni-i Gülzârî, Dîvân, Şiir no: 27.

¹⁹⁶ Hüsni-i Gülzârî, Dîvân, Şiir no: 21.

Delilsiz gidenin yolu bulunmaz,
Eli boş varanın hâli sorulmaz,
Vasıtasız Hakk'a vasıl olunmaz,
Bir mürşid-i kâmil bulsana gönül.¹⁹⁷

Teslim elini mürşidine vermeyen hasta gönüller, dertlerine çare bulamazlar. Doktor da hastanın nabzına dokunmayınca ilaç vermez. Hakk yolunun talipleri, mürşidin eteğini elden bırakmamalı ve her an şeyhinin himmetini bekleyerek gece gündüz zikre devam etmelidir:

Ben gibi derdmendin erişsin imdâdına,
Âkibet merhamet edib olsun derdime tabib,
Nola hâlim bu isyân ile gece gündüz ağlarım,
Âh edip gözyaşım ile yüreğimi dağlarım.¹⁹⁸

Müridin sorumlulukları arasındaki önemli bir nokta, sülûk yoluna ve ehlullâha hizmet etmektir. Gülzârî, bir kimse sâlihler veya bütün müminlere ayırım yapmaksızın güzellikle davranırsa “hizmet edene, hizmet edilir; iyilik eden, iyilik bulur.” sözünde de belirtildiği gibi mutlaka ihsâna ve ikrâma mazhar olacağını belirtmektedir.

Ey gönül gezme arada çalış Mevlâ yoluna!
Hakk yolunda çalışanın hata gelmez kalbine,
Eyle ihsân bu **Hüsnî**' ye Hakk'ın garip kuluna,
Ayırma fakir kullarını bende-i hak olasın.¹⁹⁹

Seyr ü sülûk yolunda müridin ilerlemesi için hizmetle birlikte gerekli şartlardan biri de müridin mürşidine olan sevgisi ve bağlılığıdır. Hüsn-i Gülzârî'nin de intisabı ile birlikte gönlündeki tereddütler yok olup, mürşidine olan sevgisi gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Ne zaman şeyhi aklına düşse atına binip şeyhinin ziyaretine gitmiştir. Geceyi şeyhinin dergâhında geçirerek geri dönmüştür.

¹⁹⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 45.

¹⁹⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 9.

¹⁹⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 74.

Gülzârî'nin eşi İkbâl Hanım, Gülzârî'nin şeyhine olan sevgisini şöyle anlatmaktadır: “Efendinin aklına şeyhi düşünce buralarda duramazdı. Bir de bakmışız ki çoktan atına binip gitmiştir. Tarlada çalışırken çok defa öğle vaktinde bizi köye gönderir ve şeyhini ziyarete giderdi. Kendi tarlalarının işini bırakır, Hasan Necatî Efendi'nin hasadına yardım ederdi. Şeyhinin hasadı bittikten sonra kendi ekip-biçme işlerini yapardı. Ayrıca Hasan Necatî Efendi'nin Hüseyinbeyobası Köyü'ndeki dergâhının ihtiyaçlarını görmeye çalışırdı. Ürün alıp eve getirdiğimizde, gelen ürünün bir kısmını daha depoya koymadan ayırır ve şeyhinin dergâhına gönderirdi. Kapıya geleni boş çevirmeyin. Benim malım vermekle tükenmez, tavuklara, kuşlara da yem verin, derdi.”²⁰⁰

Gülzârî'nin şeyhine olan sevgisi ve bağlılığıyla seyr ü sülûk yolunda gayretli bir derviş olduğunu görmekteyiz. Bu durum şiiirlerinde de kendini göstermektedir. Aşağıdaki şiiirinde şeyhine olan bağlılığını şöyle dile getirmektedir:

Malı can ile teslim ol Necatî Sultân'ıma,

Ey birader kalma hazıra tarikat sultanı çok.²⁰¹

Tasavvufta şeyhe itaat son derece önemlidir. Tarikatte kâmil ve mükemmil şeyhten faydalanmanın yolu ona muhâlefet etmemektir. Ebu Ali Dakkak, şeyhine muhalefet eden bir müridin artık şeyhinin tarikatı üzere devam edemeyeceğini ifade etmektedir. Her ne kadar bir yerde yaşama hâli onları bir araya getirirse de aralarındaki ilgi kesilir. Şu halde bir kimse bir şeyhle sohbet eder, sonra kalbiyle ona itiraz ederse arkadaşlık bağını bozmuş olur ve ona tevbe gerekir.²⁰²

Tasavvufî anlayışa göre mürşid ile mürid arasındaki ilişki edeb ilkesine bağlıdır. Mürşid yüksek tasarrufu ile müridin mana âleminde hızla yol almasını sağlayabileceği gibi, müridin mürşidine karşı yapacağı edep dışı bir hareketi tekrar başladığı noktaya dönmesine sebep olabilir.²⁰³

²⁰⁰ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım ile yapılan röportajdan; Necip Dere ile yapılan röportajdan.

²⁰¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiiir no: 37.

²⁰² Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, çev.; Süleyman Uludağ, Derğâh Yay., 5. bs, İstanbul 2009, s. 418.

²⁰³ Fazlurrahman, *İslam*, çev.; Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Selçuk Yay., İstanbul 1985, s. 193.

Müridin mürşidine olan sevgisi ve bağlılığı irşadı için faydalı olmakla beraber müridin anlayışlı, feraset sahibi ve tasavvufî eğitime istîdadı da olması gerekir. Rüzgârın kuru bir ağaca faydası olmayacağı gibi, kabiliyeti olmayan bir müridin de mürşidinden faydalanması mümkün değildir.²⁰⁴

Gülzârî tasavvufu kişinin kemâle ermesinde bir vesîle olarak görmektedir. Gülzârî'nin ehemmiyet verdiği mürîd-mürşid ilişkisi, aslında sülûku tamamlamaya azm etmiş âşığın canını sunacak derecede sevgilisine edeble kendisini teslim etmesi görüşünü teşkil etmektedir.

Uzandım bağa girmeye,
Tarîkat gülün dermeye,
Dergâhına yüz sürmeye,
Şeyhim sana kurban geldim.²⁰⁵

Müridin sorumlulukları arasında diğer önemli bir nokta, dinin emirlerini eksiksiz yerine getirme ve şeyhinin ona verdiği virdi gereğince edâ etmektir. Konuyla ilgili Gülzârî, mürşidin müride yönelişindeki tesir, mürîd tarafından çalışıp derinleştirilmedikçe etkili olamayacağını belirtmektedir. Buna göre mürşid, müridin kalbine ilâhî muhabbet tohumunu ekmektedir. Bu tohumu sulayıp büyötmek ise müride aittir.

Kul için halk olmuş Hakk'ın rahmeti,
Koymayın farzı kılın sünneti,
Alana hazırdır pîrin himmeti,
Alan alsın, almayanı neyerim.²⁰⁶

Mürîd-mürşid ilişkisinde mürşidin vazifesi buraya kadardır. Mürşid, kendindeki hazineleri, yolun sıkıntı ve tuzaklarını müridine göstermiş, Hakk'a vasıl olduktan sonra kendisi aradan çekilmiştir. Mürîd, bundan sonra kendi

²⁰⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 5. bs., İstanbul 1997, s. 116.

²⁰⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 48.

²⁰⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 83.

ayakları üzerinde duracak, yoluna tek başına devam edecektir. Zira Allah'a yolculuğun sonu yoktur.

3. SÂLİKİ KEMÂLE ERDİRİCİ YOLLAR

Bir önceki başlık altında Gülzârî'nin tasavvufu, kişiliğinin kemâle ermesinde bir vesîle olarak gördüğünü belirtmiştik. Buna göre seyr ü sülûk, sûfinin kendini gerçekleştirmesinde uygulanan sistemin genel adı olup sülûkun bireyi olgunlaştırmada uyguladığı bir takım yöntemler vardır. Tarikatın, dinin hükümlerine yaptığı vurgu dolayısıyla bu yöntemleri, şeriat, tarikat, hakikat ve marifet başlığından sonra ele alacağız. Bu meyanda halvet, çile, uzlet, zikir, rüya, murâkabe ve teveccüh gibi konulara ve usûllerine Gülzârî'nin yaklaşımını ortaya koymaya çalışacağız.

3.1. Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet

Şeriat, “Arapça, yol, su kanalı demektir. Dinin zahirî (dış şekil) yönüne ait kaideleri veya dinin hukuk kurallarıdır.”²⁰⁷. Allah tarafından Hz. Peygamber vasıtasıyla tebliğ olunan dinin zahirî yönüne ait kaideler için kullanılan bir tabirdir.²⁰⁸

“Tarikat da, Arapça yine yol anlamına gelir. Hakk'a ermek için tutulan, bir takım kuralları ve âyinleri bulunan yoldur.”²⁰⁹. Tasavvuf ıstılahında kâmil bir mürşidin gözetiminde, kişiye her an tefekkür ve Allah bilincini (ihsân) kazandırma konusunda takip edilen usûl için kullanılan bir tabirdir.²¹⁰

“Hakikat ise, ‘gerçek’ manasına gelen Arapça bir kelimedir. Sûfiler şeriat, tarikat, hakikat ve marifet şeklinde, Allah'a ulaşma yolunda dört mertebe kabul ederler. Görüldüğü gibi bunlardan üçüncüsü ‘hakikat’ olmaktadır”²¹¹.

Hakikat kavramının, tasavvufta üç anlamına dikkat çekilmektedir: Birincisi, Hakk'ın sâlikten vasıflarını alarak yerine kendi vasıflarını koymasındır (ittisâf bi-evsâfillâh). Zira gerçek fail Allah'tır. İkincisi hakikat, tasavvuf anlamına gelmektedir.

²⁰⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 607.

²⁰⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara 1971, c. III, s. 341.

²⁰⁹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995, s.

²¹⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 627.

²¹¹ Cebecioğlu, *age*, s. 243.

Hakikat, ilm-i tasavvuf, şeriat, ilm-i fıkıhtır. Üçüncüsü, Hz. Âdem'den kıyamete kadar değişmeyen ve değişmeyecek olan hükümlere de hakikat denilmektedir.²¹²

Marifet ise, 'bilme, bilinen şey' manasına gelen Arapça bir kelimedir. Marifet, sûfîlerin ruhânî halleri yaşayarak, manevî ve ilâhî hakikatleri vasıtasız tadarak ve tecrübî olarak elde ettikleri bilgi, irfân anlamına gelmektedir.²¹³

Sûfîler, yaşadığı manevî hallerin şeriata uygunluğuna önem vermektedirler. Ebu Süleyman ed-Daranî (ö. 250/867), "Nice zaman kalbime kırk gün boyunca bir hakikat gelir de Kur'an ve sünnetin şahitliği olmadıkça onun kalbime girmesine izin vermem" demektedir.²¹⁴ İmam Kuşeyrî (ö. 465/1072) ise bu konuda şunları ifade etmektedir:

"Müridin âdabı, zahirde çokça vird yapmak değildir. Bu topluluk, güzel ameller vasıtasıyla havatırları silemez, (kötü) ahlaklarını tedavi edemez ve kalplerinden gafleti uzaklaştıramazlar. Onlara gerekli olan, farz ve sünnetleri tertipleri üzere ikame etmektir."²¹⁵

Sûfîlere göre şeriat, zahir; tarikat ve hakikat ise, batın ilmidir. İmam Rabbânî (ö.1034/1624), "Şeriat suret ve hakikatın mecmu'undan ibarettir" demektedir. Şeriatın zahiri suret, batını ise hakikattir. Yani şeriatı kabuk olarak düşünürsek tarikat o kabuk içerisindeki "öz"den meydana gelmektedir. Zahir uleması sadece şeriatın kabuğuyla meşgulken, "râsihûn"lar ise, hem kabuk hem de öz ile meşguldürler.²¹⁶ Yani kabuk ile özü birleştirenler tarikat ehlidirler. Aslında mutasavvıflar hiçbir zaman şeriat ile tarikatı ayrı düşünmezler ve bunu sözlerine yansıtırlar. Onlara göre şeriat, tarikat ve hakikat bir bütündür.²¹⁷ Hatta sûfîler, şeriata bağlı olmayan bir tarikat anlayışını kesinlikle reddederler. Bu konuda İmam Malik şöyle der:

"Fıkıh okumadan tasavvufa yönelen zındık, tasavvufu bilmeden fikha dalan fasık olur. İkisinin birleştirilmesinden hakikat doğar."²¹⁸

²¹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 215.

²¹³ Uludağ, *age*, s. 347.

²¹⁴ Serrâc, *Luma*, s. 146.

²¹⁵ Ebu'l-Kasım Abdulkerim Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, tah. Abdulhalim Mahmud – Mahmud b. Şerif, Beyrut 1413/1993, s. 181.

²¹⁶ İmam Rabbânî, *Mektûbât*, Tercüme: Abdulkadir Akçiçek, Çile Yay., İstanbul 1986, c. 1, s. 229 (276. Mektup).

²¹⁷ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî, *el-Luma*, Tah. Abdulhalim Mahmud ve Abdalbaki Surur, Daru'l-Kutubi'l-Hadis, Mısır 1960, s. 44; Ali b. Osman el-Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, Kahire 1994, s. 92.

²¹⁸ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Degâh Yay., İstanbul 1985, s. 80.

Şeriat, tarikat ve hakikatı anlatırken, İmam Rabbânî'nin konu üzerine yaptığı şu güzel izahı da aktarmak istiyoruz:

“Dil ile yalan söylememek şeriattır. Yalanı, hatırdan ve gönülden silip atmak ise tarikat ve hakikattir. Eğer yalanı silip atma işi bir zorlama ve bir ameliye ile oluyorsa, tarikat; gayet kolay oluyorsa, bu, hakikattir.”²¹⁹

Hayatta esâs gaye, hakikate ermektir. Şeriatın hakikatine, tarikatın hakikatine, dünyanın, insanın, kâinatın ve varlığın hakikatine. İşte bu hakikate erenlere “ermiş” derler, varlığın sırrını elde etmiş insan derler. Aslında eğitimin amacı da budur. Eğitim insanın kendi özünü keşfetmesi içindir. İnsan kendini bilmediği sürece dünyada boşuna yaşamış olur. Ancak o sırta erenler, tam anlamıyla hakikati, Allah'ı bilirler.²²⁰

Konuyla alakalı daha fazla örneklerle konuyu uzatmak istemiyoruz. Mutasavvıfların hayat hikâyelerine ve sözlerine baktığımızda, bu hususta ne kadar dikkatli, titiz davrandıklarını görmekteyiz.

Şeriat, tarikat ve hakikat kavramları kelime ve terim anlamlarıyla Gülzârî'nin *Dîvân*'ında da yer almıştır. Gülzârî, şeriat tarikat ve hakikat hakkındaki görüşünü şöyle kaleme almıştır:

Şeriat bir ince kıldır sürersen erkânını,

“Tarika gireyim” der isen ol kılı yarmağa bak.²²¹

Bilmez mi ki Yaradan'ı dünyada insân olan,

Hakka'l-yakîn Hakk'ı bilen hakikat insân imiş.²²²

Gülzârî yukarıdaki beyitte şeriati, mecâzen “ince bir kıl”a benzetir. İslâm'ın beş temel şartını (şehâdet kelimesi, namaz, oruç, hac, zekât) terk edenin şeriati yoktur. Gülzârî de “ol kılı yarmağa bak” sözüyle aslında beş şartı erkân üzere yaşayıp kendisinde daha da manevî açlık ihtiyacı duyan kişilerin tarikata girmesi gerektiğini

²¹⁹ Rabbânî, *Mektûbât*, c. 1, s. 54.

²²⁰ Kılıç, *Anadolu'nun Ruhu*, ss. 89-90.

²²¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 36.

²²² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 24.

anlatır. Tarikatın temelini şeriat olarak gören Gülzârî, şeriatsız tarikat olmayacağını vurgularken, şeriatla hakikatı birbirine geçmiş olarak görür.

Atvâr-ı seb'ada seyr ü sülûk esnasında, sâlikin karşılaşacağı hâllerin yedincisi, seyr ü billâh'tır. Bu makam, hakikat makamı olup nefis-i kâmilemdir. Hakka'l-yakîn mertebesinin sırrı, sırr-ı ahfâ-yı hafâdır: Burada şeriat, tarikat, hakikat hepsi birdir ve zaman kavramı yoktur. Bu makamdaki kişi, görünüşte halk ile bir olmakla beraber ma'nada Allah ile birliktedir.

Gülzârî de Hakka'l-yakîn mertebesine gelerek Hakk'ı bilen ancak hakikate ereceğini söyler. Bunun için de ilk başta şeriat gereklidir. Şeriatı olmayan âşıklığa erişemez.

Şeriat temeli üzerine bina edilen tarikat sâlik hakikate götürecektir. Kendisi de bir hakikat eri olan Hüsn-i Gülzârî, tevazuunun eseri olarak kendisini yok saymakta ve tarikatı “erenlerin yolu” olarak tanımlamaktadır. Kendisine tarikatten soru soranlara müşidlerini rabita etmelerini tavsiye etmektedir:

Bu tarîkattan sorarsan erenlerin yoludur,

Erkânın eyleyup rehberin rabita kılmaya bak.

Yan bu nâre ey **Hüsnî**'yâ leyl u nehâr ağla sen,

Pîrimiz Uşşâkî, Hakk'ın erkânın kılmaya bak.²²³

Rehber tarikat yolunda çok önemlidir. Zira onlar, hakikata ulaşma hususunda sıkıntılara katlanmışlar, yolun âfetlerini ve tuzaklarını görmüşlerdir. Kendilerinden sonra gelenlere ve öğrenmek isteyenlere bunları bildirmeyi bir görev bilmektedirler.

Tarikattan habersiz olan “vâiz” (zâhidler) evliya ile cedelleşirler. Burada söz konusu olan, tarikatlar tarihinde çok sık rastlanan şeriat ve tarikat ehli arasındaki çatışmadır. Hakikat yolunun erenleri davâ ehli değildir. Bu çatışmanın nedeni, şeriat ehlinin hakikatten habersiz olmasından kaynaklanmaktadır:

²²³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 36.

İşin daim şirk-i hafîdir senin ey vâiz,

Sen ârifim dersin emmâ zünnarı terk etmeden.²²⁴

Tarikat ehli, bir mürşide müntesiptir. Kendini mürşidinin kapısında kurban olarak görür ve başka bir mürşide intisap edemez. Çünkü sülûk ve erkânları çatışacaktır. Bir gönülde iki güzel de olmayacaktır. Gülzârî, her ne kadar günahkâr olsa da pirinin ve mürşidinin kapısını beklediğini dile getirmektedir:

Hüsamettin'dir Pîrânım,

Necatî şeyhim sultânım,

Kapında etme kurbânım,

Günahkâr kullarıdır bu.²²⁵

Hakikî müşidi bulup teslim olmadan ve şeriatın emirlerini tutmadan hakikat makamı bulunamaz. Hakikat, sınırları olmayan bir deryadır. Denizlerin derinliklerindeki inci tanesini var eden, hakikat ehlinin iç âleminde de inci misali hazineler var etmiştir. Gülzârî hakikat makamını çok değerli bir hazineye benzetir. İnci nasıl ki denizin derinliklerinde sırlandıysa hakikat sözü de bir sırdır. Onu boncuk sanıp harcamak hatadır. Bu makâm, ancak aşk deryasında bulunabilir:

Ol dürrin ol bahri hakikatte vücûdunu var iden,

Şol derunun âleminde mevc vuran deryaya bak.²²⁶

Hakikat ehlinin gönlünde kibir ve kin olmaz. O, dedikoduyu da terk etmiştir. Ehl-i imâna düşmanca bakan ve kin besleyen cahillerle sohbet etmez. Çünkü hakikat sözü, “nadana” söylenmez.

Kadrini Uşşâkî Hakk'ın bilmeyip ta'n eyliyen,

Ehl-i imâna 'adâvet eyliyen nadana söyleme laf.²²⁷

Hakikatte, ikilik yoktur; bu makâmdaki kişi her şeyi Allah'tan bilir, kahrı da lütfu da bir görür:

²²⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 59.

²²⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 60.

²²⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 40.

²²⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 34.

Lütfunla olur her iş,

Lütfun da kahrın da hoş.²²⁸

Gülzârî'nin halifesi İbrahim İpek Efendi de şeriatsız tarikat, tarikatsız hakikat, hakikatsız de marifet olmayacağını belirtir. Bu manada *Dîvân*'ını incelediğimiz Gülzârî'ye göre de şariat üzerine bina edilen bu üç unsurun birbirini tamamlar mahiyette olduğunu söyleyebiliriz. Şariatın denetimine verilmeyen tarikat, hakikat ve marifet rahmet yerine zahmet olur.

Halvetî usulüne göre sülûkta motive edici bir diğer önemli uygulama ise inzivâ, uzlet ve halvettir.

3.2. İnzivâ, Uzlet, Halvet

Bir kenara çekilme, yalnızlığı tercih etme anlamlarında Arapça bir kelime olan inzivâ Allâh'la baş başa kalıp rûhi olarak sükûnete erişebilmek için bir süreliğine toplumdan uzak durmayı ifade eder. İnzivâyâ çekilen kişiye, münzevî denir.²²⁹ Uzlet de halktan ayrı kalmayı ifade eder. Yola yeni giren dervişe, kötü ahlâkımdan uzaklaşsın diye uzlet verilir.²³⁰

Kelime olarak, uzlet, inziva yalnız yaşamak anlamlarına gelen halvet, tasavvufta günahlardan korunmak, daha iyi ibadet etmek için ıssız yerlerde yaşamayı tercih etmek anlamına gelir.²³¹ Halvet, safvet ehlinin sıfatlarından sayılıp mürîd için başlangıç halinde hemcinslerinden ayrı yaşaması, nihâyet halinde Hak ile ünsiyet için halvet halinde bulunması uygun görülür.²³²

Halvet halinde dikkât edilmesi gereken hususlardandır ki; mürîd uzleti tercih ederken, kendisinin halkın şerrinden emin olacağına değil, insanların kendi şerrinden emin olacağına inanmalıdır. Aksi takdirde kendisinde halkta bulunmayan bir üstünlük vehmetmiş olur ki bu da nefsi, kendini beğenmişliğe götürür.²³³

²²⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 78.

²²⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 316.

²³⁰ Cebecioğlu, *age*, s. 672.

²³¹ Uludağ, "Halvet", *DİA*, c.15, s. 386.

²³² Kuşeyrî, *Risâle*, s. 155.

²³³ Aynı yer.

Halveti sadece yalnız yaşamak şeklinde düşünmek yanlıştır. Çünkü bir kimse kalbi ile şeytanla sohbet ettiği, gönlü üzerinde nefis hâkimiyet kurduğu, dünya ve âhîret aklından geçtiği ve kafasında halkla ilgili düşünceler dolaştığı sürece yalnızlık hâlinde olamaz.²³⁴

Sûfilere göre halveti Allah Teâlâ, Musa (a.s) kıssasında zikretmiş ve Musa (a.s)'nın kendisine yönelişini artırmak için ona halveti emretmiştir. Allah Teâlâ: “Musa ile otuz gece (bana ibadet etmesi için sözleştik) ve bu otuz geceye on gece daha kattık”²³⁵ buyurarak anlatır.²³⁶

Halvet, bir şeyhin denetiminde ve belli şartlarına uyularak yapılır. Kırk günlük halvet esnasında mürîdin gördüğü rüyalar ve hâlinde meydana gelen değişikliğe göre şeyh halvetin devamına veya tarîkat usûlüne göre diğer eğitim tarzlarından birisini uygulamasına karar verir.²³⁷

Halvet müddetince uygulanan metotlarla mürîdin nefsi kontrol altına alınmış, kalbi cilâlanmıştır. Artık mürîd zikir yolu ile bazı mertebe ve mesafelere ulaşmak için hazırlıklarını tamamlamış, konsantre olmuştur. Belli bir düzen içerisinde mertebeleri tamamlamış ve menzilleri aşmış bir mürîd, hilâfet mertebesine yükselmiş ve insanların yolunu aydınlatma selâhiyetine hak kazanmıştır.²³⁸

Halvetiyye'nin Ruhzariyye kolunun kurucusu olan Gülzârî de müntesibi olduğu tarîkat sebebiyle bir bilgilenme yolu olan halvet ve inzivaya çok önem vermiştir. Kendisi zaman zaman uzlete çekilmiş ve virdi yüksek olan bazı dervişlerine halvet yaptırmıştır. Ancak yaşadığı dönemin siyasî ve sosyal şartları uygun olmadığı için genellikle halveti bir irşad usulü olarak kullanmamıştır. Oturarak irşad dönemi bitti, devir değişti, artık gezerek irşad dönemi başladı demiştir.²³⁹

Alçak dünyâyı bir tarafa bırakıp bir köşede uzlete çekilip yalnız kalan kişi, kendi tabiatının inceliklerini ve sırlarını düşünür. Kendinde bir varlık görmez ve kendini gaflette görerek bu durumdan kurtulmak için medet ister:

²³⁴ Hücvirî, *Kesfu'l-Mahcûb*, s. 177.

²³⁵ Araf, 7/142.

²³⁶ Ebu Hafs Sihâbüddin Ömer es-Sühreverdî, *'Avârifü'l-Ma'ârif (Tasavvufun Esasları)*, haz. Abdülvehhab Öztürk, Saadet Yay., İstanbul 2010, s. 249.

²³⁷ Fazıl Çiftçi, *Hiz. Pîr Seyh Sâbân-ı Veli*, Kastamonu 2005, s. 75.

²³⁸ Çiftçi, *age*, s. 79.

²³⁹ Gülzârî'nin damadı Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajlardan.

Azıgım yok, silahım yok yalnız kaldım medet,

Ne olur işim benim bu gafletle acaba.²⁴⁰

Belli bir süre devâm eden halktan kopuş hali, başta nefse pek zor gelir. Ancak tasavvufta devâmlı surette uzlet yoktur. Üstelik âşığın inleyen gönlü, halvette yalnız kalmaz. İnsanı sıkıntılara gark eden bu âlemde, inzivaya çekilme gönle bir safadır. Halvette sâlikin gönlü huzur bulur, Hakk'ın rahmet kapıları açılır ve sâlik ulaştığı makamlarla diğer insanlar içerisinde seçkin hâle gelir:

Fettâh esmâsıyla kalpler açılsın,

Herkes uzlet edip nâstan Seçilsin,

Künt-ü kenzin kapıları açılsın,

Rahmet kapılarını açan Mevla'dır.²⁴¹

Niyâzî-i Mısırî'nin şu beyti:

“Savm ü salât ü hâc ile sanma biter zâhid işin

İnsan-ı kâmil olmaya lâzım olan irfân imiş”

Tam bu manaya işaret etmektedir. Sufiler bu yönleriyle Hâricîlerin, Seleflerin ve bazı ehl-i hadîsin zühd anlayışından uzaklaşmaktadırlar. Bunlar için mutlak manada ibadetler esas iken sufilerde bu ibadetlerin sâlikte hâsıl edeceği hâl ve makam önemlidir.²⁴² Yukardaki dörtlükte Güzârî de bu noktaya işaret etmektedir.

Seyr ü Sülûk'ta halvet kadar önemli bir diğer uygulama zikirdir.

²⁴⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 6.

²⁴¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

²⁴² Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, Sufî Kitap Yay., İstanbul 2012, s. 73.

3.3. Zikir

Kur'an-ı Kerim'de altmış üç yerde geçen zikir kelimesi²⁴³ dua, niyaz, hatta Kur'an²⁴⁴ anlamlarında kullanıldığı gibi, zihinde saklamak, bir şeyi dille ifade etmek, unutmanın zıddı olarak hatırlamak, Allah'ı anmak manasına da gelir.²⁴⁵ “Korku veya sevginin çokluğu sebebiyle, gaflet meydanından müşâhede alanına çıkış. Zikir, âriflerin yaygısı, muhiblerin sağlamca bastığı yer, âşıkların şarabıdır. Zikrin hakîkatı, zikredilen (Allah)'dan başkasını unutmaktır”²⁴⁶. “Sofiyeye ıstılahı olarak Allah adının tekrarlanmasıdır. Zikir; şükür gibi ya lisânî veya kalbî veyâ bedenî olur. Zikr-i lisânî; Allah Teâlâ'yı esma-i hüsnasıyla yad etmek, hamdetmek, tesbih etmektir. Zikr-i kalbî, gönülden anmaktır. Üçüncüsü, enfüsî, âfâkî... Mahlûkat ve bunlardaki esrâr-ı hilkatı temaşa ve tefekkür ile her zerrenin âlem-i kudse bir âyine olduğunu görmektir”²⁴⁷.

Zikir, zikreden zâkire ait bir sıfattır. Eğer kişi zikrinden gâib olursa, kendisinden ve sıfatlarından da gâib olmuş olur. Kulun sıfatları, Allah'ı müşâhede etmesine mâni olan bir perdedir.²⁴⁸ Bu sebeple gerçek zikir kişinin yaptığı zikri görmemesidir. Kişi kendi zikrini görmediği an Allah'ın zikri, kulun zikrinin sultanı ve hâkimi durumuna girer. Bu suretle onun zikrindeki beşeriyet yönü giderek, kulun zikri Allah'ın zikri olmuş olur.²⁴⁹

Zikrin kâmil ve mükemmil bir şeyhten alınması gerektiğini söyleyen İmâm-ı Rabbânî vakitleri zikirle mâmur eylemek gerektiğini belirtmiştir. O kadar ki farzların ve müekked sünnetlerin edâsından sonra zikirden başka şeyle meşgûl olunmamalıdır”²⁵⁰ demiştir.

Halvetî tarîkatı mensubu olan Gülzârî cehri zikri benimsemiş ve tasavvufun temeli diyebileceğimiz zikir konusuna *Dîvân*'ında çokça yer vermiştir. Tarîkat ehli için zikrin zamanı yoktur. Sâlik zikri hiçbir zaman gönlünden çıkarmamalı, daima zikir içinde olmalıdır. Allah'ı zikretmekten uzaklaşan sâlik, nefis ve şeytanın sözüne uyarak şeriattan

²⁴³ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'an*, Çağrı Yay., İstanbul 1990, ss. 273-274.

²⁴⁴ Âl-i İmran, 3/58; el-Enbiyâ, 21/24.

²⁴⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s. 588.

²⁴⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 728.

²⁴⁷ Pakalın, *Osmanlı Terimleri*, s. 659.

²⁴⁸ Ebû Bekr Muhammed b. İshak Buhârî Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf, Doğus Devrinde Tasavvuf*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 1992, s. 156.

²⁴⁹ Hücvîrî, *Keşfu'l-Mahcûb*, ss. 381-382.

²⁵⁰ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât*, s. 594.

uzaklaşacaktır. Bu da sâlikin ateşe gidişine sebep olacaktır. Sülûka girip de sonradan vazgeçmenin derdi şiddetli olur:

Hakk'ın Rasûlü'ne muhâlif olma,

Nefs ile şeytanın sözünü tutma,

Hüdâ'nın zikrini asla unutma,

Gitme cahîme olmasın sebep.²⁵¹

Sâlikin en önemli amacı dinin emretmiş olduğu farz ibadetlere ilave olarak kelime-i tevhidi bolca zikrederek nefsinin terbiye etmeye gayret göstermesidir. Dil ile yapılan zikre devam eden sâlik zikri müdâma erer ve tevhid o kulun kalbine yerleşir:

Dilden tevhidin söyledik,

Gönülden tasdik eyledik,

Dâima zikir eyledik,

Tevhidi Hakk ezkârımız.²⁵²

Sûfilierce genelde kabul gören bir görüşe göre ilk zikir telkini Hz. Peygamber tarafından Sevr Mağarası'nda Hz. Ebû Bekir'e yapılmıştır. Korkan ve hüznlenen Ebû Bekir'e “Üzülme, Allah bizimle beraberdir”²⁵³ diyerek ilk zikri telkin etmiştir. Yine İslâm'la şereflenen Hz. Ömer'i kucaklayarak ona seslice tevhidi tâlim etmiştir.²⁵⁴ Hz. Ali'nin, Yâ Resûlallah! Bana öyle bir yol öğret ki Cenâb-ı Bâri'ye ulaşmakta kolaylık sağlasın, sözüne karşılık yüksek sesle “cehr” ile zikir telkin edildiği ve bundan sonra Hz. Ali'ye gizli iklimin perdelerinin açıldığı belirtilir.²⁵⁵ Gülzârî'de şiirinde Allah'ın lütfuyla cihânı seyran eylediğini ve cehrî tarikatların silsilesinde Hz. Peygamber'den sonra gelen Hz. Ali'yi gördüğünü belirtir:

²⁵¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 8.

²⁵² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 72.

²⁵³ Et-Tevbe, 9/40

²⁵⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yay., İstanbul 1997, s. 103.

²⁵⁵ Mahmud Cemaleddin El-Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye, Havetü Büyüklerinin Tath Halleri*, Haz. Mehmet Serhan Tayşi, Semerkand Yay., İstanbul 2013, s. 52.

Eyledim cihâna seyran,
Bize lütf eyledi Rahmân,
Elinde Zülfikâr hem an,
Aliyyû'l-Murtaza geldi.²⁵⁶

Gülzârî'nin şiirlerinde, hususî olarak bazı âyet ve hadislerin açıklamalarının yapıldığını görmekteyiz. Âyet ve hadislerden iktibaslar, şiirlere anlam zenginliği kattığı kadar şiirlerin estetik açıdan da kıymetini ifade etmektedir. Âyet ve hadisler sadece mana ve estetik unsur olarak değil, dinî hassasiyet bakımından da mutasavvıf şairimize kaynaklık etmiştir. Gülzârî'nin, zikir hakkındaki âyet ve hadislere de şiirlerinde yer verdiği görülmektedir.

“Öyle ise beni anın ki, ben de sizi anayım...”²⁵⁷ Gülzârî *Dîvân*'ında geçmektedir. Gülzârî, “fezkurûnî”(beni zikredin ki) lafzını, tarikat muarızlarına karşı bir delil olarak ileri sürer:

Zikre cehrî, hafî deme; çalış her daim ona,
“Fezkurûnî” dedi Mevlâ daha da burhanı çok.²⁵⁸

Cehrî ve hafî zikrin hangisinin daha faziletli olduğu hususu uzun münakaşalara konu olmuş ve neticede biri cehrî diğeri hafî iki büyük tarikat grubu ortaya çıkmıştır. Cehrî zikri uygulayan Gülzârî, cehrî ve hafî zikir hakkında bir fark görmemektedir. Hz. Peygamber'in uygulamadığını söyleyerek cehrî ve hafî zikre karşı çıkan ve onu bidat olarak niteleyen zâhir âlimlerine de cevap veren Gülzârî, cehrî ve hafî zikre bahane bulanların asla kâmil îman bulmayacağını dile getirmiştir:

Kimseye kalmadı bu dünya yalan,
Gelip geçmektedir dünyaya gelen,
Cehrî, hafî zikre bahane bulan,
Asla kâmil îman bulmaz efendim.²⁵⁹

²⁵⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 89.

²⁵⁷ Bakara, 2/152.

²⁵⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 37.

²⁵⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 79.

Zikir ehlini yolundan çevirmek isteyenlerin olduğunu ve buna üzüldüğünü dile getiren Gülzârî'ye göre bu duruma dayanabilmesi için ancak taş olması gerekir. Tevhîd ehli dervişleri yolundan çevirmek isteyenlerden Alah'ın razı olmayacağını dile getirir:

Dayan ey **Hüsnîya** taş ol da dayan,
Din elden gidiyor uykudan uyan,
Bir ehl-i tevhîdi yolundan koyan,
Allah buna razı olmaz efendim.²⁶⁰

Aslında zikre ve sufilere karşı yapılan eleştiriler, onların tam olarak anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bu konuda Mevlânâ bir beytinde “Sakin ha şarabı herkesin yanında anma oğlum, çünkü ham-ervâh kişinin akli üzüm suyuna gider” demektedir. Ve bir başka şâirden alıntı yapar: “Biz sarhoş olduğumuzda daha üzüm yaratılmamıştı.” Burada şarap sembolizmini anlamak gerekir. Burada anlatılan geçici bir sarhoşluk değildir. Mevlânâ bu durumu şöyle açıklar: “Bunların sarhoşluğu gidiyor, ama bizimki ne yapsak gitmedi.”²⁶¹ Gülzârî de halinin avam tarafından anlaşılmayacağını farkındadır. Söyleneceklerden korkmadan mest olmuş bir halde zikrine devam etmektedir:

Kîl u kâla bakma, erkânı tarikten çıkma,
Mest ol zikirden hiç korkma desinler bu **Hüsnî** rakkas.²⁶²

Aşk yolu çileli ve meşakkatli bir yoldur. Ancak dünya ve ukbâ sevgisini terk etmiş âşıklar bu yolda ölümü dahi göze aldıkları için karşılaştıkları sıkıntılara aldırılmazlar. Belâları rahmet olarak görürler. Gülzârî de halk âşığı olan Ferhat'a telmih yaptığı şiirinde cana kıymanın kendisine pirinden miras olduğunu söyler:

Terk etmişem dünyayı,
Ve hem de ukbâyı,
Ferhat gibi cânâ kıymak,
Bana pîrimden mîras.²⁶³

²⁶⁰ Aynı şiir.

²⁶¹ Kılıç, *Anadolu'nun Ruhu*, s. 191.

²⁶² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 27.

Allah'ı zikretmenin tadını alan sâlik için beşeri sevgiler ve dünya sevgisi arzu edilen şeyler olmaktan çıkar. Çünkü artık derdi ona derman olmuştur:

Senin aşkın yeter benim derdime,
Ben Ferhat değilim, Şirin istemem,
Senin zikrin yeter dilde virdime,
Verseler de dünya malın istemem.²⁶⁴

Nakledildiğine göre Gülzârî, sürekli murâkabe ve zikir ile meşgul olur, çok nadir konuşurdu. Onun bulunduğu meclislere sükût hâkim olur, soru sorulmadıkça kimse konuşmazdı. Müridin ihtiyacına göre az ve öz konuşurdu. Çocukları çok sever ve işaret parmaklarından tutarak ‘‘Hu’’ esmâsını zikrettirirdi.²⁶⁵ Görüldüğü üzere, Gülzârî zikre o derece konsantre olmuştur ki her anını zikirle geçirmiştir. Bu da hayatı huşû içerisinde yaşamayı beraberinde getirmiştir.

3.3.1. Günlük Zikir

Ruhzârîyye'nin sülûk takibinde halvet hayatına önem verilmekle birlikte, atvar-ı seb'a ve hazerât-ı hamse (Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed, Allah) birleşiminden oluşan on iki esmâ zikri telkin edilmektedir. Bu on iki esmâdan son dört esmâya ‘‘cem’’ esmâları denilerek, dördü birden ‘‘Vahit, Ehad, Samed Allah’’ şekliyle telkin edilir.

Ruhzârîyye'de sâlikin yaptığı bireysel günlük zikrin icrâsı şöyledir: Sâlik abdest alır, teheccüd namazı kılar ve kibleye karşı diz çöküp oturur. Bir süre içine kapanıp yalnız Allah'ı düşünür ve şuurunu Allah dışındaki şeylerden arındırır. Kur'an'dan ilgili sureleri²⁶⁶ okuduktan sonra, hâsıl olan sevabı Hz. Peygamber (s)'in, ashabının, Pîr Hüsn-i Gülzârî'nin ve silsile-i saadatın ruhu makamına hediye ettikten sonra, Ruhzârîyye silsilesini okur ve destur alarak rehberin verdiği sayıya göre önce istiğfar ardından salât ve selam getirir. Bunların ardından gözleri kapalı halde başı sağ omuz tarafına çevirip ‘‘lâ ilâhe’’ der, hemen ardından başı sol meme üstüne çevirip şiddeti bir eda ile ‘‘illallah’’ der ve bunu belirtilen sayıda yapar.

²⁶³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 11.

²⁶⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 81.

²⁶⁵ Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan.

²⁶⁶ Bireysel günlük zikre başlamadan önce okunan sureler: Bir Fatıha Suresi, üç Ayetel Kursi, on bir İhlâs Suresi, bir Felak Suresi, bir Nas suresi, bir Fatıha Suresi, bir Bakara Suresi'nin ilk beş âyeti.

Kelime-i Tevhid faslından sonra Lafza-i Celâl kısmını icra eder ve sonra on iki esmâdan hangisine devam edecekse o esmâya kadar belirli sayıda her bir esmâyı zikreder ve kendi bulunduğu makamın esmâsını çokça zikrederek, tekbir ve dua ile günlük zikrini tamamlar.

Ruhzârîyye’de dervişin günlük evrâdını seher vaktinde yapması istenmektedir. Seher vaktinde yapamadıysa, sabah namazından sonra ya da ikindi namazından sonra yapabilir; ancak yirmi dört saatte bir mutlaka yapmalıdır.²⁶⁷

Dervişin bireysel gelişimi günlük zikri ile gerçekleşmektedir. Birey tüm manevî yollarda yer alan tasfiye (insanın dünyevî her türlü arzu ve istekten arınması), inkişaf (insanın gönlünde Tanrı’dan başka hiçbir şey bulunmaması) ve tevhide²⁶⁸ (insanın Tanrı’da fani olması) ancak günlük bireysel zikir uygulaması ile ulaşabilir.

Sufiler için seher vakti çok önemlidir. Çünkü günlük zikirlerini seher vaktinde yaparlar. Seher vakti sevgiliye kavuşma, vuslat vaktidir. Sevgiliye buluşmaya giden âşık nasıl ki temizlenir ve mis kokular sürerse, derviş de vuslata hazırlık için kalbini tevhid ederek temizler. Vuslat hasretiyle getirilen tevhid artık derviş için bir aşk lokması olur:

Aşk lokması ye bunu,

Her seherde de bunu,

Kalb kirinin sabunu,

Lâ ilâhe illallâh.²⁶⁹

Nefs’in yedi perde ile perdeli hali nefs-i emmâredir. Nefs bu makamda iken mana âleminde hiçbir ışık sızdırmamaktadır. Bu nedenle mutasavvıflar bütün faaliyetlerini, nefs-i emmâreyi terbiye, tezkiye ve tasfiye için sistemleştirmişlerdir. Çünkü bu nefis daima dünyaya eğilimlidir ve bu yüzden insanı ibadetlerden uzaklaştırarak kötülöklere yönlendirmek istemektedir.²⁷⁰ Bu nedenle Gülzârî günlük yapılan bireysel zikirlerde tevhid zikrine çok önem verilmesini istemektedir. Tasavvufî konuları anlatmakta kullanılan soru cevap yöntemini kullanarak tevhidi anlattığı

²⁶⁷ <http://www.nuranity.com/ussaki.php> (04.05.2014); Necip Dere ile yapılan röportajdan;

²⁶⁸ Fritjof Schuon, *İslâm’ın Metafizik Boyutları*, çev.: Mahmut Kanık, İz Yay., İstanbul 1996, s. 54.

²⁶⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 64.

²⁷⁰ Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat Yay., İstanbul 2005, s. 522.

aşağıdaki şiirinde, tevhîdi insanları irşâd eden, onlara irfân kazandıran ve dervişi velilik makamına erdiren bir zikir olarak anlatmaktadır:

Olam dîrsen Hakk'a velî,
Tevhîddir irfânın yolu,
İrşâd eder cümle kulu,
Hemen tevhid edin tevhîd.²⁷¹

Gülzârî'ye göre dervişin günlük zikrini yerine getirmesi nefsini tanımasına ve müşahedesinin açılmasına vesile olur. Seyr ü sülûk helozonik bir yolculuktur. Başlanılan yere daha yüksek makamda dönülür. İnsanın hakikati yine kendindedir, dışarıda aramamalıdır. Bu hakikati bulana kadar kişi aramaya devam etmelidir. Sufiler de bu nedenle gece gündüz yaptıkları ibadetler ve bireysel zikirlerle aslında insanın içinde yer alan yitik ilmi bulmaya çalışmaktadırlar. Modern çağın insanının en büyük problemi de kendine yabancılaşmış, çözümün kendinde olduğunu unutmuş olmasıdır;

Ey gönül eyle figân yâr ile yâr olasin,
Arayıp yabanî gezme Hakk'ı sende bulasin,
Men aref dersine çalış rü'yeti yâr kılasın,
Yan bu derde gece gündüz derde dermân bulasin.²⁷²

Günümüzde insanların uğraşlarının çeşidinin artması ve nesnelere çoğalması, insan zihnini bulandırıp, kişinin sağlıklı düşünmesini engellemektedir. Kişi etraftan gelen birçok uyarıcı ile meşgul olurken aslında kendini unutmaktadır. Toplum, ailesini kendi standartlarına göre değiştirmek isteyen kişi kendini değiştirmeyi unutmaktadır. Fakat kendi nefsimizi değiştirmedikçe toplum olarak değişemeyiz. Yapılan günlük zikirler kişiye kendini tanıtmakta ve ona yeni renkler katmaktadır. Gülzârî de şiirlerinde günlük zikirle birlikte kişinin aradığını kendinde bulacağını belirtmektedir. Netice

²⁷¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 15.

²⁷² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 74.

itibariyle kişinin yapacağı günlük zikirler kişiye kendini buldurmaktadır. Hakk'ı buluş da kendini buluşla örtüşmektedir:

Ey **Hüsn-i Gülzârî** fehmeyle kendin,
Türlü esmâlardan aldın mı rengin,
Aradım cihânı bulmadım dengin,
Senden başka gayrı dildâr istemem.²⁷³

Ölüm fikri kişiye kendini kontrol imkânı vermektedir. Ölüm düşüncesi insanın bahânelerini ortadan kaldırır ve olaylara objektif bakmasını sağlar. Ölümü unutturan felsefeler zalim insan yetiştirmektedir. Sufiler günlük yaptıkları zikirlerde hep dünyanın geçici olduğunu ve kabir hayatının geleceğini düşünürler. Bu düşünceler sufînin nefsinde ölmesine Hakk'ta dirilmesine fırsat verir:

Bir şeyim yok deyi bahâne etme,
Sahib ol kendine Hakk'ı unutma,
Dünya geniş deyi uzanıp yatma,
Ey **Hüsnî**, yatacağın kabir dar demedim mi?²⁷⁴

Tarîkatta birincil gâye Seyr ü Sülûk'tür. Dervîşin sülûkunu tamamlamasının yolu da yapması gereken günlük zikirleri yerine getirmesine bağlıdır. *Dîvân*'ını incelediğimiz Gülzârî'nin günlük yapılması gereken bireysel zikre önem verdiğini görmekteyiz. Öyle ki hemen her şiirinde bireysel zikre vurgu yapmaktadır. Çünkü Gülzârî mutasavvîf bir şairdir. Şiirlerde günlük zikri ifade eden çok sayıda deyim de bulunmaktadır. Burada seçtiğimiz deyimler şiirlerde bir defadan fazla geçen deyimlerdir. Birkaçı şöyledir:

“İrfan yoluna çalışmak, Hakk yoluna çalışmak, zikre çalışmak, tevhîde çalışmak, Hakk kapısında çalışmak, tarîkattan bir yol tutmak, erkân eylemek, tarîkat gülü dermek vs.”

²⁷³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 81.

²⁷⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 87.

Gülzârî Halvetî'dir. Halvetiyye' de cehrî zikir ve deverân usulü vardır.

3.3.2. Cehrî Zikir, Semâ ve Deverân

Zikrin icrası iki şekilde olmaktadır. Biri, yukarda anlattığımız gibi bireyin günlük çekmesi gereken zikrine tek başına devam etmesi, diğeri ise zikir halkaları veya zikir meclislerinde belirli usullere göre zikredilmesi şeklinde olur. Toplu zikrin uygulanış şekli tarikatlere göre değişiklik gösterir. Oturarak (kuûdî), ayakta (kıyamî) ve dönerek (devrânî) icra edilen zikir çeşitleri vardır.

Bütün bu zikirler iki gruba ayrılır:

1. Sessiz (hafî) zikir. Nakş-bendîliğin zikri böyledir.
2. Sesli (cehrî) zikir. Kadirîlik, Rifâîlik, Mevlevîlik ve Halvetîlik tarikatlerinin zikirleri seslidir.²⁷⁵

Semâ kelimesi ise işitmek, dinlemek anlamına gelmekle birlikte sonraki dönemlerde bir tasavvuf kavramı olarak dönmek manasına gelen deverânla aynı anlamda kullanılır olmuştur. Kâdiriyye, Rifâiyye, Halvetiyye ve Mevleviyye gibi cehrî zikri esas alan tarikatların döne döne yaptıkları zikre deverân ya da semâ denilir.²⁷⁶ Genelde Halvetî zikrinin toplu yapısını için kullanılan deverân, zikri yönetecek kişinin idaresinde ayakta ve kısmen oturarak yapılır. Bireysel olarak yapılan zikrin daha zenginleştirilmiş ve törensel bir şeklidir.²⁷⁷

Sufiler semâ ve toplu zikir meclislerinde, içinde buldukları kendinden geçme ve vecd hâlinin tesiriyle ayakta ve dönerek zikretmenin şu hadiseye dayanarak doğru olduğunu söylerler. Hz. Peygamber (s), sahabeden Cafer-i Tayyar (r.a.)'a “Yâ Cafer, sizin sîmanız, ahlak ve davranışlarınız bana benziyor” diye iltifatta bulununca Cafer-i Tayyar (r.a.) hemen ayağa kalkmış ve Hz. Peygamber (s)'in huzurunda sevincinden raksetmeye ve dönmeye başlamıştır. Hz. Peygamber (s) bu duruma sükût ederek Cafer-i Tayyar'ın coşkusundan kaynaklanan bu durumu onaylamıştır. Ayrıca arşın etrafında

²⁷⁵ Demirci, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, ss. 36-37.

²⁷⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 145.

²⁷⁷ Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, 5. baskı, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1997, ss. 278-279.

bulunan meleklerin de vecd ile daimî bir raks içerisinde zikrettikleri rivayet edilmektedir.²⁷⁸

Konuyla ilgili Azîzân lakabıyla da tanınan Ali Ramitenî, cehrî zikri uygulamasına sebep olarak Rasulullah (s.)'ın ölüm döşeğindeki kelime-i tevhid zikrini telkin etmesini gösterir. Yusuf-ı Hemedânî ise, semâ'nın faydalarına değinerek bunun Hakk'a sefer olduğunu, gayb âleminden faydalar sağlandığını ve fethin başlangıcı olduğunu belirtir.²⁷⁹

Semâ, ruhlara kuvvet, kalıplara gıda, kalplere hayattır. Onunla perdeler yırtılır, sırlar açılır.²⁸⁰ Deverân vb. cehrî zikir metotları kişiye psikolojik açıdan da faydalıdır. Deverân yaparken vücudun çeşitli bölgelerinde yoğunlaşan enerji fazlası dağılırken, psikolojik olarak ortaya çıkan korku, endişe, düşünce bulanıklığı gibi engellemelere de olumlu yönde etki edebilmektedir.²⁸¹

Cenâb-ı Allah'ı esmâ-i hüsnâsıyla zikretmenin belirli bir şekli yoktur. Zikrin yeri, zamanı, şekli ve sayısı sınırlandırılmamıştır. Gizli, açık, yüksek sesle, bağırarak, oturarak, dönerek, sallanarak ve elele tutuşarak çok çeşitli şekillerde zikredilebilir. Ancak deverân etmekten amaç bir oyun ve eğlence değil, yalnızca aşk ve muhabbetin artması ve Hakk'ı zikretmeye karşı aşırı istek ve hürmetten dolayısıdır.²⁸²

Mevlânâ'nın yaptığı semâ da böyledir. Sevgilisinin sesini duyduğu anda kendine hâkim olamayıp yerinden fırlamasının tezâhürüdür. Dolayısıyla bu hareket gösterişten uzak, çok içten gelen evrensel bir harekettir. Kaynaklarda Mevlânâ'nın hayatında bir iki defa semâ yaptığı, düzenli olarak semâ yapmadığı mevcuttur. Çünkü semâ her zaman yapılamaz, o hâle gelmeden semâ yapamazsınız. O vecde girmek bir atmosfer ve hâl işidir. Bir tını duyarsınız, bir ses, söz sizi o hâle getirir.²⁸³

Nakledildiğine göre Güzârî de hayatında bir defa semâ etmiştir. Yozgat'ta üç ay hapis kaldıktan sonra Alaca'ya gelmiş ve dervişlerine zikri çok özlediğini söyleyerek meydan açmıştır. Bu zikir sırasında meydanda semâ eden Güzârî, bu hatırasını

²⁷⁸ Ömer Ziyâuddîn Dağıştânî, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, Çev.: İrfan Gündüz, Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, İstanbul, ss. 93-94.

²⁷⁹ Haksever, *Ya 'kub-ı Çerhî*, s. 143.

²⁸⁰ Abdülvehhâb Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, İstanbul 1970, c. I/2, s. 605.

²⁸¹ Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2002, ss. 148-149.

²⁸² Dağıştânî, *age*, s. 97.

²⁸³ Kılıç, *Anadolu'nun Ruhunu*, ss. 187-188.

ilerleyen zamanlarda da anlatmıştır. Cehrî zikri o gün çok arzuladığını ve ömründe unutamadığı bir zikir meclisi olduğunu zaman zaman ailesiyle paylaşmıştır. Bir daha da semâ yaptığı görülmemiştir. Ancak tarikatta ilerlemiş dervişlerin semâ etmelerine de müsaade ettiği nakledilmektedir.²⁸⁴ Tabî ki burada Gülzârî'nin yaşadığı dönemin şartlarını da unutmamak gerekmektedir. Tarikat yasaklanmamış bir kurum olsa idi Halvetiyye'nin semâ ve deverân usulünü Gülzârî de uygulardı diye düşünmekteyiz.

Gülzârî, şiirlerinde semâ ve deverân kelimelerini hiç kullanmamış, aynı anlama gelen “dönmek” kelimesini kullanmıştır. Aşk şarabından içmiş, aşk ateşine yanan âşık vecde gelir ve pervâne misâli hiçbir kaideye uymadan aşk ateşiyle döner. Bu durumda âşığın nârı nur olur:

Aşkın şarabından içer kanarız,
Vecde gelir pervâneler döneriz,
Yârin ateşine dâim yanarız,
Ey **Hüsnî** nûr olur nârımız bizim.²⁸⁵

Âşığın dilinde sevgilisinin ismi vardır ve sevgiliden başkasını gözü görmez. Bir kuvvet onu hep sevgiliye iter. Bu itim gücü ilâhî bir kuvvettir. Allah'a âşık olan kişi de Allah'ın ismini dilinden düşürmez, aşk ateşiyle yanar ve vecd halinde dönmeye başlar. Bu dönüş hâlinde de her ne yöne baksa onu görür:

İsmi dilimde sözüm,
Görmez gayrîyi gözüm,
Her nere dönsem yüzüm,
Yâr gözüme görünür.²⁸⁶

Dinin kabuğunda kalan zâhidler semâya karşıdırlar. Semâ ve deverânın haram görülmesinin en önemli sebebi, oyun olarak değerlendirilmesidir. Gülzârî'ye göre, derviş kendisine bir takım sözler söylenmesinden, kınanmaktan ve vecd halinde iken yaptığı zikirden dolayı ona rakkas denmesinden etkilenmemelidir. Çünkü semâ ve deverân tarikatın erkânında vardır:

²⁸⁴ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

²⁸⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 55.

²⁸⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 70.

Kîl u kâla bakma, erkânı tarikten çıkma,

Mest ol zikirden hiç korkma desinler bu **Hüsnî** rakkas.²⁸⁷

İlk dönem semâ ve deverâna izleyici kabul edilmeyip, çok loş bir ışıkta, biri sizi görüyor mu, görmüyor mu, bunlara bakmadan, tamamen gözünüzü kapatarak yapılan samimî bir ritüel iken, sonraları izleyici locaları oluşturulmuştur. Günümüzde ise artık folklorik özelliğe sahip bir âyin haline gelmiştir. Bu da bir kültürel zenginliktir; ancak ilk yapılış tarzı daha naif ve daha farklıdır. Semânın son yıllarda görsel tarafı daha çok ortaya çıkmıştır. Ücret karşılığında “siz yemeğinizi yerken ben şurada döneyim.” diyen semâzenler türemiştir. Netîcede semâ ve deverân bir ibâdetdir, saygı duymak lazım.²⁸⁸ Bu nedenle Ruhzârîyye’de herkes semâ edemeyip yalnızca nefs-i mutmaine ve daha üst makamlara ermiş dervişlerin semâ ve deverân ettiği nakledilmektedir.²⁸⁹

Gülzârî’nin, semâdaki görselleşmeye o dönemden vurgu yaptığı görülmektedir. Gülzârî âhir zamana gelindiğini, irfâna talip kimsenin kalmadığını, mürşid-i kâmillerin kıymetinin bilinmediğini ve bu dert ile aşk ateşi etrafında pervane olacak kimsenin kalmadığını söylemektedir:

Zaman-ı âhire erdik irfâna müşteri yok,

İrfânın kapısın açsak giripte alanı yok,

Gelse de şâh-ı sultânlar kıymetin bileni yok,

Derdi yâre ah edecek şem’ ile pervane yok.²⁹⁰

Halvetiyye mensubu olmasından dolayı cehrî zikri benimseyen Gülzârî, semâ ve deverânı şiirlerinde işlemiş ve hayatında bir defa kendi de uygulamıştır. Cehrî zikre iki şiirinde temas etmiş ve her iki şiirde de cehrî ve hafî zikri birlikte ele almıştır. Gülzârî’ye göre cehrî zikir veya hafî zikir arasında bir fark yoktur.

Zikre cehrî, hafî deme; çalış her daim ona,

“Fezkurûnî” dedi Mevlâ daha da burhanı çok.²⁹¹

²⁸⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 27.

²⁸⁸ Kılıç, *Anadolu'nun Ruhu*, s. 188.

²⁸⁹ Raşit Tanrıkoğlu ile yapılan röportajdan.

²⁹⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 38.

²⁹¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 37.

3.4. Murâkabe ve Teveccüh

Gülzârî'nin Seyr ü Sülûk'ta önem verdiği hususlardan biri de murakabe ve teveccühtür. Bir şeyi gözetlemek, korumak, kontrol etmek anlamında Arapça bir kelime olan murakabe, ıstılahta Allah'ın her şeye kadir ve her şeyden haberdar olduğunu bilmesi, kalbin maksûdunu her an mülâhaza etmesi anlamına gelir.²⁹²

Gülzârî'nin dâima murâkabe halinde olduğu ve bu nedenle meclislerinde sükûtun hâkim olduğu nakledilmektedir. Necip Dere, bir defasında Gülzârî'yi ziyaret eder. Gülzârî uzun süre murakabede kalır ve hiçbir şey söylemez. Gülzârî'nin eşi İkbâl Hanım, “bu gence bir şey söylemeyecek misin?” diye söyler ancak Gülzârî yine murâkabeye devam eder. Yaklaşık bir saatin sonunda sohbe başlayıp, Necip Dere'nin gönlündeki tüm soruları cevapladığı nakledilmektedir. Gülzârî'nin halifesi İbrahim İpek Efendi de şeyhimden işittiğim iki yüz kelimeyi geçmez. Ziyaret ettiğimizde o murâkabede olurdu. Biz ondan öyle istifade ederdik, demiştir.²⁹³

Gülzârî murakabeye, kişinin kendi durumunu ve davranışlarını sürekli kontrol ederek nefsinin bilmesi ve Hakk kapısında Allah'ın nur u cemâlini görmeyi arzulaması anlamını verir:

Rabb'ımı bilmek dilersen nefsinden ol kıl ârif,
Nefsini bilmezsen eğer ben ne ideyim ya herif.

Kapında beklerim Yâ Rab acab halim ne olur,
Göster cemalini Yâ Rab bu **Hüsnî** kulun za'îf.²⁹⁴

Murakabe, bâtını aydınlatmaya yönelik bir çaba olmakla birlikte, dışa yansıyan yönleri de vardır. Bireyde vakar, temkin ve birçok ilme vukûfiyet gibi hususları gerçekleştirmektedir. Nefsini bilmek ve kendinin farkında olmak isteyen kişi bu tarz bir konsantrasyonla gerçekten bir çaba içine girdiğinde, kendi kendisini müşahede etmesi, savunma halini hafifletmesi, hırsını azaltması ve kendi başına hareket etme cesaretinin

²⁹² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 445.

²⁹³ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

²⁹⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Divân*, Şiir no: 35.

artması gibi durumların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.²⁹⁵ Yani murâkabe bir nevî bireyin kendini gerçekleştirme eğitimidir.

Eğitimde yoğunlaşmak, öğrenme için çok önemlidir. Bir şeye ısrarla gözünüzü diker ve her şeyinizle ona yoğunlaşırsanız onu elde edersiniz. Maneviyatta da böyledir. Mürşidler de hem bedenen hem de kalben vahdete konsantre olurlar. Geçici dünyanın süs ve eğlenceleri, dostun cemâline yoğunlaşmış ariflerin bu halini bozamaz:

Dost cemâlin aşınâsı neylesin bî-çâreler,
Arz eder o yârin visâlin yanarım yâr yanarım.

İstemem ben dü cihânın ziyneti zibâsını,
Giriftârım derd-i aşka yanarım yâr yanarım.²⁹⁶

Sâliki kemâle erdirmede bir diğer uygulama ise teveccühtür. Bir şeye yönelmek anlamındaki Arapça bir kelime olan teveccüh,²⁹⁷ tasavvuf ıstılahında şeyhin müridine, müridin şeyhine konsantre olması, böylece müridin rûhî kabiliyetinin artırılmasıdır.²⁹⁸ Gülzârî ise teveccühünün her seher vaktinde Allah'a olduğunu ve bu hâl içerisinde figanının artarak devam ettiğini belirtmektedir:

Bir nazar kılsam cemâle bir ziyan gelmez sana,
Cümle mü'min kulların içinde hem de bana,

Her seher vakti teveccüh eylerem dosttan yana,
Dembedem artar figanım derde dermanım yetiş.²⁹⁹

²⁹⁵ Haksever, *Ya 'kub-ı Çerhî*, s. 146.

²⁹⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 53.

²⁹⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 658.

²⁹⁸ Uludag, *Tasavvuf Terimleri*, ss. 530-531.

²⁹⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 26.

Kul, sevdiği habibini vesile ederek Allah'a yönelirse cümle dertlere derman veren Allah da kulunun kalbine günde yüz bin nazar kılar ve kulunun tüm dertlerine dermân verir.

Kesme ümidini **Hüsnî** kıl tevessül Habîb'i,
Yarattı ol Ganî Mevlâ cümle derdin tabîbi,
Günde yüz bin nazar kılar Mevlâ kulun kalbine,
Giriftar Hakk Habîb'i dertlere dermân için.³⁰⁰

Gülzârî teveccüh kavramını daha çok mürşidin müride yönelmesi anlamında da kullanmaktadır:

Her biri bir yoldan gitti Mevlâ'ya,
Mevlâ'm cümlesine yardım eyleye,
Bu **Hüsnî** sefile himmet eyleye,
Şeyhimiz Necatî Sultân erişdi.³⁰¹

Bir başka şiirinde nefs-i emmare ile olan dertlerine dermanının yine mürşidi Hasan Necatî Efendi'den geldiğini söylemektedir:

Bu nefs-i emmare ile nice olur hâlim benim,
Derdime derman irişti Necatî Sultânenâ.³⁰²

Sufiler seyr ü sülûk yolunda ilerlemek için bazen çok zorlu bir çile ve riyazete girmektedir. Şayet mürid, mürşidin teveccühünün değerini bilse, çile ve riyazete ayıracağı vakti, şeyhin teveccühünü kazanma yolunda sarf edecektir. Gülzârî, sülûku mürşidin teveccühü olarak görmektedir.

Her zaman der **Hüsnî**'yâ arayıp Hakk'ı bulam,
Tarîk-i Seyr ü Sülûk'e Necatî Sultân imiş.³⁰³

³⁰⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 57.

³⁰¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 68.

³⁰² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 3.

³⁰³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 24.

Bir mürşid bir kişiye teveccüh ederse, o kişide hâl oluşmaya başlar ve o kişi zamanla mürşidinin hâlini taşımaya başlar. Mâsivâullahtan bağını koparır ve hakiki sevgiye ulaşarak O'nun sıfatları ile sıfatlanır:

Gel teslim ol buna **Hüsnî**,

Dost cemâlin göresin,

Dost cemâlin nazar etmek,

Bana pîrimden mîras.³⁰⁴

Ancak teveccüh, müridin yetişmesi açısından tek başına yeterli değildir. Mürid şeyhinin teveccühünü unutmamalı, hâline şükredip, say u gayret ile şeyhin teveccühünü geliştirme yolunda çaba göstermelidir:

Şeyh-i Necatî dest-gir oldu sana ey **Hüsnî**'yâ

Gece gündüz hâlimize çok şükür kılmaktayız.³⁰⁵

3.5. Rüya

Uyku, insan yaşantısının yaklaşık üçte birlik bölümünü oluşturan önemli bir süreçtir. Bu noktada, günümüz psikologlarından Ornstein, insanın uyuyarak geçirdiği bu süreyi, tasavvufun, kişinin kendini keşfetmesi için bir fırsat olarak kabul ettiğini belirtirken bireyin yaşamının geri kalanını zenginleştirmesine imkân verecek psikolojik ve kültürel mekanizmalardan yoksun olması sebebiyle de Batı düşüncesi adına üzüntü duyduğunu dile getirmektedir.³⁰⁶

Rüya, psikoloji alanında olduğu gibi tasavvuf kültüründe de önem verilen hususlardan birisidir. Birçok tasavvuf ekolünde nefis mertebelerinin geçilmesi, görülen rüyaların yorumlanmasıyla olmaktadır. Bu yorumlar asla indirgemeci olmayıp teolojiktir ve genellikle rüya sahnelerine sembolik anlamlar yüklenerek yapılmaktadır.³⁰⁷

³⁰⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 11.

³⁰⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 21.

³⁰⁶ Robert E. Ornstein, *Yeni Bir Psikoloji*, çev.: Erol Göka-Feray Isık, İnsan Yay., İstanbul 1990, ss. 168-169.

³⁰⁷ Muhammed Ecmel, "Sufi Ruh Bilimi", *Sufi Psikolojisi*, Yayına Hazırlayan: Kemal Sayar, İnsan Yay., 3. baskı, İstanbul 2003, s. 88.

Üzerinde çaiştığımız Halvetî Ruhzarî tasavvuf ekolünde de rüya Seyr ü Sülûk'te önemli bir yere sahiptir. Örneğin tanınmış sufilerden olan Niyaz-i Mısırî gördüğü bir rüyadan sonra Mısır'dan Anadolu'ya gelmiş ve burada Halvetiyye'ye intisab etmiştir.³⁰⁸

Rüya Arapça bir kelime olup uykuda bir şeyi görmek veya uykuda görülen şey anlamlarına gelmektedir.³⁰⁹ Tasavvuf ıstılahında rüya, kalbe gelen düşünceler ve hayâl gücünde sûret bulan hallerdir ve keramet çeşitlerinden bir türdür. Rüyâ, uykuda bilinç hallerinin tamamen kaybolmadığı bir anda görülür ki buna yakaza da denilmektedir.³¹⁰

Rüyâ gören kimsenin misâli, şiddetli karanlıkta lambanın ışığı altında bulunan bir kimse üzerine güneş doğduğu zaman güneşin ışıkları lambanın ışığına üstün gelir, bu nedenle güneşin ışıklarına göre lambanın ışıkları küçük bir alana yayılır. O halde uyuyan kimsenin hâli lambanın ışığı altında bulunan kimsenin hâli gibidir. Uyanık bir kimsenin misâli ise, gündüzün ortasında olduğunu müşâhede eden kimsenin hâli gibidir.³¹¹

Mürîdin sülûk yolundaki edeblerinden bir tanesi de rüyâlarını şeyhine anlatarak tâbir ettirmesidir. Rüyâlarını mürîdin kendisinin yorumlaması doğru değildir.³¹² Çünkü mürîdi, nefsinde gizli bulunan şuuraltına ait bir arzu rüyasında etkileyebilir. Uykuda ya da uyanıkken, rüyâ ile şuur altına ait arzular birbirine karışabilir. Bu hayret verici bir sır ve bilmece gibi bir konudur. Nefsinde ve şuuraltında gizli olan bu duyguları mürîd tesbit edemeyebilir. Kendisinde bu tür arzular bulunmayan şeyhe konu arz edilince mesele daha kolay çözümlenir. Eğer rüya Hakk'tan ise bu şeyhin delâletiyle anlaşılabilir olur. Aksine nefste gizli bir arzunun özleminden kaynaklanıyorsa buna da şeyh vasıtasıyla önlem alınır. Mürîdin dünyası genişler. Mürîdde meydana gelen bu tür ağırlığı mürşid, Allah'a sığınmanın sıhhati ve mârifetinin kemâli sayesinde kolayca üstlenir.³¹³

Bu derece önemli anlamlar içermesine ve mürîdin hâli hakkında bilgi vermesine rağmen İmâm-ı Rabbâni rüyâlar konusunda bizleri uyarmakta ve rüyalara temkinli yaklaşmamızı tenbih etmektedir. "Sülûk yolunda rüyâlara ve uykulara pek itimad yoktur.

³⁰⁸ Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyalari*, çev.: Tuba Erkmen, Kabalcı Yay., İstanbul 2005, s. 202.

³⁰⁹ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1852, c. III, s. 817.

³¹⁰ Kuşeyri, *Risâle*, s. 467.

³¹¹ Aynı Yer.

³¹² Sühreverdî, *Avârif*, s. 516.

³¹³ Sühreverdî, *age*, s. 517.

Zirâ bir insan sırf rüyâda gördüğü için bir sultan veya bir kutub olamaz. Uykuda değil, ayık halde iken kutub veya sultan olursa kabul edilir.’’³¹⁴ Tasavvufta rüyâ tabiri önemli konular arasında yer almaktadır. Çünkü rüya anlatıldığı zaman ortaya çıkar. Anlatılmadıkça rüya, bir kuşun ayağında muallâktadır. Rüya ne zaman anlatılıp, tefsir edilirse o zaman vücûda gelir. Rüyâ, ehline veya ehli bulunmaz ise güzel şekilde tevil edecek bir kimseye anlatılmalıdır.³¹⁵ Çünkü rüyalar dervişlerin mânevî seviyelerini gösterir. Dervişteki değişikliklerin bilinmesi hem mürşid hem de derviş açısından çok önemlidir. Mürşid rüyayı ilham yoluyla yorumlar, ayrıca rüyayı görenin mânevî seviyesini bilmesi rüyayı doğru yorumlaması demektir. Bazı mürşidler kötü rüyaları bile iyiye yorarlar, Allah da rüyayı yapılan yorum üzere zuhûr ettirir. Bu nedenle rüyalar devamlı başkalarını çekiştirenlere değil de temiz bir ağza sahip olanlara anlatılmalıdır.³¹⁶

İnsanlığa gönderilen tüm kutsal kitaplarda rüya bahsi yer almaktadır. Tanrı insanlarla rüyalarda konuşur. Hem Tevrat (Eski Ahit) ve İncil’de (Yeni ahit) hem de Kur’an’da yer alan rüyalar, dinlerin tarihini şekillendirmede önemli rollere sahiptir.³¹⁷

Ku’an’da yedi rüyadan bahsedilmektedir. Bunlar: Hz. İbrahim’in oğlu Hz. İsmail’i kurban etmesi ile ilgili olarak gördüğü rüya³¹⁸, Hz. Yûsuf’un on bir yıldızı, güneşi ve ayı kendisine secde ederken gördüğü rüya³¹⁹, Hz. Yûsuf’un zindan arkadaşı olan iki gencin gördüğü rüya³²⁰ Mısır melikinin gördüğü ve Hz. Yûsuf’a tabir ettirdiği rüya³²¹, Hz. Peygamber (s)’in Bedir savaşı öncesi gördüğü rüyalar³²² ve İsra Suresinde geçen rüyadır.³²³ Hadis kültüründe rüyalar ve yorumlarıyla ilgili oluşan zengin literatür içerisinde Peygamber Efendimiz (s.)’in hem kendisinin gördüğü rüyaları hem de ashabınınkini tabir ettiğini ve ettirdiğini görmekteyiz.³²⁴

³¹⁴ Rabbânî, Mektûbât, s. 287.

³¹⁵ Geylânî, Abdülkâdir, Atıyye-i Sübhâniyye (Yüce Allah’ın İhsanı), Çev.: Cabbarzâde Mehmed Ârif, Haz.: Bekir Uluçınar, Alem Yay., İstanbul 1983, s. 57.

³¹⁶ Robert Frager, Aşkır Asıl Şarap, çev.: Ömer Çolakoğlu, Gelenek Yay., 2. baskı, İstanbul 2004, ss. 61-63.

³¹⁷ Sevda Yücesoy, Uykudaki Bilgelik Rüyalar, Ruh ve Madde Yay., İstanbul 2001, s. 231.

³¹⁸ Sâffât, 37/101-103.

³¹⁹ Yûsuf, 12/4.

³²⁰ Yûsuf, 12/36.

³²¹ Yûsuf, 12/43-49.

³²² Enfâl, 8/43.

³²³ İsra, 17/60.

³²⁴ Hasan Avni Yüksel, Türk-İslam Tasavvuf Geleneginde Rüya, MEB Yay., İstanbul 1996, ss. 117-132.

Kaynağını Kur'an ve sünnetten alan İslam tasavvufunda da rüyalar önemli bir yer edinmiştir.³²⁵ Muhyiddîn-i Arabî, Fütûhât-ı Mekkiyye isimli eserini kalbine gelmiş olan füyûzât ve görmüş olduğu rüyalardan esinlenerek yazdığını belirtmiştir. Yine ‘‘Fususul-Hikem’’ isimli eserinin giriş bölümünde eserini rüyasında halka anlatmak için bizzat Hz. Peygamber (s)’in elinden aldığını belirtmiştir.³²⁶ İmam Gazali de rüyaları melekût âlemine bir delil olarak görmüştür.³²⁷ ‘‘Marifetnâme’’ adlı eserin yazarı Erzurumlu İbrahim Hakkı da rüyada görülen hayvanlar ile nefsin sıfatları arasında ilişki olduğunu ve kaplanın kibri, kurdun hasedi sembolize ettiğini söylemiştir.³²⁸ Üzerinde çalışmış olduğumuz Hüsn-i Gülzârî de evdekilere uyku halindeyken asla uyandırılmamasını söylemiştir. Hatta halifesi Osman Bahri Efendi’nin de Gülzârî’nin uyuduğu bir anda ziyaretine geldiği ve uyanana kadar ayakta beklediği nakledilmektedir. Rüyalarda dervişler için işaretler olduğunu belirten Gülzârî, derviş rüyasında ne görürse mutlaka rehberine anlatmalıdır³²⁹ demiştir.

Bütün ilimlerin çıkış noktası Allah’ın ilmidir. Olmuş olan, yaşanmakta olan ve olacak olan her şey O’nun ilminde bulunmaktadır. Mahlûklar bu boyuttan varlık boyutuna geçerler ve başlarına gelecek her şey, ‘‘Levh-i mahfuz’’ denilen ilâhi bir ekranda kayıtlıdır.

El fenerinden bir ışık misâli rûh, uykudayken bedenle olan bağınyı koparmamak suretiyle onu terk eder. Bu ışık levh-i mahfuza kadar uzanır ve kendiyle alakalı olan bölümleri okur. Uyanırken el fenerinin kapatılması gibi rûh da vücuda geri döner. Rûhun bu şekilde uzaklara uzanması sonucu normalde ilmimiz içinde olması imkânsız olan birtakım şeyleri öğrenebiliriz. Fakat bu edindiğimiz bilgiler her zaman için ilâhi ilmin bir cüzüdür.³³⁰

Rüyanın bilgi edinmede bir vasıta oluşu, bireysel bazda da tecrübe edilebilir. Zira gündelik hayatta karşılaşılıp cevabında yetersiz kalınan problemlerin cevabına rüyalarda ulaşılması hali, genelde bütün insanların yaşamları boyunca karşılaştıkları durumlardandır. Hattâ bilim tarihinde büyük keşiflerini rüyaları vasıtasıyla yapan bilim

³²⁵ Süleyman Uludağ, İslâm Açısından Musiki ve Rüya, İrfan Yay., İstanbul 1976, ss. 290-291.

³²⁶ Muhyiddin ibn Arabî, *Fususul-Hikem*, çev.: Nuri Gençosman, Meb Yay., İstanbul 1992, s. 19.

³²⁷ İmam Gazali, *İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn*, c. 4, Vefa Yay., İstanbul 2007, s. 1066.

³²⁸ İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, Sadeleştiren: Turgut Ulusoy, Bahar Yay., İstanbul 1987, ss. 99-100.

³²⁹ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

³³⁰ Frager, age, s. 62.

adamlarına da rastlanılmaktadır. Bu noktada rüyanın, tasavvufta bir bilgi edinme aracı olarak kullanılması olgusu haklılık kazanabilmektedir.

Tasavvufî eğitimde müridin ilgi ve alakasının sürekli bir noktada toplanması esas olduğundan, bu ilgi ve alakanın kaybolmaması açısından soru sorulması uygun bulunmazken, müridin gördüğü rüyalarla birlikte kalbine gelen vesvese ve hataratı şeyhine arz etmesi ve içinde bulunduğu hallerin müşkilini çözmek için kurtuluş yolunu sormasında sakınca görülmemektedir.³³¹ Nasıl ki, doktor ile hastasının arasında mahremiyet söz konusu olamayacaksa, mürid ile şeyhinin arasında da çekimserlik ve mahramiyet söz konusu olamaz.³³² Gülzârî'nin halifesi İbrahim İpek'in de intisabı sonrası gördüğü ilk üç rüyayı şeyhine anlatıp çeşitli sorular sorduğu nakledilmektedir. Yine Gülzârî'nin bir dervişinin rüyasını çok farklı tabir ettiği nakledilmektedir. Dervişin rüyası şöyledir:

Evcî köyünde evimdeyim ve zikirle meşgulüm. Bu sırada köye jandarmaların geldiği söyleniyor ve ben kaçıp samanlığa saklanıyor ve kurtuluyorum.

Gülzârî dervişin gördüğü bu rüyayı şöyle yorumlar:

“Aile içerisinde eşler birbirlerini hoş karşılamalıdır. Erkek hanımına, hanım da beyine karşı gelmemelidir. Huzurlu bir yuva tesis etmek için eşler çaba sarfetmelidir.”³³³

Gülzârî'nin irşad yöntemleri içerisinde rüyaların özel bir yeri olduğu görülmektedir. Kâdiriyye'ye intisab etmiş iki derviş, biz sizden tarikat dersi almak istiyoruz diyerek Gülzârî'ye gelirler. Gülzârî onlara ders vermez ve “bu gece dergâhta kalın bir bakalım”, der. Gülzârî o gece rüyasında Abdülkâdir Geylânî'yi görür. İki tarla arasında yarım metre sınır boşluğu vardır ve burada birlikte yürümektedirler. Geylânî, iki bostanı göstererek “bu bizim tarladan sizin tarlaya uzanan iki bostan senindir” der. Gülzârî ise sınırı geçip kendi tarlasına uzanan iki bostanı alıp tekrar Geylânî'nin tarlasına bırakır. Kökü sizde olduğu için sizindir der. Bu durum karşısında Geylânî, “senin tarlanda yetişsin, onları sana veriyorum”, der.

Sabah Kâdiriyye dervişlerini gören Gülzârî gördüğü rüyayı şöyle yorumlar:

³³¹ Şakir Gözütok, *Sûfî Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, Nesil Yay., İstanbul 2012, ss. 131-132.

³³² İsmail Çetin, *Edeble Varış Lütûfla Dönüş*, Dilârâm Yay., Isparta 1982, s. 193.

³³³ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

“Gelin bakalım Kâdiriyye dervişleri, sizi piriniz Abdülkâdir Geylânî’den teslim aldım. Merak etmeyin artık pirinizin de haberi var” diyerek bu iki dervişe Ruhzâriyye dersi verir.

Rüyalar bilgi kaynağı halini alınca, rüya yorumu da bir ilim ve sanat haline gelmiştir. Tarîkatlarda sâlikin manevî yükselişi gördüğü rüyalarla takip edilmiştir. Gülzârî’nin kurmuş olduğu Ruhzâriyye ekolünde nefsin terbiyesi esas alınmakta olup manevî mesajlar içermesi ve nefsin durumunu ifade etmesi bakımından en önemli rüyaların seher vakti görülen rüyalar olduğu kabul edilmiştir. Ruhzâriyye’de sülûk süresince görülen rüyalar sufinin gelişim çizgisini gösterdiği için oldukça önem verilmiştir.³³⁴

Gülzârî’de tarikata intisap etme fikrinin gördüğü rüyalardan sonra daha baskın hale geldiğini ve rüyadaki işaretlerin Şeyh Hasan Necatî Efendi’de olup olmadığını araştıran Gülzârî’nin, Ruhzâriyye’nin sülûkunda bulunan Atvâr-ı Seb’a ve Furûât-ı Hamse (Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed, Allah)’den meydana gelen on iki esmanın sırasını, manevî hakikatlerini ve sâlikin bu makamlarda göreceği hâlleri şiirlerinde işlediğine daha önce değinmiştik. Tekrara düşmemek kaygısıyla burada Gülzârî’nin sülûk neticesinde ulaştığı “müşâhede” makamında söylediği şiirlerine temas edeceğiz.

Sülûk neticesinde tahkike ulaşan kişinin makâmı “müşâhede” makâmıdır. Bu mertebedeki sâlikin sülûkunda, rüyanın bir fonksiyonu kalmamıştır.³³⁵ Çünkü kişi kendini tanıma merhalesine ulaşmış, rüyaya ve yorumlarına ihtiyacı kalmamıştır. Zira benliği, bu dünyanın kaygılarından kurtulmuş, vuslata ermiştir. Gülzârî aşağıdaki beyitte bu hususu Hz. Peygamber (s)’e telmih yaparak anlatmaktadır:

Cemalin gösterdi Habîb’ine ol Hûda,
Hayalet olmadı gördü cemalin anın.³³⁶

Gülzârî, bir nazar kılsam yâr (Allah, Peygamber veya mürşid) gözüme görünür demektedir. Bir kişinin bu sözü söyleyebilmesi için “müşâhede” makamında olması gerekir:

³³⁴ Frager, age, s. 62; Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 318; Cengil, age, s. 233.

³³⁵ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı İnceleme*, H Yay., İstanbul 2008, s. 437.

³³⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 41.

Hüsn-i Gülzârî sana,
Niçin kalmışsın sona?
Nazar kılsam her yana,
Yâr gözüme görünür.³³⁷

4. SÂLİKİN VASIFLARI

4.1. Atvar-ı Seb'a'ya Göre Sâlike Kazandırılması Arzu Edilen Sıfatlar

Bu bölümde Gülzârî'nin Seyr ü Sülûk'e niyet eden dervişte atvar-ı seb'aya göre asgarî düzeyde bulunmasını şart koştuğu ve müridin intisabı sonrası hayatı boyunca geliştirmeye çalışacağı özellikleri ele alacağız. Sülûkun ilk adımı, sâlikin geçmiş hata ve günahlardan tevbe etmesidir.

4.1.1. Tevbe

Tasavvuf literatüründe önem verilen kavramlardan biri olan tevbe; dönme, pişmanlık anlamlarını ifade eden Arapça bir kelimedir. Günahattan pişmanlık duyarak vazgeçmeyi ifade eder. Tasavvufî olgunluk yolundaki yetmiş basamaktan ilki tevbe, sonuncusu kulluktur. Sırf Allah rızası için yapılan tevbeye, evbe denir.³³⁸ Günahattan, kabahatten pişman olan kulun bir daha işlemekten vazgeçtiğini anlatan bir tabirdir.³³⁹ İnsan asli tabiatı olan fitratını Allah'ın yarattığı şekilde korur. Bu fitrat teğştirilemez ama geçici olarak bozulabilir. Tevbe bu temele dayalıdır. İnsan yaptığı hatadan tevbe ederek aslî yaratılışına, özüne döner. Bu öz yapı hep varolur.³⁴⁰ Öz yapısına dönen insan psikolojik olarak da rahatlamaktadır. Çünkü tevbe kişide iç huzuru meydana getirmektedir.³⁴¹

Allah, günah işlemekte ısrar etmeyen kimseleri bağışlayacağını haber vermektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Her ne zulüm işlemişlerse, onda bilerek ısrar etmezler.”³⁴²

³³⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 70.

³³⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 657.

³³⁹ Pakalın, *Osmanlı Terimleri*, c.3., s. 479.

³⁴⁰ Öznur Özdoğan, “İnsana Manevi-Psikolojik Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2008, c.: 49, sayı: 2, s. 79.

³⁴¹ Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşım ile Arınma ve Öze Dönüş*, Özden Öze Yay., 2. baskı, İstanbul 2007, s. 153.

³⁴² Ali İmran, 3/135.

Ebu'd-Derdâ'da şöyle demiştir:

“Günah işlemekte ısrar etmek Allah'ın kaderini hafife almaktır.”³⁴³

Ebu Ali Dekkak ise tevbe için üç kısımda ele alarak ceza korkusundan tevbe eden kimseyi “tevbe sahibi”, sevap umarak tevbe eden kimseyi “inabe sahibi”, sevap isteği ya da ceza korkusu olmaksızın tevbe eden kimseyi ise “evbe sahibi” olarak tanımlamaktadır.³⁴⁴

Tevbe tasavvufi hayatın kapısıdır. Ruh yolculuğu için ruhun yücelmesine mani olan ağırlıkları atmaktır. Balonun uçmasını içindeki kum torbaları engeller. Bu torbalar atıldıkça balon yavaş yavaş yükselmeye başlar. İşte bunun gibi ruhun yücelmesi için de riya, kibir vb. ağırlıkların atılması gerekir. Bu da öyle kolay değildir ve zaman ister. Ancak bu yolda atılacak ilk adım tevbedir.³⁴⁵

Tevbe, kişinin özüne, doğasına dönmesi ve kendini gerçekleştirme şuuruna ermesinde ilk adım olması açısından önem arz etmektedir. Bu konumuyla seyr ü sülûk kapısını açan bir anahtar konumundadır. Kişinin yaptığı kötülükten dolayı içinde duyduğu suçluluk duygusu ve beraberinde gelen tevbe, ondaki zulmanî unsurları giderip hidayete ermesine vesile olacaktır.³⁴⁶ Tevbe içerisindeki pişmanlık ise kişinin hatalarından dönüp güzel işler yapabilmesi için ihtiyaç duyduğu motivasyonu ona sağlayacaktır.³⁴⁷ Nitekim her dönemde kendisini günahkâr hisseden insanların geçmişteki hatalardan pişmanlık duyarak daha deruni dini bir hayata yöneldikleri görülmektedir. Tasavvuf literatürü de bu şekilde dini hayata dönüş vakıalarıyla doludur. Günümüzde de teknoloji ve ekonomi alanındaki hızlı gelişmeler pozitif felsefenin de etkisiyle dini ve ahlaki değerlere karşı kayıtsızlığı beraberinde getirmiştir.³⁴⁸ Nitekim dini ve ahlaki değerlerden uzaklaşan kişilerde zaman içerisinde yoğun bir şekilde

³⁴³ Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Nefsin Ayıpları*, İlke Yay., İstanbul 2006, s. 75.

³⁴⁴ Kuşeyri, *er-Risâle*, s. 230.

³⁴⁵ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 34.

³⁴⁶ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968, ss. 120-123.

³⁴⁷ Şafîq Falah Alawneh, “İnsan Motivasyonu: İslâmî Bir Bakış Açısı”, çev.: Ali Rıza Aydın, *Birey ve Din, Din Psikolojisinde Yeni Yaklaşımlar*, İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 151.

³⁴⁸ Abdulkerim Bahadır, “Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2002, sayı: 13, s. 132.

görülen günahkârlık ve pişmanlık duyguları, bu kişilerde tevbe ederek dinini daha iyi yaşayabilme arzusunu getirmiştir.³⁴⁹

Bu genel açıklamalardan sonra Hüsn-i Gülzârî’de tevbe anlayışına gelelim. Tevbe, Gülzârî’nin *Dîvân*’ında ağırlık verdiği konulardan biridir. Kendisi tevbe ediş tarzını, dolayısıyla tevbe hakkındaki düşüncesini şu şekilde bize göstermektedir:

Gerçi isyân eyledikse nefsi şeytana uyub

Gece gündüz zâri giryân tevbeler etmekteyiz³⁵⁰

Yukarıdaki beyitten anlaşıldığı üzere Hüsn-i Gülzârî’de tevbenin öncelikli şartı, kişinin yaptıklarından pişmanlık duyması ve vicdanında acısını hissetmesidir. Ardından pişmanlık ve tekrar günah işlememe azmiyle affı için Allah’a rücû etmesidir.

Tevbede diğer önemli bir nokta da insanın kendi hatalarını görüp kabul etmesi, bunlardan pişmanlık duyarak tekrar yapmamaya azmetmesi, üzüntü ve pişmanlıklar içerisinde tevbe etmesidir. Hatalarını kabul edip pişman olan kişi için tevbe kapısı açıktır:

Nehyini işleme Hakk’ın verme ömrün hevâya,

İşledinse ey birader tevbekâr olmağa bak.³⁵¹

İnsanoğlu, yaratılışından itibaren, hatalarla dolu bir ömür sürmektedir. Ama önemli olan, masiyetlerine pişmanlık duyarak tevbe etmektir. İnsan, bu şekilde hatasından tevbe edince, İlahi yardım kendisine ulaşacaktır. Zira Allah’ın ihsânı geniştir:

Günahım var deyu korkma af eder Mevlâ ânı,

Tevbe kılıp eyle rica Mevlâ’nın ihsânı çok.³⁵²

³⁴⁹ Cengil, *Tasavvufî Yaşantı*, s. 129.

³⁵⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 21.

³⁵¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 36.

³⁵² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 37.

Gülzârî'nin tevbede vurguladığı diğer önemli bir nokta da tevbenin geciktirilmemesidir. Hayat için cevher-i ömür kelimesini kullanan mutasavvıf şairimiz aslında zamana vurgu yapmak için bu terkibi kullanmaktadır. Ömür kıymetlidir çünkü her an tükenebilir, bu nedenle tevbede acele edilmelidir. Şeytan ve nefsin kişinin gururunu artırdığına ve gurur sahibi kişilerin de tevbeyi geciktirdiğine vurgu yapan Gülzârî, ölüme hazırlığın ilk basamağı olarak tevbeyi görmektedir:

Cevher-i ömrün boşa salma tevbe eyle ölmeden,

Aklını başına topla sana ecel gelmeden.

Şeytan ile nefs-i emmâre artırır gururunu,

Hazır ol kim ecel gelir sana tevbe etmeden.³⁵³

Günahlara gark olmuş kullar, istiğfarın eşsiz bir inci olduğunu fark ederler ve onun kıymetini bilirler. Dilinden ve gönlünden affı hiç bırakmazlar ve ne kadar günahı olsa da Allah'ın lütfunu umarak kapısından ayrılmazlar:

Kullarına lütfeyle,

Günâhımız affeyle,

Daim münacat böyle,

Şahım kapına geldim.³⁵⁴

Nefsin gönülde taht kurmasına engellemek için onu öldürmek ve tevbe etmek gerekir. Gönlü karanlıklarda kalanlar, nurun ışığına kavuşabilmek için medet deyip Hakk'tan yardım isterler. Bir derviş bundan sonra günah işlememeye tevbe ediyorum deyip tevbe etmezse kendine yazık etmiş olur:

Bu nefsim ıslah olmazsa,

Günâha tevbe kılmazsa,

Hakk'tan inayet olmazsa,

Eyvah bana, yazık bana.³⁵⁵

³⁵³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 59.

³⁵⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 78.

³⁵⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 43.

Gülzârî aşağıdaki dörtlükte tevbenin bir diğer göstergesi olarak ağlama fonksiyonunun da katılması gerektiği görüşündedir:

Bir onulmaz derde düştüm derdimin dermânı yok,
Yalvarıram ol Hüdâ'ya derdime derman için,
Ağlayu kapına geldim abdalım boş eyleme,
Ben günahkâr acizinem af eyle gufran için.³⁵⁶

Ağlamak kişinin pişmanlığının işaretlerinden biridir. Burada dikkat çeken bir nokta da günah işlemeyen kişinin kendini günahkâr görmesi ve tevbeye yönelmesidir. Buna yukarıda da işaret ettiğimiz üzere evbe denilmektedir. Allah bizden tevbe etmemizi istemektedir. Hüsn-i Gülzârî bu tür tevbeyi, Allah'a yaklaşmaya bir vesile olarak görmektedir.

Sonuç olarak Gülzârî'nin, tevbeyi üç farklı bağlamda ele aldığı görülmektedir:

- 1- Kişi işlediği günahlardan pişmanlık duyup bir daha işlememeye azmederek tevbe etmelidir. Bunda aceleci davranmalı ve ölmeden evvel bunu yerine getirmelidir.
- 2- Tevbe kullukta derinleşmeye karar vermiş bir kimsenin atması gereken ilk adımdır. Bu, bir anlamda kişinin güzel hasletler kazanmaya gayret edeceğine de söz vermesidir.
- 3- Tevbenin en üst derecesi ise, Hz. Peygamber (s)'in uyguladığı tarzda olup, sırf Allah rızası için tevbe etmektir. Bu Allah'a yaklaşma gayesiyle yapılan bir tevbedir.

Söz konusu derecelendirme, rûhî tekâmülün de bir tezahürü olsa gerektir.

³⁵⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 57.

4.1.2. Müşahede

Tasavvufta marifet kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer konu müşahededir. Kelime olarak bir şeyi yüz yüze görmek anlamına gelen müşahede³⁵⁷, tasavvuf ıstılahında Hakk'ın gönülde hâzır olması ve eşyayı tevhîd delili ile görmek demektir.³⁵⁸

Rü'yetullah tâbiriyle de ifade edilen müşahede konusu Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından uzun uzun tartışılmıştır. Zâhirî tefsir yapan âlimler, Allah'ın ahirette görüleceği inancındadırlar. Fakat başta Mutezile ve Haricî diğer mezhep ehli, Allah'ın asla görülemeyeceğine inanırlar.³⁵⁹ Kelâmcıların bu konudaki düşünceleri farklılık gösterse de büyük bir kısmı Allah'ın ahirette görüleceği kanaatindedirler. Ehl-i Sünnet ve evliyaullaha göre ise Allah'ı görmek hem dünyada hem de ukbada mümkündür.³⁶⁰ Hüsn-i Gülzârî'de de bu düşünce hâkimdir.

Bir cenâna âşık oldum çağırırım her sabah,
Görse bu gönlüm cemâlin bir dem olurdu ferah,
Ehl-i dünya çağırırlar Mevlâ'ya dünya için,
Ehl-i âşık mâsivâya bakmayıp Hak ile eyler ferah.³⁶¹

Kelâbâzî, mü'minlerin Allah'ı ahirette gözleriyle göreceklerini, rü'yetin, dünyada yakîn dışında, gözle gerçekleşmeyeceği hususunda icma olduğunu dile getirir. Zira dünya fânî olup, Bâkî'nin fânîde görülmesi mümkün değildir.³⁶² Gülzârî de Kelâbâzî ile aynı görüştedir. Cenâb-ı Hakk, ten gözüyle değil; sır ilmine vakıf yakîn ilmine sahip kişilerin gönül gözüyle müşahede edilebilir:

³⁵⁷ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. III, s. 630.

³⁵⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 457.

³⁵⁹ Talat Koçyiğit, *Kur'ân ve Hadîste Rü'yet Mes'alesi*, AÜ. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1974, s. 7.

³⁶⁰ Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, Elif Matbaası, Ankara 1972, ss. 155-158; Hücvirî, *Kesfu'l-Mahcûb*, s. 474.

³⁶¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 13.

³⁶² Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, ss. 70-73.

İsmi dilde söz ile,
Ağlayalım öz ile,
Hakk görünmez göz ile,
Sırdır Allah'ım benim.³⁶³

Hucvirî, “ilme'l yakîni” ilâhi emirlerin hükümleri ve dünyevî muâmeleler hakkındaki ilim, “ayne'l- yakîni” dünyadan ayrılma vaktinde can çekişme hâline dâir olan bilgi ve “hakka'l-yakîni” de cennette rü'yetin ortaya çıkması ve oradaki hallerin keyfiyetini gözle görme ilmi olarak açıklamıştır.³⁶⁴ Gülzârî de konuyla ilgili, Hakka'l-yakîn makamına ulaşan kişide Allah'ı görmüşçesine bir idrak oluşacağını ve hakîkatte insan olacağını belirtmiştir. Tarîkata girip Allah'ı görme gibi bir amacı olmayanların ise suret olarak insan olsa bile sîretinin hayvan olacağını söylemiştir:

Bilmez mi ki Yaradan'ı dünyada insân olan,
Hakka'l-yakîn Hakk'ı bilen hakîkat insân imiş.
Her kim ki tarîka girip aramaz Mevlâ'sını,
Sûret-i insân olsa da sîret-i hayvân imiş.³⁶⁵

Dünyadaki rü'yet kalblerin görmesi, imânın hakîkatine ulaşan kalbin gaybî sırlara bakmasıdır. Mükâşefe hâlinde dünyada gözler O'nu göremez fakat imân hakîkatine ulaşan kalbler O'nu görür. Allâh Teâlâ “ Kalb (gözün) gördüğünü yalanlamadı”³⁶⁶ buyurarak dünyada görme işini kalbe nisbet etmiştir.³⁶⁷ Âşığın gönlü mâşuğu ile olursa gözü başka bir şey görmez, daima her yerde gördüğü “yâr”dır:

Görünmez gözüme ağıyar,
Aldı aşkı beni dildar,
Beher dem her seher her dar,
Yar gönlümde çıkmaz ancak.³⁶⁸

³⁶³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 80.

³⁶⁴ Hucvirî, *Kesfî'l-Mahcûb*, s. 533.

³⁶⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 24.

³⁶⁶ Necm, 53/11.

³⁶⁷ Serrâc, *el-Lum'a*, s. 343.

³⁶⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 39.

Kişinin ruhu cennete uçar da Allah'ın cemâlini görmez mi? Kişinin ruhu cennete uçtuğunda elbette cennette bulunan şeyleri de görecektir:

Hakk'ın emri ile geçtim sıratı,
Erenler elinden içtim âb-ı hayatı,
Mürşidi Kâmilim Hasan Necatî,
Cenneti âlâda yerini gördüm.³⁶⁹

Sonuç olarak Gülzârî'nin marifet, müşahede ve yakîn düşüncelerini birbirleriyle bağlantılı olarak ele aldığı görülmektedir. Müşahede ve yakîn, fenâ ve bekâ mertebelerinden sonra ulaşılan, marifetin en üst derecesidir. Allah'ın görülmesi konusunda farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte ona göre bu, her iki dünyada da mümkün, ancak mahiyeti bakımından farklıdır. Bu dünyadaki müşahede, yakîn tarzında olup, duyu organları bunu tecrübe etmese de ahirette rü'yetullah bizzat gerçekleşecektir.

4.1.3. Keşf ve İlham

Keşf, kelime olarak açığa çıkarma, örtülü olanı açma, sezme tahmin etme gibi anlamlarında kullanılan Arapça bir kelimedir. Keşf bir şeyi örten perdenin kalkması anlamındadır.³⁷⁰ Tasavvuf ıstılahında mükâşefe, beden ve his perdesinin kalkarak, hakikatin maddî değil, manevî gözle görülmesidir.³⁷¹

İlham ise feyz ile kulun kalbine bir şeyin ilkâ ve telkin edilmesi olup, kişiyi amele çağırın şeydir.³⁷² İlhamın kaynağı ya melektir ya da doğrudan Allah'tır. İbn Arabî, velîlerin ilhâmlarını, peygamberlerin vahiy aldığı kaynaktan aldığı belirtir.³⁷³ İlham yoluyla gelen bilgi düşünmekle değil, feyz yoluyla gönüle doğar, kalbe gelir.³⁷⁴ İlham feraset makamının üstündedir. Çünkü feraset nadiren ve çalışmakla elde edilirken; ilham ise kişiye hazır bilgi halinde gelir.

³⁶⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 82.

³⁷⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 366.

³⁷¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s. 310.

³⁷² Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. III, s. 562.

³⁷³ Muhyiddin ibn Arabî, *Füsûsu'l-hikem*, s. 63.

³⁷⁴ Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 223.

Kur'an-ı Kerîm'de ilhâm kavramının zaman zaman vahiy kelimesiyle ifâde edildiği görülmektedir. “Biz arıya vahyettik.”³⁷⁵ “Biz Musa'nın annesine vahyettik”³⁷⁶ âyetlerinde geçen vahiy kelimesi ilhâm anlamında kullanılmıştır. Çünkü Hz. Musa'nın annesi de arı da peygamber değildir. Başka bir âyette de Hızır hakkında: “Ona tarafımızdan bir ilim (ilm-i ledün) verdik”³⁷⁷ ifâdesi yer almaktadır ki bu da ilhâm yoluyla verilen bir ilimdir.³⁷⁸

Allah dilediği kullarına ilhâm yoluyla diğer insanların göremediği bâzı şeyler gösterebilir, bazı haller yaşatabilir. Yaşanan hallerin, insanın şahsiyetine de olumlu etkisi vardır. Bu tür deneyimler, kişinin mükemmel bir kimliğe sahip olmasına, özgünlüğüne, gerçek benliğine yakınlaşmasına yardımcı olmaktadır. Birey, diğer zamanlardakinden daha sorumlu, aynı zamanda daha bağımsız, özgür ve iradeli olduğunu hissetmektedir.³⁷⁹ Keşf, ilhâm ve mücâhede her ne kadar bireyle ilgili ve bireye faydalı olsa da onun tüm kayıtlardan bağımsız, ayrı bir bilgi olduğu anlamına gelmez. Bu bilgilerin de tasavvuf epistemolojisi içerisinde ölçülebilirliği ve denetlenebilirliği mümkündür. Sufiler, keşf ve ilhâmın ilâhî olup olmadığına bakarlar. Bunun tespiti de Kur'an ve sünnete uygunluğuna bakılarak yapılır.

Konuyla ilgili, Gülzârî'nin keşf ve ilham yoluyla edindiği bilgileri ihtiva eden pek çok olay rivayet edilmektedir. Bunlardan biri şöyledir: Gülzârî'nin eşi İkbâl Hanım evde temizlik yaparken Gülzârî:

“Hanım, gelinimiz kurtuldu mu(doğum yaptı mı)?” Diye sorar ve İkbâl Hanım:

“Hayır, henüz kurtulmadı” der. Bunun üzerine Gülzârî şöyle cevap verir:

“Hanım sen kurtulmadı diyorsun ama bana çocuğun doğduğu ve çocuğun adını Dilber koydukları söylendi” demiştir. Aradan bir zaman geçtikten sonra Gülzârî'ye ilhâmen söylenen sözün doğru olduğu ortaya çıkmıştır.³⁸⁰

³⁷⁵ en-Nahl, 16/68.

³⁷⁶ el-Kasas, 28/7.

³⁷⁷ el-kehf, 18/65.

³⁷⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, *300 Soruda Tasavvufî Hayat*, Erkam Yay., İstanbul 2010, s. 298.

³⁷⁹ Abraham H. Maslow, *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*, çev.: H. Koray Sönmez, Kuraldışı Yay., İstanbul 1996, ss. 82-83.

³⁸⁰ Keziban Tanrıkoluoğlu bu olayın yaşandığı anda Gülzârî ve eşi İkbâl Hanım ile birlikte olduğunu belirtti. Keziban Tanrıkoluoğlu ile yapılan röportajdan.

Bir diğerk rivayette şöyledir: İskilipten bir derviş Hüsn-i Gülzârî'yi ziyarete gelir. Gülzârî'nin köyüne giren dervişe köyden bir vatandaş şöyle der:

“Hüsnî Efendi'yi ziyarete mi gidiyorsun? Gençliğine bakma ama şimdi çok sağlam bir âlimdir, iyi bir hoca'dır” der. Derviş cevap vermeden Gülzârî'nin yanına gelir. Sohbetin sonunda Gülzârî dervişe şöyle der:

“Oğul sen her lafa bakma. Rabbim bana altı yaşımda kabir keşfi yaptırdı.”³⁸¹

Keşf ve ilhâmın Gülzârî'nin *Dîvân*'ındaki konumuna baktığımızda Gülzârî'nin sülûkun gayeleri arasında ilhâm ile alınan bilginin gerekliliğini dile getirdiğini görmekteyiz. Gülzârî'ye göre derviş, istiğfar ile tevbe eder, dua ile Allah'ı zikrederse Allah da o kuluna keşfî sırların kapısını açacaktır:

İdelim istiğfâr cümle günâha,
Kılalım niyâzı ol Padişâha,
Edelim tevhîdi ol Ulu Şâh'a,
Ol sırrı tevhîdi veren Mevlâ'dır.³⁸²

Aynı şiirin devamında kalpleri keşf âlemine açan esmânın Fettâh esmâsı olduğunu ve halktan uzlet eden dervişlerin keşfinin Allah tarafından açılacağı belirtilmektedir:

Fettâh esmâsıyla kalpler açılsın,
Herkes uzlet edip nâstan Seçilsin,
Künt-ü kenzin kapıları açılsın,
Rahmet kapılarını açan Mevla'dır.³⁸³

Gülzârî'nin şiirlerinin genelinde keşf ve ilhâma dayalı bilgilerin nakledildiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, keşf mefhumu kelime olarak, yalnızca bir beyitte söz konusu edilmektedir. Bu örnekte, Allah'ın gizli hazinelerinin keşfinin aşığı olduğunu ve

³⁸¹ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

³⁸² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

³⁸³ Aynı şiir.

zâr ettiğini belirten Gülzârî, bu sırlara erişen kulların “zât-ı insân” yani Allah’ın halifesi makamına ulaşacağını belirtmektedir:

Künt-ü Kenz’in ile keşfin aşığım zâr eylerim,
Zât-ı insân hulk-i Rahmân anda zâhir oldu Hû.³⁸⁴

Keşfin tasavvuf ıstılahında bir şeyi örten perdenin kalkması anlamında kullanıldığını yukarda belirtmiştik. Gülzârî de Allah’a her an duâ ve niyazda bulunan kulların perdesinin kalkacağını ve o kişinin bâtınının imâr olacağını söylemektedir:

Hakk yoluna teslim olub gice gündüz zâr iden,
Her murâdın verir ânın cümle halkı Yaradan,
Zâhiri vîran idüb bâtını ma’mûr iden,
Perdesi kalkar aradan ol seyri cânân olur.³⁸⁵

Kişinin kendisini ilgilendiren ilhamın amel boyutuna dökülmesinde dikkat edilecek hususlar vardır. Bunlar keşf ve ilhamın ilâhî kaynaklı olması zorunluluğudur ki bunun tespiti, Kur’an ve sünnete uygunluktur. Gülzârî’nin Kur’an ve sünnete uygun olmayan şiir söylemediği, şiirleriyle dervişlerini ibâdete teşvik ettiği görülmektedir:

Hakk’ın ibadetin etmeyen kula,
Mevlâ’m verir ana bin türlü belâ,
Yalvarıp Hüdâ’ya günahın dile,
Mevlâ’m kulum diye eyleye hitab.³⁸⁶

Sonuç olarak Gülzârî’de bilgiyi asıl kaynağından yani Hak’tan almak, ulaşılması gereken hedeflerden biridir. Sâlikte bulunması istenen unsurlardandır. Ancak kişinin kendisini ilgilendiren ilhamın amel boyutuna dökülmesine dikkat edilmelidir. Keşf ve

³⁸⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 61.

³⁸⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 16.

³⁸⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 8.

ilhamın ilâhî kaynaklı olması zorunludur. Bunun tespiti ise, Kur'an ve sünnete uygunluğuna bakılarak yapılmalıdır. Ancak keşf ve ilham türü hadiselerin bütün insanlarda fitrî bir özellik olduğu ve bazı özel şartların oluşması ile gerçekleşebileceği unutulmamalıdır. Bunların başında, belli bir konuya en yüksek düzeyde odaklanma gelmektedir. Ayrıca yaşanan bu hallerin kişinin karakterine yaptığı katkılar da üzerinde durulması gereken bir konudur.

4.1.4. Niyette ve Amelde İhlâs

Niyet, Arapça bir kelime olmakla birlikte Türkçede de aynı anlamda kullanılmaktadır. Kelime olarak, amellerin dayandığı temel manasındadır.³⁸⁷ İhlâs ise gösterişi bırakmak, tâatta, ibadette riyayı terkedip samimi olmak manalarına gelmektedir. İstılahta ise, kalbi şüpheden arındırmak, safâsına keder veren şeylerden kurtarmaktır. Başka bir ifadeyle istikâmet üzere kullukta bulunmak, amellerinde Allah'tan başka kimseden karşılık beklememek, yine amel ve ibadetinde Allah'dan başka şahid aramamaktır.³⁸⁸

Kur'an-ı Kerim'de ihlâs kavramının farklı kalıplarda otuzun üzerinde kullanımı bulunmakla birlikte niyet, amel ve ihlâsın bir bütünlük içerisinde ele alındığı ve aralarındaki ilişkiye vurgu yapıldığı görülmektedir.³⁸⁹

Tasavvuf terminolojisinde ihlâsa, Kur'an-ı Kerim'deki kullanımından hareketle, amel ve taatta kalbi şüpheden arındırmak, Allah'tan başkasından bir şey beklememek ve istememek, anlamı verilmiştir.³⁹⁰

Ebu Talib el-Mekkî, ihlâsın temel şartının niyet olduğunu belirterek, kulun dalgınlık ve hata eseri niyet ve iradede bulunmayışı, yaptığından dolayı herhangi bir karşılık alamamasına sebep olur, demektedir.³⁹¹ Yani kişi niyetinin

³⁸⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 486.

³⁸⁸ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. III, s. 94; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, ss. 258-259; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 298.

³⁸⁹ Kur'an-ı Kerim'de, niyet ve ameldeki ihlâsın kişiyi kurtuluşa erdireceği (bk. en-Nisâ, 4/146; el-A'râf, 7/32) bildirmektedir. Yalnızca Allah'a kulluk edilmesi (bk. ez-Zümer, 39/2, 11, 14; el-A'râf, 7/29; Yûnus, 10/22; el-Ankebût, 29/65; el-Beyyine, 98/5) emredilmektedir. İhlâsı dolayısıyla Kur'an'da övgüde bulunulan kişilerden de (bk. Yûsuf, 12/24; el-Hicr 15/40; es-Sâffât, 37/40) bahsedilmektedir. İhlâslı kulları şeytanın yoldan çıkaramadığına ve onların âkıbeti hayırlı kullar zümresinden olduklarına da (es-Sâffât, 37/74, 128, 160, 169; Sad, 38/83) işaret edilmektedir.

³⁹⁰ Kuseyrî, *Risâle*, s. 207.

³⁹¹ Ebu Talib el-Mekki, *Kûtü'l-Kulûb*, çev.: Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 1999, c. 4, s. 44.

karşılığını alacaktır. Niyet güzel olduğunda amel de güzel olacaktır. Konuyla ilgili Gülzârî'nin yaşadığı şu olay niyetin önemini ortaya koymasına bakımından dikkat çekicidir:

Hüsn-i Gülzârî düğün alayının önünden geçerken davulcu kendisinden para istemiş ve o da davulcuya para vermiştir. Davulu sevmeyen Gülzârî'nin davulcuya para vermesi dervişlerini düşündürünce, kendisi şöyle demiştir: “Evladım, ben şükür için ve sadaka niyetine o parayı verdim. Allah beni onun gibi, onu da benim gibi yapabiliirdi ama bana ikram etmiş de bu halde bulundurmuş” dediği nakledilmektedir.³⁹²

İrşadının son dönemlerine kadar sosyal hayatın içerisinde yer alan Gülzârî, amellerin ihlâsla yapılması konusunda devamlı müridlerine tavsiyede bulunmuştur. Müntesiplerini köy köy dolaşarak ziyaret edip hepsiyle tek tek ilgilenmeye çalışmıştır. Yaşantısıyla ve haliyle dervişlerine örnek olmuştur. Yaptığı hizmetlerde insanlardan karşılık beklememiştir. Bir defasında hasta haliyle bir düğün yemeğine katılmaya gitmiştir. Eve döndüğünde hanımı durumdan şikayetlenince:

“Fakir bir yetimin düğünüydü ve davet edilmiştik. Hanım, bizim niyetimiz yetimi sevindirmektir ve çok şükür fakir memnun oldu. Yemeğini yedik, duasını ettik ve geldik. Kötü mü ettik?” cevabını vermiştir.³⁹³

Gülzârî'nin Dîvân'ında kelime olarak ihlâs mefhumu geçmese de mana olarak ihlâsa vurgu yapıldığı görülmektedir. Her şey zıddıyla kaimdir. Yani bir şeyin değeri zıddı ortaya konunca ortaya çıkar. İhlâsın zıttı riyadır. Bir kişi bana iyi desinler diye ibadet edebilir. Ama sülûk yolunda ilerleyen, ihlâslı ibadete devam eden, gözlerini tamamen Hakk'a çevirmiş kişiler sadece Hakk'a itibar ederler. İsterlerse yalnızca Hakk'tan isterler:

Aklıma hıffet getirdim nâmus u âr kalmadı,

Ey benim aklımı alıp dîvâne eden Mevlâ meded.³⁹⁴

³⁹² Şağban, *Gülzâr-ı Hüsnüvâ*, s. 65.

³⁹³ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

³⁹⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 14.

İhlâs sahibi kullar Allah'dan başka kimseden bir şey istemezler ve kimseye bir ihtiyaçlarından dolayı minnet etmezler, çünkü hakk'ın rahmeti tüm kullarinkinden daha da fazladır:

Cümleden fazladır Hakk'ın rahmeti,

Hakk'ı bilmeyene etmem minneti.³⁹⁵

Gülzârî, ihlâsın nasıl elde edileceğinin yolunu da gösterir. Kişi, Hakk için amel etmeye gayret edip, tevâzu ve niyazla ihlâsa ulaştırması için Allah'a dua ederse, gayret sarfedenin ona ulaşamaması muhaldir:

Böyle bir edna kulunam yüzüm kara ağlaram,

Ben garibem âsi mücrîm rahmetten etme Cüdâ,

Senden edna bir kul yok Mevlâ'nın ey **Hüsnî**'yâ,

Gece gündüz kapusunda eyle gel dâim nidâ.³⁹⁶

Samimiyetle tam bir şekilde ibadet etmek, ihlâslı olmak kul olmanın gerektirdiklerindedir. Kalp samimiyetin, temizliğin, paklığın merkezi olmalıdır. İhlâslı yaşam kişiyi sevinçli kılıp, iç huzuru verdiği gibi ihlâslı yaşayan kulun Allah katında da hali makbuldür:

Leyli nehâr efgân ider dost için nalânını,

Hali makbul kendi mesrur anda şâdân oldu Hû.³⁹⁷

İnsanın yaratılışının temel gayesi, Allah'a kulluktur.³⁹⁸ Ancak Allah insanları iradelerinde özgür bırakmıştır. İnsanı üstün yapan vasfı, onun bu hür iradesiyle Allah'a taatte bulunmasıdır. Ancak bu taat esnasında da Hakk'ın rızasına nail olmak için niyetini sağlam tutmalıdır. Doğru bir niyetle ve ihlâsla

³⁹⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 83.

³⁹⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 5.

³⁹⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 61.

³⁹⁸ ez-Zariyat, 51/56.

yaşamının neticesinde kişi tasavvuftaki ‘‘insan’’ mertebesine ulaşabilecektir ki bunun neticelerinden biri de istikamettir. İstikameti bulan kul, sevdiğinden ayrılmayı asla istemez:

Bir murâdım vardır ey dost et bana ihsân ânı,
Visalinden cüdâ kılma ey cûd-i atâsı çok Ganî.

İstemez ağıyarı dostun, bilirsin **Hüsni**'nin kasdın,
Görse cemâlini dostun, daha neyle şunu bunu.³⁹⁹

Sonuç olarak, her amel bir niyetle başlayıp niyete göre sonuçlanmaktadır. İyi niyet ihlâsı beraberinde getirmekte, neticesinde kul güzel ameller işlemektedir. İnsanlar dış görüntüye (zahir), Allah ise niyetlerimize bakmaktadır. İyi niyet ve ihlâs kişideki istenmeyen vasıfları yok etmektedir. Kişi bu sayede iç huzuru yakalar ve insan mertebesine ulaşır ki bunun neticelerinden biri istikamettir.

4.1.5. İstikamet

İstikamet, doğruluk, doğru hareket, bir şeyin bir tarafa doğrulması, Allah'a kullukta bulunma manasındadır.⁴⁰⁰ Tasavvuf ıstılahında, Allah'a taatta bulunup isyandan kaçınmak anlamında kullanılmaktadır.⁴⁰¹ Gülzârî istikameti, şiirlerinde ‘‘doğru yol sürmek, yola doğru gitmek, Hakk'ın doğru yolu, doğru gitmek’’ deyimleriyle anlatmaktadır.

Zahirde şeriat hükümlerine uyup, şeriatını düzelten; bâtında ise Hakk'ı zikredip gönlünü temizleyen kişiye Allah ihsânda bulunur diyen Gülzârî, zahir ve bâtin dengesine işaret etmektedir:

‘‘Küntü kenzen’’ dedi Hüdâ arayıp ta bulasın,
Mevlâ ihsân eder sana doğru yolu sürersen,

³⁹⁹ Hüsni-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 67.

⁴⁰⁰ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 458.

⁴⁰¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 323.

“Fezkurûnî” dedi Mevlâ ezkârın daim kılasın,
Zikredüp ismini Hakk’ın cânan arzular gönül.⁴⁰²

Hakk yolunda her daim zahiri ve bâtni olarak çalışan kişinin Allah her isteğini verir. Gülzârî’ye göre istikameti gerçekleştirenlerin mükafatı “seyri cânân”dır:

Hakk yoluna teslim olub gice gündüz zâr iden,
Her murâdın verir ânın cümle halkı Yaradan,
Zâhiri vîran idüb bâtni ma’ mûr iden,
Perdesi kalkar aradan ol seyri cânân olur.⁴⁰³

Gülzârî istikameti tarikata devam noktasında da ele almaktadır. Tarikata girip ders alan ve şeyhine söz veren kişi bu sözünde durur ve istikamet içerisinde sülûkuna devam ederse Allah o kişiye “Yâr” olur:

Hüsnî sana gelene,
İkrârında durana,
Doğru yolun sürene,
Yârdır Allah’ım benim.⁴⁰⁴

Gülzârî’nin şiirlerinde Ferhat, Şirin, Mecnûn, Kerem, gibi mesnevi kahramanları da görülür. Bu kahramanların özelliği aşktan vazgeçmemeleridir. Öyle ki sevdaları için canlarını bile vermeye hazırdırlar. Her daim sevdiklerinin isimleri dillerindedir. Hiçbir şey onların bu istikametini bozamaz. Allah’ı zikreden kullar için de böyledir. Allah’ın isimlerini vird edinen bir âşık için de dünyadaki hiçbir şeyin artık değeri kalmamıştır. Halk Edebiyatındaki âşıklardan hareketle beşeri aşktan İlahi aşka geçişi resmettiği aşağıdaki şiirde Gülzârî, sâlikin Allah aşkını ve bu aşkın sâlike verdiği istikameti anlatır:

⁴⁰² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 44.

⁴⁰³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 16.

⁴⁰⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 80.

Senin aşkın yeter benim derdime
Ben Ferhat değilim, Şirin istemem
Senin zikrin yeter dilde virdime
Verseler de dünya malın istemem.⁴⁰⁵

Sûfiler derler ki: Gıybeti terk etmek sözdeki istikamet, bid'atı tard etmek fiildeki istikamet, gevşekliği kovmak ameldeki istikamet ve hicaplı (Allah ile kul arasına perde çekilme durumunda) olma vaziyetini bertaraf etmek hâldeki istikamettir.⁴⁰⁶ Sûfilerin istikameti sınıflandırmalarındaki tavırları aslında istikamete verdikleri değeri gösteren önemli bir örnektir.

Şiblî: “İstikamet, yaşadığın zaman içinde kıyametin koptuğunu (ve Allah'ın huzurunda bulunduğunu) müşahede etmendir”⁴⁰⁷ derken hem zahiri hem de bâtinî olarak istikamet halinde olmayı, bir an bile kulun gaflette olmaması, ölümü unutmaması gerektiğini anlatır. Gülzârî de istikameti anlatırken Şibli gibi ölüme vurgu yapmaktadır. İstikamet üzere olmayan kulu hasta olarak gören Gülzârî, kulun ceza gününde hesaba çekileceğini düşünmesini ve hastalığı için ilaç olacak istikametli yaşama yolunu tercih etmesini belirtir. Bunun yolunun da dinin hükümlerine uyup nehiyelerinden kaçmak olduğunu söyler:

Ey gönül gezme yabanda eyle derdine ilâc,
Ölmeden evvel eyle tedârik ecel yakın gözün aç.

Ol rûz-i cezâda sorarlar cümle a'mâlin senin,
Kıl namazı tut orucu Mevlâ'nın nehyinden kaç.⁴⁰⁸

Sonuç olarak; Gülzârî'nin istikameti zahirî ve bâtinî istikamet şeklinde iki kategoride ele aldığını görmekteyiz. Namaz, oruç, hac, zekât vb. ibadetler, dinin hükümlerine uyup nehiyelerinden kaçınmak, istikametın zahirî yönünü teşkil etmektedir.

⁴⁰⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 81.

⁴⁰⁶ Kuşeyrî, *Risâle*, s. 84.

⁴⁰⁷ Aynı yer.

⁴⁰⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 12.

Bâtınî istikâmet ise kulun kalbinde her an Allah'ın huzurunda olduğu şuurunun oluşmasıdır. Gülzârî'nin şiiirlerinde daha çok zahirî istikamete dikkat çekmesi de önemli bir husustur. Zira zahiri istikamet olmadan bâtını istikametinin olması mümkün değildir. Gülzârî'nin bu anlayışı çerçevesinde istikamet, kişinin her ânını kapsadığı ve sâliki kemale erdirici hususlar içerisinde yerine getirmesi gereken en önemli kulluk vecibelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.6. Fakr ve Zühd

Tasavvufta önem verilen kavramlardan olan fakr ve zühd, aynı zamanda tasavvuf tarihinin ilk dönemlerine verilen bir isimdir.⁴⁰⁹

Dünyaya bağlanmama, maddeye ve eşyaya değer vermeme ile birlikte ruhu mânâ âlemimine hazırlama faaliyeti olarak nitelendirebileceğimiz zühdî hareket,⁴¹⁰ tasavvuf ıstılahında bir oyun ve eğlenceden ibaret olan dünyaya doludizgin dalmamak anlamındadır.⁴¹¹ Bu kelimeye dünyaya değil Allah ve ahirete yönelmek,⁴¹² Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkarmak, ne varlığa sevmek ne de yokluğa üzülme, Allah ile ganî, Allah ile aziz olmak gibi anlamlar da yüklenmiştir.⁴¹³

Sufiler zühdün kaynağı olarak, ‘‘elinizden çıkana üzülmesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şırmarmayasınız diye (böyle yaptık.) Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez’’⁴¹⁴ meâlindeki ayeti delil gösterirler. Buna göre zâhit, elinde olan dünyalığa sevinmeyen ve elden çıkan için de hayıflanmayan kimsedir, derler.⁴¹⁵

Fakr ise fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık gibi manalara gelen Arapça bir kelimedir.⁴¹⁶ Tasavvuf terminolojisinde mâsivâdan hiçbir şeye gönül vermeyerek

⁴⁰⁹ Tasavvuf tarihinde ilk döneme ‘‘Zühd Devri’’ denmiştir. Asr-ı saadetle başlayan ve tabiîni, tebe-i tâbiîni içine alan (I-II/VI-VII. Yüzyıllar) dönemle birlikte, *tasavvuf* kavramının ortaya çıkışına kadarki zühd, korku ve ağlama, îsâr/din kardeşini kendine tercih etme, sabır, tevekkül, nefsi hesaba çekme gibi ahlakî özelliklerle bezenme çabası, Hz. Peygamber ve ashâbının hayatından birçok kareleri içine alan bir evredir. Hülya Küçük, *Tasavvufa Giriş*, Dem Yay., İstanbul 2011, s. 137; Osman Türer, *Tasavvuf Tarihi*, Sehâ Neşriyat, İstanbul 1995, s. 78; Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 180.

⁴¹⁰ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 104.

⁴¹¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 734.

⁴¹² Küçük, *age*, s. 48.

⁴¹³ Yılmaz, *age*, s. 179.

⁴¹⁴ Hadid, 57/23.

⁴¹⁵ Kuşeyrî, *Risâle*, s. 209.

⁴¹⁶ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. II, s. 29; Cebecioğlu, *age*, s. 204.

Hakk'ta fani olmak, Allah'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamak anlamındadır.⁴¹⁷ Sufilere göre fakr, şerefli bir makamdır; bundan dolayı mutasavvıflara fukara adı verilir.⁴¹⁸ Şu üç şey fukaranın vasfıdır: (Mevlâsı ile arasında bulunan) sırrını muhafaza etmek, farzları edâ etmek ve fakrını korumak.⁴¹⁹

Hüsn-i Gülzârî'nin şiirlerinde, fakr ve zühd kavramları, yakın mânâlar ihtiva ettikleri için bu iki kavramı birlikte ele aldık. Gülzârî, fakr ve zühdün iftihar duyulacak kavramlar olduğunu belirtirken sâlikte bulunması istenen hasletlerden olduğunu da dile getirmektedir.

Tasavvuf ilminin kaynağı olan Resûlullah Efendimiz: “Fakirlik benim iftiharımdır.” buyuruyor. Bu yalnız sözle olmaz. Bunu hâl ve hareketlerinde yaşadığın zaman olur. Nefsimize dokunan hiç kimseye kızmadığımızda, hiçbir şeye alınmadığımızda, sinirlenmediğimizde, işte o zaman gerçek anlamda fakrımızı söylemiş oluruz.⁴²⁰ Gülzârî de haline razı olan, fakirliği ile iftihâr edip zikrine devam eden kişinin dünyada hor, hakir, küçük görülse bile sonunda yüksek makamlar elde edeceğini belirtir:

Fakr ile iftihâr idüb hâline şükreyleyen,
Dünyayı harâb kılıb Mevlâ'yı zikreyleyen,
Müsemmâsın arz ederler ismini zikreyleyen,
Dünyada hor olsa da âhirde sultân olur.⁴²¹

Gülzârî'ye göre zühd ve fakr sülûk gören sâlikin kemale ermesinde gerekli vasıflardandır. Sâlikin ferdî olarak fakir olması istenmektedir. Ancak buradaki fakr dervişin mal bakımından yoksul olması değil, Allah'a muhtaç olması manasına gelen fakrdır. Maddeye mahkûm olmamak, tersine ona hâkim olmak anlamındaki fakrdır. Gülzârî yaşadığı dönemde maddi anlamda zengin olmasına rağmen fakirliğe rıza göstererek tarikata girdik ve şeyhimizin yardımını beklemekteyiz derken aslında bu durumu anlatmaktadır:

⁴¹⁷ Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, s. 216; Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s. 184;

⁴¹⁸ Cebecioğlu, *age*, s. 204.

⁴¹⁹ Kuşeyrî, *age*, s. 361.

⁴²⁰ Cemâlnur Sargut, *Sohbetler*, editör: Arzu Eylül Yalçınkaya, Nefes Yay., İstanbul 2013, ss. 94-95.

⁴²¹ Hüsn-i Gülzârî, *Divân*, Şiir no: 16.

İhtiyâr-ı fakr içinde yola girdik sıdk ile

Dest-gir olsun bizlere Necatî Sultânımız.⁴²²

Sâlik, fakr konusunda şeyhinin izinden gider. Kanaatkârlık gösterenler, gönülleri zengin kimselerdir. Fakirliği ile övünenler için takva içerisinde yaşamak en büyük nimettir. Onların kalbindeki Allâh sevgisi, en büyük zenginlikleridir. Kulun dünyevî arzular karşısında fakir olup varlığını Allâh yolunda eritmesi, izzetli bir davranıştır. Zühde talip olup takva içerisinde yaşayanlar, cesur bir sakiden (mürşid) ders alırlarsa fakrın hakikatini o zaman daha iyi görürler:

Zühd ü takvâ hoştur ammâ zahidâ olsun senin,

Cürre-i saki elinden mey edup devrana bak.⁴²³

Gülzârî, fakr erbâbına rağbet etmiştir. Resûlullah hürmetine zühdden uzak cahillerden eyleme, aşk ehlinden ve gönül zenginliğine Uşşâkî meczublarından (âşıklar) eyle diye Allah'a niyaz etmektedir. Çünkü bilir ki Allâh meczubları kimseye muhtaç etmez.

Ol Habîb'in hürmetine,

Ehl-i aşka düşenden et.

Zühhâdi câhilden etme,

Uşşâkî meczûbandan et.⁴²⁴

Kulun dünyevî arzular karşısında fakir olup varlığını Allâh yolunda eritmesi, izzetli bir davranıştır. Tasavvufta zühd ve takva ehli için elinin emeği ve helal kazanç ile geçinme anlayışı vardır. Hüsn-i Gülzârî'nin de ücret almadığı imamlık mesleğiyle birlikte çiftçilik de yaptığı ve yaşadığı köyün en zengini olduğu halde sürekli çalıştığı, boş durmayı asla sevmediği nakledilmektedir.

⁴²² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 22.

⁴²³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 40.

⁴²⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 10.

Zengin, müreffeh bir hayat yaşama imkânına sahip olmasına rağmen Gülzârî'nin irşad için sürekli hareket halinde olduğu görülmektedir. Köyünden çıktığında kendisini 'at tüccarı' olarak tanıtır, gittiği mekânlarda kendisinin at satmaya geldiğini söyler. Efendi, sen zaten zenginsin bu nasıl ticarettir, denildiğinde Gülzârî:

“Oğlum at satmak bizim bahanemizdir, bizim aradığımız başka şeydir.” demiştir.⁴²⁵ Kişinin varlıklı olduğu halde kendi isteğiyle zühde yönelmesi ve fakrı tercih etmesi, ahlâkî kemâlât açısından güzel bir davranıştır.

Hüsn-i Gülzârî, köyünün camisi yapılırken camii inşaatında çalışıp, para yardımında bulunduğu ve oğlu Kadir Efendi'nin bu camide herhangi bir ücret almadan imamlık yapacağını taahhüt ederek çevre köylerden yardım toplanmasında öncülük ettiği nakledilmektedir.⁴²⁶ Kendi varlığını cemiyetin faydası için kullanmak, acz, fakr ve yokluk içerisinde yaşamak, ben yokum Yarabbi sen varsın demek ancak âriflerin hâlidir.

Netice itibariyle, Hüsn-i Gülzârî'nin işaret ettiği fakr anlayışı, tasavvuf ıstılahında da genel kabul gören, kişinin sadece Allah'a muhtaç, başka hiçbir kimseden bir menfaat beklemeyen, nefsanî şeylere meyletmemek anlamındaki fakrdır. Bu, Seyr ü Sülûk'te ilerlemenin temel şartlarından biri olup amel yönü öne çıkan bir husustur.

4.1.7. Tevekkül

İslam düşüncesinde üzerinde çokça tartışılan kimi zaman yanlış anlaşılan konulardan biri de tevekküldür. Kelime olarak vekil edinmek, işinde Allah'a güvenip O'na itiraz etmemek anlamına gelmektedir.⁴²⁷ Tasavvuf literatüründe, her türlü tedbiri alıp gerekli tüm çabayı sarf ettikten sonra, işi tam bir inançla Allah'a havale etmeye tevekkül denir.⁴²⁸ İlimden meydana gelen tevekkül, vekile itimattan ibarettir. Gönüldeki kesin itikat, gerçek failin Allâh olduğuna inanma, fertlere sevgi, merhamet ve yardım tevekkülün işaretleridir.⁴²⁹

⁴²⁵ Necip Dere Efendi ile yapılan röportajdan.

⁴²⁶ Hüsn-i Gülzârî'nin komşusu ve yeğeni Raşit Tanrıkoğlu ile yapılan röportajdan. (28.12.2013)

⁴²⁷ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. III, s. 377.

⁴²⁸ Cebecioğlu, age, s. 658.

⁴²⁹ Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Akçağ Yay, Ankara 2001, s. 114.

Tevekkül nedir sorusuna sufiler çeşitli tarifler yapmışlardır. Hallac-ı Mânsur: “Karnını imar ile ömrünü tüketen kişi, tevhitteki fenâ nerede kaldı? (tevhitte fani olmak tevekkülün en yüksek mertebesidir.)”, Sehl b. Abdullah: “Tevekkülün alameti üçtür. Kimseden bir şey istememek (dilenmemek), verileni reddetmemek, ele geçeni biriktirmemek”, Serrâc: “verilirse şükretmek, verilmezse sabretmek” şeklinde tevekkülü tarif etmişlerdir.⁴³⁰

Gülzârî'nin tevekkül kavramına yaklaşımı genelde diğer sûfîlerinkine benzemektedir. Ona göre tevekkül bekanın derdine yanarak fani olanı terk eden kulun, Hakk'a teslim olmasıdır. Gülzârî'ye göre Hakk'a teslimiyet ancak tevekkül sayesinde gerçekleşir:

Tevekkül bâbına girip Hakk'a teslim olmadın,
Bekanın derdine yanıp faniyi terk etmedin.⁴³¹

Kur'an'da peygamberlerin tevekkül anlayışına işaret edilmektedir. Hz. Eyyûb hastalıkla, Hz. İsmail canıyla, Hz. İbrahim ateş ile imtihan edilmiştir. Tüm peygamberler yaşadıkları imtihanlara tevekkül ederek karşılık vermiştir. Nitekim Hz. İbrahim ateşe atılırken Cebrâil (a.s.) gelmiş ve “*bir ihtiyacın var mı?*” diye sorunca o; “*Senden geleceksen hayır*” demiştir. “Sabret gönül azâd olun bu gamdan” nakaratlı şiirinde Hz. Eyyûb, Hz. İsmail ve Hz. İbrahim'e telmih yapan Gülzârî, sabret gönül, Hakk'tan gelene tevekkülle karşılık verirsen Allah senin de isteğini verir ve sen de kurtuluşa erersin demektedir:

Eyyûb'e dert verip eyledi zelîl,
Anın için gönderdi kurbanı Celîl,
Tevekkülden nârını nur etti Halîl,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.⁴³²

⁴³⁰ Kuşeyrî, *Risâle*, ss. 249-250.

⁴³¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 42.

⁴³² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 84.

İşlerin sonucunu Allâh'a havale eden gönüllerde gam bulunmaz. Hakk'tan gelene rıza göstermek, tevekkül kapısını açan bir anahtar gibidir. Hakk'tan gelen her ne ise kişinin nasibidir. Tevekkül ehli, Hakk'tan gelene sabreder ve Allah kulunu kurtuluşa erdirir:

Ey **Hüsn-i Gülzârî** sen olma zelîl,
Derde derman verir ol Rabb'im Celîl,
Tevekkül ol Hakk'a daim şöyle bil,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.⁴³³

Gülzârî tevekkül ve sabır kavramlarını birlikte ele alır. Kul, Allah'tan gelen her şeye sabreder, asla asî olmaz. Allah'ın rahmetinin ve şanının ne kadar yüce olduğunu bilen kul onun kapısından ayrılmaz. Her haline şükreder ve tevekkül ile her ne isteği varsa Allah'tan ister. O'ndan gelen her şeye rıza gösterir ve her daim hakk ile olmayı diler:

Sabreyle gel ey **Hüsnî**'ya derdine dermân ola,
Ağlayuben kapısında günahın Hakk'tan dile,
Rahmetim ganî dedi Hakk günahkâr olan kula,
Olsa dağlar günâhım bana sultânım gerek.⁴³⁴

Yaşanacak elemelerden kalbi teskin etmek istenirse, tevekkül şanı ile yaşamak gerekir. Tevekkül ehli, bütün arzularının önüne set çekip kanaatkâr bir kalp ile Rahmân'dan gelecek her şeye razı olur. Hz. Peygamber (s)'in torunu Hz. Hüseyin (r.)'in yaşadığı olaylara telmih yapan Gülzârî, Hz. Hüseyin (r.)'in yaşadığı tüm elemeler karşısında Allah'a tevekkül ettiğini ve bu tevekkülü ile cihâna hükmettiğini Seyr ü Sülûk'ünde gördüğünü belirtir:

⁴³³ Aynı şiir.

⁴³⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 77.

Kazâ oldu ol sultâna,
Tevekkül oldu Rahmân'a,
Bütün hükmetti cihâna,
Hüseyn-i Kerbelâ geldi.⁴³⁵

Netice itibariyle Gülzârî'nin tevekkül anlayışı diğer sufilerden farklı olmamakla birlikte Gülzârî'nin şiirlerinde işaret ettiği, Peygamberlerin, Ehl-i Beyt'in ve havassın tevekkülüdür. Gülzârî, böylesi bir tevekküle, sâlikin uzun çabalar sonrasında ulaşabileceğini belirtmektedir, bu nedenle de tevekkül ve sabır kavramlarını birlikte ele aldığı görülmektedir.

4.1.8. Sabır

Seyr ü Sülûk'e devam eden sâlikin kendinde gerçekleştirmesi gereken vasıflardan biri de sabırdır. Kur'an-ı Kerim'de yüzden fazla yerde geçen sabır kelimesi,⁴³⁶ acıya ve zorluğa katlanmak, başına gelen belalara, sıkıntılara dayanmak anlamlarına gelir. Başa gelen belâlara, sıkıntılara dayanmaya sabır dendiği gibi, Allah'a ibâdetle devam ve isyandan sürekli kaçmaya da sabır denir. Sabır, musîbetle karşılaşıldığında ilk anda olur. Sabır için çeşitli dereceler vardır: 1. Sonunda karşılaşıacağı nimetleri düşünerek belâlara sabretmek. 2. Allah'ın cezalandırmasından korkarak, günaha girmekten kaçınmaya sabretmek. 3. Tâat ve ibâdetle nefse gelen ağırlığa sabretmek.⁴³⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de, kulun çeşitli dayanıklılık testlerine tabi tutulduğunu gösteren pek çok âyet olup onlardan biri şudur: “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık bir de mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. ‘Ey Muhammed (a.s.) Sen, sabredenleri müjdele’”⁴³⁸

Dervişler, bütün belâları ilahî bir imtihan olarak görürler. Sülûk yolundaki dervişin sermayesi sabırdır. Kur'ân'da adı geçen bütün peygamberler birçok musibetlere dūçar olmuşlar, başlarına gelen her belâyaya sabırla karşı koyarak zafere

⁴³⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 89.

⁴³⁶ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'an*, Çağrı Yay., İstanbul 1990, ss. 352-353.

⁴³⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 529.

⁴³⁸ el-Bakara, 2/155

ulaşmışlardır. Hz. Eyyûb hastalıkla, Hz. İbrahim ateşle, Hz. İsmail canıyla imtihan edilmiştir. Tüm sıkıntılara sabırla karşı koyarak zafere ulaşmışlardır. Derviş sülûk esnasında tüm bu peygamberler gibi, belâlarla uğraşır, belâlara sabırla karşı koyar:

Eyyûb'e dert verip eyledi zelîl,
Anın için gönderdi kurbanı Celîl,
Tevekkülünden nârını nur etti Halîl,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.⁴³⁹

Bir başka şiirinde yine Peygamberlerin sabrına telmih yapan Gülzârî, sabreden kulların sabırlarının karşılığını alarak dertlerine derman bulduklarını, sabretmeyenlerin ise zelil odluklarını söyler:

Sabır ile nârını nûr etti Halil,
Sabretmeyen kullar oldular zelil,
İsmail'i kurban diledi Celîl,
Sonunda koç kurban salmadı mı Hakk?⁴⁴⁰

Sabır ihlâsla irtibatlıdır. Elem ve belalardan şikâyeti kesmektir. “Lütfun da hoş kahrın da. Sultandan gelen her şey başım üstüne” diyebilmektir.⁴⁴¹ Gülzârî, sabır konusunu işlediği, “sabret gönül azad olun bu gamdan” nakaratlı şiirinde Allah'tan gelen yalan dünyanın tüm sıkıntılarında kulun sabrederek kurtulacağını dile getirir:

Şu yalan dünyanın cevrine bakma,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.
Câna ceza verip cesedi yakma,
Sabret gönül azad olun bu gamdan.⁴⁴²

⁴³⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 84.

⁴⁴⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 73.

⁴⁴¹ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 38.

⁴⁴² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 84.

Sülûk yolundaki bir derviş için her şey güzeldir. Karşılaştığı zorluklara ve belâlara katlanarak Allah’la irtibatını sağlam tutar, O’na sığınır ve yardım dilerse Allah’ın ihsanıyla zorluklar kolaylığa döner ve hatta o kul içinde bulunduğu duruma şükretmeye başlar. Bir yol ki Allah’tan kula gelir, çok kolaydır. Allah kulunu sever ve kendine çeker. Eza ve cefa ile imtihan eder. Kul da sabır ve şükür ile vuslata erişir:

Bir kulunu cezbedib kendine çekse Hüdâ,
Gam ile doldurur ânı çektirir ona cezâ,
Katlanırsa ol cezâyâ ihsan eder mutlaka,
Cefâ çeken âşıkların âhiri cenân olur.⁴⁴³

Azim ve sebatla hakikat kapısında beklenmelidir. Kedi, avı çıkmasa da avının kapısında bekler çünkü sabrın sonu selamettir. Zillete sebebiyet verecek sabır, sabır olmaz. Sabırda izzet vardır.⁴⁴⁴ “Sabır acı, meyvesi tatlıdır” atasözü de sabrın sonunda mutlaka iyiliğe ulaşılabacağına ancak bunun için biraz sıkıntı çekilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sabrederek mükâfatı almak yerine isyân edip asi olanların akıbeti ateştir ki bu da mümin için utanılacak bir şeydir:

Ey gönül sabredip eyleme isyân,
Akıbet cezası nâr demedim mi?
Halk içinde cehenneme giderken,
O da mü’minlere ar demedim mi?⁴⁴⁵

Halkın çilesini çekmek, bütün peygamberlerin başta gelen sünnetidir. Onlar, Allah rızası için hayatları boyunca halkın içinde olmuşlar, dertleri ile dertlenmişler, onların zahmet ve yükünü çekmişlerdir. Allah’ın dinini anlatmak için canlarını ortaya koymuşlardır. Bundan dolayı arifler de: “Canı değerli olanın dini değersiz olur”

⁴⁴³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 16.

⁴⁴⁴ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 39.

⁴⁴⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 87.

demişlerdir.⁴⁴⁶ Derviş, halk içinde Hakk ile olmalı, söylenen sözlere sabretmelidir. Allah için sabreden kula Allah'ın yardımı yetişir:

Ey gönül sabreleyub her söze eyle sükût,

Ey erse feyz-i Rabbânî olursun bahr-i muhît.⁴⁴⁷

Hz. Peygamber (s) dini tebliğ ederken birçok sıkıntıyla karşılaşmış, tüm sıkıntılara katlanmış, asla yılmamıştır. Tevhîdi tebliğ etmek için doğduğu büyüdüğü yeri terk etmiş ve birçok sıkıntıya sabretmiştir. Şiirlerinde sabrı tavsiye eden Gülzârî, bir şiirinde sabır kelimesiyle aynı anlama gelen ‘‘dayanmak’’ kelimesini kullanmış ve tevhid ehlini yolundan çevirmeye çalışan, dinini yaşamasını engelleyenlerden Allah'ın razı olmayacağını belirtmiştir:

Dayan ey **Hüsnî**'ya taş ol da dayan,

Din elden gidiyor uykudan uyan,

Bir ehl-i tevhîdi yolundan koyan,

Allah buna razı olmaz efendim.⁴⁴⁸

Haram ve yasakları işlememeye, zorluğa, imkânsızlıklara, felaketlere, nefsin din dışı isteklerine, insanların incitici sözlerine, kendi içindeki öfkeye, azgınlıklara ve sinirlenmelere de sabretmeyi öğrenen sâlik; Allah'ın izniyle sevgiliden gelen imtihanlardan ve acılardan bal tadı almaya başlar, çilelere şükreder. Gülzârî'ye göre sülûkun son aşamalarında sabır daha çetindir. Çünkü Allah'a yakınlaşmaya çalışmanın sabrı dayanması en güç olan sabırdır:

Görmek ister nûr-i cemâlin asla yok sabra karar,

Her ne kadar lâyük olmazsak da bu gönül umar.

Sen kerem sahibi cânım bir kez arz etsen ne var,

Lütf-u ihsan eyleyub arzu cemâlin kıl bana.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Dilaver Selvi, *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, Semerkand Yay., İstanbul 2007, ss. 675-676.

⁴⁴⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 30.

⁴⁴⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 79.

Tahammül yoluna çıkan âşıklar, sevgiliden gelen cefâyâ karşı canlarını ortaya koyarlar. Ancak can tahammül eylemez. Sevgiliden ayrı olmanın verdiği üzüntü ile takatsiz ve dermânsız düşen âşık, ona kavuşacağı günü sabırsızlıkla bekler; kalbindeki hasret ateşiyle gece gündüz vuslat anını bekler:

Can tahammül eylemez cevrine ol dildârenin,
Her rûz-i şeb âhu zarla yanarım yâr yanarım.⁴⁵⁰

Netice itibariyle sabır, dervişi kemale erdirici bir erdemdir. Dervişin bu erdeme ulaşması eziyetlere iyilikle karşılık verme gibi hususlar kolay kolay gerçekleşmez. Çok tesirli ilaçlar vücuda birden verilmediği gibi insan da birden bire aydınlanmaz. Sülûk süreç işidir ve çileli bir yoldur. Kişi kınayanın kınamasından korkmamalı, karşılaştığı zorluklara sabretmeli ve asla şikâyet etmemelidir. Gündüzleri halk içerisinde Hakk ile birlikte olurken, geceleri yalnız başına kalmalı, ardından Kur'an kıraati ve zikirle meşgul olmalı, Allah'a tevekkül etmeli ve kâinâtın yaratılış sebepleri üzerinde düşünmelidir. Derviş, bu uygulamaların neticesinde yüce bir makam olan sabra ulaşabilecektir. Allah dostlarının en büyük derdi sevgiliden uzak kalmaktır. Her şeye O'na kavuşma ümidiyle sabrederler. Gülzârî'ye göre sevgiliden uzak kalmak tahammül edilmesi en zor sabırdır.

4.1.9. Rıza

Kişinin ibadet ve ahlâkla ilgili kendine huy edinmesi gereken vasıflardan ve tasavvufta en önemli makamlardan biri de rızadır. Rıza, kelime anlamı itibariyle memnunluk, hoşnut olmak, razı olmak anlamında olup⁴⁵¹ tasavvuf ıstılahında eline geçene sevinmeyip elinden gidene üzülmemek,⁴⁵² Hakk'tan gelen hüküm ve kazaya itiraz etmemek, Hakk yolunda karşılaşılan mihnetlere katlanmak şeklinde değerlendirilmiştir.⁴⁵³

⁴⁴⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 2.

⁴⁵⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 53.

⁴⁵¹ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. III, s. 824.

⁴⁵² Ebu İsmail Herevî, *Menâzilü's-Sâirîn ile'l-Hakki'l-Mübîn*, Kum 1989, s. 225.

⁴⁵³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 517.

Hakk'ın rızâsını kazanma isteğinde bulunanlar Hakk'ın razı olacağı işler yapmak için gayret etmelidir. İnsanların hafife aldığı bir insan olmamak için Hakk'ın rızasını tüm insanların rızasından üstün tutmalıdır. Allâh'ın râzı olduğu bir kul olmanın sırrı budur.

Gece gündüz emek sarfet, Hakk'ın rızasına düz git,
Gayetten serfirazlık et, demesinler sana mas.⁴⁵⁴

Kaza fermanında yazılana, sıdk ile rızâ gösteren kuldan Hakk da razı olur. Başa gelene rızâ göstermek, gönlün kârıdır. Allâh'ın râzı olduğu kullarından olunmak isteniyorsa, başa gelene itiraz etmeyip rızâ ile Hakk'a teslim olunmalıdır. Gülzârî, kazaya rıza gösterdiği için İmâm Hasan Rızâ'nın vilâyet tahtına oturduğunu manevî âlemde müşahede ettiğini belirtir:

Hakk'ın rızasını bulan,
Kazâsına razı olan,
Vilâyet tahtına konan,
İmâm-ı Hasan Rızâ geldi.⁴⁵⁵

Kemâle ulaşmak isteyen derviş neden ve niçini terk ederek Hakk'ın emirlerine rıza göstermeli, sadâkât, mücâhede, zevk ve gözlemlerle mürşidlerinin terklerine, yokluklarına, mârifetlerine ve bekâlarına yetişip hallerini tamamlayıp, onlar gibi olmaya gayret etmelidir:

Evâmiri Hakk'a razı olsana,
Bu sefil **Hüsni**'den öğüt alsana,
Necati Sultan'a teslim olsana,
Öyle bir sultana varsana gönül.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 27.

⁴⁵⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 89.

Hakk'ın rızasını kazanmak isteyen derviş sülûk içerisinde zikre gayretle devam etmelidir. Boş değildir bu cihan çünkü içerisinde pek çok mürşid vardır. Hepsisi de Hakk'ın rızasını zikirle bulmuştur:

Hakk'ın rızasını buldular erenler bu zikir ile,

Boş zannetme bu cihanı erenler sultanı çok.⁴⁵⁷

Allah insanı yaratmış ve ona birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Kulun Allah'ın rızasını kazanmaya çalışması bu sorumlulukların en başındadır. Zikir ile Hakk'ın rızasını kazanmaya çalışan mürşidler olduğu gibi dini yaşantıya engel olmak isteyen, zikir ehlini yolundan çevirmek isteyen insanlar da her dönemde olmuştur. Gülzârî, tevhîd ehline engel olmak isteyenlerden Allah'ın razı olmayacağını dile getirmektedir:

Dayan ey **Hüsni**'ya taş ol da dayan,

Din elden gidiyor uykudan uyan,

Bir ehl-i tevhîdi yolundan koyan,

Allah buna razı olmaz efendim.⁴⁵⁸

İnsanın yaratılışının temel gayesi, Allah'a kulluktur.⁴⁵⁹ Ancak Allah, insana özgür bir irade vermiştir. Bu özgür iradesi insana, cezasını çekmesi karşılığında Allah'a ibadet etmeme hürriyetini de beraberinde getirmektedir. Ancak sâlike düşen kazaya rıza göstermek ve Allah'a ibadet etmektir. Allah'a taatte bulunmayan nefesine cehennem ateşini hatırlatmalıdır:

Ben isterim ibadet kıl,

Hakk'ın emrine razı ol,

Cehennemde yanarsın bil,

Demedim mi zâlim nefsim?⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 45.

⁴⁵⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 37.

⁴⁵⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 79.

⁴⁵⁹ ez-Zariyat, 51/56.

⁴⁶⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 52.

Allah bir kulunu sever ve ondan razı olursa, o kulunu kendine çeker ve kul da Allah'tan razı olur. Kul her şeyin Allah'tan olduğunu bilir; ancak kulluğun ve eksikliğin gereği arada sırada günaha meyleder. Ama sonunda yanlış yaptığını idrak eder, dua ve istiğfar ile Rabb'ine münacatta bulunur. İşte bu hâldeki nefse mutmain olmuş nefis denir. Doğruya dönmek ve kazaya razı olmak budur. Nefs tüm ihtiraslarından geçer ve kul günahkâr halimle sana geldim, beni affet diyerek Allah'a münacatta bulunur:

Cüdâ düştüm bugün senden,

Razı ol padişâhım benden,

Gufrânın isterim senden,

Günahkâr kullarıdır bu.⁴⁶¹

Tasavvufta rıza makamı son derece üst bir makamdır. Ne nimet için bir şey istemek ne de Allah'ın kazasından ve verdiklerinden kurtulmak için yalvarmaktır. Bu makama ulaşmak kolay değildir. Ebû Süleyman Darânî rıza için şöyle der: “Allah Teâlâ'dan cenneti istememen, cehennemden ona sığınmamandır.”⁴⁶² Bu konuda Yunus Emre: “Cennet cennet dedikleri üç beş köşkle üç beş huri, isteyene ver sen anı, bana seni gerek seni” buyurmaktadır. Yunus Emre bu beyitle tasavvuf ehlinin tek amacının Cemalullah'a kavuşmak olduğunu anlatmaktadır. Hüsn-i Gülzârî ise, kulun yapacağı her işteki niyeti gayreti, yönelişi, istikâmeti ve hareket noktasının sadece Allah'ın rızası olması gerektiğini belirtir ve Allah'ın rızası olmadan Cemâlini dahi istemeyeceğini dile getirir:

Ta ezelden böyleymiş benim kaderim,

Gitmiyor gönlümde gamım kederim,

Rızân ile göster bana dîdârın,

Ben rızasız cemâlini istemem.⁴⁶³

⁴⁶¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 60.

⁴⁶² Sargut, age, s. 91.

⁴⁶³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 81.

Gülzârî, Dîvân'ının ilk beytinde şiiirlerini yazmasındaki amacın ihvanın okuması olduğunu dile getirmiştir:

Bismillah ile dîvan yazdım okusun ihvânenâ,

Bir vesîle kılmak için rahmet-i cânênâ.⁴⁶⁴

Sonuç olarak tasavvufta yüce bir makam olan rıza makamına ulaşmak kolay değildir. Kemale ulaşmak isteyen derviş neden ve niçini terk ederek kazaya rıza göstermelidir. Hakk'ın razı olacağı ameller yapmaya çalışmalıdır. Zikre gayretle devam etmeli ve Allah'ın kendisinden razı olması için niyazda bulunmalıdır. Yaptığı her işte Allah'ın rızasını aramalıdır. Buna göre Gülzârî'nin, rıza halini bir amaç değil, gerçek mânâda kulluğun bir neticesi olarak gördüğü söylenebilir.

4.1.10. Şükür, Hamd ve Minnet

Şükür, Allah'ın nimetlerine karşı memnunluk göstermek, Allah'a teşekkür ve yapılan iyiliği övme anlamında kullanılan dilimize Arapça'dan geçmiş bir kelimedir. Nimetin kıymetini bilmektir. Üç çeşit şükür vardır. Âlimlerinki dilde, âbidlerinki fiilde, âriflerinki haldedir.⁴⁶⁵ Kur'an-ı Kerim'de besmeleden sonraki ilk kelime olan “*hamd*”⁴⁶⁶ ise, övme anlamı taşır.⁴⁶⁷ Minnet de görülen iyilik karşısında teşekkür etmeyi ifade eder.⁴⁶⁸ Gülzârî'nin şiiirlerinde bu üç kavrama da yer verdiği görülür.

Gülzârî, Allah'ın Hz. Peygamber (s)'e delil olarak Kur'an'ı göndermesinin ve kullarına kendini bildirmesinin şükürünü dil ile edâ eder:

Bin bir kere şükür olsun kendini bildirdi Hakk,

Gönderdi Habib'ine hem âyât-ı burhânenâ.⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 1.

⁴⁶⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 615.

⁴⁶⁶ el-Fatiha, 1/1.

⁴⁶⁷ Devellioğlu, age, s. 320.

⁴⁶⁸ Devellioğlu, age, s. 650.

⁴⁶⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 3.

Mürşidin himmeti âşığın Allah'a ulaşmasında sahip olması gereken sermayelerinden biridir. Gülzârî bu sermayeye sahip olmasının şükürünü edâ eder:

Şeyh-i Necatî dest-gir oldu sana ey **Hüsnî**'yâ

Gece gündüz hâlimize çok şükür kılmaktayız.⁴⁷⁰

Sâlik, toplumun refaha gömülmüş, bolluk ve genişlik içerisinde kendilerini hazlara kaptırmış seçkinlerinin yanına çok az yaklaşmalıdır. Çünkü onlara yaklaşmak, onların sahip olduğu süs ve ziynetlerine, zenginliklerine imrenerek bakmaya yol açabilir. Bu ise Allah'ın dervişe bahşettiği büyük nimetleri gözünde küçültecektir. Bu nedenle derviş hep maddi durumu kendinden düşük olanlara bakmalıdır.⁴⁷¹ Zira Allah Peygamberini şöyle uyarmaktadır:

“Sakın, pek çoklarına sadece onları sınamak için, avunsunlar diye verdiğimiz dünya hayatına mahsus şu ya da bu parlaklığa, görkeme gözünü dikme; çünkü Rabbinin sana sağladığı rızık, daha hayırlı ve daha kalıcıdır.”⁴⁷²

Gülzârî de fakirliğini bir nimet bilerek hâline şükreyleyen ve her daim Mevlâ'yı zikreyleyen âşıkların dünyada hor ve hakir olsalar bile ahrette makamlarının âli olacağını belirtir:

Fakr ile iftihâr idüb hâline şükreyleyen,

Dünyayı harâb kılıb Mevlâ'yı zikreyleyen,

Müsemmâsın arz ederler ismini zikreyleyen,

Dünyada hor olsa da âhirde sultân olur.⁴⁷³

Derviş sülûk yolunda Allah'ın isimlerini zikrederek bazı nimetlere kavuşur. Ancak bu nimetleri verenin Allah olduğunu asla unutmamalıdır. Nimeti verenin Allah olduğunu bilmek, kalbin şükrüdür:

⁴⁷⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 21.

⁴⁷¹ Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Nefsın Ayıpları*, s. 98.

⁴⁷² Taha, 20/131.

⁴⁷³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 16.

Vâhid-i Ehad dedim birliğin bildim,
Samed Allâh dedim ihsânın gördüm,
Çok şükür **Hüsnî**'nin maksûdun verdin,
Cümlenin maksûdunu veren Mevlâ'dır.⁴⁷⁴

Binlerce âşık gönül muradına erişmek için inerken, Gülzârî de Allah'ın verdiği nimetler karşısında ona şükrünü edâ etmektedir:

Hüsn-i Gülzârî'nin aklını aldın,
Bir dibi bulunmaz ummâna soldın,
Çok şükür sonunda gönlünü gördün,
Hezârân bin âşıklar zarda kaldılar.⁴⁷⁵

Gülzârî, Hz. Peygamber (s) ve dört halifeyi Allah'ın kullarına lütf u ihsanı olarak görmekte birlikte; Resulullah'ın ümmeti olmak şerefine nâil olma heyecanı ile şükrünü edâ etmektedir:

Dört Çehâr-yâr ile serveri cihân,
Çok şükür Hüdâ'ya, eylemiş ihsân,
Gelmedi cihâna böyle bir sultan,
Şefa'at kanisi sultânım benim.⁴⁷⁶

Derviş, sülûk yolunda Allah'ın bir ikramına ererse buna da şükretmelidir. Gülzârî, gönül gözüyle Hz. Ebubekir'i İmameyn'e⁴⁷⁷ zikir yaptırırken gördüğü için sevinmektedir ve bu sevinç içerisinde Hz. Ebubekir'i gönlüne getiren Allah'a şükrünü edâ etmektedir:

⁴⁷⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

⁴⁷⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 71.

⁴⁷⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 49.

⁴⁷⁷ İki imam manasındadır. Fıkıh kitaplarında İmameyn dendiğinde İmâm- Ebû Yusuf ile İmâm-ı Muhammed anlaşılır. Bazen da İmâm-ı A'zâm ile İmâm-ı Şâfiî için söylenir. Bk. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 308.

Gördüm ânı ettim şükür,
İmameyn'e ettirdi zikir,
Hem sultân-ı Ebubekir,
Bu gönlüme safâ geldi.⁴⁷⁸

Gülzârî'nin şiirlerinde hamd ve şükürü aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber (s)'in ümmeti olmak şerefini bizlere bahşeden Allâh'a şükürü ifade etmek gerekir:

Elhamdülillâh Yâ Rabbi halk ettin îmânenâ,
Gönderdin imdâdımıza şahımız Sultânenâ.⁴⁷⁹

Gülzârî'nin şiirlerinde peygamber sevgisi önemli bir yer tutmaktadır. Her an Allâh'a itâ'at ve hamd ederek geçirilmelidir, çünkü onun bizi Hz. Peygamber'e ümmet eylemesi hamd ile karşılık bulmalıdır:

Hamden lillâh olsun Yaradan Hakk'a,
Bizi ol Habîb'e ümmet eylemiş,
Kılalım itâ'at emr-i Hüdâ'ya,
Bizi ol Habîb'e ümmet eylemiş.⁴⁸⁰

Şükür ve minnettarlık en çok, rahmeti en geniş olan Allah'a yapılmalıdır. Kur'ân'da: "Eğer siz yalnızca Allah'a kulluk ediyorsanız, Allah'a şükredin"⁴⁸¹ buyrulmaktadır. Derviş, dinin emirlerini yerine getirmeyen, Hakk'ı bilmeyen kişilere asla minnet etmemelidir:

⁴⁷⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 89.

⁴⁷⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 3.

⁴⁸⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 25.

⁴⁸¹ Bakara, 2/172.

Cümleden fazladır Hakk'ın rahmeti,
Hakk'ı bilmeyene etmem minneti,
Cümleye lazımdır dinin gayreti,
Kılan kılsın, kılmayı neylerim.⁴⁸²

Âşık, gönlünün isteklerinin gerçekleşmesi için dünyâdan iyilik istemez. İrfân ehli, cihânda olanlara karşı isteksizdir. Hz. Peygamber (s): “Dünya sevgisi her hatanın başıdır” buyurmuştur. Allah'tan gayrıya gösterilen minnet, olgunları noksana düşürüp, isteklilerin yolunu çevirip Hak yolunda olgunluğa ve murâda yetişmekten mahrum bırakır:

Hakk Rasûlü buyurmuştur “‘hubb-u dünya re'si hatadır,’”
Heman muhabbet ettin ağıyare minneti terk etmedin.⁴⁸³

Sonuç olarak şükür, hamd ve minnet kelimelerinin Gülzârî'nin şiirlerinde aynı anlamda kullandığı görülmekle birlikte şükürün; dil, kalp ve amel olmak üzere üç boyutundan söz edilebilir. Dilin şükürü, tüm nimetleri vereni itiraf ile hamd; kalbin şükürü, kulun acizliğinin farkında olması ve nimeti verenin Allah olduğunu bilmesi; kulun amel boyutundaki şükürü, Allah'ın buyruklarına uymak ve Allah'tan başka hiçbir şeye minnet etmemektir. Kul minnet edecekse yalnızca Allah'a minnet etmeli ve Hz. Peygamber (s)'e ümmet ettiği için Allah'a şükretmelidir. Ayrıca sülûk sürecinde gördüğü ilahî ikramlar karşısında şımarmamalı, her makamda ve karşılaştığı her hâlde Allah'a şükretmelidir. Bu tarz bir yaklaşım şükürün, insanın kendini gerçekleştirme sürecinde sahip olduğu önemli konumun da bir göstergesidir.

4.1.11. Duâ ve Niyâz

Kutsallık görülen bir varlığa inanma, duâ ve ibadet etme ya da o varlığı olduğundan daha da yüceltme gibi bir takım davranışlar, insanın doğuştan getirdiği niteliklerinden dolaydır. Bu sebeple insanın varlığı ve yaratılışıyla ilgili sorgulamalar,

⁴⁸² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 83.

⁴⁸³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 42.

insanı kutsal olanla ilişkiye, dolayısıyla duâya yönelten başlıca sebeplerdendir.⁴⁸⁴ Bu yönüyle ilkel insan için duânın anlamı, medenî insandan çok farklı değildir. Duâ, insanın fitrî ve vazgeçilmez bir eğilimidir.⁴⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'de yirmi kez geçen⁴⁸⁶ ve Arapça isteme, çağırma, yalvarma, niyaz, Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi manasına gelen duâ kelimesine⁴⁸⁷ Gülzârî, kavram olarak yalnızca bir beyitte yer verir ve kulun, Hakk kapısına temizlenmiş, süslenmiş bir yüzle çıkmayı temennâ etmesi anlamında kullanır:

Musaffa vechi envârın temennâ eyledi **Hüsnî**'ya,

Eşiğine yüzüm sürem temennâdır duâ kılâm.⁴⁸⁸

Duâ kulun Allâh'la olan iletişimini sıkı tutmasına vesile olur. Allâh'ı ibadet ve taatla zikretme, amellerin en hayırlısı olarak ifade edilmiştir. Ayrıca “Duâ, ibadetin özüdür.”⁴⁸⁹

Gülzârî'nin duâ ile aynı anlamada kullandığı kullandığı niyâz, sözlükte yalvarma, istek, hacet, dua anlamlarına gelir. Tasavvuf literatüründe, şeyhe saygılı olmak, elini öpmek, eteğini tutmak ve mürîdin şeyhin huzurunda, boynunu bükerek ondan himmet istemesini ifade etmektedir.⁴⁹⁰

Allâh'ın mekânı olan kalbin O'ndan başkasıyla dolu olması, bilen gönüller için bir derttir, sıkıntıdır. Allah'a vuslatı ve hakiki imanı arzulayan gönüller her zaman dertlidir. Bu nedenle derviş seher vakti Hakk'ın huzuruna oturur ve gönlünün yâr ile kuşatılması için Allâh'a niyâz edip yardım ister:

Seherde oturdum posta,

Niyâzım gül yüzlü dostu,

⁴⁸⁴ Bahadır, age, s. 141.

⁴⁸⁵ Hayatî Hökekleli, “Din Psikolojisi Açısından Şeyh-Mürîd İlişkileri ve Yunus Emre-Tapduk Emre”, *Hareket*, Mart 1981, ss. 218-219.

⁴⁸⁶ Abdalbâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, s. 260.

⁴⁸⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 173; Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. III, s. 810; Osman Cilacı, “Dua”, *DİA*, İstanbul 1994, c. IX, ss. 529-531.

⁴⁸⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 54.

⁴⁸⁹ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi- Kütüb-i Sitte-*, Akçay Yay, Ankara 2004, C.5, s. 491.

⁴⁹⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 484.

Yine gönlüm oldu hasta,
İman ile gönder bizi.⁴⁹¹

Gülzârî, niyâz kavramını Allah'a münacat anlamında da kullanmıştır. Mevlâ, hatalarının farkında olan ve kendisine istiğfâr edip el açan gönlü gayrdan uzaklaştırır, hakikî Yâr ile kuşatılmasını sağlamak için kendisinden imdat dileyenleri, her zaman ve her yerde tevhîd, duâ ve niyâzda bulunanları tevhîdin sırrına eriştirir:

İdelim istiğfâr cümle günâha,
Kılalım niyâzı ol Padişâha,
Edelim tevhîdi ol Ulu Şâh'a,
Ol sırrı tevhîdi veren Mevlâ'dır.⁴⁹²

Yâ Rab ifadesi genelde Allâh'tan istekte bulunma anlarında kullanılır. Şair de aşağıdaki beyitlerde Allâh'a duâ etmektedir. Allâh'tan sırları keşfetmeyi, irfân gözünün açık olmasını, cemalini göstermesini istemekte ve çaresizliğini ve kulluğunu dile getirerek, Hz. İbrahim'in ateşini gül bahçesi yaptığın gibi bana da yardım et, diye duâ etmektedir:

Kapında beklerim Yâ Rab aceb halim ne olur,
Göster cemâlini Yâ Rab bu **Hüsnî** kulun za'îf.⁴⁹³

Kalmışam nâ-çar destimi tut Yâ Rab benim,
Nâr-ı İbrahim'e hoş gülzâr eden Mevlâ meded.⁴⁹⁴

Duâ ile rahmet kapılarını açmak mümkündür. Gülzârî, her ne kadar günahının çokluğundan hayâ etse de, Allah'ın rahmet ile kuşatıcılığını bildiği için merhametine sığınır. Duâda ısrarcı olmak, Allah'ın büyüküğü karşısında kulun kendini hiç

⁴⁹¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 88.

⁴⁹² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

⁴⁹³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 35.

⁴⁹⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 14.

mesabesinde görmesi ve Allah için ağlaması duâdaki kalite unsurunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Gayret sarfedenin ona ulaşamaması, Allah'ın izniyle muhaldir çünkü Allah'ın rahmeti ve merhameti çok büyüktür:

Bir onulmaz derde düştüm derdimin dermânı yok,
Yalvarıram ol Hüdâ'ya derdime derman için,
Ağlayu kapına geldim abdalım boş eyleme,
Ben günahkâr acizinem af eyle gufran için.⁴⁹⁵

Şiirlerinde yokluk içerisinde Allah'a duâ eden Gülzârî'nin gündelik hayatında şöyle duâ ettiği nakledilmektedir:

“Yâ Rab, hayırları halk eyle, şerleri def eyle, rızığımızı bol eyle, dertlilere devâ eyle, hastalara şifa eyle, ordumuzu galip eyle, düşmanlarımızı kahru perişân eyle, hakkımızda ne verirsen hayırlısını nasip eyle, son nefeste iman nasip eyle, ahrette bizi utandırma, ahrette bizi dervişlerimizin dünyada bildikleri gibi haşreyle.”

Gülzârî bu duâsını çok sık yapar ve duânın sonunda şu beyti söyler:

Lütfun çok, ihsanın çok
Kurban olsun kul sana.⁴⁹⁶

Netice itibariyle, Gülzârî duâyı Allah'ı övme ve kurbiyet için yapar. Şüphesiz duâ, Allah ve kulu birbirine yaklaştırır. Duâ eden kul ile Allah arasında bir iletişim gerçekleşir. Kulun, gece teheccüde kalkmasından, akşam yatıncaya değin gündelik bütün işlerinde duâ halinde bulunması kulluk bilincini geliştirir. “*De ki: Duanız olmazsa Rabbim sizi ne yapsın*”⁴⁹⁷ âyeti de Allah ile kul arasındaki bu iletişim ile duâ arasındaki paralelliğe ve insanların Hakk katında duaları nispetinde değeri olduğuna işaret eder. Buna göre Gülzârî'nin, her anında duâ halinde olduğu söylenebilir. Çünkü O, duâyı

⁴⁹⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 57.

⁴⁹⁶ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁴⁹⁷ el-Furkan, 25/77.

çaresizlik ve mahrumiyet gibi durumlarda ya da dünyadaki bir isteği için Hakk'a yönelişten ziyade minnettarlık ve şükrün ifade biçimi olarak görür.

4.1.12. Edeb ve Tevâzû

Edeb, tasavvufta üzerinde en çok durulan kavramlardan biridir. Sufilerin edeb merkezli tasavvuf tarifleri ve eserlerinde edeb konusuna ağırlık vermeleri de bu kavrama verilen önemin bir tezahürüdür. Kişinin her söz ve fiilinde güzel muamelede bulunması anlamında Arapça bir kelime olan edeb,⁴⁹⁸ kişinin hatanın her çeşidinden sakınması olarak da yorumlanır. Edebden, şerî'at, hizmet ve Hakk'ın edebi anlaşılır. İlki dinin zahirine, ikincisi hizmette ileri gitmekle birlikte yaptıklarını görmeme, üçüncüsü Allah'a ve kendine ait olanı bilmedir.⁴⁹⁹

Tarikata giren müridin edebe çok riayet etmesi gerekir. Tasavvufta edebini önemini ortaya koyan şu ifade düsturlaşmıştır: “Edeblere riayet etmeyen, sünnetlere riayet etmeyi kaçırır; sünnetlere uymayı kaçırarak farzları ve vacipleri gereği gibi yapmaktan uzaklaşır; farz ve vacip gibi dinin temellerinin yeterince yerine getirilmemesi, kişiyi imanı kaybetme tehlikesine düşürür.”⁵⁰⁰

Mevlâna: “Hamdım, pişdim, yandım” der. Bu sözüyle bir süreci itiraf eder. “Ben hep olgundum. Çocukluğumda bile olgundum” gibi sözler sarfedenler vardır.⁵⁰¹ Aslında, ben mütevâziyim sözünde de bir tevâzusuzluk vardır. Kişi ben düzeldim, tamam oldum dememelidir. Nefis çok yamandır, bu nedenle büyük laf konuşmamak gerekir. Kişinin kendini iyilerden görmesi onu yanlışla götürür. Bu nedenle kişi ortaya çıkan iyi şeyleri Allah'tan bilmelive Hakk katında tevazu sahibi olmalıdır:

⁴⁹⁸ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, c. I, s. 82.

⁴⁹⁹ İnsanlara kavlen ve fi'len güzel davranışta bulunmayı hedefleyen unsurlardan olan edeb konusunda tasavvufun dilimize kazandırdığı atasözleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında, tarikatın edeb ve erkânına riayet etmeyip hatalı davranışlar için kullanılan “*Edeb erkân bilmez*”; Topluluk içerisinde söylenmesi uygun olmayan bir konudan bahsedileceği zaman “*Edeb erenlere*”; Edebin canlı ve cansız bütün mahlûkâta yönelmesini hatırlatıcı mahiyette “*Edeb yâ hü*”; Edebe riayet etmeyenlerin sözlerinden ve hareketlerinden ibret alınmasını öğütleyen “*Edebi edepsizden öğren*” tarzındaki sözler bunlar arasındadır. Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, ss. 180-181; Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, Aka Yay., İstanbul 1997, ss. 108-110.

⁵⁰⁰ Cebecioğlu, *age*, s. 31.

⁵⁰¹ Kılıç, *Tasavvufta Giriş*, s. 191.

Şu cihânda benim gibi aceb bir bî-edeb var mı?

Basîret gözünü örtüp kalbi dahi hacir var mı?⁵⁰²

Gülzârî'nin tasavvufî dünyası; onun edeb ve tevazu anlayışının tahliliyle daha iyi anlaşılmaktadır. Zira tasavvuf güzel edeptir. Gülzârî'ye göre, mutasavvıf, mütevâzi olmalıdır. Şairimiz iyi huyları över; güzel davranışlar sergilemeyi, her söylenen söze cevap verme yerine sükût etmeyi tavsiye eder:

Tevâzu' eyle her dâim Mevlâ mütevâzıyı sever,

Her kim ki sana ne derse deme ona sende sus.⁵⁰³

Doğru yola giden, mürşid eteğini tutan kişi, tevbe ederek kötü hallerini düzeltir ve tevazu ile Allah'a sığınırsa güzel olur. Çünkü dostu giden kişinin çaresi doğruluktur:

Bu **Hüsnî** kulunu gözet,

Sû-i hâllerini düzelt,

Af eyleyip eyle azat,

Böyle olursa güzel ancak.⁵⁰⁴

Derviş asla amellerine güvenmemeli ve her daim Allah'ın rahmetine sığınmalıdır. Hadid suresi 29. ayette de bahsedildiği gibi, "Allah sonsuz lütuf sahibidir." Allah'ın lütfü geniş olmasına rağmen amelinin az olduğunu dile getiren Gülzârî, Allah tüm kullarına rahmet eylese, bana kulum der mi? Sualini sorar. Bu سوال onda görülen edeb ve tevâzû halinin, zorlama bir tavrın değil; yaşadığı halin tabîî bir sonucu olduğunu gösterir:

Korkarım amelim kısa Hakk'tan inâyet olmazsa,

Etse rahmet cümle nâsa aceb bana kulum der mi?⁵⁰⁵

⁵⁰² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 66.

⁵⁰³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 28.

⁵⁰⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 39.

⁵⁰⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 66.

Gülzârî, yukardaki beyti kendi yaşamında da uygulamış, amacının Allah'a kulluktan başka bir şey olmadığını dile getirmiş ve bu görüş çerçevesinde hareket etmiş ve tasavvufî yönünü ön plana çıkarma çabasına girişmemiştir. Konuyla ilgili, Gülzârî'nin halifesi İbrahim İpek Efendi:

“Şeyhim Hüsn-i Gülzârî, mahviyete düşmüş, melâmet (yokluk) hırkasını giymiş, kendisini gizlemeyi bir şiar edinmiş, alttan güreşen fakat başpehlivan kemerini kimseye kaptırmayan bir zattır”⁵⁰⁶ demiştir.

Şiirlerinde edeb ve tevazu kavramlarını, kulun Allah karşısındaki durumu bakımından değerlendiren Gülzârî'nin, sohbetlerinde de edeb konusuna ağırlık verdiği nakledilmektedir. Her sohbetinde dervişin edebli olması gerektiğini, tarikatın başlı başına bir edeb mektebi olduğunu, bu nedenle zikir meclislerine “erkan” adı verildiğini dile getiren Gülzârî, şeyhi Hasan Necati Efendi ile Ankara'da Mustafa Kanber Efendi'yi ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Bu ziyarette Kanber Efendi'nin dervişlere esmalarını sorduğunu ve daha sonra Talibi İrşadi'nin: “ Biz Uşşâkiyye'nin usûl ve esmâsını Dimetoka'nın papazlarına talim ettirsek, onlar da esmanın müsemmasını icra edebilirler. Ben dervişten hal isterim, hal ” dediğini sohbetlerinde sıklıkla getirdiği nakledilir.⁵⁰⁷

Hüsn-i Gülzârî yaşadığı dönemde irşad yapan diğer birçok şeyh ile de görüşmüştür. Bunlardan biri Çankırlı Nakşibendi Şeyhi Astarlızade Hilmi Efendi'dir. Hilmi Efendi'nin bir mecliste Hüsn-i Gülzârî'yi kastederek biz onun atının önüne at süremeyiz, dört senedir hepimiz ondan feyizleniyoruz, dediğini duyan Gülzârî'nin: “Hilmi Efendi, babadan, dededen şeyh, biz onun ayağının tozu olamayız” dediği nakledilmektedir.⁵⁰⁸

Gülzârî, bir defasında da Kırşehir'in Çiçekdağı İlçesi'nin Mahsenli Köyü'nden Ali Efendi'yi ziyarete gitmiştir. Bir gece Ali Efendi'nin dergâhında misafir olarak kalmıştır. Aralarında o gece çok samimi bir muhabbet olduğu görülmüş ve ayrılırken Mahsenli Ali Efendi bu ziyaretten çok memnun olduğunu ve manevi olarak faydalandığını dile getirdiğinde Gülzârî, bu istifade sizdendir, demiştir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Kadir Aşkın ile yapılan röportajdan.

⁵⁰⁷ Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan.

⁵⁰⁸ Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan; Şağban, Gülzarı Hüsnüya, s. 66.

⁵⁰⁹ Raşit Tanrikoluoğlu ile yapılan röportajdan.

Mahsenli Ali Efendi'nin Sarı Mehmet (Sarı Hoca) isimli bir halifesi Sungurlu'nun Polatlı Köyü'nde zikir yaptırmaya başlamış. Uşşakî dervişlerini kendi dergâhına yönlendirmeye çalışıyormuş. Bu durum Hüsn-i Gülzârî'ye iletilince, şöyle demiş: “Oğlum, bir fazla Allah dedirtecekse hepsini götürsün, bir şey demeyin.”⁵¹⁰ Bu örnek Gülzârî'nin amacının etrafındaki insanların sayısının artmasını istemesi değil, asıl amacının İslam'a hizmet olduğunu ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Hüsn-i Gülzârî, Çankırı'nın dağ köylerinde irşad gayesi ile dolaşırken, İskilipli Kadirî şeyhi Ethem Efendi ile karşılaşmış ve elini öpmüştür. Ethem Efendi de Gülzârî'nin alnından öpmüştür. Efendi neden el öptü diye söylenen ihvana: “Oğul biz yaşına hürmeten elinden öptük, O da bizim alnımızdan öptü. Hem yiğit alnından öpülür” demiştir.⁵¹¹ Ethem Efendi'nin vefatı üzerine üzüntüsünü dile getiren Gülzârî, dünyanın orta direği yıkıldı, demiştir.⁵¹²

Netice itibarıyla, Gülzârî, dervişin güzel edepli ve mütevazı olmasını ister. Bu zorlama ve yapay bir tevazu değil, kişinin kalbinde ve halinde olması gereken bir tevazudur. Yani güzel edeb kişinin fitratında olmalıdır. Kul, insanlar içerisinde kibirlenmemeli, övgülere itibar etmemeli, az konuşmalı ve Allah'ın rahmetine sığınmalıdır. Halk içinde Hakk ile olmalıdır. Sufinin tek gayesi ahlakını güzelleştirerek Allah'a güzel kul olmaya çalışmak, olmalıdır.

4.1.13. Takvâ

Takvâ kelimesi sözlükte, günahlardan kendini korumak, dinin yasak ettiğiinden veya haram olduğundan şüphe edilen şeylerden kaçınmak anlamlarına gelir. Tasavvuf istilâhında, dinin yasak kıldığı şeylerden uzak durmak, ihlâslı olmak, kalbinde Allah'tan başkasına yer vermemektir ki bu, sülûkun da gayesidir.⁵¹³ Takvânın uygulamaya dönük

⁵¹⁰ Necip Dere Efendi ile yapılan röportajdan.

⁵¹¹ Şağban, Gülzarı Hüsnüya, s. 62; Süleyman Çeliktaş (Sülük Dede) bir gün Ethem Efendi'yi ziyaret eder. Ethem Efendi Gülzârî'yi kastederek şöyle der: “Ah oğul ah, O Ağrı Dağı'ndan büyük, ben onun ayağının tozu olamam.” Süleyman Dede, bu ziyaretini Gülzârî'ye anlatınca şu cevabı alır: “Ah oğul, Ethem Efendi babadan dededen şeyhtir, biz onun ayağının tozu olamayız” der. Süleyman Çeliktaş ile yapılan röportajdan.

⁵¹² Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁵¹³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 625.

yönlerinden olan kalbin takvâsı, Allah'a tâatta gayret ve nefsin arzularına muhalefet; ibadette takvâ ise ihlâslı olup Allah'a isyandan uzak durmaktır.⁵¹⁴

Takvâ; dini daha derin bir anlayışla yaşama olayıdır, dinde hassaslıktır. Sufiler tâkvâyı üçe ayırırlar:

1. Avamın takvâsı: Bu sahibini ebedî cehennemden korur.
2. Havassın takvâsı: Sahibini cehenneme girmekten korur.
3. Ehassın takvâsı: Sahibinin cennetteki derecesini yükseltir ve Allah'ı müşâhadeye lâayık kılar.⁵¹⁵

Gülzârî takvâyı, Allah'ı müşâhade etmek şeklinde tanımlar. Havassın zühd ve takvâsının hoş olduğunu söyleyip bu çeşit takvânın zâhidlerin takvası olduğunu belirten Gülzârî, dervişin hakikatin hakikatına yani ehassın takvâsına ulaşmak için hakiki bir mürşidden ders alması gerektiğini dile getirir:

Zühd ü takvâ hoştur ammâ zahidâ olsun senin,

Cürre-i sâkî elinden mey edup devrâna bak.⁵¹⁶

Hz. Peygamber (s)'in:“Ölmezden evvel ölünüz.”⁵¹⁷ Hadis-i şerifi aşağıdaki dörtlükte telmih ve iktibas yolları ile zikredilmiştir. Allâh yolunda yürüyen kişiler için bu söz, uyulması gereken bir kural gibidir. Fenafillah makamına ulaşmak isteyenler, Allâh'ın varlığı içinde yok olmak için öncelikle kendi nefsinde hesabını dünyada yapmalı, Allah'ın emirlerini yerine getirmeli, nehylerinden kaçınmalı ve nefse egemen olmalıdırlar:

Ey gönül gezme yabanda eyle derdine ilâc,

Ölmeden evvel eyle tedârik ecel yakın gözün aç.

Ol rûz-i cezâda sorarlar cümle a'mâlin senin,

Kıl namazı tut orucu Mevlâ'nın nehyinden kaç.⁵¹⁸

⁵¹⁴ Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 98.

⁵¹⁵ Cebecioğlu, *age*, s. 625.

⁵¹⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 40.

⁵¹⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, Beyrut 1351, C.II, s.291, Hadis no: 2669.

⁵¹⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 12.

Gülzârî takvâyı, nefse muhalefet etme, günahlardan kaçma anlamlarıyla birlikte dünyanın aldatıcı güzelliğinden sakınma, dedikodudan kaçma ve cahillerle sohbet etmekten kaçınma olarak da görmektedir. Derviş, cahillerle uzun süre oturup sohbet etmemeli, cahiller arasında uzun süre kalmamalıdır:

Meclîs-i cühhâle varıp sohbetinde kalma sakın,

Hâcetin mikdârı var kıl etme asla ihtilât.⁵¹⁹

Gülzârî, maksatları Allah'ın dostluğunu kazanmak olan takvâ ehlinin dedikoduya aldanmaması gerektiğini vurgular. Dedikodu, Hakk âşıklarınının vuslatlarının önündeki en büyük engellerdendir. Derviş, dedikodudan sakınıp gece gündüz zikir ile Allah'ın cemali için çalışmalıdır:

Kîl u Kâl'a aldanuben yar yolundan kalma sakın,

Leyl u nehâr çağıruben maksûd u a'lâda Hû.⁵²⁰

Sonuç olarak, Gülzârî'ye göre takvâ; kulun Allah'a tâatta gayret etmesi, nefsin arzularına muhalefet etmesi, dedikodudan ve cahillerin meclislerinden kaçınması, ihlâslı olup Allah'ı müşâhadeyi arzulamasıdır. Bu tarz bir takvâ, kişinin gündelik hayatından, bânınını inşâyâ kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Takvâ kavramının işlendiği beyitlerinde ölüme vurgu yapması da dikkat çekicidir. Kul kısa ömrünü sevgili yolunda sadakat ve doğruluk ile geçirmelidir. Kulluğunun bilincinde olan kişiye Allah, rahmetiyle tecelli edecektir. Böylece takvâ, kişiyi yüce hedeflere ulaştıran bir köprü vazifesi görecektir.

4.1.14. Cömertlik

Türkçe sözlükte, para ve malını esirgmeden veren, eli açıklık, verimlilik anlamlarına gelen cömertlik,⁵²¹ seyr ü sülûk yolunda sâlikin sahip olması gereken

⁵¹⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 30.

⁵²⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 62.

⁵²¹ Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu*, s. 413.

sıfatlardan biridir. Gülzârî'ye göre cömertlik, gerektiğinde kişinin Allah yoluna para ve malıyla birlikte canını da verebilmesidir.

Hız. Peygamber'in şânı yücedir. Çünkü Allah: "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım"⁵²² der. Allah O'nu sevdi ve insanların en hayırlısı olarak seçti. Dünyada cömertlik bakımından ondan daha hayırlısı yoktur. Hakk'ın gizli hazinelerini arayan bulur. Ancak bunun için kulun Allah yolunda cömert olması gerekir:

“Küntü kenzen” dedi Mevlâ arayan bulur ânı,

Levlâke levlâk buyurdu yücedir ânın şânı.

Fedâ kıl yoluna ânın malı, mülkü hem cânı,

Sevdi halk eyledi Mevlâ re'sine vuruldu tâc.⁵²³

Seyr ü sülûk yolunda derviş mürşidine itiraz etmemeli, mürşidine güvenmeli ve gassâl elindeki meyyit gibi teslim olmalıdır. Gülzârî'ye göre derviş olacak kişi, hangi mürşide giderse gitsin; mal ve canıyla, yani bütün varlığı ile teslim olması gerekir. Her ne kadar mürşid çok olsa da kişinin sülûk yolunda ilerlemesi için öncelikli şart cömert olmasıdır:

Malı can ile teslim ol Necatî Sultân'ıma,

Ey birader kalma hazıra tarikat sultanı çok.⁵²⁴

Can, canı canana verir. Canan sevgili demektir. Can bende kaldığı müddetçe, ben onu besleyemem. Canı en güzel besleyecek olan, canın kaynağıdır. Canın kaynağı da canı veren Cenâb-ı Hakk'tır.⁵²⁵ Malı ve canı feda etmek ilk duyduğumuzda bizi ürkütse de canın kaynağının biz olmadığını düşünmenin ve bunu gönülden kabul etmenin bizi yüceleştiren bir tarafı olduğu görülür. Can, canan aşkıyla yanarken, her şeyini sevgiliye verip özgür olmak ister. Âşığın bu haline bir işaret istense, âşık yalnızca malını değil canını da vermeye hazırdır:

⁵²² Aclûnî, *Kesfu'l-hafâ*, c. II, s. 164.

⁵²³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 12.

⁵²⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 37.

⁵²⁵ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 273.

Malı, camı fedâ eyle Hakk yoluna ey gönül!

Hakk yoluna harcedip seni eylesin makbul.

Hakk yoluna âşık olan nâra yanar şöyle bil,

Âşık isen ey **Hüsnîya** aşığa bir nişan gerek.⁵²⁶

Hüsn-i Gülzârî'nin şiirlerinde cömertlik kavramına yer vermekle birlikte yaşadığı çevrede de ihtiyaç sahiplerine ve yoksullara yardım eden, adam yetiştirmeye çalışan, cömert bir şahıs olarak tanınmıştır. Gülzârî'nin yaşadığı bölge olan Sungurlu'nun tarihi, kültürü ve inançları üzerine saha araştırması yapan Uçakçı da yardımsever ve cömert olmasının Gülzârî'nin en belirgin özelliği olduğunu ortaya koymuştur. Bu görüş bizim yaptığımız röportajlarla da paralellik arz etmektedir. İmam olarak görev yaptığı dönemlerde ve intisabından sonra da hizmetlerinin karşılığı olarak hiçbir maddi yardımı kabul etmediği gibi kendisine hediye olarak getirilen buğday, un gibi temel besinleri de daha önceden tespit ettiği ihtiyaç sahiplerinin evlerine gönderip, kapısına geleni asla geri çevirmeyerek ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır.⁵²⁷

Seyyit Hasan Necatî Efendi birkaç dervişle birlikte bir yaz mevsiminde Gülzârî'nin köyüne gelip, misafir olmuştur. Akşam yemeği yendikten sonra Hasan Necatî Efendi bu sene ekin ve samanın kendi köylerinde az olduğunu, Hüsn-i Gülzârî'ye de ürünün nasıl olduğunu sorduğunda Hüsn-i Gülzârî bu duruma sessiz kalmıştır. Odadan dışarı çıkınca oğluna saman ve buğday hazırlayıp arabaya yerleştirmesini söylemiştir. Gece abdest almak için dışarı çıkan Hasan Necatî Efendi buğday ve saman yüklü arabayı görüp, oğlum sabah bunları satmaya mı götüreceksin? Diye sormuştur. Efendim bu sene ürün az demiştiniz; ben de dergâhınız için hazırladım diyen Hüsn-i Gülzârî'ye gülümseyerek oğlum ben sana şaka yapmışım, demiştir.⁵²⁸ Tasavvufta mürşitlerin ihvanlarını seyr ü sülûk devam ederken imtihan etmeleri bir

⁵²⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 76.

⁵²⁷ İsmail Uçakçı, *Tarihi, Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, Mavi Vizyon Matbaa Hizmetleri, Ankara 2006, ss. 322-323; Necip Dere ile yapılan röportajdan.

⁵²⁸ Necip Dere ile yapılan röportajdan.

vakiadır. Hüsn-i Gülzârî'nin de bu olayda cömert davrandığı ve teslimiyetini ortaya koyduğu görülmektedir.

Hüsn-i Gülzârî şeyhini ziyaretinde efendim evinize gelen misafirlerinizin ağırlanmasına siz çok önem veriyorsunuz. Misafire karşı cömert olmamızı tavsiye ediyorsunuz. Misafirsiz eve Hızır gelmez buyuruyorsunuz. Odamıza çok misafirimiz geliyor. Bazılarına koyun, bazılarına çulluk, bazılarına tavuk kesiyorum, bazılarına da sadece bulgur ikram ediyorum. Burada bir hak var mıdır ve ne yapmalıyım diye sorar. Hasan Efendi, “oğlum o onunla ağırlanıyor, öbürü de diğeriyle ağırlanıyor. Hiç korkmayasın; misafir nasibini yer,” diyerek Gülzârî'nin sorusunu cevaplar.⁵²⁹

Gülzârî'nin Kızılı Köyü'nden Mehmet Ali isminde fakir ve bekâr bir dervişi varmış. Mehmet Ali'ye ayakkabı, elbise almış ve “oğlum seni evlendireyim”, demiş. Mehmet Ali: “Efendim ben dünyadan kaçıyorum, sen dünyayı sırtıma sarmaya çalışıyorsun”, demiş. Gülzârî, Mehmet Ali'nin aldığı elbiseleri giymediğini görünce, neden giymediğini sormuş. Efendim bir fakirin ayağında ayakkabısı yoktu; aldıklarınızı ona verdim, demiş. Gülzârî: Ayık adam bu Mehmet Ali, bu yüzden onu çok seviyorum, demiş.⁵³⁰

Şeyh Şamlı Köyü'nden Hamit dervişin nişanlısı, Kızılırmak sularına kapılıp gidince, meczup bir hale bürünmüş. Müdü'ye gelerek Gülzârî'nin dervişi olmuş ve odada kalmaya başlamış. Gülzârî Hamit'e sahip çıkmış. Hamit cezbeli zikir yapar ve Gülzârî'nin yanında sukut edermiş. Hamit derviş, Gülzârî'nin vefatından kısa zaman sonra hastalanıp, vefat etmiş.⁵³¹

Netice itibariyle, Gülzârî'ye göre mürit; şeyhine, diğer dervişlere, fakir ve yardıma muhtaçlara karşı cömert ve yardımsever olmalıdır. İnsanların en cömerdi Hz. Peygamber (s)'dir. Bu nedenle müridin de cimri olması düşünülemez. Sülûk yolundaki müridin, “mutmainne” sıfatını kazanması için dünyâ ve dünyâdaki her şeyi gönlünden çıkarması gerekir. Mürit, yalnızca Hakk'ın fiillerinin tecellilerinin eserlerini görmelidir. Bundan dolayı bu makâmda olan sâlik çok cömert olmalı, dost yoluna bütün mallarını ve mülklerini vermeye râzı olmalıdır. Değil mal, dost yoluna canını bile tereddüt etmeden vermelidir. Bu mertebede kalbi sevgi ile dolan mürit, her şeye merhamet

⁵²⁹ Hüsn-i Gülzârî'nin kızı Hamide Bilgi Hanım ile yapılan röportajdan.

⁵³⁰ Hamide Bilgi ile yapılan röportajdan.

⁵³¹ Bahri Tanrıkol ile yapılan röportajdan.

duygusuyla bakmalıdır. Bu duygunun onda en mükemmel şekilde gelişmesi için de müridin cömert olması gerekir.

Şiirlerinde müridin mal ve can yönünden cömert olması gerektiğini dile getiren Gülzârî, cömertliği ile meşhurdur ve Allah'a vuslat etmek isteyen müridin de cömert olması gerektiğini söylemektedir.

4.1.15. Aşk ve Muhabbet

Aşk, bir kimsenin kendisini tamamen sevdiği kişiye vermesi, sevdiği kişiden başka bir şey düşünmemesi, ondan başka her şeyden ilgisini kesmesi neticelerini veren şiddetli sevgi hali,⁵³² “muhabbetin aşırı şekli”⁵³³ diye tarif edilmiştir. Bu da maddî ve manevî şekillerde olur. Bir insana yönelik olduğunda bu maddî, beşerî bir aşktır. Tasavvuf literatüründeki ise hakikî aşk, yani Allah aşkıdır.⁵³⁴ Sufiler, beşerî aşkı hiçbir zaman küçümsemeyip, İlahî aşka götüren kıymetli bir merdiven olarak görmekte birlikte, “gizli bir hazîne idim, bilinmemi istedim ve mahlûkâtı yarattım”⁵³⁵ rivayetinden dolayı, âlemin yaratılış gayesinin İlahî aşk olduğunu ileri sürerler.⁵³⁶

Gülzârî, bütün ömrünü tasavvuf yolunda geçirmiş; İlahî aşkı, Hak âşığının özelliklerini dervişlerine anlatmak için şiir yolunu seçmiş bir şair bir mutasavvıftır. O, bir Hak âşığıdır. İlahî aşka düşmüş ve halinden memnundur. Aşkı bilmeyenler ve aşk ateşine yanmayan kişiler için Gülzârî “serseri” sıfatını kullanır:

Serseri gezme cihanda ey **Hüsni**'yâ nâra yan

Aşk ile nâra yanan âşık-ı cânênâ cenânenâ⁵³⁷

Aşk, müridin sülûk yolunda hızlı yol almasını sağlar ve müridi vecde hazırlar. Müridin vecde ulaşması için kalbinde şiddetli bir sevgi olması gerekir. Bu sevgi ateşiyle

⁵³² Süleyman Uludağ, “Aşk”, *DİA*, İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, c. IV, s. 11.

⁵³³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s. 59.

⁵³⁴ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 120.

⁵³⁵ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, c. II, s. 132, hno: 2016; Ahmed Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul 1990, c. I, s. 50. Söz konusu rivayetin hadis literatüründeki konumuyla ilgili olarak bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Yediveren Yay., Konya 2001, ss. 268-274.

⁵³⁶ Mahmut Erol Kılıç, *Sûfî ve Şiir, Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay, İstanbul 2004, s. 175.

⁵³⁷ Hüsni-i Gülzârî, *Divân*, Şiir no: 3.

yanan müridde evvela mürşide, sonra Hz. Peygamber (s)'e ve nihayet Cenâb-ı Hakk'a karşı derece derece gelişir. Hüsn-i Gülzârî'de aşk safhalarıyla alakalı pek çok örnek vardır. Şu dörtlükler bunlardandır:

Âşığım aşkına yandım,
Hüsamettin Pîr'i buldum,
Seni derde dermân bildim,
Şeyhim sana kurban geldim.⁵³⁸

Ol Habîb'in hürmetine,
Ehl-i aşka düşenden et.
Zühhâdi câhilden etme,
Uşşâkî meczûbandan et.

Nûş eyleyen aşk şarâbın,
İstemezler mâsivasın.
Dû cihânda yakma nâra,
Sevinip şadumandan et.

Doldur gönlüm irfânınla,
İçir aşkın şerâbını,
Doldur gönlümü aşkınla,
Aşkınla mestânından et.⁵³⁹

Gülzârî'nin şiirlerinde ağırlıklı olarak Allah'a yakarış, günahların affı ile ilgili münacatlar yer almaktadır. Bu münacâtlarda Allah'ın rızasını kazanmak, Allah aşkı ile

⁵³⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 48.

⁵³⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 10.

yanmak, Allah'ın zâtı ve sıfatlarına sığınmak, O'nun affına mazhar olmak başlıca işlenen konulardır. Kendinden önceki âşıkâr maksudunu bulmuştur. O da, İlâhî aşka düşmüş, bunun için Rabbine yalvarmaktadır:

Susadım katî yanar yürek çare bulsam derdime,
Aşkıyla yandı ciğerim yüreğim oldu kebab.⁵⁴⁰

Bu **Hüsnî** garîbi aşkın mesti bî-hûş eyledi,
Benden evvel âşıkânı şâdan eden Mevlâ meded.⁵⁴¹

Ona göre, bir Hak âşığı, Allah'tan başka her şeyi terk etmeli, dünya malına meyletmemelidir. Hz. Peygamber (s)'e olan muhabbetiyle Allah'ın cemâlini arzulamalıdır.

Bilin **Hüsnî**'nin hâlin,
İstemez dünya malın,
Göster bize cemâlin,
Muhammed'in aşkına.⁵⁴²

Gülzârî şiirlerinde; aşkın, âşıkların ve aşk ehlinde olmayanların bazı hâleriyle ilgili müşahedelerini de dile getirir. Aşk ehlinde olmayanlar dünya ziynetleri ile rahatlarlar. Aşk ehli ise kullukta bekleyip, Allah'ı zikrederek şenlenirler:

Ehl-i küfr safâ bulur ziynet-i dünya ile,
Bağlanır beline dâim zünnâr ile eyler ferah,
Mü'min-i kâmil olanlar çağırır Mevlâ'sına,
Bu **Hüsnî** âşıklarından aşk ile eyler ferah.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 7.

⁵⁴¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 14.

⁵⁴² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 86.

Allah feyzinin şerbetini bir kuluna sunarsa, kulun kalbi, gam ile dolar. Kul isyan etmez ve bu duruma katlanarak aşkında samimi olduğunu gösterirse, Allah o kuluna ihsanda bulunur. Aşk, derviş için kıymetli ve tarifi olmayan şeydir. Mansûr gibi bir aşk şehidi; aşk için başını vermiş ve aşkı böyle tarif etmiştir. Bülbül de gül bahçesindeki figân etmesi ile aşkı tarif etmiştir. Allah aşkının harareti ile ciğerini kebab eyleyen Hakk âşıklarının gül bahçesine dönüşen ateşleri ancak aşkı tarif edebilir.

Bir kulunu cezbedib kendine çekse Hüdâ,
Gam ile doldurur ânı çektirir ona cezâ,
Katlanırsa ol cezâyâ ihsan eder mutlaka,
Cefâ çeken âşıkların âhiri cenân olur.

Mansûr gibi câna kıyıp aşk ile berdâr olan,
Bülbül gibi figân edib vuslatı gülzâr olan,
Zâr ile nâre yanıp ciğeri püryan olan,
Hakk yoluna âşık kulun âteşi gülzâr olur.⁵⁴⁴
Gülzârî, her seher vakti zikredilen kelime-i tevhidi, kalp kirini temizlemesi yönünden sabuna, müridin Allah'a olan aşkını artırması yönünden de lokmaya benzetir:

Aşk lokması ye bunu,
Her seherde de bunu,
Kalb kirinin sabunu,
Lâ ilâhe illallâh.⁵⁴⁵

Kelime-i tevhid ile aşk ateşini yakmaya çalışan mürid, mülhime makâmında“Hû” lafzını zikretmeye başlar. Devâm ettiği zikirden tamâmen lezzet alır ve

⁵⁴³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 13.

⁵⁴⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 16.

⁵⁴⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 64.

müridin kalbinde aşk ateşi yanmaya başlar. Dünyevî ve uhrevî mükâfât emelini bir tarafa bırakıp yalnız Allah muhabbetine rağbet eden mürid, bunu kendisi için en büyük nimet olarak görür. Zikrin harâreti ve müridin aşkı sonucunda vuslat olur:

Bab-ı Vahdet'ten kanaanlar aşkı hıl'at ettiler,

Ferdi rif'at, aşk-ı haslet yâre vuslat oldu Hû.⁵⁴⁶

Soyut bir kavram olan aşkı tanımlamak zor olduğu için çoğu zaman şairler aşkı anlatmak için benzetme yoluna gitmişlerdir. Gülzârî de aşka düşen müridi bülbüle benzetmiştir. Aşkı olmayanın irfanı olmaz. İrfanı arzulayan müridin aşka tutulması ve gece gündüz yârini arzulayan bülbül misali dost bahçesinde ötmesi gerekir:

Aşka râm ol dedim asla nushu işitmedin,

İrfana çalış dediysem de sözümü hiç tutmadın.

Leyl ü nehâr derdi yâre ahi efgan etmedin,

İsteyip aşk ile yâri bülbül misali ötmedin.⁵⁴⁷

Âşık, aşk şarabını dost (mürşid, Hz. Peygamber, Allah) elinden içip kanmak ister. Şairin intisap ettiği tarikatın Uşşâkîlik olması bazı beyitlerde tevriye örneklerinin teşekkülüne vesile olmuştur:

Doldurup kadehi pay eyle bâri,

Aşkın şarabından gönder ey sâki,

Nuş edip aşkından olak Uşşâkî,

Yâr yoluna kurban canımız bizim.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 61.

⁵⁴⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 42.

⁵⁴⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 55.

Gülzârî'ye göre tasavvuf, İslam'ın aşkla yaşanmış hâlidir. Kendisini aşkın kaynağı olan bir çeşmeye benzeten mutasavvıf şâirimiz, aşk şarabını içmek isteyenlerin tasavvuf yoluna gelmesi gerektiğini söyler:

Tarîk-i müstakîm imiş,

Meğer Hakk'ın doğru yolu,

Akıttım çeşme-i aşkı,

Eğer içip kanarsan gel.⁵⁴⁹

Sonuç olarak, âşığa sevgili için canını feda ettiren aşk, beraberinde gönle gamı da getirir. Ancak bu gam ateşi ile yanan yürekten âşık, asla şikayet etmez. Çünkü aşktan dolayı gönülde meydana gelen yaraların merhemi, yine aşktır. Âşık iki dünyanın lezzetlerinden de zevk alamaz; çünkü bunların zevki Allah'a kavuşmaktan daha lezzetli olamaz. Bundan dolayı mürid, iyilikleri işlemeye karşı aşk hâlinde istiyâk duyar ve kalbini bayağı şeylerle meşgul etmez. Çünkü gönül, Hakk'ın nazar ve tecellisi için îmâr edilmesi gerekli olan bir yerdir.

Gülzârî ve birçok sufi, benzetmeler yoluyla aşkı tanımlamaya çalışmışlardır. Ancak soyut bir kavram ve ruhu ilgilendiren bir konu olmasından dolayı tam olarak tanımlanamamıştır. Dolayısıyla aşk ve muhabbetin kaynağı Hakk'tır. Ruhta bulunan bu yeti, aslında Allah'a âşık olmak içindir. Ancak insanoğlu bunu farklı alanlara yöneltebilmektedir. Bu noktada kâmil ü mükemmil şeyh, müridi tüm sevgilerden uzaklaştırıp Allah aşkına gark eyleyen aşkın kaynağıdır. Hakîkî aşkı yani Allah aşkını bulan kişi, varoluş gerçeğine uygun hareket edecek, kendisinde istikamet gerçekleşecek, ibadeti yalnızca Hakk için olacaktır.

4.2. Atvar-ı Seb'a'ya Göre Sâlikten Giderilmesi İstenen Kötü Sıfatlar

Dünyâ meşgalesi, şeytanın hileleri, nefsin hevâ ve isteklerine rağmen kişinin mânevî âlemdeki ilerlemesi, insanı diğer varlıklardan ayıran ve onu üstün kılan bir unsurdur. Tasavvuf, insânı mânevî hastalıklardan kurtarıp Allah'a ulaştırmayı gâye edinmiştir. Nefs-i emmâreden başlayıp nefs-i kâmilede sona eren seyr ü sülûk yolculuğunda dervişe yakışan, tüm mânevî hastalıklardan arınıp insân-ı kâmil olma yolunda elinden gelen gayreti göstermesidir.

⁵⁴⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 47.

Bu bölümde Gülzârî'nin atvar-ı seb'a ile Seyr ü Sülûk'e devam eden ve kâmil insan olma yolunda ilerleyen dervişten giderilmesini şart koştuğu sıfatları ele alacağız. Kendisini herkesten büyük gören bir insanın, bir mürşidin rehberliğini kabul etmesi zor olacağı için süluk yoluna adım atan dervişin ilk gidermesi gereken sıfat kibirdir.

4.2.1. Kibir

Arapça bir kelime olan kibr, sözlükte büyüklenme anlamına gelir.⁵⁵⁰ Kibirli insan, diğer insanlardan kendini büyük görür ve başkalarını küçümser. “Büyüklük benim hırkamdır. Onu kendimden başkası için kabul etmem.”⁵⁵¹ Hadis-i kutsisine göre büyüklük, Allâh'a mahsustur. Bu nedenle tasavvufî açıdan büyüklenme, asla dervişin sıfatı olamaz. Gülzârî'nin şiirleri içerisinde yalnız bir dörtlükte geçen kibir kavramı, İblis'in kibrine telmih yapılarak anlatılmaktadır. Allah, meleklerle, Âdem'e secde edin dediğinde İblis hariç tüm melekler hemen secde etmiştir.⁵⁵² Âdem'in balçıktan yaratıldığını ve kendisinin daha üstün olduğunu söyleyen İblis, kibriden dolayı secde etmemiş ve Allah'a karşı gelmiştir:

Balçıktan halk etti Âdem'i Mevlâ,
Meleklerle emretti gel secde eyle,
Tuttular emrini melâik cümle,
İblis'e kibr ile sûzân erişdi.⁵⁵³

Şeytan, hatayı kendisine değil, insana yüklediği için Allah'a karşı gelmiş ve kaybetmiştir. Bu nedenle insan düşmanını iyi tanımalı, şeytan ve nefsin peşine düşerek kibirlenmemelidir. Çünkü ecelin ne zaman geleceği belli değildir. Kibir, kulun tevbe etmesine engel olur:

Şeytan ile nefs-i emmâre artırır gururunu,
Hazır ol kim ecel gelir sana tevbe etmeden.

⁵⁵⁰ Devellioğlu, age, s. 519.

⁵⁵¹ İbrahim Canan, age, C. 14, s. 400.

⁵⁵² Kehf, 18/50.

⁵⁵³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 68.

“Kim Allah’ı bırakır da şeytani dost edinirse, hiç şüphesiz o apaçık bir hüsrana düşmüştür”⁵⁵⁴ âyeti insanoğlunun önüne konan açık bir seçenektir. İnsan hür iradesiyle, ya Allah’ın dostluğunu seçer ve ahiret mutluluğuna kavuşur; ya da İblis’in dostluğu ve nefsinin heva ve arzularının peşinde sürüklenip, tevbe etmeye fırsat bulamadan ahirete göç eder. Sonuçlarına katlanmak kaydıyla dileyen dilediğini dost seçmekte özgür bırakılmıştır. Ancak Allah’a vuslat etmek isteyen mürit, nefis ve şeytana muhalefet etmeli, kendi özgür iradesiyle gurur ve kibirden uzak durmalı, cehaletinin bilincine varmalı ve hesap gününü aklından hiç çıkarmamalıdır.

4.2.2. Yalancılık

Fert olarak sâlikin kaçınması gereken noktalardan biri de yalandır. Tasavvufta sıdk önemlidir ve yalana mübtelâ olan sâlikin, manen yol alamayacağı belirtilir. Yalanan imana aykırılığı, “Yalanla iman bir arada olmaz” atasözüyle de açık seçik vurgulanır.⁵⁵⁵ Gülzârî de, ticaretle ve toplumsal ilişkilerinde yalan söyleyip insanları aldatanların kâmil îman bulmayacağını, yalan ve imanın bir arada bulunmayacağını dile getirir:

Ucuz alıp pahalıca satanlar,
Bir sözün yanına beşin katanlar,
Dervişan kullara hem taş atanlar,
Asla kâmil îman bulmaz efendim.⁵⁵⁶

Gülzârî, yalancılığın, ferdî, dînî ve sosyal yönlerine de temas eder. Yalancılık ferdi anlamda kişiyi günahkâr eder, dinin ahkamına aykırıdır ve istenmeyen bir davranıştır. Sosyal anlamda ise yalan söyleyen kişi kendisine ve topluma yabancılaşır. Bu da kişinin toplum içerisinde sağlıklı ilişkiler kuramamasını beraberinde getirir. Bu nedenle mürid dikkatli davranmalı, kimsenin ardından laf etmemelidir:

⁵⁵⁴ Nisa, 4/119.

⁵⁵⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 708.

⁵⁵⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 79.

Kimsenin günâhın alma kendini zindana salma,

Ey **Hüsnî**'yâ yüze söyle hiç gaybete söyleme laf.⁵⁵⁷

Netice itibariyle, insan sosyal bir varlıktır. Bu konumuyla, içinde bulunduğu çevreyi etkiler ve ondan etkilenir. Beşerî ilişkiler ise güven temeli üzerine oturmaktadır. Bu noktada yalan, insanların sağlıklı ilişkiler kurabilmesinin önünde bir engeldir. Bu nedenle sâlik, yalancılık sıfatından temizlenmeli ve güzel vasıflar kazanmalıdır.

4.2.3. Kîl u kâl

Kîl u Kâl, kelime olarak dedikodu anlamına gelmektedir. Dedikodu, dinen hoş karşılanmadığı gibi sâliki yar yolundan ve vuslat arzusundan uzaklaştırdığı için sâlikin kaçınması gereken kötü sıfatlardan biridir. Gülzârî'ye göre vuslat etmek isteyen için kâli/sözü terk edip gece gündüz maksudu için gönülden Rahman'a yönelmesi gerekir:

Kîl u kâl'a aldanuben yar yolundan kalma sakın,

Leyl-u nehâr çağıruben maksûd u a'lâda Hû.⁵⁵⁸

Gülzârî'ye göre Kîl u kâl (dedikodu) den geçmeyince gönlün zikre adepte olması çok zor görülmektedir. Sâlik, dedikoduya bakmamalı, tarikat erkanına sahip çıkmalı ve dedikodulara aldırmandan zikrine devam etmelidir:

Kîl u kâla bakma, erkânı tarikten çıkma,

Mest ol zikirden hiç korkma desinler bu **Hüsnî** rakkas.⁵⁵⁹

Sâlik, kîl u Kâlden Allah'a sığınmalı ve O'ndan yardım dilemelidir:

Âsân gönder Azrail'i,

Al gönlümden kîl u kâli,

Sana ma'lûm kulun hâli,

⁵⁵⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 33.

⁵⁵⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 62.

⁵⁵⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 27.

İman ile gönder bizi.⁵⁶⁰

Sonuç olarak, sosyal âhlak kapsamında değerlendirilebilecek olan dedikodu bireyin sosyal ahlâkta kaçınması gereken hususlar arasındadır. Kişinin, bırakın fiiliyata geçmeyi, zihninde bile birinin dedikodusunu yapma düşüncesi bulunmamalıdır. Kîl u kâle aldanan ve insanların dedikodusunu yapan sâlikin, sülûk yolunda ilerlemesi zordur. Bu nedenle kîl u kâle düşen sâlik Allah'a yönelmeli ve bu kötü sıfattan temizlenmek için dua etmelidir.

4.2.4. Harâm

Helâl olmayan, Allah'ın izin vermediği men ettiği şeyler, İslâmiyette nehyedilen şeyler ve ameller olarak sözlükte tanımlanan harâm, helâlin zıddı olan şeylerin tümüdür. Gülzârî'ye göre kişi harâm yemekten ve işlemekten kaçınmalıdır. Çünkü harâm işleyen kullar bunun karşılığını daha kötü öderler:

Her dâim kendini sakın zem ile me'âsîden,

Ekîl etme haramı kardaş âkıbet diyeler kûs.⁵⁶¹

Allah, insan için dünyada bazı şeyleri helâl, bazılarını da haram kılmıştır. Dünya lezzetlerinden haram yoldan faydalanma, ahlâk-ı zemîme arasındadır. İnsan helal yerine haramı tercih ettiğinde günah işler ve günahkâr olur. Sâlik için dünyanın süsü ve cahillerle dost olmak haramdır. Çünkü Allah katında dünyanın bir değeri yoktur. Şair için günahına tevbe etmeden, haramlara meylederek yaşamak âşığın şanına yakışmaz:

Nadânımı kendine dost etme zînet-i dünyâ haram,

Arayan bulur erinde murâdını lacî-ram.

Dünyâyı tamir eyleme Hakk yanında pul gerek,

Hakk yoluna âşık isen âşığa bir şan gerek.⁵⁶²

⁵⁶⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 88.

⁵⁶¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 28.

⁵⁶² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 76.

Kul ihlâslı olmalıdır. Mutasavvıf şairimize göre haramlardan kaçınmak ve helâli tercih etmek ihlâstır. Söz söyleyenin ihlâsına bakılmalıdır. İhlâs sahibi olmayan, haram ve helâle dikkat etmeyen âlimlerin sözlerine sâlik itibar etmemelidir. Haram ve helâli bilmeyen günahkârların sözü ve fiili övgüye lâayık değildir, bu yüzden şairin şiirleri, sâlik için bir uyarıdan başka bir şey değildir:

İnce ince sorar kaba sofular,

Yoldan çıkarıyorlar yarım fakılar,

Kitap koltuğunda bahane arar,

Haramı helâli bilmez efendim.⁵⁶³

İnsan fitratı gereği günaha meyillidir. Bu yüzden gönül bir an bile Allah'a ibadetin huzurunu bulamazken, gafletle ömrünü devam ettirir; ölümü aklına bile getirmez ve dünya malına sahip olmak için tüm gücüyle çalışır. Kul helâl kazanmaya gayret etmelidir. Çünkü kazandığı mallar, ebedî kendisinin olmayacak, mirasçılara kalacaktır ve kazandığının tümünden hesaba çekilecektir:

Gafil insan gafil gafil gezerken,

Elbet ecel gelip ölecek bir gün.

Haram helâl kazandığın mallar,

Mirasçılar gelip bölecek bir gün.⁵⁶⁴

Günah ve kusur vuslat yolunun engelidir. Sufilere göre, insan, nefisini kötü hâllerden alıkoymazsa, dünyasını da ahiretini de ziyana sokmuş olur. Çünkü kötü hâller, nefsi dinden, imandan ve onu huzura ulaştıracak her yoldan uzaklaştırır. Sâlik, helal kazanmak için çalışmalı ve kazandığı malın hesabını dünyada yapmalı, ahirette hesabın zor olacağını aklından çıkarmamalıdır.

⁵⁶³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 79.

⁵⁶⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 85.

Asla düşünmedin sû-i hâlleri,
Görmedi gözlerin doğru yolları,
Haram helâl kazandığın malları,
Hesabın vermesi zor demedim mi?⁵⁶⁵

Sonuç olarak, haram mal kazanan ve haram lokma ile beslenen vücudun neticeye ulaşması mümkün değildir. Gülzârî'nin işaret ettiği gıda ve maneviyat arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Sâlik, helâl kazanmalı ve haramdan kaçınmalıdır. Haram yiyerek gaflet içerisinde ömrünü devam ettiren kişi ibadetten tat almaz. Gülzârî'ye göre sâlik helâl yemeli, haramlardan kaçınmalı, cahillerle dost olmamalı ve harama dikkat etmeyen âlimlerin sözlerine itibar etmemelidir.

4.2.5. Ayıp Gözetmek

Atvar-ı seb'a zikrine devam eden sâlikten giderilmesi istenen sıfatlardan biri olan hataları bağışlamak, ayıp ve kusurları örtmek; mutmainne nefsin özelliklerinden birisi olup, kulun davranışlarından dolayı Rabb'in huzûrunda hesap vereceğine inanmasıdır. Mutmainne nefis sâhipleri, iyilikleri işlemeye karşı aşk hâlinde iştiyâk duyarlar, başkalarının ayıplarıyla ilgilenmeyip, kalplerini bayağı şeylerle meşgul etmezler. Çünkü gönül, Hakk'ın nazar ve tecellisi için îmarî gerekli olan bir yerdir.⁵⁶⁶

Mutmainne makamından sonra gelen nefis-i marziyye makamına ulaşmış kişi de, güzel ahlâk sâhibi, temkinli, geçmiş kusurlarından dolayı kesin tevbe ve istiğfâr eden, gördüğü her ayıbı örtecek kadar settâr ism-i şerîfinin sırrına mazhar olmuş, mü'mine karşı hüsn-i zan sâhibi ve her canlıya karşı şefkat ve merhametle muâmele eden bir Allah dostudur.⁵⁶⁷ Gülzârî de günahsız kul olmayacağını ancak Allah'ın tevbe edenlerin günahlarını affedeceğini belirtir:

Kimse noksanını bilmez,
Mevlâ'm kusurlara kalmaz,

⁵⁶⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 87.

⁵⁶⁶ Şahver Çelikoğlu, *Nefs Tezkiyesi*, Marifet Yay., İstanbul 2001, ss. 83-84.

⁵⁶⁷ Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, Petek Yay., İstanbul 1984, s. 55.

Asla günâhsız kul olmaz,

Pek çoktur isyânımız.⁵⁶⁸

Allah, çok affedicidir. Yaptığı hatalardan pişman olup tövbe edenlerin tövbesini kabul eder, feyiz ve lütfuyla ayıpları örter. Günahını itiraf edeni Settâr ismiyle hidayete erdirir:

İşledik gerçi hatayı nefs ü şeytana uyup,

Sen ayıplar örtücüsün ey bizim Settâr'ımız.⁵⁶⁹

Kişi başkalarının kusurları ile uğraşmak yerine, kendi kusurlarını görmeli ve münacatını da yalnızca Allah'a yapmalıdır. Allah settâr ismi ile günahları affeder ve ayıpları örter. Kula düşen görev Allah'ı zikretmek ve O'na sığınmaktır:

Bir günahkâr kulunam,

Kusurumu bilirem,

Her daim yalvarıram,

Lâ ilâhe illallâh.⁵⁷⁰

Sonuç olarak, Allah kişinin hatalarını ve ayıplarını örtmezse, kişiye kimseden fayda yoktur. Her ne kadar nefs ve şeytana uyup hatalar yapmışa da kusurunu itiraf eden kişi, Allah'ın lütfuna erer. Hüsn-i Gülzârî'ye göre Allah kusurları affedecek merhamete sahip olduğundan günah hastası için bir lütfu devadır. Şairimiz kendi kusurlarını ön plana çıkarmış, adeta başkasının kusur ve hatalarını görmemektedir.

⁵⁶⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 72.

⁵⁶⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 22.

⁵⁷⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 64.

4.2.6. Gönül Yıkmak

Gönül kavramı; dil, kalp, meyil anlamlarına gelmektedir. Gönül üç kısımdır. Biri yalnız dünya ile meşgul olur, diğeri yalnız ahiret işleriyle meşguldür. Üçüncüsü ise Allah Te'âlâ'nın muhabbetiyle dolmuştur. O yalnız Allah ile meşguldür.⁵⁷¹ Gönül kavramını, Gülzârî'nin şiirlerinde çokça kullanması, bu kavrama verdiği önemin bir tezahürüdür.

Gönül yıkmak, sözlükte gönlü kırmak anlamındadır⁵⁷² ve sâlikte asla bulunmaması gereken sıfatlardandır. Fâni dünyâda gönüllere Hakk'tan gayrısı nakşolunmamalıdır. Sevgilinin gönülleri hoş eden güzelliğinin parlaklığı karşısında kalplerdeki bu yanma ve göz yaşı çok değerlidir. Gönül ancak ve ancak Allah ile mutlu olur:

Gönülleri hoş eden,
Gözlerimi yaş eden,
Cümle halkı ışıtan,
Nurdur Allah'ım benim.⁵⁷³

Gülzârî'ye göre müşidler, hasta gönüllerin şifa kaynağıdır ve onun lütfunun feyzî ile gönüller şenlenir. Gönül mimarı olan müşidler, gönül yıkmaz aksine gönül yaparlar. Bu yönüyle Gülzârî müşidi mimâra benzetir:

Bu **Hüsnî**'yi irşâd eden,
Vîran gönlün âbât eden,
Hulus'ü Hakk'ı zat,
Müşidimiz mimârımız.⁵⁷⁴

⁵⁷¹ Safer Baba, *İstılâhât-ı Sofîyye fî Vatan-ı Asliye Tasavvuf Terimleri*, Heten Keten Yay., İstanbul 1998, s. 82.

⁵⁷² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s. 231.

⁵⁷³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 80.

Lokman, hikmetin ve hekimliğin ustası olarak bilinir ve adı, *Gülzârî Divan*'ında da bu yönüyle zikredilmektedir. Gülzârî, sanki Lokman gibidir, can bahşeden sözleri nice gönül hastasını iyileştirmiştir:

Gönülde var ise yâre,
Bulunmaz akl ile çâre,
Lokman olmuşam her derde,
Eğer derman ararsan gel.⁵⁷⁵

Mü'minin gönlü Allah'ın evi olan Kâbe'ye benzetilmiştir. Bu yönüyle gönül, Kâbe'den bile mukaddes görülmüştür. Mü'minin gönlünü yıkan Kâbe'yi yıkmış sayılır. Zira bu gönlün mimarı yüce Allah'tır. Gülzârî'nin ifadesiyle gönül Kâbe'sini aşkın mimarı, tavaf için yaptırmıştır:

Taşı toprak tavafından,
Âşıklar bulmadı fayda,
Gönül beyt-i rahman oldu,
Haccı umre edersen gel.⁵⁷⁶

Netice itibariyle, tasavvufta gönül büyük bir öneme sahiptir; ilahî feyzlerin tecelligahı, Allah'ın nazargahı, tevhidin ve irfanın kaynağıdır. Gülzârî'nin kapısı, gönül için sığınacak bir kapıdır. Bu kapıdan giren kimsenin gönlü huzur bulur. Hasta gönüllerin mimarı olan müşidler, gönül hastalıklarına şifa olurlar. Bu nedenle gönül yıkmak irfan için çalışan, müşidini örnek alan sâlikin bir sıfatı olamaz. Sâlik gönüllere huzur vermelidir.

⁵⁷⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 72.

⁵⁷⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 47.

⁵⁷⁶ Aynı şiir.

5. DİN ve İBADETE DAİR MEFHURLAR

Bu kısımda, din ve ibadetle alakalı, insan hayatının birer parçası hâlinde olan kavramları ele alıp, Gülzârî'nin onlara ne anlam yüklediğini görmeye çalışacağız.

5.1. Küfür, imân

Sözlükte örtmek ve gizlemek⁵⁷⁷ anlamına gelen küfr, imanın üzerinin örtülmesini ifade etmektedir. Tasavvuf literatüründe ise, salığın fenâyâ ermesini ifade eder.⁵⁷⁸ Gülzârî'nin şiirlerinin çoğunda imân, küfür mefhumuyla birlikte bir tezat olarak ele alınır. Her şey zıttıyla tanınır ve zıttıyla değer kazanır. Allah'a imân eden kullar münâcâtta bulunurlar; ancak münkirler küfür ve imânın ne olduğunu bilmezler:

Ey **Hüsnî**'yâ eyle münâcâtı bildin ki sultânını,

Münkirân bilmedi zâten küfr ile imân nedir?⁵⁷⁹

Gülzârî'nin imân telakkisinde, Allah'ın birliğine ve Hz. Peygamber'in resullüğüne inanmak esastır. Allah'a imân edip Hakk'ı bulan kullar irfân ile dopdoludur. İrfâna sahip kullara Hz. Peygamber ümmetim der. Bunu inkâr edenler en büyük cahillerdir:

Ehl-i Hak'lar Hakk'ı bulmuş sa'y ederler her zaman,

Dopdolu irfân ile çün ziya verir imân,

Ümmetim der onlara hem serveri şâh-ı cihân,

Ümmetin inkâr eyliyen gibi ol lâin nâdâne yok.⁵⁸⁰

Hak âşıklarının kıymetini bilmeyip onları çekiştiren, imân sahiplerine düşmanlık eden cahillere cevap vermeye bile gerek yoktur:

⁵⁷⁷ Devellioğlu, age, s. 533.

⁵⁷⁸ Cebecioğlu, age, s. 387.

⁵⁷⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 20.

⁵⁸⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 38.

Kadrini Uşşâkî Hakk'ın bilmeyip ta'n eyliyen,
Ehl-i imâna 'adâvet eyliyen nadana söyleme laf.⁵⁸¹

Allah'a âşık, vahdet sırrına ermiş kullar, dünya ve ukbâyı istemezler. Çünkü yakîn imân sahibidirler:

Dünya ve ukbâyı terk eyledim istemem,
Mevlâm hidayet eylesin dînenâ imânenâ.⁵⁸²

Küfür ehli, daima dünyayı ister ve İslâm'da küfür alameti sayılan zünnâr kuşağını bellerine bağlayarak rahatlarlar. Allah'a âşık kullar ise yalnızca Allah ile olmayı dilerler. Allah âşkıyla huzur bulurlar:

Ehl-i küfr safa bulur ziynet-i dünya ile,
Bağlanır beline dâim zünnâr ile eyler ferah,
Mü'min-i kâmil olanlar çağırır Mevlâ'sına,
Bu **Hüsnî** âşıklarından aşk ile eyler ferah.⁵⁸³

Yaşadığı dönemin Müslüman geçinen insanlarından şikâyet eden Gülzârî, bu insanların şeytana uyduklarını, azgın olduklarını, farz ve sünneti terk ederek Allah'a âsî olduklarını ve Allah'tan korkmadıklarını dile getirir. Bu sıfatlara sahip kulların imânlarının olmadığını söyler:

Zamâne ihvânı azgın ahd ile peymânı yok,
Cümlesi şeytana uymuş sebkati devamı yok,
Terk edüp farzı, sünneti âsî olmuşlar Hakk'a,
Hiç hazer kılmaz Mevlâ'dan dîni yok, imânı yok.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 34.

⁵⁸² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 3.

⁵⁸³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 13.

⁵⁸⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 38.

5.2. Mü'min, Müslüman

Mü'min, Hakk aşkına yanan kişidir. Âşıkların Allah katında değeri vardır. Cânânını arayan mü'min kulları küçük görenler, dünya ve ahirette istediklerine kavuşamazlar:

Mü'min olan Hakk'ın aşkına yanar,

Âşıklar daima cânânın arar,

Mü'min kullarını kim sani' sanar,

Dünyada, ukbada onmaz efendim.⁵⁸⁵

Kelime-i tevhit, Allâh kelimidir ve kalbin imanını ziyâde eder. İnananlar, kalpleri günahla kaplı bile olsa, Allâh'ın fazlından, mağfiretinden asla ümitlerini kesmezler. Çünkü Allah, canların cânânıdır ve mü'min kullarına Kur'an'ı gönderendir:

Bu canların canânı,

Gönderen hem Kur'an'ı,

Mü'minlerin îmanı,

Lâ ilâhe illallâh.⁵⁸⁶

Sülûk ehli, yolculuğu sırasında bazen nâz bazen de niyâz eder. Gülzârî, Hz. Peygamber hürmetine Allah'tan kendisinin affını ister. Allah'ın tüm mü'minlere ihsanda bulunması için dua ederken, Cemâlullah için de nâz eder:

Ol Habîb'in hürmetine el-amân el-amân,

Bu **Hüsnî**'yi affedip eyle ihsan el amân.

Mü'min olan kullarına eyle ihsan el amân,

Lütf-u ihsan eyleyub arzu cemâlin kıl bana.⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 79.

⁵⁸⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 64.

Dünya mü'minlerin zindanıdır. Onlar burada mutlu olamazlar. Müşrikler, azgınlık ve küfür ile huzur bulmaya çalışırlar. Ancak aşk ile birlik sırrına eren kişi, küfür ve imânın kâr ve zararından uzaktır. Aşk yolu Allah yoludur. Hak âşığı sadece dildâr ile huzuru bulur:

Ehl-i mü'min olanlara Mevlâ'sı verir ceza,
Ehl-i müşrik tuğyânla şirk ile eyler ferah,
Sim ü zerre mâil olmaz ekseri Hak âşığı,
Neylesin ağyârı ol dildâr ile eyler ferah.⁵⁸⁸

Hâkk esmâsının sırrı ancak mü'min kullara verilir. Mü'min kullar tüm isteklerini yalnızca Allah'tan isterler ve Allah, mü'min kulunun isteklerini verir:

Hakk esmâsı hak üzere kuruldu,
Ânın sırrı mü'minlere verildi,
Cümle dert sâhibi Hakk'a sarıldı,
Dertlilere dermân veren Mevlâ'dır.⁵⁸⁹

Mahşer gününde cehennem ateşinden kurtulacak olan yalnızca mü'minlerdir. Gülzârî, günahların tartıldığı mahşer gününde, mü'minler kurtulduğunda beni cehenneme salma diye niyâzda bulunur:

Ol rûz-i mahşer olunca,
Günâhımız tartılınca,
Cümle mü'min kurtulunca,
Salma nâra yolum benim.⁵⁹⁰

⁵⁸⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 2.

⁵⁸⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 13.

⁵⁸⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 18.

⁵⁹⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 50.

Mü'min, ezelde Hakk'a verdiği sözü unutmayan, sevdiğine canını veren kişidir. Allah'ın cemâlini seyreyleyen mü'min kullar, gerekirse dost yoluna tüm varlığını verebilirler:

Mü'min olan ikrarında duruyor,
Gönül mahbûbuna cânın veriyor,
Seyreden cemâle bir dem sürüyor,
Dost yoluna verdik varımız bizim.⁵⁹¹

İslam ordusunun askerleri mü'minlerden oluşur. Bu saf saf olmuş mü'min ordusunun en önünde yeşil sancağı ile Hz. Peygamber yer alır:

Saf saf olmuş gelir mü'min askeri,
Rasûlullâh önlerinde rehberi,
Şefa'at kânisi Hakk'ın serveri,
Bir yeşil sancaklı sultan görünür.⁵⁹²

Mü'minler, asla Allah'tan ümit kesmezler. Günâh işlediklerinde pişman olur, tevbe ederler. Bu, Allah'ın mü'min kullarına bir ihsânıdır. Allah'ın günâhkar ümmete bir diğer ihsânı da Hz. Peygamber'dir:

Mü'minin kimisi işledi günâh,
Akıbet sonunda oldu tevbegâh,
Eylemiş ihsân ol pâdişâh,
Günahkâr ümmete sultân erişdi.⁵⁹³

⁵⁹¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 55.

⁵⁹² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 17.

⁵⁹³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 68.

Dünyada isyan edenlerin cezâsı ahirette verilir. İsyân edip cehenneme giden kullar, mü'minler için utanılacak bir şeydir. Hakk'ı tasdik etmek ile Müslüman olunur; ama mü'min olunmaz. Kul ahirette derdine derman için şefa'at etme yetkisine sahip olan Hz. Peygamber'e varmalıdır:

Ey gönül sabredip eyleme isyân,
Akıbet cezası nâr demedim mi?
Halk içinde cehenneme giderken,
O da mü'minlere ar demedim mi?

Hakk'ı tasdik ile mü'min olaman,
Pühân olup tenhâlarda kalaman,
Hiç kimseden derde dermân bulaman,
Şefa'at kânına var demedim mi?⁵⁹⁴

5.3. Kâfir

Kâfir de Müslüman da Hz. Peygamber'in nurundan yaratılmıştır. Hakiki Müslüman, Hz. Muhammed'e aşk derecesinde bağlı olandır. Gülzârî, Allah'ın kendisini küfür ehlinden değil im'an ehlinden etmesi için niyâzda bulunur:

Andan oldu nice can,
Nice kâfir Müslüman,
Kıl bizi ehl-i iman,
Muhammed'in aşkına.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 87.

⁵⁹⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 86.

5.4. Münkir, Âsi

İman eden mü'minin zıddı kâfir ve münkirdir. Esmâü'l-Hüsnâ'nın kıymetini cahil ve münkir olanlar bilemezler:

Tâ ezelden münkir oldu ânı inkâr eyleyen,

Nâdan ne bilir kadrini Esmâü'l-Hüsnâ nedir?

Münkir olanlar, âleme rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamberin hâlini ve kıymetini de anlayamazlar:

Halk eyledi ânı Mevlâ âleme rahmet için,

Ne bilsin münkirân hâlini ol ulu sultân nedir?

Sözlükte emre boyun eğmeyen, karşı gelen, çok isyancı⁵⁹⁶ anlamlarına gelen âsi, Gülzârî'nin şiirlerinde kendisi için kullandığı bir sıfattır. Günahkar kalpler, gizli ve açık isyandan dolayı tevbe etmelidirler:

Böyle bir edna kulunam yüzüm kara ağlaram,

Ben garibem âsi mücrîm rahmetten etme Cüdâ,

Senden edna bir kul yok Mevlâ'nın ey **Hüsnî**'yâ,

Gece gündüz kapusunda eyle gel dâim nidâ.⁵⁹⁷

İsyân yükünü yüklenen gönüller, Resulullah'ın şefaatinde himmet beklerler:

Ola şefî' asilere ol şefî'-ül müznibîn,

Erişsin imdâdımıza hem rasûl-ü kân-i vefâ.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ Devellioğlu, age, s. 43.

⁵⁹⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 5.

⁵⁹⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 6.

Birlik inancı, insanı isyan ehli olmaktan kurtarır. Kul her ne kadar âsi olsa da ağlayarak Hak kapısına gittiğinde karşılığını alır:

Ağlayu kapına geldik bir takım âsîleriz,
Varlığını ikrâr ettik yok durur inkârımız.⁵⁹⁹

Benim gibi âsi var mı?
Yüzü kara günahkâr mı?
Aceb Mevlâ'm bir kez der mi?
Hüsnî sefil kulum benim.⁶⁰⁰

5.5. Şeytan

İnsanları yoldan çıkararak onların yanlış işler yapmalarına vesile olan, melekken Allah'a karşı olduğu için Allah'ın huzurundan kovulan ruhani varlıktır. A'raf Suresi'nin on birinci ve on yedinci ayetleri arasında anlatıldığı üzere, Allah insanı yarattığında bütün meleklerle insana secde etmelerini emretmiş; şeytan ise kendisinin ateşten, insanın ise topraktan yaratılması dolayısıyla bu emre itaat etmemiştir. Bunun üzerine Allah onu huzurundan kovmuş, şeytan ise Allah'tan insanoğlunu azdırmak ve onun şükürsüz olduğunu kanıtlamak için süre talep etmiştir. Allah da ona bu süreyi vermiş ve onunla birlikte ona uyanları cehenneme yollayacağını söylemiştir. Aynı surenin ilerleyen âyetlerinde Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmalarının sebebinin de şeytan olduğu belirtilmektedir.⁶⁰¹

Kuran-ı Kerim'de ve hadislerde şeytana uymanın insan için felaketlere sebep olacağı defalarca vurgulanmış, insana şeytanın şerrinden Allah'a sığınması tavsiye edilmiştir. Hüsn-i Gülzârî de şeytanın yaptıklarını şiirlerinde anlatmıştır:

⁵⁹⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 22.

⁶⁰⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 50.

⁶⁰¹ Recep Öztürk, *Kur'an Penceresinden İnsan ve Mutluluk Yolları*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2003, ss. 259-263.

Mecnun'a Leyla'nın aşkını verdin,
Şeytanı tart edip dergâhtan sürdün,
Cennet'te Âdem'e daneyi verdin,
Sürdün dergâhından yerde kaldılar.⁶⁰²

Nefs ve şeytan, insanları doğru yoldan ayırmak için çalışmaya devam etmektedir. Gülzârî, doğru yolu bulmak için şeyhinin kapısına geldiğini belirtir:

Nefs ile şeytan beni,
Yolumdan azdırdılar,
Yolum haber almağa,
Şahım kapına geldim.⁶⁰³

Gülzârî, Nefs-i emare ve şeytanın tasallutuna karşılık Allah'a sığınır. Hakk'ın emrini yerine getirmeyip âsi olanlar tıpkı şeytân gibi bu makamdan düşüp dergâhtan reddedileceği için kendisini bu duruma düşürmemesi için Allah'a niyâz eder:

Gel kerem kıl beni şeytan elinde etme esir,
Nefs-i emmareye zebun eyleme beni Hüdâ,
Halime terahhum kılıp dergâhtan ret eyleme,
Daima rahmete muhtaç dergâhında ben gedâ.⁶⁰⁴

Hz. Muhammed'e derin ve samimi bir sevgi besleyen Hüsn-i Gülzârî, Hz. Muhammed'e karşı gelenlerin nefis ve şeytanın safında yer aldıklarını ve Allah'ın zikrini unuttuklarını belirtir:

⁶⁰² Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 71.

⁶⁰³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 78.

⁶⁰⁴ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 5.

Hakk'ın Rasûlü'ne muhâlif etme,
Nefs ile şeytanın sözünü tutma,
Hüdâ'nın zikrini asla unutma,
Gitme cahîme olmasın sebep.⁶⁰⁵

Nefs ve şeytanla mücadele etmek kulun menfa'atinedir. Şeytana uyan gönüller her daim ziyâdadır:

Menfa'at için getirdi cihâna bizi Hüdâ
Nefsi Şeytân'a uyuben biz ziyân etmekteyiz.⁶⁰⁶

Tevhîd zikri, kulu şeytanın vesveselerinden korur. Lâ ilâhe illallâh, câna şifa, îmana bekçidir:

Tevhid şifadır câna,
Hem bekçidir îmana,
Fırsat vermez şeytana,
Lâ ilâhe illallâh.⁶⁰⁷

5.6. Namaz, Oruç

Namaz, İslâm'ın şartlarından ikincisi olup, dinin direği olarak kabul edilir. Bedenle yapılan ibadetlerdendir. Türkçe'de Arapça'daki salât kelimesinin yerine Farsça'dan aldığımız namaz kelimesini kullanıyoruz. Gülzârî, salât ve namaz kelimelerinin her ikisini de kullanır. Namaz ve oruç kelimeleri onun şiirlerinde her zaman aynı yerde, aynı amaçla zikredilir.

Ahirette kişi, işlediği amellerinden hesaba çekilecektir. Bu nedenle kişi, Allah'ın emirlerini tutmalı ve nehyinden de kaçınmalıdır. Namazını kılıp orucunu tutarak ölüme hazırlanmalıdır:

⁶⁰⁵ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 8.

⁶⁰⁶ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 21.

⁶⁰⁷ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 64.

Ey gönül gezme yabanda eyle derdine ilâc,
Ölmeden evvel eyle tedârik ecel yakın gözün aç.
Ol rûz-i cezâda sorarlar cümle a'mâlin senin,
Kıl namazı tut orucu Mevlâ'nın nehyinden kaç.⁶⁰⁸

Kul, Hz. Muhammed'e ümmet eyleyen Allah'a şükür için beş vakit namazını kılıp orucunu tutmalıdır. Bunun yanında sünnetleri de yerine getirerek manevî olarak yükselmelidir:

Beş vakit namazı kılın tutun orucu,
Koymayın sünneti edin urûcu,
Zaîf ümmetlere yardım kılınca,
Öyle bir sultâna ümmet eylemiş.⁶⁰⁹

Oruç, Arapça'da savm kelimesiyle ifade edilir. Gülzârî şiirlerinde oruç ve savm kelimelerinin her ikisini de kullanır.

Emreyledi kullara fermân-ı Hüdâ,
Savm-u salât ile eyledi hitâb,
Yarattı habîbini ol Ganî Mevlâ,
Hakk'tan ümmetini eyledi taleb.⁶¹⁰

5.7. Hac

Hac, İslam'ın beş şartından biridir. Gülzârî, namaz ve oruçta olduğu gibi hac ibadeti için de benzer bir tavır içindedir. Kişi farz ibadetleri mutlaka yerine getirmelidir. İbadetler kulu Allah'a vuslat ettirir:

⁶⁰⁸ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 12.

⁶⁰⁹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 25.

⁶¹⁰ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 8.

Ey gönül Hüdâ ya eyle ibadet,
Bir vesile ile Mevlâ'ya vuslat,
Farz kıldı boynuna hac ile zekat,
Sana emreyledi ol Ganî Çalab.⁶¹¹

Gülzârî, 1948 yılında İstanbul'dan gemiye binerek zorlu bir yolculukla hacca gitmiş ve hac görevini yerine getirmiştir. Kâbe'nin örtüsü değiştirilirken bir parça da Hüsn-i Gülzârî'ye verilmiştir. Bu emaneti çerçeve yaptırarak dönüşünde köyünün yeni yapılan camisine hediye etmiştir. Bu emanet şimdi Gülzârî'nin tadilat yapılmış odasındadır.⁶¹²

Kalp, Kâbe gibidir. İnsan, Allah'ın kudret eliyle yapılmış bir Kâbe'dir; tavaf edilse değer. Gülzârî, hac ve umre yapmak isteyen âşıkların, Beyt-i Rahman olan müşdidin gönlüne yönelmelerinin Kabe'yi tavaf etmekten daha faydalı olduğunu dile getirir:

Taşı toprak tavafından,
Âşıklar bulmadı fayda,
Gönül Beyt-i Rahman oldu,
Haccı, umre edersen gel.⁶¹³

⁶¹¹ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 8.

⁶¹² Süleyman Çelikleş ile yapılan röportajdan.

⁶¹³ Hüsn-i Gülzârî, *Dîvân*, Şiir no: 47.

SONUÇ

Hüsn-i Gülzârî, XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın ilk yarısına kadarki sürede yaşamış ve siyasî, sosyal, iktisadî açıdan bir devletin yıkılışına, dönemin savaşlarına ve yeni bir devletin kuruluşuna, bu dönemde yapılan devrimlere tanıklık etmiştir.

Yirminci yüzyılda Türkiye mutasavvıfları, yeni rejim tarafından redd-i mîras edilerek tarîkatlar kapatılmıştır. Tarîkatların kapatılmasından şüphesiz Hüsn-i Gülzârî de etkilenmiştir. Dînî özgürlüklerin kısıtlandığı bu dönemde oluşturulan bir kısım baskı ile hapse atılan Hüsn-i Gülzârî'nin sesi kısılmaya çalışılmıştır. Ama bütün bu baskılara rağmen o, büyük bir ferâgat ve fedâkarlıkla yaşadığı coğrafyanın insanlarını Allah'a giden yolda irşâd etmeye, İslâm'ın ışığını gönüllerde yakmaya devam etmiştir.

Çorum ve yöresinde yetişmiş ve bu coğrafyada medfun birçok mutasavvıf şair bulunmaktadır. Halvetiyye'nin Uşşâkiyye bölümüne bağlı Ruhzâriyye kolunu kurmuş olan Hüsn-i Gülzârî'nin de yetiştirdiği şâir halifeleriyle bölgede etkili olduğu görülmektedir.

Hüsn-i Gülzârî'nin seksen dokuz şiirden oluşan Dîvânı, hem âlim hem mutasavvıf bir şairin kendi birikimleriyle asırların bir araya getirdiği bilgi, görgü ve duyguların çok yönlü olarak ve samimi bir şekilde dile getirildiği bir eserdir. Şiirleri tasavvufî anlam zenginliği ile bilim dünyasına ve yeni nesillere önemli katkılar sağlayacak mahiyettedir.

Hüsn-i Gülzârî, şiiri amaç değil bir araç olarak görmektedir. Bundan dolayı dînî ve tasavvufî hakikatleri manzum bir biçimde muhataplarına aktarmaya gayret etmektedir. Şiirlerini belli bir amaca hizmet için – dini ve tasavvufî gerçekleri aktarmak- oluşturduğundan sanat kaygısı ikinci planda kalmaktadır. Mânâ ve öğreticiliğe verdiği önemden olsa gerek şiir ismini kullanmayıp her bir şiir için divan adını kullanması dikkat çekicidir.

Hüsn-i Gülzârî'ye göre hayata anlam veren şey aşktır. O, şiirlerinde Allah aşkını anlatmıştır. Hakikat yolunda akıl, belli bir noktaya kadar gelir; ama o noktadan sonra yerini aşka bırakmalıdır. Ona göre Allah'a yapılan tüm ibadetler, cennet arzusu ya

da cehennem korkusu gibi düşüncelerin değil, Allah'a muhabbetin ve kulluk suurunun bir neticesi olmalıdır. O, kullukta aşk ile mahfiyete düşmüş ve her daim Allah'a yalvarmıştır.

Dünyayı sevmemeyi, ona bağlanmamayı vurgularken, dünyadan el etek çekip, bir köşede uzlet hayatı yaşamayı da eleştirir. Ona göre insan elbette dünya ve dünyalık ile meşgul olacaktır. Esas olan mâsivânın kişinin kalbinde yer etmemesidir. Kul, halk içerisinde Hak ile olmalı, dünya ve ahiret dengesini kurmalıdır.

Doksan üç yaşında vefat eden Hüsn-i Gülzârî, yaşadığı bölgede oldukça hareketli bir yaşam sürmüştür. O, hayatı boyunca döneminin aksiyon adamı olmuş, duraklama ve gerilemeyi kabullenmemiş, hayatı boyunca insanlara hizmet etmeyi, Hakk'a hizmet bilmiştir.

Hüsn-i Gülzârî, ilmî ve ahlâkî özellikleriyle zamanında saygı görmüş, kendi zamanından sonra da iyilikleri, tasavvufî şiirleri ve üstün ahlâkıyla yâd edilmiştir. Şiirlerini incelediğimiz mutasavvıf şairimiz, ilmî yeterliliği olup birçok eser yazacak bilgi birikimine sahip olmasına rağmen, Divan'ından başka eseri günümüze ulaşmamıştır. Tespitlerimize göre bunun iki nedeni olabilir. 1. Divanından başka eserler de yazmıştır; ancak yaşadığı dönemdeki rejim eserlerine el koymuş ve Divan'ı dışındaki eserlerinin tamamını imhâ etmiştir. 2. Eski alfabenin yasaklanıp yeni alfabeyi kimsenin bilmemesi ve yaşadığı coğrafyanın fizikî sosyal ve ekonomik şartlarının uygun olmamasıdır. Bu iki sebepten dolayı mutasavvıf şairimiz eser yazmak yerine insan yetiştirmeyi tercih etmiştir.

Hüsn-i Gülzârî'nin kanaatimizce en belirgin özelliği irşad için zor zamanlarda göstermiş olduğu say u gayreti, hoşgörüsü, tevazu ve cömertliğidir. Bu özelliklerinden dolayı yaşadığı bölgenin önde gelen ve sözüne itibar edilen kişilerinden olmuştur.

Mutasavvıf şairimiz yaşadığı dönem içerisinde önemli bir şahsiyettir. Tarihimizde, kıymetli eserler yazmış; ancak adı sanı unutulmuş pek çok yazar ve şair vardır. Hüsn-i Gülzârî gibi şair ve yazarların eserlerinin günyüzüne çıkması toplum hafızasının yenilenmesinde önemli bir merhaledir. Anlam dünyasının bir kısmı ile metnini vermeye çalıştığımız bu eser, zenginliklerinin keşfi için yeni araştırma ve incelemeler beklemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. HÜSN-İ GÜLZÂRÎ DÎVÂN'I

KÂFIYETÜ'L-ELİF

(1)

Bismillah ile dîvan yazdım okusun ihvânenâ,
Bir vesîle kılmak için rahmet-i cânênâ.

Kıl şefaât günahkâra âsi ümmetin senin,
Şefaât ma'deni sensin ey ganî sultânenâ.

Kılma mehcür dergâhından lütf u ihsan ide gör,
Beklerim kapunda senin cânênâ cenânenâ.

Sen kerem sahibi daim lütf iden kullarına,
Lütf idüb ben kulundan bakma kıl isyânenâ.

Dest-gir ol şaşmışam ben yolumu Yâ Rabbenâ!
İrişdir imdâdına hem pîrenâ pîrânünâ.

Noksanım çokdurur amma tarîk-ı erkân için,
Mürşid-i kâmilim benim Necatî Sultânenâ.

Nefs-i emmâre çevirdi yolumu salmaz Hakk'a,
Sen kerem kânisin Yâ Rab, afvenâ gufrânenâ.

Bir şikârem pâdişahım eylesen azâd nolur,
Bu Hüsni'yâ kapunda senin kulunâ kurbânenâ.

(2)

Yakma beni nârına yâr aşığı bî-çareyim,
Lütf-i ihsan eyleyub arz-ı cemâlin bana.
Bir günahkâr âsî mücrim hem zaîfem Rabbenâ,
Lütf-i ihsan eyleyub arz-ı cemâlin kıl bana.

Görmek ister nûr-i cemâlin asla yok sabra karar,
Her ne kadar lâyıık olmasam da bu gönül umar.
Sen kerem sahibi cânım bir kez arz etsen ne var,
Lütf-i ihsan eyleyub arzu cemâlin kıl bana.

Ol Habîb'in hürmetine el-amân el-amân,
Bu **Hüsni'**yi affedüb eyle ihsan el amân.
Mü'min olan kullarına eyle ihsan el amân,
Lütf-i ihsan eyleyub arzu cemâlin kıl bana.

(3)

Elhamdülillâh Yâ Rabb halk ettin îmânenâ,
Gönderdin imdâdımıza şahımız Sultânenâ.

Kün emriyle vâr eyledi mahlûkâtı ol Hüdâ,
Yâr eyledi kendisine can ile cânênâ.

Bin bir kere şükür olsun kendini bildirdi Hakk,
Gönderdi Habib'ine hem âyât-ı burhânenâ.

Bir Tarîk-i Hakka girdim bir takım engel ile
İrişsün imdadıma Uşşakî pirânenâ.

Bu nefs-i emmare ile nice olur hâlim benim,
Derdime derman iriştî Necatî Sultânenâ.

Dünya ve ukbâyı terk eyledim istemem,
Mevlâm hidayet eylesin dînenâ imânenâ.

Serseri gezme cihanda ey Hüsni'yâ nâra yan
Aşk ile nâra yanan âşık-ı cânênâ cenânenâ

(4)

Meniden halk ettin beni,
Verdin bana canı teni,
Sensin halk eyleyen beni,
Yalvarıram Mevlâm sana.

Bir nutfedir aslım benim,
Cürm-ü hatadır ef'âlim,
Afv eyle ganî sultanım,
Yalvarıram Mevlâm sana.

Aslım deni' korkum hata,
Benim işim şer mutlaka,
Yarar işim yoktur Hakk'a,
Yalvarıram Mevlâm sana

Günahkârım yüzüm kara,
Garibim kaldım bî-çâre,
Layık değilsem de yâre,
Yalvarıram Mevlâm sana.

İşledim ise oldum pişman,
Ümidim "*lâ taknetû rahmân*",
Bu cânım yoluna kurban,
Yalvarıram Mevlâm sana.

Hüsnî'yem hüsnüne yandı,
Bî-çaren kapına geldi,
Necatî'yi dest-gir kıldı,
Yalvarıram Mevla'm sana.

(5)

Çok rica kıldım Hüdâ'ya olmadı derde deva,
İsm-i Gaffar'ın var iken olur mu böyle reva?
Arz eyledim halimi mağfîret etsin deyu,
Hakk'ın rahmeti ganîdir olur her derde deva.

Başladım şimdi ben zâre mâil oldum ol dil-dâra,
Yürekte onulmaz yara Hakk vere âna şifa,
Hakk Teâlâ kıla rahmet günahkâr kullarına,
Böyle bir rahmeti bol Hakk kuluna cûd u atâ.

Gel kerem kıl beni şeytan elinde etme esir,
Nefs-i emmareye zebun eyleme beni Hüdâ,
Halime terahhum kılıp dergâhtan ret eyleme,
Daima rahmete muhtaç dergâhında ben gedâ.

Böyle bir edna kulunam yüzüm kara ağlaram,
Ben garibem âsi mücrîm rahmetten etme Cüdâ,
Senden edna bir kul yok Mevlâ'nın ey **Hüsnî**'yâ,
Gece gündüz kapusunda eyle gel dâim nidâ.

(6)

Ah ne kılam nazenîn ömrümü verdim hebâ,
Etmedim asla ibadet işledim cürm-ü hata.

Eyledim dünyayı ta'mîr ukbâyı kıldım harâb,
Şaşırttı yolumu benim nefis ü şeytân-ı hevâ.

Azığım yok, silahım yok yalnız kaldım medet,
Ne olur işim benim bu gafletle acaba.

“*Lâ taknetû min rahmetî*” kesmezem ümidimi,
Ne ola halim adleder ise bana ol Bâr'i Hüdâ.

Umarım rahm ide Rabbim isyanım afv eyleye,
Arz ederim hâlimi ol Rabbımız Ulu Şâh'a.

Ola şefi' asilere ol şefi'-ül müznibîn,
Erişsin imdâdımıza hem rasûl-ü kân-i vefâ.

Hüsn-i zan it ey **Hüsnî**'yâ gufrân-ı Mevlâ için,
Çünkü eyler kulunun zannına göre Mevlâ ceza.

KÂFİYETÜ'L-BE

(7)

Âh-ı feryâd ile yandım ciğerim oldu kebab,
Görmedim vech-i dildârı divâne gönlüm harâb.

Dilerim sen padişahım rahm idesin sîneme,
Göster cemâlin şem'ini kalksa aradan hicâb.

Gaflet-i zulmetle doldu gönlümüz ey padişah,
Zerrece kalmaz gider hep doğsa idi âfitab.

Nice demdir âb-ı hasretle kalup iderim âh,
Göster cemâlin şem'ini eyle bize feth-i bâb.

Ciğer püryandır ey sâki gönder peyâm bana,
Şarâb-ı vaslından özge aşığa yoktur şarâb.

Susadım katî yanar yürek çare bulsam derdime,
Aşkıyla yandı ciğerim yüreğim oldu kebab.

Katî gümrah günahkârım arz ederim hâlimi,
Nefs elinden yandı canım lâkin bu derde dolab.

İsyanımı i'tirâf ettim ol Ulu Sultan'ıma,
Geçse isyanımdan n'olur ol Ganî Hakk-ı Çalab.

Eğer adleder ise Hüdâ halimiz bizim n'olur,
Âh edüben ağlar **Hüsnî** etmesin sorgu hesab.

(8)

Emreyledi kullara fermân-ı Hüdâ,
Savm-u salât ile eyledi hitâb,
Yarattı habîbini ol Ganî Mevlâ,
Hakk'tan ümmetini eyledi taleb.

Ey gönül Hüdâ ya eyle ibadet,
Bir vesile ile Mevlâ'ya vuslat,
Farz kıldı boynuna hac ile zekat,
Sana emreyledi ol Ganî Çalab.

Hakk'ın ibadetin etmeyen kula,
Mevlâ'm verir ana bin türlü belâ,
Yalvarıp Hüdâ'ya günahın dile,
Mevlâ'm kulum diye eyleye hitab.

Bu fani cihâna eyleme vefâ,
Nice kullar bunda çektiler cefâ,
Dinle bu sözümü haktır mutlaka,
Bu fâni cihânı gel eyleme taleb.

Hakk'ın Habîb'i ile eyle tevessül,
Anınla erişür Mevlâ'ya her yol,
Tarîk-i Hakka gir Hakk'a teslim ol,
Seni makbûl ede ol Ganî Çalab.

Günâhım çok deyu boşa gam yeme,
İsyânın çok ise ağyara deme,
Ğaffârın ismini dilinden koma,
Mağfîret eylesin ol Ganî Çalab.

Hakk'ın Rasûlü'ne muhâlif etme,
Nefs ile şeytanın sözünü tutma,
Hüdâ'nın zikrini asla unutma,
Gitme cahîme olmasın sebeb.

Bu dünya fânidir, bakidir sanma,
Sehhâredir asla sakın aldanma,
Gelenler n'oldular ölmezem sanma,
Ey **Hüsnî** sende olursun âhir-i turâb.

(9)

Bunca isyân ile halim nola kim oldum garîb,
Afv eyle isyânımı ğufrânın eyle nasîb,
Hâlimi arz eylemişem ben dû cihân sultânına,
Arz-ı hâlîm sunmuşam ol şefa'at kânına.

Ben gibi derdmendin erişsin imdâdına,
Âkibet merhamet edib olsun derdime tabib,
Nola hâlîm bu isyân ile gece gündüz ağlarım,
Âh edip gözyaşım ile yüreğimi dağlarım.

Vesîle etmişem ânı gönlüm ona bağlarım,
Erişsin imdâdına hem şefa'at kâni Habîb,
Çare bu **Hüsnî** garîbe senden erişe meğer,
Gönlünü cezb eyleyup eylesin sana karîb.

KÂFIYETÜ'L-TE
(10)

Ey rahmeti bol padişah,
Bizi zevi'l- irfândan et.
Zebûn etme nefse bizi,
Ol zümre-i merdândan et.

Ol Habîb'in hürmetine,
Ehl-i aşka düşenden et.
Zühhâdi câhilden etme,
Uşşâkî meczûbandan et.

Nûş eyleyen aşk şarâbın,
İstemezler mâsivasın.
Dû cihânda yakma nâra,
Sevinip şadumandan et.

Cennet cehennem bildirme,
Sâilinden yüz döndürme,
Kapından boşça gönderme,
İrfânınla dolandan et.

Doldur gönlüm irfânınla,
İçir aşkın şerâbını,
Doldur gönlümü aşkınla,
Aşkınla mestânından et.

Ey **Hüsnî**'yâ ol kâim,
Hakk'a kulluk eyle dâim,
Zikrini eyle gel mu'tâd,
Zikrinle mestânından et.

KÂFIYETÜ'L-SE
(11)

Ta'n eyleme nâlânımı,
Bana pîrimden mîras.
Fedâ kılmaklık cânımı,
Bana pîrimden mîras.

Her kim ki kurban olur,
Mevlâ'sının yoluna,
Mansûr gibi berdâr olmak,
Bana pîrimden mîras.

Terk etmişem dünyayı,
Ve hem de ukbâyı ,
Ferhat gibi cânâ kıymak,
Bana pîrimden mîras.

Ne bilsin kadrini sûfi,
Yâr ile yâr olanın,
Bûlbûl gibi figân etmek,
Bana pîrimden mîras.

Ne münkir ki inkâr eden,
Vuslât-ı yâri hemân,
Vuslât-ı yâr eylemeklik,
Bana pîrimden mîras.

Gel teslim ol buna **Hüsnî**,
Dost cemâlin göresin,
Dost cemâlin nazar etmek,
Bana pîrimden mîras.

KÂFİYETÜ'L-CİM **(12)**

Ey gönül gezme yabanda eyle derdine ilâc,
Ölmeden evvel eyle tedârik ecel yakın gözün aç.
Ol rûz-i cezâda sorarlar cümle a'mâlin senin,
Kıl namazı tut orucu Mevlâ'nın nehyinden kaç.

Küntü kenzin dedi Mevlâ arayan bulur ânı,
Levlâke levlâk buyurdu yücedir ânın şânı.
Fedâ kıl yoluna ânın malı mülkü hem cânı,
Sevdi halk eyledi Mevlâ re'sine vuruldu tâc.

Derde dermân halkeyledi rahmeten li'l-âlemîn,
Şefâ'at umdular andan enbiyâ-yı mürselîn,
Şefâ'at için halk etti ânı Rabbu'l-Âlemîn,
Bây u gedâ her ne var ise cümlesi ona muhtâc.

İndirdi Cebrâil ona Ganî Mevlâ'dan selâm,
Âyet âyet beyyinâtın cümlesi oldu tamam.
Okudu tefsîr eyledi cümlesini ol imam,
Gösterdi âleme yolu cümleye oldu sirâc.

Mûtû kable ente mûtû sırrına ir ey hümâm,
Ölmeden evvel öl dedi sana ol hayr-ul enâm.
Küllü nefsin zâikatü'l mevt işittin tamam,
Can yerinde dâim iken ey **Hüsnîyâ** gözün aç.

KÂFİYETÜ'L-HA
(13)

Bir cenâna âşık oldum çağırırım her sabah,
Görse bu gönlüm cemâlin bir dem olurdu ferah,
Ehl-i dünya çağırırlar Mevlâ'ya dünya için,
Ehl-i âşık mâsivâyâ bakmayıp Hak ile eyler ferah.

Ehl-i zâhir daimâ ister sükûtu aslâ söylemez kelâm,
Ehl-i âşık daimâ nâlân ile eyler ferah,
Ehl-i Haklar râzı olur her ne gelse Mevlâ'dan,
Ehl-i dünya yiyüb içub zevk ile eyler ferah.

Ehl-i mü'min olanlara Mevlâ'sı verir ceza,
Ehl-i müşrik tuğyânla şirk ile eyler ferah,
Sim ü zerre mâil olmaz ekseri Hak âşığı,
Neylesin ağyârı ol dildâr ile eyler ferah.

Ehl-i küfr safa bulur ziynet-i dünya ile,
Bağlanır beline dâim zünnâr ile eyler ferah,
Mü'min-i kâmil olanlar çağırır Mevlâ'sına,
Bu **Hüsni** âşıklarından aşk ile eyler ferah.

KÂFİYETÜ'L-DE
(14)

Âh bize bildir emrini ilim ile eyle a'yan,
Seni ayn-el yakîn bilib zikredem Mevlâ meded.

Yok iken âlemi Mevlâ sun' ile vâr eyledin,
Başıma hem dû cihânı dâr iden Mevlâ meded.

Kalmışam nâ-çar destimi tut Yâ Rab benim,
Nâr-ı İbrahim'e hoş gülzâr eden Mevlâ meded.

Sen eğer etmezsen imdâd nicolur hâlim benim,
Vaslının sevdası beni mecnûn eden Mevlâ meded.

Aşkın yaktı, vîran etti gönlümün dil şehrinin,
Hasta diller derdine necât veren Mevlâ meded.

Aklıma hıffet getirdim nâmus u âr kalmadı,
Ey benim aklımı alıp dîvâne eden Mevlâ meded.

Yaktı beni hûzn-i hicrin bağrıma kâr eyledi,
Rûz-i şeb bu bendesin zâr iden Mevlâ meded.

Bu **Hüsni** garîbi aşkın mesti bî-hûş eyledi,
Benden evvel âşıkâmı şâdan eden Mevlâ meded.

(15)

Rızâyı bulam dersen,
Hemen tevhîd edin tevhîd.
Maksûda irem dersen,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Hüdâ'ya irem dersen,
Cemâlin görem dersen,
Rızâsın bulayım dersen,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Tevhîd ile irfân ara,
Budur cümle derde çâre,
İrem dersen kirdikâre,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Olam dersen Hakk'a velî,
Tevhîddir irfânın yolu,
İrşâd eder cümle kulu,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Yatar iken, otururken,
Ayak üzre yürür iken,
Can bedende durur iken,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Edin tevhîd âr eylemen,
Yerinizi nâr eylemen,
Mevlâ'yı inkâr eylemen,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Gece gündüz edin tevhîd,
Olma gâfil ki gayret et,
Er görür vuslata tevhîd,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Siler kalbin karasını,
Bulur dertler çâresini,
Verir gönlün cilâsını,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Eğer ister isen vuslat,
Tevhîd eyle gel ğayret,
O nefse verme gel fırsat,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

Ey **Hüsnî'yâ** eyle gayret,
Göçenlerden alıp ibret,
Dâim eyle ah-i firkât,
Hemen tevhîd edin tevhîd.

KÂFIYETÜ'L-RA (16)

Aşk şarabın nûş eyleyen dâima sekrân olur,
Yâr ile ağyâr olanın akli perîşân olur,
Müş tâk-ı dildâr olanlar âh u enîn ettiler,
Vuslat-ı yâr eyleyenler çünkü şâdumân olur.

Koymadı gönlümde benim mâsivâsını Hüdâ,
Âşık olan kullarını vuslattan kılmaz Cüdâ,
Gûş edip bu âlemde işiten Hakk'tan nidâ,
Evvelâ nâre yanarsa ahiri gülzâr olur.

Fakr ile iftihâr idüb hâline şükreyleyen,
Dünyayı harâb kılıb Mevlâ'yı zikreyleyen,
Müsemmâsın arz ederler ismini zikreyleyen,
Dünyada hor olsa da âhirde sultân olur.

Bir kulunu cezbedib kendine çekse Hüdâ,
Ğam ile doldurur ânı çektirir ona cezâ,
Katlanırsa ol cezâyâ ihsan eder mutlaka,
Cefâ çeken âşıkların âhiri cenân olur.

Mansûr gibi câna kıyıp aşk ile berdâr olan,
Bülbül gibi figân edib vuslatı gülzâr olan,
Zâr ile nâre yanıp ciğeri pürryan olan,
Hakk yoluna âşık kulun âteşi gülzâr olur.

Hakk yoluna teslim olub gice gündüz zâr iden,
Her murâdın verir ânın cümle halkı Yaradan,
Zâhiri vîran idüb bîatını ma'mûr iden,
Perdesi kalkar aradan ol seyri cânân olur.

Yan bu nâre ey **Hüsnî'yâ** gezme fâni cihanda,
Arayıp Hakk'ı bulsana var iken fırsat elde,
Nefse fırsat verme lakin var iken çâre elde,
Dünyada sürdüğün safâ, âteş-i suzân olur.

(17)

Sancağı elinde gider yoluna,
Selâm verir hem sağı soluna,
Kurbân olam yanaktaki hâline,
Bir yeşil sancaklı sultân görünür.

Saf saf olmuş gelir mü'min askeri,
Rasûlullâh önlerinde rehberi,
Şefa'at kânisi Hakk'ın serveri,
Bir yeşil sancaklı sultan görünür.

Sağında Bekir ile Osman yürür,
Solunda Ömer'i Yezdân'ı durur,
Ali Ashâb ile salâvat verir,
Bir yeşil sancaklı sultan görünür.

Arz ederim dâim görsem yüzünü,
Ayağı tozuna sürsem yüzümü,
Ağlayı ağlayı yaktım özümü,
Bir yeşil sancaklı sultan görünür.

Yaktı bu gönlümü firâkın yeter,
Bu hasret odunla yanmadan kurtar,
Hüsni'ni hüsnünle yaktığın yeter,
Bir yeşil sancaklı sultan görünür.

(18)

Diyelim Bismillâh alalım destûr,
Cümle ibadetler Mevlâ'ya hastır,
İlâhî fazlından bize de göster,
Cümlelerin maksûdun veren Mevlâ'dır.

İdelim istiğfâr cümle günâha,
Kılalım niyâzı ol Padişâha,
Edelim tevhîdi ol Ulu Şâh'a,
Ol sırrı tevhîdi veren Mevlâ'dır.

İsm-i Celâl'idir dertlere dermân,
Böyle emreylemiş ol Ganî Rahmân,
Hû, ism-i a'zâmdır eylemiş ihsân,
Bunların esrârını veren Mevlâ'dır.

Hakk esmâsı hak üzere kuruldu,
Ânın sırrı mü'minlere verildi,
Cümle dert sâhibi Hakk'a sarıldı,
Dertlilere dermân veren Mevlâ'dır.

Hay esmâsıyla hayat bulalım,
Yalvarıp Hüdâ'ya sırra erelim,
Ölü kalbimizi diri kılalım,
Ölüleri diri kılan Mevlâ'dır.

Kayyûm ismini kavî turalım,
Kalbimizden gıll-ü gîşî atalım,
Gece gündüz dost bağında ötelim,
Bülbüle feryâdı veren Mevlâ'dır.

Kahhâr esmâsından kılalım havfî,
Cümle günâhlardan olalım sâfî,
Bağışlar Hüdâ'mız cümle günâhı,
Günâhları mağfûr iden Mevlâ'dır.

Fettâh esmâsıyla kalpler açılsın,
Herkes uzlet edip nâstan Seçilsin,
Künt-ü kenzin kapıları açılsın,
Rahmet kapılarını açan Mevla'dır.

Vâhid-i Ehad dedim birliğin bildim,
Samed Allâh dedim ihsânın gördüm,
Çok şükür **Hüsnî**'nin maksûdun verdin,
Cümlenin maksûdunu veren Mevlâ'dır.

(19)

Sevdim şâh-ı hûbânı gül müdür rânâ mıdır?
Beni mest bî-hûş iden ol saçî leylâ mıdır?
Yalnız ben değilim ol yâre meyleyleyen,
Cümle âlem çağırırlar ol ulu'l-a'lâ mıdır?

Aceb mi aşkına yansam ol ulu dildârenin,
Âlemin aşkına yandığı maksûd-ı a'lâ mıdır?
Nice bin vasfın eylesem binde birin idemem,
Cümlenin nâra yandığı Râsûl-i bâlâ mıdır?

Aşkına yandılar ânın bir takım bî çâreler,
Estikçe vaslın sabâsı cennet-i a'lâ mıdır?
Bağladı gönlünü yâre bî çâre bu Hüsnî'yâ,
Cümlenin maksûdun veren ol Ganî Mevlâ mıdır?

(20)

Gelin ey ihvân terk edelim bizde ki sevdâ nedir?
Uğraşûben şu fânide bu ulu kavga nedir?

Hâlimi arz eylerim ben dû cihân sultânına,
Bu başımda devrân eden büsbütün sevdâ nedir?

Gece gündüz zâr iderim derdimin dermânı yok,
Bu âh ile efgânıma acaba nektâ nedir?

Çalışıp irfân yoluna harceylesem vârimı,
Bulsam ol cevherin kânını ol dürr-i yektâ nedir?

Tâ ezelden münkir oldu ânı inkâr eyleyen,
Nâdan ne bilir kadrini Esmâü'l-Hüsnâ nedir?

Halk eyledi ânı Mevlâ âleme rahmet için,
Ne bilsin münkirân hâlini ol ulu sultân nedir?

Hakkı, nâ hakkı bilmeyen ol ulu tuğyâneler,
Eylemez Hakk'a münâcât rahmet-i Rahmân nedir?

Emri bilmez, nehyi bilmez ol katî gümrâh imiş,
Görmemiş lezzetin ânın ravza-i cânân nedir?

Ey Hüsnî'yâ eyle münâcâtı bildin ki sultânını,
Münkirân bilmedi zâten küfr ile imân nedir?

KÂFIYETÜ'L-ZE (21)

Andelîbim dost bağında daimâ ötmekteyiz
Rah-i Hakk'a sâlik olup evâmiri tutmaktayız

Taklîdimiz tahkîk eyle ey bizim sultânımız
Pîrimiz Uşşâkî Şâh'ın erkânını etmekteyiz

Bugün geldim ise giderim fâni dünyâdır hemân
Biz misâfirhâneye geldik yükümüz tutmaktayız.

Gerçi isyân eyledikse nefsi şeytana uyub
Gece gündüz zâri giryân tevbeler etmekteyiz

Menfa'at için getirdi cihâna bizi Hüdâ
Nefsi Şeytân'a uyuben biz ziyân etmekteyiz.

Eğer susarsan ey sâlik ne bildin ziyânını
Kantarımız elimizde her zaman tartmaktayız

Şeyh-i Necatî dest-gir oldu sana ey Hüsnî'yâ
Gece gündüz hâlimize çok şükür kılmaktayız.

(22)

Vaslını müyesser eyle ey bizim sultânımız,
Firkâtın oduna yandık çok durur efgânımız.

İşledik gerçi hatayı nefsi şeytana uyup,
Sen ayıplar örtücüsün ey bizim Settâr'ımız.

İşimiz ancak sehvi günâh cürmü hatâ,
Senden olur bana ancak hem bizim Gufrân'ımız.

Ağlayu kapına geldik bir takım âsîleriz,
Varlığını ikrâr ettik yok durur inkârımız.

Biz elest bezmine ahd-i peymân etmişiz,
Bozulur mu ol yâr ile ahd-u peymânımız.

İhtiyâr-ı fakr içinde yola girdik sıdk ile
Dest-gir olsun bizlere Necatî Sultânımız.

Tarîk-ı Uşşâk'a girdik birtakım engel ile
Bizi reh-i Hakk'a salmaz ol nefsi emmâremiz

Lîk bu Hüsni kulum var günâhı çok durur,
Kesmezem ümidimi ben var iken Gaffâr'ımız.

(23)

Tâ ezelden Hakk'a verdik ikrarı,
Dîvâne meşrebiz mestâneleriz.
Hakk'ı bir bilenler etmez inkârı,
Hak yoluna âşık dîvâneleriz.

Elest bezminde sıdk ile bildim,
Ervâh-ı ezelde ikrârım verdim,
Ben bir aciz kulum kapına geldim,
Bir günâhkâr aciz bî-çâreleriz.

Pîrimiz Uşşâkî şeyhim Necatî,
Mevlâ'm nasîb ide âb-ı hayatı,
Nasîb eyle bize fevz-i necâti,
Ettik câm-i mey-i dîvâneleriz.

KÂFIYETÜ'Ş-ŞİN

(24)

Bizi halk eyliyen Hâlık ol ulu yezdân imiş,
Ben bilmezdim şu cihânı karanlık zindân imiş.

Sevme gel aslâ cihânı bu kuru sevdâ nedir?
Her kim ki sevdi cihânı sonunda pişmân imiş.

Görünür gözüne senin türlü ziynetle cihân,
Dost gibi görünür emmâ bir ulu düşmân imiş.

Halk eyledi seni Mevlâ zâtını bilmek için,
Cümlenin rızkını viren ol ulu yezdân imiş.

Yarattı Habîb'ini Hakk, yâr eyledi kendine,
Şefâ'at hıl'atin giyen ol ulu sultân imiş.

Şu cihânda azdurur ki Hakk'ın zâtını bilen,
Her kim ki bilmez Hüdâ'yı ol ulu düşmân imiş.

Bilmez mi ki Yaradan'ı dünyada insân olan,
Hakka'l-yakîn Hakk'ı bilen hakikat insân imiş.

Sıdk ile sâlik olup ara Mevlâ'yı hemân,
İnsanı Hakk yola süren himmet-i pîrân imiş.

Her kim ki tarîka girip aramaz Mevlâ'sını,
Sûret-i insân olsa da sîret-i hayvân imiş.

Her zaman der Hüsni'yâ arayıp Hakk'ı bulam,
Tarîk-i Seyr ü Sülûk'e Necatî Sultân imiş.

(25)

Hamden lillâh olsun Yaradan Hakk'a,
Bizi ol Habîb'e ümmet eylemiş,
Kılalım itâ'at emr-i Hüdâ'ya,
Bizi ol Habîb'e ümmet eylemiş.

Beş vakit namazı kılın tutun orucu,
Koymayın sünneti edin urûcu,
Zaîf ümmetlere yardım kılınca,
Öyle bir sultâna ümmet eylemiş.

Verelim salâvat sıdk-ı cân ile,
Bir olak Cennet'te ol sultân ile,
Âşık ol Habîb'e mâl ü cân ile,
Öyle bir sultâna ümmet eylemiş.

Günahkâr hâlime tevbeler kıldım,
Tutub "lâ taknetû" kapına geldim,
Sevgili Habîb'ini dest-gir eyledim,
Öyle bir sultâna ümmet eylemiş.

Hüsnî'nin gözleri ağlıyor kâni,
Habîb'in hürmeti afv eyle ânı,
Arzeder bu gönlüm Şâh-ı Sultân'ı,
Öyle bir sultâna ümmet eylemiş.

(26)

Yakdı cânım nâra hasret gani sultânım yetiş,
Gece gündüz âhu firkât kâni irfânım yetiş,
Arz ederim gül cemâlin leyl ü nehâr ağlarım,
Yakma vücûdumu nâra cânâ kurbânım yetiş.

Bir nazar kılsam cemale bir ziyan gelmez sana,
Cümle mü'min kulların içinde hem de bana,
Her seher vakti teveccüh eylerem dosttan yana,
Dembedem artar figanım derde dermanım yetiş.

Canı dilden sevdi gönlüm bilmezem ki ne kılam,
Aşk ile âşık olmuşam yoluna kurbân olam,
Yalnız ben değilem ki çağırır cümle âlem,
Ağlatma günahkâr kulun şahı sultanım yetiş.

Nefs elinde esir oldum derdime çâre medet,
Gece gündüz ah ederim yüreğim yâre medet,
Kıl şefaât ümmetine yüzümüz kara medet,
Günahkâr ümmetin senin şefaât kanım yetiş.

Derdime bir çâre kılsan şadan etsen gönlümü,
Canım sana kurban ettim evlâd ü iyâlimi,
Vuslatı yar eylesem ben istemem ağyarini,
İstemem dünya ve ukbayı cana cenanım yetiş.

Ağlaram ki gece gündüz sana kulluk etmedim,
Ah ne kılam her seherde bülbül misali ötmedim,
Ben nefsimi terk eyleyup Hakk'ı ikrar etmedim,
Hüsnî sana kurban olsun lü'lü mercanım yetiş.

KÂFİYETÜ'S-SAD

(27)

Gel ey sâlik hakikatte olam dersin eğer ki has,
Tarîkattan bir yol tutup mürşidinin izine bas.

Bu dünya fanidir gardaş vefa kılmaz kimseye,
Ahirinde vîran kalır memat olur cümle nas.

“Fezkurûnî” dedi Mevlâ ezkârına devam eyle,
Tevhide ihtimam eyle gitsin kalbimizden pas.

Gece gündüz emek sarfet Hakk’ın rızasına düz git,
Gayetten serfirazlık et demesinler sana mas.

Kîl u kâla bakma, erkânı tarikten çıkma,
Mest ol zikirten hiç korkma desinler bu **Hüsni** rakkas.

(28)

Ey deli ömrün geçirme var ise sende hulûs,
Göstereyim sana yolu dinle sözü et husûs.

Tevâzu’ eyle her dâim Mevlâ mütevâzıyı sever,
Her kim ki sana ne derse deme ona sende sus.

Her dâim kendini sakın zem ile me’âsîden,
Ekîl etme haramı kardaş âkıbet diyeler kûs.

Meyledüb fâni cihâna sakın olmagil harîs,
Cân-ı dîlden harîs olan âkıbet buldu kusûs.

Kifâyet miktarı versen ruhûnun gıdasını,
Az ile buldu irfân dünyâda umûm husûs.

Leyl-i nehâr zikre çalış ey bî-çâre **Hüsni**’yâ,
Âkıbet sana da versin arz ettiğini o dost.

KÂFIYETÜ’D DAT

(29)

İdenler Seyr ü Sülûk’ü cümlesi oldular şâd,
Erenler râhine girip kıldılar dostuna naz.

Tarîka Seyr ü Sülûk’ü gösterdi Âli Yezdân,
İ’tikât etmeyen sofî buldu dâim inkirâz.

Erenler yoluna girenler gürûh-u nâcî imiş,
Münâcâtım budur Yâ Râb bizi de onlardan yaz.

Nola bu **Hüsni** garîbin hâline rahmeylesen,
Eyle makbûl dergâhında etme kapından i’râz.

Behey vâiz eyle zikrin etme buna i’tirâz!

KÂFİYETÜ'T-TÎ
(30)

Ey gönül sabreyleyub her söze eyle sükût,
Eerse feyz-i Rabbânî olursun bahr-i muhît.

Eğer azmedeyim dersen tarîk-ı müstakîme,
Dâima tevhîde çalış gönülde bul, kıl nüşût.

Meclîs-i cühhâle varıp sohbetinde kalma sakın,
Hâcetin mikdârı var kıl etme asla ihtilât.

Mûdillere halin sorma dalâlette kor seni,
Hazer et i'vicâcından etme asla inbisât.

Her kim ki yanına gelip seni şer yola yeltense,
Dinleme sözünü ânın kulağın ardına at.

Ey **Hüsni**'yâ emr-i ma'rûf nehy-i münker şöyle bil,
Kur'ân ile müsbit olmuş sende eyle i'tikâd.

KÂFİYETÜ'L-GAYN
(31)

Ey gönül sen gâfil olma gel yüzünü eyle ağ,
Pişman olmak fâide vermez sonunda âh-i ferâğ.

Yol uzaktır ey birâder yolcuya yoldaş gerek,
Karanlık kabre girersin dünyada yandır çerâğ.

Nefsile dünya hevesi seni rüsvây edecek,
Anlara cihâd etmeye hazır olub kıl yerâğ.

Gönlünü ma'sûka veren gayriye meyil eylemez,
İr gör aşk ile ülfet olma hiç andan ırâğ.

Sürme et hâk-i bayi âşıkânı aynine,
Hüdâ'ya âşık olmazsan olursun Hakk'tan ırâğ.

Âşık-ı sâdık denilmez bil sana Ey **Hüsni**'yâ,
Âşığın dîl-hânesinde yanmalı nurdan çerâğ.

(32)

Ey gönül gaflete dalma yol uzak eyle yerağ,
Karanlık kabre girersin yandır dünyada çerağ.

İşleme Hakk'ın nehyini bilir kulun günâhını,
Şefig eyle penâhını olsun dergâhta yüzün ağ.

Gülme sen her dâim ağla aşk ile yüreğin dağla,
Ah edip zar ile ağla kalmasın yürekte yağ.

Bir gün Sur'u üfürürler râkib, yayan, diri görürler,
Kabirden kalkıp yürürler versin Mevla'm sana Burağ.

Sevab isyan hep tartılır yeğni olanlar kurtulur,
Nice yüzler kara olur **Hüsnî** yüzün olsa idi ağ.

KÂFIYETÜ'L-FE (33)

Ey bî-vefâ olan gönül ettin Hakk'a emri hilâf,
Emrine muhalif gitme seni sonra yakar alaf.

Her rûz-i şeb eyle rica çıkarma havfi gönülden,
Eğer ki arz eder isen ve neccinâ mimmâ nehâf.

Fezkurûnî emr-i mutlak emri ma'rûf buyurdu Hakk,
İnayet eylesin ol Hakk rica edup eyle havf.

Kimsenin günâhın alma kendini zindana salma,
Ey **Hüsnî**'yâ yüze söyle hiç gaybete söyleme laf.

(34)

Nar-ı aşk ile yanıp kül oluben eyle havf,
Ölmeden evvel ölüp eyle isyanından saf.

Kadrini Uşşâkî Hakkın bilmeyip ta'n eyliyen,
Ehl-i imâna 'adâvet eyliyen nadana söyleme laf.

Zem ederler ehl-i Hakk'ı bir takım ağyareler,
Bed kelâmî, bed lugavî, fi'li hayvan külli hilaf.

Öylelikle Hakk bulunmaz ey mürâi Hakk'a gel,
Nefsini bil gel ey canım Hakk buyurmuş men 'aref.

Hâsılı bunda vefâ yok geçti gönlüm neyleyim,
Akıbet bu **Hüsnî** kulun eyle günahını af.

(35)

Rabb'ını bilmek dilersen nefsenden ol kıl ârif,
Nefsini bilmezsen eğer ben ne ideyim ya herif.

Her ne kadar er olsan da muradına eremen,
Yol uzaktır ey birader gel yükün eyle hafif.

Kul hüve'llâhû ehad ile bildirdi Hakk zâtını,
Eğer ikrar eder isen olursun anda latîf.

Kapında beklerim Yâ Rab acab halim ne olur,
Göster cemalini Yâ Rab bu **Hüsni** kulun za'îf.

KÂFİYETÜ'L-KAF

(36)

Eğer dilersen rızâ-yı fermanı Mevlâ'ya bak,
Gözet emr ile nehyini ibadet kılmaya bak.

Şeriat bir ince kıldır sürersen erkânını,
"Tarika gireyim" der isen ol kılı yarmağa bak.

Bu tarîkattan sorarsan erenlerin yoludur,
Erkânın eyleyup rehberin rabita kılmaya bak.

Leyl ü nehâr ağlayuben eyle Hakk'a münâcat,
Hakk'ı ne haktan seçüp rızâsın bulmağa bak.

Nefse fırsat verme sakın seni yoldan ala kor,
Çalışıp Hakk kapısında sâili olmağa bak.

Boşa verme nazik ömrün ey birâder Hakk'a gel,
Leyl u nehâr çalışuben bendesi olmaya bak.

Nehyini işleme Hakk'ın verme ömrün hevâya,
İşledinse ey birader tevbekâr olmağa bak.

Yan bu nâre ey **Hüsni**'yâ leyl u nehâr ağla sen,
Pîrimiz Uşşâkî, Hakk'ın erkânın kılmaya bak.

(37)

Sana bir yol göstereyim ona sen de deme yok,
Eylesin cümleye rahmet Mevlâ'nın ihsânî çok.

Malı can ile teslim ol Necatî Sultân'ıma,
Ey birader kalma hazıra tarikat sultanı çok.

Günahım var deyu korkma af eder Mevlâ âni,
Tevbe kılıp eyle rica Mevlâ'nın ihsânı çok.

Zikre cehrî, hafî deme; çalış her daim ona,
“Fezkuruğni” dedi Mevlâ daha da burhanı çok.

Hakk'ın rızasın buldular erenler bu zikr ile,
Boş zannetme bu cihanı erenler sultanı çok.

Şermasârım Hakk yanında **Hüsni**'yem utanıram,
Tevbemi eylesin makbul lutf ile ihsanı çok.

(38)

Zamâne ihvânı azgın ahd ile peymânı yok,
Cümlesi şeytana uymuş sebkati devamı yok,
Terk edüp farzı, sünneti âsî olmuşlar Hakk'a,
Hiç hazer kılmaz Mevlâ'dan dîni yok, imânı yok.

Ehl-i haklar Hakk'ı bulmuş sa'y ederler her zaman,
Dopdolu irfân ile çün ziya verir imân,
Ümmetim der onlara hem serveri şâh-i cihân,
Ümmetin inkâr eyliyen gibi ol lâin nâdâne yok.

Zaman-ı âhire erdik irfâna müşteri yok,
İrfânın kapısın açsak giripte alanı yok,
Gelse de şâh-ı sultânlar kıymetin bileniyok,
Derdi yâre ah edecek şem' ile pervane yok.

Kan ile yaş ağladılar bir takım bî-çâreler,
Yandırdı nâre cihanı şem ile pervaneler,
Hüsne mail oldu birtakım biçareler,
Kendini sevdiren Hakk'a cân ile cânâne yok.

Hak yoluna âşık olup ağlayuben yanmadın,
Sevdin bu fani cihanı asla sen usanmadın,
İçip aşkın şarabını Hakk yoluna yanmadın,
Ey **Hüsni**'ya senin gibi dünyada divane yok.

(39)

Ne gam çeken be hey sofî,
Yazılmıştır kader ancak.
Bağışlar günahım benim,
Hüda-yi lem-yezel ancak.

Görünmez gözüme ağyar,
Aldı aşkı beni dildar,
Beher dem her seher her dar,
Yar gönlümde çıkmaz ancak.

Yandırdım aşkın şem-ini,
Terk ettim dünya cemini,
Görsem cemâlin şem-ini,
Dü cihandan güzel ancak.

Vaslın cemalini gördüm,
Aşkın ateşine yandım,
Böyle yazılmıştır kader,
Takdir böyle ezel ancak.

Bu **Hüsnî** kulunu gözet,
Sû-i hâllerini düzelt,
Af eyleyip eyle azat,
Böyle olursa güzel ancak.

(40)

Zâhidâ ibret gözün aç suret-i ziyana bak,
Bir nazar kıl ayna-yı sun-‘ı cihana bak.

Ol dürrin ol bahri hakikatte vücûdunu var iden,
Şol derunun âleminde mevc vuran deryaya bak.

Ol bi-vefa bünyadına dil vermeden fariğ ol,
Bari birkaç gün huzuru kalb edup erkâna bak.

Zühd ü takvâ hoştur ammâ zahidâ olsun senin,
Cürre-i saki elinden mey edup devrana bak.

Kandedir nûş eyliyen cür’amiz gelsün beru,
Gonca-i gülzâre seyredup lale-i sahraya bak.

Sen ki **Hüsnî** kemteri dîlden eylersin sual,
Hallâk-ı sun-‘ı cihânı a’lâyı rezzâka bak.

KÂFIYETÜ’L-KEF

(41)

Elif, Allah'ın kavlidir Muhammed ol Hüdâ'nın,
Be, beraber yazdı ismini ismiyle ânın.

Te, tebrik eyledi bize Mevlâ ol Habîb'ini,
Se, sahiptir cihana hem Habîb'i Hüdâ'nın.

Cim, cemalin gösterdi Habîb'ine ol Hûda,
Ha, hayalet olmadı gördü cemalin anın.

Hı, hayırlı kuludur Muhammed Sultan'ımız,
Dal, delalet eyledi Habîb'idir Hüdâ'nın.

Zel, zelillik vermedi Mevlâ ol mahbûbuna,
Ra, rahat için geldi mefharidir cihanın.

Ze, Ziyaret eyledi Kâbe Kavseyn'i heman,
Sin, selam verdi Hüdâ sevgili kulu anın.

Şın, şefa'at hıl'atin giydirdi Mevlâ ona,
Sad, sıfatı nur etti sultanıdır cihanın.

Dad, dalalet üzere cem olmaz ümmetleri,
Tı, tabib etmiş Hudâ her derde derman anın.

Zı, zulmeti işitti Habib'imiz Mustafa,
Ayn, aşkını vermiştir sevgili kulu ânın.

Gayn, galip eyledi anı Hak adulerine,
Fe, felaket çekmedi Hudâ sahibi anın.

Kaf, kalbini ol Hüdâ nûrundan halk eyledi,
Kef, kelamın işitti Miraç'ta Hüdâ'sının.

Lam, liyakat verdi Hakk her ilme mağruf etti,
Mim, Muhammed Mustafa sultanıdır cihanın.

Nun, nusret eyledi Mevlâ ol Habib'ine,
Vav, velâyet hıl'ati, ihsânıdır Hüdâ'nın.

Yey, yudu kalbini anın yüreğin yardı Hudâ,
Hem şefa'at etsin deyu mahzenidir cihanın.

Hak yanında sevgili ol bizim sultanımız,
Eyle **Hüsnî**'ni makbul za'if ümmetin senin.

(42)

Ey gönül ben sana çok nasihat ettim emmâ tutmadın,
Nefs ile şeytana uyup râh-i Hakka gitmedin.

Gel uyan uykudan deyu çok ricalar eyledim,
Şeytana iltifat ettin gafleti terk etmedin.

Aşka râm ol dedim asla nushu işitmedin,
İrfana çalış dediysem de sözümü hiç tutmadın.

Leyl ü nehâr derdi yâre ahi efgan etmedin,
İsteyip aşk ile yâri bülbül misali ötmedin.

İltifât ettin cihanın ziynetine zevkine,
Terk-i dünya terk-i ziyet vuslatı arz etmedin.

Tevekkül bâbına girip Hakk’a teslim olmadın,
Bekanın derdine yanıp faniyi terk etmedin.

Hakk Rasûlü buyurmuştur “hubb-u dünya re’si hatadır,”
Heman muhabbet ettin ağıyare minneti terk etmedin.

Sen bu Hüsni günahkâra hâsılı dost olmadın,
Çok dedim terk et hatayı sen anı terk etmedin.

(43)

Tuğyân ile ömrüm geçti,
Eyvah bana, yazık bana,
Şimdi fırsat elden kaçtı,
Eyvah bana, yazık bana.

Hakk’ın emrini tutmadım,
Birliğini unutmadım,
Şeytâna lanet etmedim,
Eyvah bana, yazık bana.

Bu nefsim ıslah olmazsa,
Günâha tevbe kılmazsa,
Hakk’tan inayet olmazsa,
Eyvah bana, yazık bana.

Bu fenâdan geçemezsem,
Aşk şarâbın içemezsem,
İman ile göçemezsem,
Eyvah bana, yazık bana.

Rasûlü muhterem server,
Şefa’at eylesen ne var,
Şefa’at olmazsa eğer,
Eyvah bana, yazık bana.

Hüdâ'dan emrolunursa,
Hesabımız görülürse,
Günâhım ağır gelirse,
Eyvah bana, yazık bana.

Hesâbımız görülürse,
Defterimiz verilirse,
Cehenneme sürülürse,
Eyvah bana, yazık bana.

Günah deryasına daldım,
Gaflet ile yolda kaldım,
Halim yaman şimdi bildim,
Eyvah bana, yazık bana.

Hüsni yolun süremezsem,
Cennet cemâl göremezsem,
Eğer murâd alamazsam,
Eyvah bana, yazık bana.

KÂFİYETÜ'L-LAM (44)

Giriftarım derdi yâre lokman arzular gönül,
Cümlemin matlubu Hakk'ı cânan arzular gönül.

Küntü kenzin dedi Hüdâ arayıp ta bulasın,
Mevlâ ihsân eder sana doğru yolu sürersen,
'Fezkurûnî' dedi Mevlâ ezkârın daim kılasın,
Zikredüp ismini Hakk'ın cânan arzular gönül.

Levlâke levlâk buyurdu ol Habîb'in şânına,
Şefa'at hıl- 'atin verdi sevgili sultânına,
Layık olmasam da gerçi varmağa divanına,
Cümlemin mef-hari ol ulu sultânı arzular gönül.

Sofu sen tan etme beni târumar oldum nidem,
Câna kâr etti hasretin kime hâlim arz idem,
Derdime dermân olmaz gayri kimseden nidem,
Böyle bir cevhere mail cânan arzular gönül.

Sıdk ile ettiler îman dört kitabı okuyan,
Gece gündüz figan edip bülbül gibi şakıyan,
Müsemâsın arar Hakk'ın esmâsını okuyan,
Okudum ismini dilde şânın arzular gönül.

Vuslat istersen cenâna zikrini dilden koma,
Erdin ise vuslat yâre sırrını ağyare deme,

Dû cihanın sefâsını **Hüsnî** sen arz eyleme,
Görmeye cemâlin ânın ganî arzular gönül.

(45)

Bu gafillik ile nice olur hâlin,
Derdine bir çare bulsana gönül,
Geçer bu fırsatlar elinde kalmaz,
Hakk'a gider bir yol bulsana gönül.

Geçer bu mevsimler solar bu güller,
Hakk ile yeksan olur bozular tenler,
Çekilir vücuttan bu nazik canlar,
Ahd ile ikrarını versene gönül.

Ânın ile tevessül olunur Hakk'a,
Asla şüphe yoktur Hakk'tır mutlaka,
Çıkma tarikattan göz baka baka,
Tarikata teslim olsana gönül.

Yürü gönül yürü gezme yabanda,
Tutup emri nehyi ol Hakk'a bende,
Boşa emek çekme fâni cihanda,
Bekâdan mekânın bulsana gönül.

Delilsiz gidenin yolu bulunmaz,
Eli boş varanın hâli sorulmaz,
Vasitasız Hakk'a vasıl olunmaz,
Bir mürşid-i kâmil bulsana gönül.

Evâmiri Hakk'a razı olsana,
Bu sefil **Hüsnî**'den öğüt alsana,
Necati Sultan'a teslim olsana,
Öyle bir sultana varsana gönül.

(46)

Her ne cefâ eyledinse geldi vefâ bilmiş ol,
Rûha rahattır gamın câna safâ bilmiş ol.

Yanına kalır ne kılsan bu kemter kullarına,
Şanına layık değildir cevri ü cefâ bilmiş ol.

Gerçi ser-kerdar edip saldın belâlar üstüme,
Yüz çevirmezler kadimi âşıkânlar bilmiş ol.

Ne kadar cevreylesen de kapını terk edemem,
Can fedâ kıldım yoluna aşinânem bilmiş ol.

Zülfünün bâd ı sabâsı âbad eder gönlümü,
Vaslının zevk i sefâsı câna sâfa bilmiş ol.

Cân-ı dilden âşığındır neylesin bu **Hüsni**'ya,
Leyl ü nehâr firkatinle nâlân eder bilmiş ol.

(47)

Ne gezersin be hey sofî,
Eğer Hakk'ı ararsan gel,
Sana göstereyim yolu,
Eğer rehber sorarsan gel.

Açıktır bâb-ı fettâhın,
Girer açık olan ahin,
Şaşırdıysan eğer rehın,
Haber verem sorarsan gel.

Gönülde var ise yâre,
Bulunmaz akl ile çâre,
Lokman olmuşam her derde,
Eğer derman ararsan gel.

Taşı toprak tavafından,
Âşıklar bulmadı fayda,
Gönül beyt-i rahman oldu,
Haccı umre edersen gel.

Tarîk-i müstakîm imiş,
Meğer Hakk'ın doğru yolu,
Akıttım çeşme-i aşkı,
Eğer içip kanarsan gel.

Olursa feyz-i Rabbâni,
Elbette cezbeder seni,
Ganîdir lütfü ihsânı,
Eğer sende alırsan gel.

Eder kullarına ihsan,
Böyle emreylemiş rahman,
Bu **Hüsni** yoluna kurban,
Eğer sen de olursan gel.

KÂFIYETÜ'L-MİM

(48)

Aşkından oldum deli,
Şeyhim sana kurban geldim,
Sende buldum doğru yolu,
Şeyhim sana kurban geldim.

Reh-i Hakk'ı sende buldum,
Hakikat yoluna girdim,
Cânım sana kurban kıldım,
Şeyhim sana kurbân geldim.

Aşkî Hakk'a dûçâr olan,
Sende bulur derde dermân,
Bu canım yoluna kurban,
Şeyhim sana kurban geldim.

Uzandım bağa girmeye,
Tarikat gülün dermeye,
Dergâhına yüz sürmeye,
Şeyhim sana kurban geldim.

Âşığım aşkına yandım,
Hüsamettin Pîr'i buldum,
Seni derde dermân bildim,
Şeyhim sana kurban geldim.

Kul **Hüsni'**ni âzâd eyle,
Vîran gönlün abâd eyle,
Necatî'ne necât eyle,
Şeyhim sana kurban geldim.

(49)

Nurundan halk etti ol Hüdâ ânı,
Şefa'at kânisi sultânım benim.
Bize ol Hüdâ'nın lütf u ihsanı,
Şefa'at kanisi sultanım benim.

Anın için halk oldu cümle nuh felek,
Buyruldu şanına levlâke levlâk,
Gelin ey azizler salâvat vererek,
Şefa'at kanisi sultanım benim.

Âmine Hatun'dur ânın annesi,
Ol sadeften doğdu ol dürdânesi,
Halk etti ol Mevlâ cümlelerin hası,
Şefa'at kanisi sultanım benim.

Evliya, enbiya cümle geldiler,
Cemâlin görenler âşık oldular,
Cümle melek ziyaretin kıldılar,
Şefa'at kanisi sultânım benim.

Dört Çehar-ı yâr ile serveri cihân,
Çok şükür Hüdâ'ya, eylemiş ihsân,
Gelmedi cihâna böyle bir sultan,
Şefa'at kanisi sultânım benim.

İşledim isyânı ettim nedâmet,
Kerem kıl efendim eyle şefa'at,
Eyle bu **Hüsni**'ye şâhım inâyet,
Şefa'at kanisi sultânım benim.

(50)

Yüzüm kara sana geldim,
Sen bilirsin hâlim benim,
Senden özge yoktur Mevlâ'm,
Sana varır yolum benim.

Dergâhında yüzüm kara,
Garibim kaldım bî-çare,
Çağırırım âşikâre,
Sana ma'lûm halim benim.

Senden gayri yoktur çâre,
Benim gibi günahkâre,
Serverimiz peygambere,
Bildir Ya Rab hâlim benim.

Senin emrini tutmadım,
Birliğini unutmadım,
Reh i Hakk'a düz gitmedim,
Ya nice olur hâlim benim.

Reh i Hakk'ı bulamadım,
Nefsi teskin kılamadım,
Yolun doğru süremedim,
Sarpa düştü yolum benim.

Ol rûz-i mahşer olunca,
Günâhımız tartılınca,
Cümle mü'min kurtulunca,
Salma nâra yolum benim.

Benim gibi âsi var mı?
Yüzü kara günahkâr mı?
Aceb Mevlâ'm bir kez der mi?
Hüsni sefil kulum benim.

(51)

Hüdâvende ne kılâyım bakma kıl isyânıma,
Hâlîmi arz eylerim ben ol Ulu Sultân'ıma.

Hakk'a münâcât eyleyip gece gündüz ağlaram,
Münâcâtım ol Hüdâ'ya bakmasın noksanıma.

Çok tefekkür eyledim ki benden günahkâr kimse yok,
Ya ben ne yüzle varayım ol Ulu Mennân'ıma.

Ma'siyet deryâsına daldım el-emân el-figân,
Merhamet eyle Şah'ım ahîme, efgânıma.

Destimi tutsan benim ey Erham-ür Râhimîn,
Senden üzge kimsenin hali yok derdime, dermânıma.

Nefs-i emmâre şaşırdı yolumu kaldım medet,
Hâlîmi bildir ey Hüdâ pîrime, pîrânıma.

Etti bu **Hüsni** tevessül ol Habib'inle sana,
Ol vesilemdir benim varmağa Rahman'ıma.

(52)

İşledin bunca günâhı,
Demedim mi zalim nefsim?
Unuttun ol ganî şâhı,
Demedim mi zâlim nefsim?

Şeytanla bile oldun,
Beni eğri yola saldın,
Sonunda sözüme geldin,
Demedim mi zâlim nefsim?

Sabahlara değin yattın,
Günah deryasına battın,
Düşün hâlin bir kez ne ettin,
Demedim mi zâlim nefsim?

Sana derim be hey nefsim,
Niçin oldun bana hasım,
İşitmedin benim nushum,
Demedim mi zâlim nefsim?

Ben isterim ibadet kıl,
Hakk'ın emrine razı ol,
Cehennemde yanarsın bil,
Demedim mi zâlim nefsim?

Rasûl'e i'tirâz etme,
Hakk'ın emrini unutma,
Şeytanın sözüne gitme,
Demedim mi zâlim nefsim?

Bu **Hüsni** günahkâr oldu,
Bu derde giriftâr oldu,
Yerin nâr-i cahim oldu,
Demedim mi zâlim nefsim?

(53)

Dost cemâlin aşınâsı neylesin bî-çâreler,
Arz eder o yârin visâlin yanarım yâr yanarım.

Günde yüz bin kurbân olur birtakım dildâreler,
Ah çeker gönlüm neylesin yanarım yâr yanarım.

İstemem ben dü cihânın ziyneti zibâsını,
Giriftârim derd-i aşka yanarım yâr yanarım.

Vaslının bâd-ı sabâsı câna estikçe nigâr,
Perişan eyledi gönlüm yanarım yâr yanarım.

Can tahammül eylemez cevrine ol dildârenin,
Her rûz-i şeb âhu zarla yanarım yâr yanarım.

Hicrinle yaktı vücûdun neylesin bu **Hüsni**'ya,
Beklerim kapında senin yanarım yâr yanarım.

(54)

Tapundur Kâ'be-i ulyâ muhibbi sâdıkım kılâm,
Kapundur Mescid-i Aksâ ziyaret-i vefâ kılâm.

Visâlin i'di ir gör gönlü perişanım benim,
Eğer kurban diler isen can yoluna fedâ kılâm.

Arz eder canlar görmeyi ol hubbin vechini herkiz,
Cihâna secdegâh oldu mekânı Mustafâ kılâm.

Kamu yüz sürmek isterler ne ol dildârın,
Hâk-i pâyine yüzüm sürsem o maksûd-u â'lâ kılâm.

Münevver vechi yâr ile ere maksûduna gönlüm,
Cenânın bastığı toprağa yüzüm sürmekliğim kılâm.

Cihân bâki fenâ mülkün zevki sana fedâ olsun,
Kademinde turap oldu bu ecsadı cânan kılâm.

Musaffa vechi envârın temennâ eyledi **Hüsnî**'ya,
Eşiğine yüzüm sürem temennâdır duâ kılâm.

(55)

Leyl ü nehâr yâr yoluna ağlamak,
Gam kim olup karaları bağlamak,
Dostun cemâli ile gönül eylemek,
Dost yoluna ölmek kârımız bizim.

Beni mecnûn eden yârin hayâli,
Görünmez gözüme dünyanın malı,
Hem bizim arzumuz yârin cemâli,
Gördükçe artıyor zârımız bizim.

Doldurup kadehi pay eyle bâri,
Aşkın şarabından gönder ey sâki,
Nuş edip aşkından olak Uşşâkî,
Yâr yoluna kurban canımız bizim.

Mü'min olan ikrarında duruyor,
Gönül mahbûbuna cânın veriyor,
Seyreden cemâle bir dem sürüyor,
Dost yoluna verdik varımız bizim.

Aşkın şarabından içer kanarız,
Vecde gelir pervâneler döneriz,
Yârin ateşine dâim yanarız,
Ey **Hüsnî** nûr olur nârımız bizim.

KÂFIYETÜ'L-NÛN

(56)

Fâni dünya değil bâki,
Kılıp ta'zim olman şakî,
Dâim zikrederim Hakk'ı,
Geçtim şu fâni dünyâdan.

Âkıbet olursun virân,
Mağbûn olur haris olan,
Cümleden geriye kalan,
Geçtim şu fâni dünyadan.

Virân olan deli dünya,
Sana kimler kıldı bina,
Meyil vermem gayri sana,
Geçtim şu fâni dünyadan.

Nic'oldu dünyaya gelen,
Sefâları cümle yalan,
Göçer bir gün sana gelen,
Geçtim şu fâni dünyadan.

Bir gün bize ecel gelir,
Malı mirasçılar alır,
Mağmurlarım virân olur,
Geçtim şu fâni dünyadan.

Ey **Hüsni**'ya tâlib olma,
Fâni dünya bâki sanma,
Zikri Hakk'tan geri kalma,
Geçtim şu fâni dünyadan.

(57)

Bir onulmaz derde düştüm derdimin dermânı yok,
Yalvarıram ol Hüdâ'ya derdime derman için,
Ağlayu kapına geldim abdalım boş eyleme,
Ben günahkâr acizinem af eyle gufran için.

Küntü kenze mailem ben asla ârem edemem,
Derdi yâre giriftarım ben ânı terk edemem,
“Lâ taknetu' min rahmeti” emrini inkâr edemem,
Leyli nehâr rica kıldım rahmet-i Rahman için.

Rahmeten li'l-âlemin buyurdu Mevlâ şanına,
Can fedâ eyle yoluna dû cihân sultân için,
Âşık olanlar kıyarlar günde yüz bin cânına,
Can fedâ eyler müdâmi ol Ganî Rahmân için.

Kesme ümidini **Hüsnî** kıl tevessül Habîb'i,
Yarattı ol Ganî Mevlâ cümle derdin tabîbi,
Günde yüz bin nazar kılar Mevlâ kulun kalbine,
Giriftar Hakk Habîb'i dertlere dermân için.

(58)

Târumâr etti aklımı mailem dildâre men,
Bülbülü şeydâ misâli âşıkam gülzâra men.

Arz eder cânım cenanı ah çeker yürek hemân,
Ah neyleyim ciğer püryân arz eder cânânı men.

Harâb etti gönlümü yârim beni rüsvay eyledi,
Dellâl oldum çağırırım ol ulu Mennân'a men.

O hubbu arzular cânım asla ârem ide hem,
Gece gündüz çağırırım ol ganî cenâna men.

Mâil oldum cenânımın hüsnüne cemâline,
Halimi itiraf ettim muhtarı sultâna men.

Habîb'in dest-gîr eyle bu sefil **Hüsnî** kuluna,
Yalnızca varamam çün ol ulu dîvana men.

(59)

Cevher-i ömrün boşa salma tevbe eyle ölmeden,
Aklını başına topla sana ecel gelmeden.

Küllü nefsin zâikatü'l mevt emretti Hudâ,
Kıl ibâdet Hâlik'ına Azrâil gelmeden.

Çalışıp Mevlâ yoluna can fedâ eyle hemân,
Her daim Mevlâ'ya yalvar nefse fırsat vermeden.

Sen ârifim dersin ammâ asla Hakk'ı bilmedin,
Ayne'l-yakîn Hakk'ı bilmez kendi nefsin bilmeden.

İşin daim şirk-i hafîdir senin ey vâiz,
Sen ârifim dersin emmâ zünnarı terk etmeden.

Şeytan ile nefs-i emmâre artırır gururunu,
Hazır ol kim ecel gelir sana tevbe etmeden.

Nâr-ı tuzakta yanarsın nefse olursun esir,
Bülbül gibi figân edip gülzârı seyir etmeden.

Sıfât-ı Zatiye'ye tebdil olmadan ey **Hüsni**'ya,
Dersin ki sen aşığım ben mürşit yüzün görmeden.

KÂFIYETÜ'L-VAV
(60)

Kapında beklerim Yâ Rab,
Günahkâr kullarıdır bu.
Hidâyet isterim senden,
Günahkâr kullarıdır bu.

Cüdâ düştüm bugün senden,
Razı ol padişâhım benden,
Gufrânın isterim senden,
Günahkâr kullarıdır bu.

Senin kapından a'la,
Penâhım yoktur asla,
Ki varıp yalvaram sana,
Günahkâr kullarıdır bu.

Hüsamettin'dir Pîr'ânım,
Necatî şeyhim sultânım,
Kapında etme kurbânım,
Günahkâr kullarıdır bu.

Tevesül eylerim sana,
Habîb'inle daim Yâ Rab,
Marizane inlerim her rûz-i şeb,
Günahkâr kullarıdır bu.

Bu **Hüsni** kapında senin,
Ganîdir lütf u ihsânın,
İster affin günâhının,
Günahkâr kullarıdır bu.

(61)

Aşığın aşkı ile cânâ cânan oldu Hû,
Sadığın sıdkı ikrârı nûr-i îman oldu Hû.

Leyli nehâr efgân ider dost için nalânını,
Hali makbul kendi mesrur anda şâdân oldu Hû.

Künt-ü Kenz'in ile keşfin aşığım zâr eylerim,
Zât-ı insân hulk-i Rahmân anda zâhir oldu Hû.

Nûr-ı tevhîd sıfâtıdır ruh-ı Hakk'tan olan,
Mahbûb-ı Hakk Rahman'dır ruh-ı sultân oldu Hû.

Bu sırr-ı vahdet-i lâhûti bildirdi Hakk dostuna,
Bu şana erişen sofu sırrı Subhân oldu Hû.

Kendi vahdet sırrına mir'at etti âlemi,
Münezzeh cihânı sidren anda mihmân oldu Hû.

Bab-ı Vahdet'ten kanaanlar aşkı hıl'at ettiler,
Ferdî rif'at, aşk-ı haslet yâre vuslat oldu Hû.

Hû makamı Hakk oldu agâh eyle **Hüsnî**'ya,
Nûru burhân zâhirdir âleme şân oldu Hû.

(62)

Bana bir halet erişti 'alleme'l-esmâda Hû,
Buldular zâtına anın Esmâü'l-Hüsnâ'da Hû.

Küntü Kenz'in dedi Mevlâ arayıp bulmak gerek,
Fikretme kühini ânın eylegil ikrarda Hû.

Kîl u Kâl'a aldanuben yar yolundan kalma sakın,
Leyl u nehâr çağıruben maksûd u a'lâda Hû.

Erenler bu yolda buldular hüsnü halin cümlesin,
Sa'yedub irfân yoluna dünyâda 'ukbâda Hû.

Her kuluna bir tecellî eyledi Mevlâ zelîl etmedi,
Çağırdı hazret-i Musa'yı ol Tûr-i Sina'da Hû.

Seyretti cemâline hem server-i Şah-i cihân,
Tecelli eyledi ona leyletü'l-esrâda Hû.

Göstersen cemâlin bir kez olur mu noksan,
Bu **Hüsnî** sefil kuluna bu dârı dünyada Hû.

**KÂFIYETÜ'L-HE
(63)**

Cihânın cânı cânanı,
Muhammed Rasûlullâh.
Cân edindi cânan ânı,
Muhammed Rasûlullâh.

Odur hem cânların cânı,
Niçin sevmeye can ânı,
İki cihân sultânı,
Muhammed Rasûlullâh.

Odur gevherlerin kâni,
Odur serverlerin hânı,
Bildirir bize Subhân'ı,
Muhammed Rasûlullâh.

Ki sâdıktır risâleti,
İki cihân bidâyeti,
Olubdur hem nihayeti,
Muhammed Rasûlullâh.

Odur Rahmân ki rahmetten,
Hem yarattı bir kalem,
Anda yaza ismini hem,
Muhammed Rasûlullâh.

Yarattı arş-ı nâsûtî,
Erişti emr-i lâhûtî,
Bilindi hem ismi zatı,
Muhammed Rasûlullâh.

Çün olup mazhar-ı hâdi,
Kabul olur münâcâtı,
Verdi ona velâyeti,
Muhammed Rasûlullâh.

Binip bir devlet atına,
Yürüdü çıktı meydana,
Görüp Kürsi-yi Livâ'ya,
Muhammed Rasûlullâh.

Âna vahyetti âyeti,
İş bu dini diyâneti,
Getirdi hem delâleti,
Muhammed Rasûlullâh.

Ânın için bu **Hüsni** kulu,
Yoluna koymuştur cânı,
Mevlâ'nın ol Sultân'ı,
Muhammed Rasûlullâh.

(64)

Bilirem Hâlık seni,
Halk ettin dû cihânı,
Yok kalbimin gümanı,
Lâ ilâhe illallâh.

Lütfu çok ihsânı bol,
Kurbân olsun sana kul,
Cân-ı dilden âşık ol,
Lâ ilâhe illallâh.

Can senin cenân senin,
Kul senin kurbân senin,
Yoluna bu can senin,
Lâ ilâhe illallâh.

Cümle âlem bilseler,
Zikr-i Hakk'ı kılsalar,
Gece gündüz deseler,
Lâ ilâhe illallâh.

Bir günahkâr kulunam,
Kusurumu bilirem,
Her daim yalvarırım,
Lâ ilâhe illallâh.

Kendim denî bir kulam,
Vâsıl-ı ilallah kılam,
Yoluna kurbân olam,
Lâ ilâhe illallâh.

Cümlenin rızkını veren,
Cihâna sahip olan,
Muhammed'i gönderen,
Lâ ilâhe illallâh.

Tevhid ile bilinen,
Gönlümde şevki dönen,
Yerde gökte bir olan,
Lâ ilâhe illallâh.

Bu canların canânı,
Gönderen hem Kur'anı,
Mü'minlerin îmanı,
Lâ ilâhe illallâh.

Âşıkların maşuku,
Bildiren bize Hakk'ı,
Her daim kalan bâki,
Lâ ilâhe illallâh.

Tevhid şifadır câna,
Hem bekçidir îmana,
Fırsat vermez şeytana,
Lâ ilâhe illallâh.

Aşk lokması ye bunu,
Her seherde de bunu,
Kalb kirinin sabunu,
Lâ ilâhe illallâh.

Bu gönlümü kandıran,
Hüsnî'yi uyandıran,
Birliğini bildiren,
Lâ ilâhe illallâh.

KÂFİYETÜ'L-YE **(65)**

Ol Habîb'in ümmeti,
Terk eylemez sünneti,
Umar Hakk'tan rahmeti,
Ol Habîb'in hürmeti.

Ol Rasûl'ün yârânı,
Arz ederler canânı,
Eyle rahmet ya Ganî,
Ol Habîb'in hürmeti.

Rahmet eyle Yâ Rahman,
Canım yoluna kurban,
Eyle kullarına ihsân,
Ol Habîb'in hürmeti.

Ol Hüdâ'nın has kulu,
Doğru sürerler yolu,
Affet ağlayan kulu,
Ol Habîb'in hürmeti.

Ağlar **Hüsni** zâr ile,
Yakma bizi nâr ile,
Görüştür didâr ile,
Ol Habîb'in hürmeti.

(66)

Şu cihânda benim gibi aceb bir bî-edeb var mı?
Basîret gözünü örtüp kalbi dahi hacet var mı?

Leyl-ü nehar gaflet ile yatar uyurum her zaman,
Cihânı arasam ey can ben gibi bî-basar var mı?

Bu rencile hâlim no'la Hakk'tan olmazsa bir çare,
Arz eylesem Peygambere aceb merhemim sarar mı?

Bu yola eyledim sâlik dahi değil isem layık,
Temennâ eylerim Hakk'tan günâhım âzad eyler mi?

Sivâya iltifat ettim olmadım yârime vâsıl,
Beni kendine cezbedib aceb dost beni sever mi?

Korkarım amelim kısa Hakk'tan inâyet olmazsa,
Etse rahmet cümle nâsa aceb bana kulum der mi?

Şefa'at ide ümmete devam eyle ol sünnete,
Erişen yüce devlete bu Hüsni ümmetim der mi?

(67)

Bir murâdım vardır ey dost et bana ihsân ânı,
Visalinden Cüdâ kılma ey cüd-i atâsı çok ganî.

Murâdım hâsıl olmazsa yanarım her rûz-i şeb,
Ver Habîb'in hürmetine eyleme gel mahzun beni.

Her kime verdinse ânı geçti sivâdan şâdan oldu,
Cân dîli hem i'dü ekber ola her günü.

Senden özge kimse yoktur kamu halka ihsân eden,
Bilirem Vehhâb olduğun cümleden rahmetin gani.

İstemez ağyarı dostun, bilirsin **Hüsni**'nin kasdın,
Görse cemâlini dostun, daha neyler şunu bunu.

(68)

Yarattı sun' ile bu kâinâtı,
Cümle mükevvenât şana erişdi,
Erişdi Mevlâ'nın emr-i lâhûtî,
Bu cümle mevcûdât kâne erişdi.

Ervâh-ı ezelde halk etti rûhı,
Emretti anlara emr-i ma'rûfı,
Kimi secde kılmadılar oldular asî,
Kimisine nûr-i îman erişdi.

Balçıktan halk etti Âdem'i Mevlâ,
Meleklere emretti gel secde eyle,
Tuttular emrini melâik cümle,
İblis'e kibr ile sûzân erişdi.

Mü'minin kimisi işledi günâh,
Akıbet sonunda oldu tevbegâh,
Eylemiş ihsân ol pâdişâh,
Günahkâr ümmete sultân erişdi.

Kimi imân etti Ganî Sultân'a,
Hüdâ lûtfeyledi ol âl-i şâna,
Cânım kurbân olsun öyle bir Han'a,
İsbâtı sâbittir burhân erişdi.

Şeri'at sâhibi ol ulu server,
Âkıbet dünyadan eyledi hezer,
Vekili yerinde ol dört çâr-i yâr,
Erenler Sultân'ı pîrân erişdi.

Nice kudretlerin bildirdi Hüdâ,
Erenler evlâdı nûr-ı Mustafâ,
Erenler Hüdâ'nın dostu mutlakâ,
Anlara hekîm-i irfân erişdi.

Her biri bir yoldan gitti Mevlâ'ya,
Mevlâ'm cümlesine yardım eyleye,
Bu **Hüsnî** sefile himmet eyleye,
Şeyhimiz Necatî Sultân erişdi.

(69)

Balçıktan halk oldu Âdem,
Andan zuhur etti âlem,
Ceddimiz hazreti Âdem,
Ona da kalmadı dünyâ.

Mevlâ'dan aldılar haber,
Cümleye oldular rehber,
Yüz yirmi dört peygamber,
Onlara da kalmadı dünyâ.

Bu dünyâda yoktur vefâ,
Çektiler çok cevr-i cefâ,
Hakk'ın Habib'i Mustafa,
Ona da kalmadı dünyâ.

Gökyüzünde şimşek çakır,
Daim Hakk'ın ismin okur,
Sıddık olan Ebubekir,
Ona da kalmadı dünyâ.

Gökyüzünde şems-i kamer,
Ânın nûru yere damar,
Adaletli İmam Ömer,
Ona da kalmadı dünyâ.

Mevlâ'm bize etti ihsân,
Daim cem ederdi Kur'an,
Ol hayâ-i İmam Osman,
Ona da kalmadı dünyâ.

Hakk'ı bilir Hakk'ın kulu,
Severdi erkânı yolu,
Tarikat sultanı Ali,
Ona da kalmadı dünyâ.

Bu dünyaya gelen ölür,
Ölüm acısını görür,
Hüsni sana ecel gelir,
Kimseye kalmadı dünyâ.⁶¹⁴

⁶¹⁴II. Defterde yer alan şiiri.

(70)

Hâl ile hayâlimde,
Yâr gözüme görünür.
Aşkı vardır serimde,
Yâr gözüme görünür.

Misli yoktur cihânda,
Hani kim var bu şanda,
Boş yeri yok her yanda,
Yâr gözüme görünür.

İsmi dilimde sözüm,
Görmez gayrîyi gözüm,
Her nere dönsem yüzüm,
Yâr gözüme görünür.

Vazgeçemem ben andan,
Sevgilidir bu candan,
Baksa gözüm her yandan,
Yâr gözüme görünür.

Tû-li emel var bende,
Oldukça bu cihânda,
Boş yeri yok her yanda,
Yâr gözüme görünür.

Hüsn-i Gülzârî sana,
Niçin kalmışsın sona?
Nazar kılsam her yana,
Yâr gözüme görünür.

(71)

Şu yalan dünyâda meftûn olanlar,
İçmeden dünyada mestân oldular.
Aşkına yananlar asla gülmedi,
Ağlayarak dilde destân oldular.

Muhip bir sadığım gelmez yanıma,
Eyvah yanılmışım kıydım canıma!
Lâyık mıdır ey dost senin şanına?
Seni seven âşıklar darda kaldılar.

Mecnun'a Leyla'nın aşkını verdin,
Şeytanı tart edip dergâhtan sürdürdün,
Cennet'te Âdem'e daneyi verdin,
Sürdün dergâhından yerde kaldılar.

Hüsn-i Gülzârî'nin aklını aldın,
Bir dibi bulunmaz ummâna saldın,
Çok şükür sonunda gönlünü gördün,
Hezârân bin âşıklar zarda kaldılar.

(72)

Bizden irak kaçma nâdan,
Gel gör bizim irfânımız.
Hor görmeyin dervişleri,
Çok yücedir şânımız.

Gecelerde uykumuz yok,
İsmi zikrederiz çok,
Gönülde gümanımız yok,
Ref eyledik inkârımız.

Dilden tevhidin söyledik,
Gönülden tasdik eyledik,
Dâima zikir eyledik,
Tevhidi Hakk ezkârımız.

Kimse noksanını bilmez,
Mevlâ'm kusurlara kalmaz,
Asla günâhsız kul olmaz,
Pek çoktur isyânımız.

İlme'l-yakîn bildin ise,
Hakka'l-yakîn görmek dile,
Ayne'l-yakîn gördüm ayan,
Ref eyledik ikrârımız.

Bu **Hüsnî**'yi irşâd eden,
Vîran gönlün âbât eden,
Hulus'ü Hakk'ı zat,
Mürşidimiz mimârımız.

(73)

Ne yaman gam çektin dîvâne gönül,
Cümlenin rızkını vermedi mi Hakk?
Eyyüp'e dert verip derman ararken,
Âkıbet merhemini sarmadı mı Hakk?

Sabır ile nârını nûr etti Halil,
Sabretmeyen kullar oldular zelil,
İsmail'i kurban diledi Celîl,
Sonunda koç kurban salmadı mı Hakk?

Görmedin mi Hakk'ın Musa Kelîm'i?
Ona 'aduv kıldı Firavun zalimi,
Mevlâ'm berât etti nice kulunu,
Firavun'u denize salmadı mı Hakk?

Yarattı Ali'yi aslanım dedi,
Zülfikar'ı ona mucize verdi,
İmameyn' e kasteden lâin Yezid'i,
Âkıbet defterini dürmedi mi Hakk?

Ey Hüsn-i Gülzârî yine gam çektin,
Âh-ı zâr ile gözyaşı döktün,
Âh-u gam gününü şimdi tükettin,
Seni nice dardan almadı mı Hakk?
(74)

Ey gönül eyle figân yâr ile yâr olasin,
Arayıp yabancı gezme Hakk'ı sende bulasin,
Men aref dersine çalış ru'yeti yâr kılasın,
Yan bu derde gece gündüz derde dermân bulasin.

Dilde zikret her müdâm ismini yâd eyle hem,
Aşku şevk ile yanıp gönlün âbad eyle hem,
Günâhına tevbe eyle ümidini kesme hem,
Gece gündüz ağlayuben vuslatı yâr olasin.

Sıdk ile eyle sülûku erenler erkânına,
Aşk ile âşık olanlar erişir cânânına,
İtiraf eyle hâlini dü cihân sultânına,
Emrine itiraz etme bende-i yâr olasin.

Seni halk eyledi Mevlâ kendini bilmek için,
Böyledir fermanı Mevlâ ibadet kılmak için,
Halk eyledi Habib'ini şefa'at kılmak için,
Sünnetine rağbet eyle bende-i yar olasin.

Levlâke levlâk buyurdu şanına yâri Hüdâ,
"Ümmetî yâ ümmetî" der çağırır eyler nidâ,
İhsânı çoktur kuluna ol Hüdâ'nın mutlaka,
Yalvarıp bari Hüdâ'ya lütfü ihsân eylesin.

Ey gönül gezme arada çalış Mevlâ yoluna!
Hakk yolunda çalışanın hata gelmez kalbine,
Eyle ihsân bu Hüsnî' ye Hakk'ın garip kuluna,
Ayırma fakir kullarını bende-i hak olasin.

(75)

Mevlâ'm nûrunu verdi,
Muhammed Mustafâ'nın.
Aşkî gönlüme doldu,
Muhammed Mustafâ'nın.

Dostun eline varsam,
Bende murâdım alsam,
Nurdan ravzâsını görsem,
Muhammed Mustafâ'nın.

Yâri gönlümde buldum,
Yana yana kül oldum,
Aşkından deli oldum,
Muhammed Mustafâ'nın.

Şu dünyayı terk etsem,
Daim ismin zikretsem,
Kabrin ziyaret etsem,
Muhammed Mustafâ'nın.

Gönderdi Ali Yezdân,
Seni bizlere sultân,
Cânım yoluna kurbân,
Muhammed Mustafâ'nın.

Kademine yol olsam,
Yanağında gül olsam,
Kapısında kul olsam,
Muhammed Mustafâ'nın.

Bu **Hüsnî** sever seni,
İki cihân sultânı,
Yoluna koydum cânı,
Muhammed Mustafâ'nın.

(76)

Âşık-ı sadık olanın ciğeri püryân gerek,
İstemezler masivâsın yandığı sultân gerek,
Aşkına yandılar ânın ol ulu dildârenin,
Neylesin dünyâ ve ukbâyı ol ulu sultân gerek.

Âşıkânlar istemezler dü cihân nakkâşını,
Gece gündüz figan ider akıtır gözyaşını,
Arz ederler âşıkânlar erinde sırdaşını,
Kuruh-i naci olanın dünyâsı vîran gerek.

Nadânını kendine dost etme zînet-i dünyâ haram,
Arayan bulur erinde murâdını lacî-ram.
Dünyâyı tamir eyleme Hakk yanında pul gerek,
Hakk yoluna âşık isen âşığa bir şan gerek.

Malı, canı fedâ eyle Hakk yoluna ey gönül!
Hakk yoluna harcedip seni eylesin makbul.
Hakk yoluna âşık olan nâra yanar şöyle bil,
Âşık isen ey Hüsni' ya aşığa bir nişan gerek.

(77)

Derdin ile zâre düştüm bana sultânım gerek,
Bir öğülmez nâra düştüm bana sultânım gerek.

Neyleyim dünya malını istemem cümle varın,
Nazar kılsam veçhine ol ulu dildârenin,
Ağyara versin ol Hüdâ dünyanın cümle varın,
Arz eder bu gönlüm daim bana sultânım gerek.

Talan eyleme nalânımı yârin aşkı yandıran,
Vuslatı yar oldu ancak bu gönlümü kandıran,
Yârimin bad-ı sabâsı bu nârımı söndüren,
Leyl-ü nehâr çağırırım bana sultânım gerek.

Yine gönlüm azmeyledi diyarı yardan yana,
Vuslata şikâr ettim müyesser eyle bana,
Levlâke levlâk buyurdu Ganî Mevlâ şânına,
Her ne var a'yârın olsun bana sultânım gerek.

Sabreyle gil ey **Hüsni'**ya derdine dermân ola,
Ağlayuben kapısında günahın Hakk'tan dile,
Rahmetim ganî dedi Hakk günahkâr olan kula,
Olsa dağlar günâhım bana sultânım gerek.

(78)

Arzu hâlim yazmaya,
Şahım kapına geldim.
Hâlim arzu kılmağa,
Şahım kapına geldim.

Yüzüm kara günahkâr,
Utanırım şermesar,
Af eyle perver-digar,
Şahım kapına geldim.

Lütfunla olur her iş,
Lütfun da kahrın da hoş,
Yüzüm kara, elim boş,
Şahım kapına geldim.

Kullarına lütfeyle,
Günâhımız affeyle,
Daim münacat böyle,
Şahım kapına geldim.

Nefs ile şeytan beni,
Yolumdan azdırdılar,
Yolum haber almağa,
Şahım kapına geldim.

İşimiz cürm-ü noksan,
Affeyle ganî Rahman,
Bu **Hüsni** yoluna kurban,
Şahım kapına geldim.

(79)

Her seher her seher öten bülbüller,
Zikretsin Mevlâ'yı şen olsun diller,
Her seher vaktinde uyanık kullar,
Cehennem nârına yanmaz efendim.

Ucuz alıp pahalıca satanlar,
Bir sözün yanına beşin katanlar,
Dervişan kullara hem taş atanlar,
Asla kâmil îman bulmaz efendim.

Mü'min olan Hakk'ın aşkına yanar,
Âşıklar daima cânânın arar,
Mü'min kullarını kim sani' sanar,
Dünyada, ukbada onmaz efendim.

Kimseye kalmadı bu dünya yalan,
Gelip geçmektedir dünyaya gelen,
Cehrî, hafî zikre bahane bulan,
Asla kâmil îman bulmaz efendim.

İnce ince sorar kaba sofular,
Yoldan çıkarıyorlar yarım fakılar,
Kitap koltuğunda bahane arar,
Haramı helâli bilmez efendim.

Dayan ey **Hüsnî**'ya taş ol da dayan,
Din elden gidiyor uykudan uyan,
Bir ehl-i tevhîdi yolundan koyan,
Allah buna razı olmaz efendim.

(80)

Arşın kubbesini kuran,
Birdir Allah'ım benim.
Hem direksiz durduran,
Sırdır Allah'ım benim.

Hem basîret arzu saran,
Mevcudâtı bir gören,
Cümlenin rızkını veren,
Vardır Allah'ım benim.

Mevlâ'nın şerîki yok,
Hak diyenin hasmı çok,
Kimi var der, kimi yok,
Vardır Allah'ım benim.

Gönülleri hoş eden,
Gözlerimi yaş eden,
Cümle halkı ışıtan,
Nurdur Allah'ım benim.

İsmi dilde söz ile,
Ağlayalım öz ile,
Hakk görünmez göz ile,
Sırdır Allah'ım benim.

Hüsnî sana gelene,
İkrârında durana,
Doğru yolun sürene,
Yârdır Allah'ım benim.

(81)

Senin aşkın yeter benim derdime,
Ben Ferhat değilim, Şirin istemem,
Senin zikrin yeter dilde virdime,
Verseler de dünya malın istemem.

Aşkına yandığım keremdir yeter,
Vuslat merheminle sen beni kurtar,
Emmâreye kılıç tevhîdin yeter,
Verseler de Zülfikârı istemem.

Ta ezelden böyleymiş benim kaderim,
Gitmiyor gönlümde gamım kederim,
Rızân ile göster bana dîdârın,
Ben rızasız cemâlini istemem.

Ey **Hüsn-i Gülzârî** fehmeyle kendin,
Türlü esmâlardan aldın mı rengin,
Aradım cihânı bulmadım dengin,
Senden başka gayrı dildâr istemem.

(82)

Ey gönül serseri gezme cihanda,
Aşkına yandığım yârimi gördüm.
Yalnız ben değil aşkına yanan,
Âlemin yandığı birini gördüm.

Levlâke levlâk buyurdu şânına ânın,
Ümmeti olalım Şâh-ı Sultân'ın,
İhsânıdır bize bari Hüdâ'nın,
Ol yeşil kandilde nûrunu gördüm.

Cânım kurban olsun Hakk'ın dostuna,
Kadem bastı arşı â'lâ üstüne,
Hak tecellî kıldı Kâ'be Kavseyn'e,
Ev ednâda olan sırrını gördüm.

Koyun güder idi Hazret-i Musa,
Onun mu'cizâtı elinde âsâ,
Hakk tecellî kıldı ol Tûr-i Sîna,
Hazret-i Musa'nın Tûr'unu gördüm.

Bu dünya fânîdir değildir bâki,
Ona harîs olup olmayın şâki,
Pîrim Hüsamettin Tarik-ı Uşşâkî,
Hakk'ın sevgilisi pirimi gördüm.

Hakk'ın emri ile geçtim sıratı,
Erenler elinden içtim âb-ı hayatı,
Mürşidi Kâmilim Hasan Necatî,
Cenneti âlâda yerini gördüm.

Ey **Hüsn-i Gülzârî** yandın bu nâra,
Kadir Mevlâ vere derdine çâre,
Bugün seyreyledim ulu dîdâra,
Hakk tecellî kıldı serimi gördüm.

(83)

Açıktır Hüdâ'nın lütf u keremi,
Alan alsın, almayı neylerim,
Yücedir Mevlâ'nın zikrinin şanı,
Bilen bilsin, bilmeyeni neylerim.

Cümleden fazladır Hakk'ın rahmeti,
Hakk'ı bilmeyene etmem minneti,
Cümleye lazımdır dinin gayreti,
Kılan kılsın, kılmayı neylerim.

Mevlâ'm ihsân etsin şaşkın kuluna,
Tevhîdi vird etsin daim diline,
Tarikat dilde Hakk'ın doğru yoluna,
Giren girsın, girmeyeni neylerim.

Kul için halk olmuş Hakk'ın rahmeti,
Koymayın farzı kılın sünneti,
Alana hazırdır pîrin himmeti,
Alan alsın, almayı neylerim.

Taş değilim her yerlere atılam,
Tuz değilim her yemeğe katılam.
Cevherin var **Hüsni** ucuz satılan,
Alan alsın, almayı neylerim.

(84)

Şu yalan dünyanın cevrine bakma,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.
Câna ceza verip cesedi yakma,
Sabret gönül azad olun bu gamdan.

İbadet şanını eğnine takın,
Malı hülle kuranlar no'ldular bakın,
Emrine muhalif yürüme sakın,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.

Eyyüb'e dert verip eyledi zelif,
Anın için gönderdi kurbanı Celîl,
Tevekkülden nârını nur etti Halîl,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.

Andelipler kılar ancak bu zârı,
Âşıklar neylesin namusu arı,
Sadık bir üstaddan aldım haberi,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.

Ey **Hüsn-i Gülzârî** sen olma zelîl,
Derde derman verir ol Rabb'im Celîl,
Tevekkül ol Hakk'a daim şöyle bil,
Sabret gönül azâd olun bu gamdan.

(85)

Gafil insan gafil gafil gezerken,
Elbet ecel gelip ölecek bir gün.
Haram helâl kazandığın mallar,
Mirasçılar gelip bölecek bir gün.

Hakk'm has kuludur doğru gidenler,
Mevlâ'nın ismini tevhit edenler,
Şeker ile beslediğin bedenler,
Kara topraklara girecek bir gün.

Azrail cana pençe vurunca,
Ömrü ilâhisi yerin bulunca,
Bedenini ak kefene sarınca,
Oğlun kızın yetim kalacak bir gün.

Ey **Hüsnî**, sana da ecel gelince,
Ömrün ilâhisi yerin bulunca,
İki melek gelip suâl sorunca,
Söyleyen dillerin duracak bir gün.

(86)

Halk eyledin cihânı,
Muhammed'in aşkına.
Yedi kat âsumânı,
Muhammed'in aşkına.

Yok iken bu âlemi,
Sun' ile var eyledi,
Bir nazar kıldın âna,
Muhammed'in aşkına.

Getirdin âyetleri,
Türlü beyyinâtları,
Halk ettin cennetleri,
Muhammed'in aşkına.

Âdem'e verdin dâne,
Kıldın ânı bâhane,
Gönderdin bu cihana,
Muhammed'in aşkına.

Dünyaya indi Âdem,
Havva'yı arardı her dem,
Buldu yârin gitti gam,
Muhammed'in aşkına.

Andan oldu nice can,
Nice kâfir Müslüman,
Kıl bizi ehl-i iman,
Muhammed'in aşkına.

Hem gönderdi Kur'an'ı,
Âyeti burhanları,
Döndürdün azgınları,
Muhammed'in aşkına.

Rahmeten li'l-âlemin,
Gönderdi Din-i Mübîn,
Halk oldu ins ü cin,
Muhammed'in aşkına.

Nice peygamber geldi,
Her biri bir yol buldu,
Cebrâil delil oldu,
Muhammed'in aşkına.

Bilin **Hüsni**'nin hâlin,
İstemez dünya malın,
Göster bize cemâlin,
Muhammed'in aşkına.

(87)

Ey gönül sabredip eyleme isyân,
Akıbet cezası nâr demedim mi?
Halk içinde cehenneme giderken,
O da mü'minlere ar demedim mi?

Asla düşünmedin sû-i halleri,
Görmedi gözlerin doğru yolları,
Haram helâl kazandığın malları,
Hesabın vermesi zor demedim mi?

Hakk'ı tasdik ile mü'min olaman,
Pühân olup tenhâlarda kalamam,
Hiç kimseden derde dermân bulaman,
Şefa'at kânına var demedim mi?

Bir şeyim yok deyi bahâne etme,
Sahib ol kendine Hakk'ı unutma,
Dünya geniş deyi uzanıp yatma,
Ey **Hüsnî**, yatacağın kabir dar demedim mi?

(88)

Yönümü kıbleye döndüm,
Kâbe'yedir gönlüm benim.
Bir gün bize gelir ölüm,
İman ile gönder bizi.

Seherde oturdum posta,
Niyâzım gül yüzlü dostu,
Yine gönlüm oldu hasta,
İman ile gönder bizi.

Âsân gönder Azrail'i,
Al gönlümden kıl u kâli,
Sana ma'lûm kulun hâli,
İman ile gönder bizi.

Azrâil'in baktığında,
Haçerini taktığında,
Can bedenden çıktığında,
İman ile gönder bizi.

Seversin zikreden kulu,
Zikrullâh erenler yolu,
Sormazlar ki kimin oğlu,
İman ile gönder bizi.

Hüsnî düşün daim bunu,
Hiç unutma gamlı günü,
Arşa çıkar kulun ünü,
İman ile gönder bizi.

(89)

Bu gün Seyr ü Sülûk'ümde,
Rasûl'ü Mustafa geldi.
Görüp seyreyledim Hakk'a,
Bize ehl-i aba geldi.

Eyledim cihâna seyran,
Bize lütf eyledi Rahmân,
Elinde Zülfikâr hem an,
Aliyyû'l-Murtaza geldi.

Hakk'ın rızasını bulan,
Kazâsına razı olan,
Vilâyet tahtına konan,
İmâm-ı Hasan Rızâ geldi.

Mü'mini bilmeklik lazım,
Ene'l Hakk çağırır sazım,
İmam-ı Musa-yı Kâzım,
Bu gönlüme safâ geldi.

Kazâ oldu ol sultâna,
Tevekkül oldu Rahmân'a,
Bütün hükmetti cihâna,
Hüseyn-i Kerbelâ geldi.

Gördüm ânı ettim şükür,
İmameyn'e ettirdi zikir,
Hem sultân-ı Ebubekir,
Bu gönlüme safâ geldi.

Dünyanın zevkini atıp,
Hakk yoluna reh tutup,
Atasın tahtına konup,
İmam-ı Zeyne'l Aba geldi.

Kerem kâni ona lâyıık,
Odur âlemlere fâik,
İmam-ı Cafer-i Sadık,
Bize hayru'l-vefâ geldi.

Ey **Hüsni**'ya gözün aç bak,
Cihan bunlar ile levlâk,
Onların bastığı toprak,
Gözlerime tüdya geldi.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerîm

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 1-42. cilt ve devam etmektedir.

1967 Yılı Çorum İl Yıllığı, Çorum, 2003.

Abdulbâki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'an*, Çağrı Yay., İstanbul 1990.

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, Beyrut 1351.

Akkuş, Mehmet,

- "Hüsâmeddin Uşşâkî", *DİA*, c. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991.

- "Cemâleddin Uşşâkî", *Allah Dostları*, c. 8.

- "Salahaddin-i Uşşâkî", *Allah Dostları*, c. 8.

Akpınar, Cemil, "İcazet", *DİA*, İstanbul 1991.

Alawneh, Shafiq Falah, "İnsan Motivasyonu: İslâmî Bir Bakış Açısı", çev.: Ali Rıza Aydın, *Birey ve Din, Din Psikolojisinde Yeni Yaklaşımlar*, İnsan Yay., İstanbul 2004.

Almaz, Hasan, *Bakü'den Anadolu'ya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hayatı ve Eserleri*, Bizim Büro Basımevi Yay., Ankara 2007.

Alpay, Atilla, "Çorum'un Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Lider Matbaacılık, Çorum 2008.

Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Akçağ Yay, Ankara 2001.

Arnold, T. W. , "Halife", *İA*, c. V/I.

Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1852.

Aşkar, Mustafa,

- "Bir Türk Tarikatı olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, Ankara 1999.

- *Çankırlı Astarlızâde Mehmed Hilmi Efendi*, Kişisel Yay., İstanbul 2005.

Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Yeni Ufuklar Neşriyat Yay., İstanbul 2005.

Aylar, Faruk, "Çorum'un Genel Coğrafya Özellikleri", *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum*, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çorum 2008.

Bahadır, Abdulkerim,

- “Modernitenin Yıkıcı Etkileri Karşısında Savunmasız İnsan”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2002.

- *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yay., İstanbul 2002.

Bilgin, A. Azmi, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, MEB Yay., İstanbul 2000.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi- Kütüb-i Sitte-*, Akçay Yay, Ankara 2004.

Cebecioğlu, Ethem,

- *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf Anlayışı*, Muradiye Kültür Vakfı Yay., Ankara 1994.

- *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., İstanbul 2009.

Cengil, Muammer, *Tasavvufî Yaşantı, Halveti-Uşşaki Topluluğu Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013.

Cilacı, Osman, “Dua”, *DİA*, İstanbul 1994.

Çakır, Mümine, *"Kilitbahir'de Medfun İki Şair: Tâlib-i İrşadî ile Hüseyin Hüsnü Baba ve Şiirleri Üzerine Bazı Tespitler"*, *Çanakkale İli Değerleri Sempozyumları,(Eceabat Değerleri Sempozyumu)*, 27 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale 2008.

Çelikoğlu, Şahver, *Nefs Tezkiyesi*, Marifet Yay., İstanbul 2001.

Çetin, İsmail, *Edeble Varış Lütûfla Dönüş*, Dilârâm Yay., Isparta 1982.

Çiftçi, Fazıl, *Hz. Pîr Seyh Sâbân-ı Veli*, Kastamonu 2005.

Dağıştânî, Ömer Ziyâuddîn, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, Çev.: İrfan Gündüz, Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, İstanbul.

Demirci, Mehmet,

- *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, Damla Yay., 2. baskı, İstanbul 2004.

- *Tarihten Günümüze Tasavvuf Kültürü*, Vefa Yay., İstanbul 2009.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., 13. Baskı, Ankara 1993.

Dönmez, Kâfi, Sadrettin Gümüş, DİB Yayınları, Ankara 2007, 3.baskı, I-V.

Ecmel, Muhammed, “Sufi Ruh Bilimi”, *Sufi Psikolojisi*, Yayına Hazırlayan: Kemal Sayar, İnsan Yay., 3. baskı, İstanbul 2003.

el-Ensârî, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrut 1990.

- El-Hulvî**, Mahmud Cemaleddin, *Lemezât-ı Hulviyye, Havetî Büyüklerinin Tatlı Halleri*, Haz. Mehmet Serhan Tayşı, Semerkand Yay., İstanbul 2013.
- el-Hücvirî**, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb*, Kahire 1994.
- el-Mekki**, Ebu Talib, *Kûtü'l-Kulûb*, çev.: Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Eraydın**, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Müif Yay., İstanbul 1997, s. 390. Damla Yay., 2. Baskı, İstanbul 2004.
- Erkoç**, Ethem,
- *Tasavvuf Geleneği ve Çorum'da Son Devir Meşayihî*, Çorum Belediyesi yay., Çorum 2013.
- *Yirmi birinci Yüzyılda Çorum İli ve İlçeleri*, Çorum 2001.
- Ertan**, Ayfer, *Milli Mücadele Döneminde Çorum ve Çevresi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Ertuğrul**, İlter, *Cumhuriyet Tarihi el kitabı*, ODTÜ Yay., Ankara 2008.
- es-Sühreverdî**, Ebu Hafs Sihâbüddin Ömer, *'Avârifü'l-Ma'ârif (Tasavvufun Esasları)*, haz. Abdülvehhab Öztürk, Saadet Yay., İstanbul 2010.
- es-Sülemî**, Ebû Abdurrahman, *Nefsin Ayıpları*, İlke Yay., İstanbul 2006.
- et-Tûsî**, Ebû Nasr Serrâc, *el-Luma'*, haz. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk, İstanbul 1996.
- Fazlurrahman**, *İslam*, çev.: Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, Selçuk Yay., İstanbul 1985.
- Fragar**, Robert, *Aşktır Asıl Şarap*, çev.: Ömer Çolakoğlu, Gelenek Yay., 2. baskı, İstanbul 2004.
- Gazali**, İmam, *İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn*, c. 4, Vefa Yay., İstanbul 2007.
- Geyikoğlu**, Hasan, “Çorum ve Çevresinde Osmanlı-Beylikler Hâkimiyet Mücadeleleri”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu 01-03 Ekim 2004*, Çorum, 2006.
- Geylânî**, Abdülkâdir, *Atıyye-i Sübhâniyye (Yüce Allah'ın İhsanı)*, Çev.: Cabbarzâde Mehmed Ârif, Haz.: Bekir Uluçmar, Alem Yay., İstanbul 1983.
- Göktaş**, Vahit, “Halvetiyye'nin Şâbâniyye Ekolü ve Kolları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta 2011.
- Gölpınarlı**, Abdülbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, Aka Yay., İstanbul 1997.

- Gözütok, Şakir**, *Sûfî Pedagojisi Tasavvufta Şahsiyet Eğitimi*, Nesil Yay., İstanbul 2012.
- Gündüz, İrfan**,
- *Gümüshânevî Ahmed Ziyâüddîn Hayatı-Eserleri-Tarîkat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarîkatı*, Seha Neşriyat Yay., İstanbul 1984.
 - *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Seha Yay., 3. Baskı, İstanbul 1989.
- Hafnî, Abdül Mün'im**, *Mu'cemu Mustalahati's Sûfîyye*, Beyrut 1980.
- Hakkı, İbrahim**, *Marifetnâme*, Sadeleştiren: Turgut Ulusoy, Bahar Yay., İstanbul 1987.
- Haksever, Ahmet Cahid**,
- *Modernleşme Sürecinde Mevlevîler ve Jön Türkler*, H Yay., İstanbul 2009.
 - *Ya'kub- Çerhî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul 2009.
- Herevî, Ebu İsmail**, *Menâzilü's-Sâirîn ile'l-Hakki'l-Mübîn*, Kum 1989.
- Hökelekli, Hayati**, “Din Psikolojisi Açısından Şeyh-Mürîd İlişkileri ve Yunus Emre-Tapduk Emre”, *Hareket*, Mart 1981.
- ibn Arabî, Muhyiddin**, *Fususul-Hikem*, çev.: Nuri Gençosman, Meb Yay., İstanbul 1992.
- Kahraman, Mehmet**, *Uşşaki Divanı*, Uşşaki Yay., Manisa 1994.
- Kantar, Oğuzhan**,
- “Çorumlu İbrahim İpek Efendi Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri”, *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 2008.
 - “Hüsnü Gülzari Efendi”, *İpek-Yolu Fikir Kültür ve Aktüalite Dergisi*, İstanbul 2001.
 - “Seyyit Hasan Necati Efendi”, *İpek-Yolu Fikir Kültür ve Aktüalite Dergisi*, İstanbul 2002.
- Kara, Mustafa**,
- “II. Abdülhamit Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış”, *II. Abdülhamit ve Dönemi: Sempozyum Bildirileri*, Seha yay.
 - *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2002.
 - *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Degâh Yay., İstanbul 1985.
 - *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, Dergâh Yay., İstanbul 2005.

- Kelâbâzî**, Ebû Bekr Muhammed b. İshak Buhârî, *et-Ta'arruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf, Doğus Devrinde Tasavvuf*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 1992.
- Kılağız**, Nuran, *Türk Siyasî Hayatında 1965 Seçimleri*, Berikan Yay., Ankara 2007.
- Kılıç**, Mahmud Erol,
- “Adını Uşak Şehrinden Alan Bir Osmanlı Tasavvuf Okulu: Pîr Hüsâmüddîn Hasan-ı Uşşâkî ve Uşşâkîlik”, *21. Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, 25-27 Ekim 2001, Usak [Bildiriler], İstanbul 2001.
 - “Cemâleddin Uşşâkî”, *DİA*.
 - *Anadolu'nun Ruhü*, Sufî Kitap Yay., 2. Baskı, İstanbul 2011.
 - *Sûfî ve Şiir, Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay, İstanbul 2004.
 - *Tasavvufa Giriş*, Sufî Kitap Yay., İstanbul 2012.
- Koçyiğit**, Talat, *Kur'an ve Hadîste Rü'yet Mes'alesi*, AÜ. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1974.
- Konuk**, Ahmed Avni, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, MÜİF Vakfı Yay., İstanbul 1990.
- Korkmaz**, Şerif, “ Tarihsel Süreçte Çorum”, *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum*, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Çorum 2008.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, DİB Yayınları, Ankara 2007, 3.baskı, I-V.
- Kuşeyrî**, Abdulkerim, *Kuşeyrî Risalesi*, çev.; Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., 5. bs, İstanbul 2009.
- Küçük**, Hülya, *Tasavvufa Giriş*, Dem Yay., İstanbul 2011.
- Maslow**, Abraham H. , *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*, çev.: H. Koray Sönmez, Kuraldışı Yay., İstanbul 1996.
- Muslu**, Ramazan, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Ornstein**, Robert E. , *Yeni Bir Psikoloji*, çev.: Erol Göka-Feray Isık, İnsan Yay., İstanbul 1990.
- Özdoğan**, Öznur,
- “İnsana Manevi-Psikolojik Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2008.

- *İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımın Arınma ve Öze Dönüş*, Özden Öze Yay., 2. baskı, İstanbul 2007.
- Öztürk**, Ali, *16. Yüzyılda Halveti Divan Şairleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- Öztürk**, Recep, *Kur'an Penceresinden İnsan ve Mutluluk Yolları*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2003.
- Öztürk**, Yaşar Nuri, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler*, Sidre Yay., İstanbul 1988.
- Pakalın**, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara 1971.
- Pazarlı**, Osman, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968.
- Rabbânî**, İmam, *Mektûbât*, Tercüme: Abdulkadir Akçiçek, Çile Yay., İstanbul 1986.
- Safer Baba**, *İstılâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliye Tasavvuf Terimleri*, Heten Keten Yay., İstanbul 1998.
- Sakallı**, Bayram, *Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi*, İz Yay., İstanbul 1997.
- Sargut**, Cemâlnur, *Sohbetler*, editör: Arzu Eylül Yalçınkaya, Nefes Yay., İstanbul 2013.
- Schimmel**, Annemarie, *Halifenin Rüyalari*, çev.: Tuba Erkmen, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.
- Schuon**, Fritjof, *İslâm'ın Metafizik Boyutları*, çev.: Mahmut Kanık, İz Yay., İstanbul 1996.
- Selek**, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yay., İstanbul 2010.
- Selvi**, Dilaver,
- *Kaynaklarıyla Tasavvuf*, Semerkand Yay., İstanbul 2007.
- *Velâyet ve Keramet*, Umran yay., İstanbul 1990.
- Serin**, Rahmi, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, Petek Yay., İstanbul 1984.
- Serrac**, Ebû Nasr, el-Lüma fi't-Tasavvuf, çev. ; Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul 1996.
- Shaffer**, Jerome A. , *Bilinç, Ruh ve Ötesi*, çev. Turan Koç, İz Yay., İstanbul 1991.
- Sühreverdî**, Şihabüddin, *Avârifü'l Meârif*, haz. Abdülvehhab Öztürk, Saadet Yay., İstanbul 2010.
- Şa'râni**, Abdülvehhâb, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, İstanbul 1970.
- Şağban**, Eyyüp Fatih,

- *Gülzarı Hüsnüya*, İpek Yolu Yay., İstanbul 2003.
- *İpek Yolu*, Göksu Ofset, İstanbul 2002.
- Şahin**, Kamil, “ Çorum Adının Menşei”, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu 01-03 Ekim 2004*, Çorum, 2006.
- Şahinbaş**, Mahmut, *Fehmi Divanı*, Vicdan Sesi Yay., Ankara 1964.
- Tanman**, M. Baha, “Uşşâkîlik”, *DBİA*, İstanbul 1994.
- Tarhanlı**, İhtar, “ Türkiye Cumhuriyeti’nde Diyanet İşlerinin Düzenlenmesi”, *Din-Devlet İlişkileri: Sempozyum Bildirileri*, Beyan yay., İstanbul 1996.
- Tatçı**, Mustafa,
- *Halvetî Şabânî Yolunun Adâbı Miyâr-ı tarîkat*, H Yay., İstanbul 2013.
- *Yunus Emre Dîvânı İnceleme*, H Yay., İstanbul 2008.
- Tekeli**, İlhan,
- “ 1923-1950 Döneminde Çorumdaki gelişmeler”, *Çorum Tarihi*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 1981.
- “ Mütareke ve Kurtuluş Savaşında Çorum”, *Çorum Tarihi*, Çorum Belediyesi Yay., Çorum 1981.
- Türer**, Osman, *Tasavvuf Tarihi*, Sehâ Neşriyat, İstanbul 1995.
- Türkçe Sözlük**, *Türk Dil Kurumu*, (TTK Basımevi) Ankara 1998.
- Uçakçı**, İsmail, *Tarihi, Kültürü ve İnançlarıyla Sungurlu*, Mavi Vizyon Matbaa Hizmetleri, Ankara 2006.
- Uluç**, Sevim, “Çorum ve Çevresi”, 5. *Hitit Festivali Komitesi*, Çorum Tarihi.
- Uludağ**, Süleyman,
- “Halvet”, *DİA*, c.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997.
- “Halvetiyye”, *DİA*, c.15, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997.
- “Aşk”, *DİA*, İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991.
- *İslâm Açısından Musiki ve Rüya*, İrfan Yay., İstanbul 1976.
- *İslam’da Mürşid ve İrşad Faaliyetleri*, İrfan Yayınları, İstanbul 1975.
- *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1995.
- Uysal**, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Yediveren Yay., Konya 2001.
- Vassâf**, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne –i Evliyâ*, çev., Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yay.

Vicdânî, Sadık, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, Haz. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

Yetik, Erhan, *Tarikatlar ve Dini Hayat*, Kardeşler Matbaacılık, Samsun 1996.

Yılmaz, Hasan Kamil,

- *300 Soruda Tasavvufî Hayat*, Erkam Yay., İstanbul 2010.

- *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., 13. Baskı, İstanbul 2010.

- *Tasavvuf Meseleleri*, Erkam Yay., İstanbul 1997.

- *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, MÜİV Yay., İstanbul 1990.

Yılmaz, Mutlu, ‘‘Osmanlı'nın Son ve Cumhuriyetin İlk Döneminde Çorum'da Endüstri’’, *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu 01-03 Ekim 2004*, Çorum, 2006.

Yücesoy, Sevda, *Uykudaki Bilgelik Rüyalar*, Ruh ve Madde Yay., İstanbul 2001.

Yüksel, Hasan Avni, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneginde Rüya*, MEB Yay., İstanbul 1996.

<http://nedir.antoloji.com/corum-sungurlu-bagcili-koyu/> (29.01.2014).

<http://www.mahsenialiefendi.net/hayati.html> (14.04.2014).

<http://www.nuranitv.com/icazetler.php> (08.02.2014).

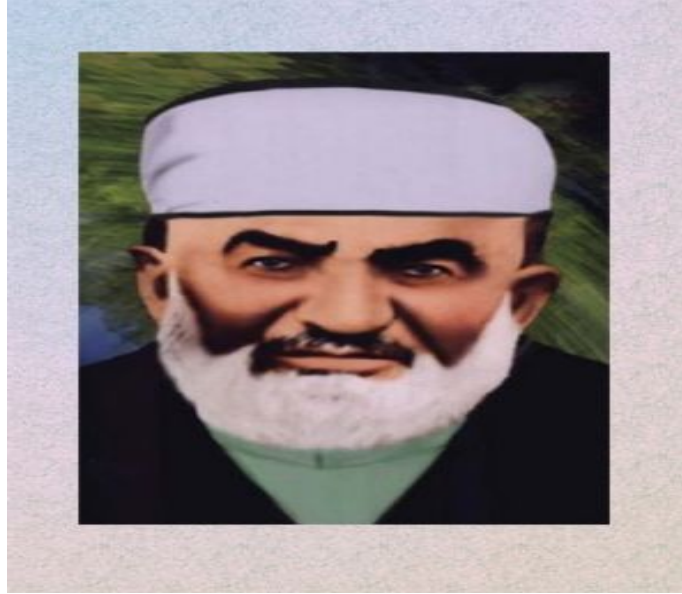
<http://www.nuranitv.com/ussaki.php> (04.05.2014).

<http://www.dergi.altinoluk.com> (13.04.2014).

EKLER

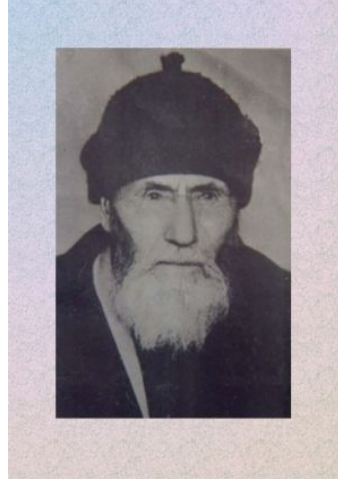

Resim 1. Hüsn-i Gülzârî'nin Şeyhi Seyyid Hasan Necati

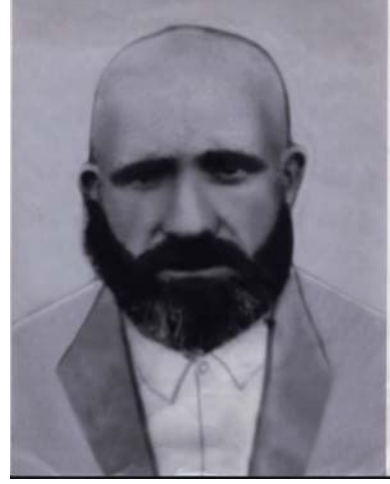

Resim 2. Hüsn-i Gülzârî

Hüsn-i Gülzârî'nin Halifeleri

Resim 3. Fehmi Efendi

Resim 4. Molla İdris Efendi

Resim 5. Hayrullah Efendi

Resim 6. İbrahim İpek Efendi

Resim 7. Hüsn-i Gülzârî ve Eşi İkbâl Hanım'ın Kabri

Resim 8. Hüsn-i Gülzârî'nin Sarığı, Mendili ve Ayakkabısı

